

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ГОРДІЙЧУК ЮРІЙ РОСТИСЛАВОВИЧ

УДК 332.1:364:502.131.1

ДИСЕРТАЦІЯ
ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕГІОНУ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ

Спеціальність – 051 Економіка

Галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Гордійчук Ю.Р.

Науковий керівник – Шубалий Олександр Михайлович, доктор економічних наук, професор.

АНОТАЦІЯ

Гордійчук Ю.Р. Детермінанти формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка. Луцький національний технічний університет Міністерства освіти і науки України, Луцьк, 2026.

У вступі обґрунтовано актуальність дисертаційної роботи, розкрито її зв'язок із науковими темами, окреслено мету, завдання, предмет, об'єкт та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі дослідження розглянуто теоретичні основи дослідження соціальної економіки на засадах сталого розвитку.

Розроблено підхід до дефініції поняття «соціальна економіка», яке, на відміну від існуючих, пропонується визначати у контексті принципів сталого розвитку, як систему соціально-економічних відносин, господарських суб'єктів, інститутів й механізмів, які функціонують на засадах соціальної відповідальності, справедливості, партнерства й раціонального використання ресурсів, а також забезпечують узгодження економічних, соціальних і екологічних інтересів суспільства на макро-, мезо- та мікро рівнях економічної системи з метою підвищення добробуту населення, зміцнення соціальної згуртованості, збереження природного середовища та формування передумов для забезпечення довгострокового сталого розвитку теперішніх і майбутніх поколінь.

Доведено, що соціальна економіка виступає одним із ключових інструментів реалізації Цілей сталого розвитку, оскільки забезпечує одночасний вплив на соціальну, економічну, екологічну та інституційну складові розвитку. Визначено її основні принципи, серед яких особливе значення мають суспільна цінність, демократичне управління, соціальна інклюзивність, соціальна

відповідальність, екологічна збалансованість, інноваційність, партнерська взаємодія та довгострокова стійкість.

Встановлено, що функціональне призначення соціальної економіки полягає у розвитку людського та соціального капіталу, підтримці зайнятості населення, зміцненні соціальної згуртованості, забезпеченні соціального захисту, поширенні інновацій та впровадженні екологічно орієнтованих практик господарювання. Її реалізація забезпечується через сукупність інструментів, до яких належать соціальне підприємництво, кооперація, соціальні інвестиції, освітні програми, цифрові інформаційно-комунікаційні платформи, кластерні ініціативи та механізми міжсекторального партнерства.

Запропоновано концептуальний підхід до теоретичного аналізу детермінант розвитку соціальної економіки територіальних громад, який, на відміну від існуючих, базується на системній взаємодії фінансової спроможності, людського потенціалу, інституційної спроможності, соціальної консолідації, інноваційної адаптивності та інфраструктурної забезпеченості, що дає змогу комплексно визначати форми, методи й результати соціально-економічних трансформацій та підвищувати конкурентоспроможність і стійкість громад у довгостроковій перспективі.

Розроблено підхід до систематизації зарубіжного досвіду формування соціальної економіки територіальних громад та його імплементації у територіальні стратегії на засадах сталого розвитку, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на інтеграції інституційної спроможності, соціального капіталу, міжсекторального партнерства, соціального підприємництва, екологічної модернізації та механізмів транстериторіальної взаємодії, що забезпечує адаптацію кращих європейських практик до вітчизняних умов і створює підґрунтя для підвищення соціальної згуртованості, конкурентоспроможності та довгострокової стійкості територіальних громад.

У другому розділі дослідження проведено аналіз та оцінку розвитку соціальної економіки територіальних громад на прикладі Волинської області.

Обґрунтовано підхід до визначення детермінант формування соціальної економіки територіальних громад, який, на відміну від існуючих, передбачає класифікацію громад за функціональними типами територій на основі комплексу просторових, соціально-економічних, природно-ресурсних та трансформаційних ознак, що дозволяє ідентифікувати різні моделі розвитку соціальної економіки залежно від функціонального статусу території та підвищити обґрунтованість стратегічних рішень щодо забезпечення їх сталого розвитку.

Встановлено, що просторовий потенціал територіальних громад є однією з ключових детермінант розвитку соціальної економіки. Територіальні громади області характеризуються значною диференціацією за чисельністю населення, площею території, густотою заселення та поселенською структурою. Найвища концентрація населення спостерігається у міських громадах, насамперед Луцькій, Нововолинській та Володимирській, що формує сприятливі умови для розвитку людського капіталу, соціального підприємництва та сучасних форм соціальних послуг. Водночас поліські громади північної частини області мають значні територіальні ресурси, але характеризуються низькою густотою населення, що потребує застосування спеціальних механізмів підтримки соціальної інфраструктури та міжмуніципальної співпраці.

Доведено, що просторово-демографічна структура області зумовлює нерівномірність умов розвитку соціальної економіки. Міські громади концентрують понад половину населення області за відносно невеликої частки території, тоді як селищні та сільські громади мають значно більші території й розгалужену мережу населених пунктів, але менший рівень демографічної концентрації. Це обумовлює різні можливості щодо забезпечення доступності соціальних послуг та ефективного використання фінансових ресурсів.

Встановлено, що фінансування соціальної економіки у розрахунку на одного жителя має стійку позитивну динаміку, однак між громадами зберігаються значні відмінності у рівні ресурсного забезпечення соціальної сфери. Особливо вразливими залишаються прикордонні та поліські громади, у

яких в умовах війни відбулося суттєве зниження реальних можливостей фінансування соціальних програм і проєктів.

Запропоновано підхід до оцінювання фінансового забезпечення розвитку соціальної економіки територіальних громад регіону, який, на відміну від існуючих, передбачає виявлення просторових закономірностей та відмінностей у фінансуванні соціальної сфери на основі аналізу структури, динаміки, пріоритетності та рівня бюджетного забезпечення соціальних видатків, що дозволяє визначити територіальні диспропорції та обґрунтовувати пріоритетні напрями посилення фінансової спроможності громад в умовах переходу до сталого розвитку й воєнних викликів;

Розроблено та апробовано методичний підхід до інтегрального оцінювання рівня розвитку соціальної економіки територіальних громад регіону, який базується на поєднанні критеріїв масштабу фінансування соціальної сфери, фінансової спроможності соціальної економіки, пріоритетності соціальної політики та забезпеченості населення соціальними послугами із подальшим формуванням типології соціальних політик залежно від типу громади, функціонального статусу території та прикордонного положення, що забезпечує підвищення обґрунтованості управлінських рішень в контексті досягнення цілей сталого розвитку.

У третьому розділі дослідження представлено обґрунтування перспективних заходів для формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку.

Розроблено підхід до формування соціальної політики територіальних громад на засадах сталого розвитку, який ґрунтується на узгодженні рівня розвитку соціальної економіки з диференційованими типами політики, стратегічними пріоритетами, механізмами реалізації та цілями сталого розвитку, що забезпечує перехід від компенсаторної моделі соціальної підтримки до інноваційно-партнерської моделі розвитку людського капіталу, соціальної згуртованості та соціального підприємництва залежно від особливостей і потенціалу територіальних громад;

Розроблено дерево стратегічних цілей соціальної політики територіальних громад, яке дозволило систематизувати взаємозв'язок між стратегічними пріоритетами, економічними, соціальними та управлінськими цілями, інструментами їх реалізації та очікуваними результатами. Встановлено, що досягнення стратегічних цілей соціальної політики забезпечує підвищення економічної активності населення, розвиток людського і соціального капіталу, зміцнення соціальної інтеграції та підвищення стійкості громад до зовнішніх викликів.

Запропоновано механізм реалізації соціальної політики територіальних громад на засадах сталого розвитку, який охоплює визначення стратегічних цілей, оцінювання соціально-економічних потреб населення, формування пріоритетів, реалізацію програм і проєктів, моніторинг результативності та коригування управлінських рішень. Особливістю запропонованого механізму є його циклічний характер, що забезпечує адаптивність соціальної політики до змін внутрішнього та зовнішнього середовища.

Запропоновано підхід до формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку, який, на відміну від існуючих, передбачає системне узгодження напрямів розвитку сільських, селищних і міських громад із впливом природно-ресурсних, соціально-демографічних, фінансово-економічних, інфраструктурних та інституційно-правових детермінант, що забезпечує вибір пріоритетних механізмів розвитку відповідно до ресурсного потенціалу та функціональної специфіки територій;

Обгрунтовано підхід до розроблення диференційованого комплексу проєктів, програм і практичних заходів формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку, який, на відміну від існуючих, передбачає врахування функціональних типів території, адміністративного статусу громади та особливостей її прикордонного положення, що забезпечує узгодження економічних, соціальних та екологічних інтересів розвитку, сприяє підвищенню соціальної стійкості, інституційної

спроможності та конкурентоспроможності територіальних громад, а також зменшенню внутрішньорегіональних диспропорцій;

Ключові слова: сталий розвиток, соціальна економіка, соціальна політика, територіальні громади, територіальні одиниці, детермінанти, регіон, місто, сільська громада, міська громада, селищна громада, функціональні типи територій, місцеві бюджети, соціальний добробут, соціальне забезпечення, освіта, культура, охорона здоров'я, соціальний захист, соціальне забезпечення, духовний та фізичний розвиток, соціальний розвиток, цілі сталого розвитку, доходи бюджету, податок на доходи з фізичних осіб, війна, видатки бюджету, інтегральна оцінка, інтегральний індекс, критеріальний індекс, стале відновлення, сталі міста, стійкість громад, Волинська область, територіальні диспропорції, фінансове забезпечення, проекти, програми, стратегія розвитку.

SUMMARY

Gordiichuk Iu. R. Determinants of the formation of the social economy of territorial communities of the region on the basis of sustainable development. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 051 Economics. Lutsk National Technical University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lutsk, 2026.

The introduction substantiates the relevance of the dissertation, reveals its connection with scientific research topics, outlines the purpose, objectives, subject matter, object, and research methods, and highlights the scientific novelty and practical significance of the results obtained.

The first chapter of the dissertation examines the theoretical foundations of studying the social economy within the framework of sustainable development.

An approach to the definition of the concept of “social economy” has been developed. Unlike existing interpretations, it is proposed to define social economy in the context of sustainable development principles as a system of socio-economic relations, economic entities, institutions, and mechanisms operating on the basis of social responsibility, equity, partnership, and rational resource use. Such a system ensures the alignment of economic, social, and environmental interests of society at the macro-, meso-, and micro-levels of the economic system with the aim of improving public welfare, strengthening social cohesion, preserving the natural environment, and creating conditions for the long-term sustainable development of present and future generations.

It has been proven that the social economy acts as one of the key instruments for achieving the Sustainable Development Goals (SDGs), as it simultaneously affects the social, economic, environmental, and institutional dimensions of development. Its core principles have been identified, including social value, democratic governance, social inclusion, social responsibility, environmental sustainability, innovativeness, partnership-based interaction, and long-term resilience.

It has been established that the functional purpose of the social economy lies in the development of human and social capital, support for employment, strengthening social cohesion, ensuring social protection, dissemination of innovations, and implementation of environmentally oriented economic practices. Its implementation is ensured through a set of instruments, including social entrepreneurship, cooperation, social investment, educational programs, digital information and communication platforms, cluster initiatives, and mechanisms of cross-sectoral partnership.

A conceptual approach to the theoretical analysis of the determinants of social economy development in territorial communities has been proposed. Unlike existing approaches, it is based on the systemic interaction of financial capacity, human potential, institutional capacity, social consolidation, innovative adaptability, and infrastructure provision, which makes it possible to comprehensively identify the forms, methods, and outcomes of socio-economic transformations and to enhance the competitiveness and resilience of communities in the long term.

An approach to the systematization of international experience in the formation of the social economy of territorial communities and its implementation into territorial development strategies based on sustainable development principles has been developed. Unlike existing approaches, it is based on the integration of institutional capacity, social capital, cross-sectoral partnership, social entrepreneurship, environmental modernization, and mechanisms of interterritorial cooperation. This ensures the adaptation of the best European practices to domestic conditions and creates a foundation for strengthening social cohesion, competitiveness, and the long-term sustainability of territorial communities.

The second chapter presents an analysis and assessment of the development of the social economy of territorial communities using the case of Volyn region.

An approach to identifying the determinants of social economy formation in territorial communities has been substantiated. Unlike existing approaches, it involves the classification of communities according to functional territorial types based on a combination of spatial, socio-economic, natural-resource, and transformation characteristics. This makes it possible to identify different models of social economy

development depending on the functional status of the territory and to improve the validity of strategic decisions aimed at ensuring sustainable development.

It has been established that the spatial potential of territorial communities is one of the key determinants of social economy development. Communities in Volyn region are characterized by significant differentiation in terms of population size, territorial area, population density, and settlement structure. The highest population concentration is observed in urban communities, particularly Lutsk, Novovolynsk, and Volodymyr communities, which creates favorable conditions for the development of human capital, social entrepreneurship, and modern forms of social services. At the same time, the Polissia communities located in the northern part of the region possess significant territorial resources but are characterized by low population density, requiring special mechanisms for supporting social infrastructure and inter-municipal cooperation.

It has been proven that the spatial and demographic structure of the region determines the uneven conditions for social economy development. Urban communities concentrate more than half of the region's population while occupying a relatively small share of its territory, whereas settlement and rural communities have much larger territories and a more dispersed settlement network but lower demographic concentration. This results in different opportunities for ensuring access to social services and the efficient use of financial resources.

It has been established that social economy financing per capita demonstrates a stable positive trend; however, significant differences remain among communities in terms of resource provision for the social sphere. Border and Polissia communities remain particularly vulnerable, as wartime conditions have significantly reduced their real capacity to finance social programs and projects.

An approach to assessing the financial support of social economy development in territorial communities of the region has been proposed. Unlike existing approaches, it involves identifying spatial patterns and differences in social sphere financing based on the analysis of the structure, dynamics, priority level, and budgetary provision of social expenditures. This makes it possible to identify territorial disparities and justify

priority directions for strengthening the financial capacity of communities under conditions of sustainable development transition and wartime challenges.

A methodological approach to the integrated assessment of the level of social economy development in territorial communities has been developed and tested. It is based on a combination of criteria reflecting the scale of social sphere financing, the financial capacity of the social economy, the priority of social policy, and the provision of social services to the population. This is followed by the formation of a typology of social policies depending on the type of community, the functional status of the territory, and its border location, thereby improving the validity of management decisions in the context of achieving sustainable development goals.

The third chapter substantiates prospective measures for developing the social economy of territorial communities in the region based on sustainable development principles.

An approach to the formation of social policy in territorial communities on the basis of sustainable development has been developed. It is based on aligning the level of social economy development with differentiated policy types, strategic priorities, implementation mechanisms, and sustainable development goals. This ensures a transition from a compensatory model of social support to an innovation- and partnership-oriented model focused on human capital development, social cohesion, and social entrepreneurship according to the specific characteristics and potential of territorial communities.

A tree of strategic goals for the social policy of territorial communities has been developed, allowing the systematization of relationships among strategic priorities, economic, social, and managerial objectives, implementation instruments, and expected outcomes. It has been determined that achieving the strategic goals of social policy contributes to increasing the economic activity of the population, developing human and social capital, strengthening social integration, and enhancing community resilience to external challenges.

A mechanism for implementing social policy in territorial communities based on sustainable development principles has been proposed. It includes defining strategic

goals, assessing socio-economic needs of the population, setting priorities, implementing programs and projects, monitoring performance, and adjusting management decisions. A distinctive feature of the proposed mechanism is its cyclical nature, which ensures the adaptability of social policy to changes in both internal and external environments.

An approach to the formation of the social economy of territorial communities in the region on the basis of sustainable development has been proposed. Unlike existing approaches, it provides for the systematic coordination of development directions for rural, settlement, and urban communities with the influence of natural-resource, socio-demographic, financial-economic, infrastructural, and institutional-legal determinants. This makes it possible to select priority development mechanisms according to the resource potential and functional specificity of territories.

An approach to the development of a differentiated set of projects, programs, and practical measures for the formation of the social economy of territorial communities based on sustainable development principles has been substantiated. Unlike existing approaches, it takes into account functional territorial types, the administrative status of communities, and the peculiarities of their border location. This ensures the alignment of economic, social, and environmental development interests, contributes to strengthening social resilience, institutional capacity, and competitiveness of territorial communities, and reduces intraregional disparities.

Keywords: sustainable development, social economy, social policy, territorial communities, territorial units, determinants, region, city, rural community, urban community, settlement community, functional types of territories, local budgets, social welfare, social security, education, culture, healthcare, social protection, social assistance, spiritual and physical development, social development, Sustainable Development Goals, budget revenues, personal income tax, war, budget expenditures, integrated assessment, integrated index, criterion index, sustainable recovery, sustainable cities, community resilience, Volyn region, territorial disparities, financial support, projects, programs, development strategy.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділ у колективній зарубіжній монографії

1. Shubala I., Gordiichuk Iu. A Comparative Assessment of Social Development in the Regions of the Polish-Ukrainian Borderland. Polish-Ukrainian borderland as an area of transformation / sc. editor.: A. Miszczuk, O. Shubalyi. Lublin: Maria Curie-Skłodowska University Press. 2025. Pp. 141-155. ISBN: 978-83-227-9883-6 <https://bazawiedzy.umcs.pl/info/book/UMCS961b0f180285409990ea77f2027b3238/> (Здобувачем проведено розрахунок критеріальних та інтегрального індексів соціального розвитку регіонів польсько-українського прикордоння).

Статті у статті у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

2. Miszczuk, A., Shubalyi, O., Gordiichuk, A., Gordiichuk, I., Kosinskyi, P., Shubala, I., & Koshchii O. (2025). Assessment of Socio-Economic Transformations in The Border Regions of Ukraine and Poland. *International Journal of Accounting and Economics Studies*, 12(3), 29-36. <https://www.sciencepubco.com/index.php/IJAES/article/view/34182> DOI: <https://doi.org/10.14419/04wsnz35> (Scopus) (Здобувачем проведено аналіз соціально-економічних перетворень у прикордонних регіонах України та Польщі).

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б

3. Гордійчук, Ю., & Міщук, Є. (2026). Соціальна економіка як драйвер сталого розвитку регіонів. *Економіка та суспільство*, (86). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-86-128> (Здобувачем обгрунтовано інструментарій оцінювання впливу соціальної економіки на параметри сталого розвитку регіонів).

4. Шубалий О.М., Гордійчук Ю.Р. (2025). Просторова оцінка поведінки територіальних громад регіону щодо фінансування програм і проектів розвитку соціальної сфери в умовах війни. *Економічні науки. Серія «Регіональна*

економіка». №22(87). С. 617-624. DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2025-22\(87\)-57](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2025-22(87)-57) (Здобувачем проведено аналіз та оцінки показників фінансування програм і проектів розвитку соціальної сфери).

5. Шубалий О.М., Гордійчук Ю.Р. Оцінка розвитку соціальної та солідарної економіки в Україні на основі індексу соціального прогрес. *Економічні науки : збірник наукових праць ЛНТУ. Серія «Регіональна економіка»*. Випуск 20(79). 2023. С. 236-243. DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2023-20\(79\)-29](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2023-20(79)-29) (Здобувачем проведено аналіз та оцінку динаміки індексу соціального прогрес та систематизовано загальні висновки дослідження).

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Гордійчук Ю.Р., Шубалий О.М. Формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку. *Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції*. Збірник тез ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. Я.П. Березівського, І.І. Гаврилюк. Дубляни, 2026. С. 131-134. <https://repository.lnup.edu.ua/handle/123456789/4119> (Здобувачем обґрунтовано напрями формування соціальної економіки територіальних громад регіону).

7. Гордійчук Ю.Р. Розвиток соціальної та солідарної економіки у містах польсько-українського прикордоння. *Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (присвячена пам'яті професора Григорія Євтіювича Мазнева)*. (м. Харків, 06-07 березня 2025 року). Харків : ДБТУ. Ч. 1. 2025. С. 621-624.

https://drive.google.com/file/d/18cK2iL1i3qxET0_UYdAgm_O0WNxTvH4S/view

8. Шубалий О.М., Гордійчук Ю.Р. Пріоритети розвитку соціальної і солідарної економіки в умовах війни. «Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку». Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 20-21 жовтня 2025 р. [Електронний ресурс] / Редкол. : В. Шаломєєв (відпов. ред.). Електрон. дані. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2025. С. 717-718.

https://drive.google.com/file/d/1H1t6ff8_HOC9xc2wHap0ENF7ykCOb7Li/view?usp=sharing (Здобувачем обгрунтовано пріоритети розвитку соціальної економіки в умовах війни).

9. Шубалий О. М., Гордійчук Ю.Р. Порівняльна оцінка соціального розвитку регіонів польсько-українського прикордоння. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Бекграунд економіки, бізнесу та HR-інжинірингу у контексті формування інноваційної парадигми стратегії сталого розвитку України у XXI столітті», 13-14 листопада 2025 р. [Електронний ресурс] / М-во освіти і науки України, Хмельницький. нац. ун-т. – Хмельницький : ХНУ, 2025. С. 53-55. <https://drive.google.com/file/d/1B3uy11eLPYfc1XYoQcFyatd6idsswjSs/view?usp=sharing> (здобувач проаналізував результати інтегральної оцінки рівня соціального розвитку регіонів польсько-українського прикордоння).

10. Гордійчук Ю.Р. Розвиток соціальної та солідарної економіки як умова прискорення євроінтеграції України у повоєнний період. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами* : XI Міжнар. наук.-практ. конф., Частина 1. Луцьк, 5 груд. 2025 р., Луцьк: Надстир'я, 2025. С. 171-173. <https://repository.lntu.edu.ua/handle/123456789/2517>

11. Гордійчук Ю.Р. Перспективні напрями реалізації польсько-українських проектів розвитку соціальної та солідарної економіки у прикордонних регіонах. *Польсько-українське прикордоння як сфера трансформації*: матеріали міжнародного круглого столу, Люблін-Луцьк, 28 березня 2025 р. Луцьк: Надстир'я, 2025. С. 30-32. <https://lib.lntu.edu.ua/uk/147258369/19575>

12. Гордійчук Ю.Р. Напрями розвитку соціальної відповідальності гмін і територіальних громад на території регіонів польсько-українського прикордоння. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами*: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф., Частина 1. Луцьк, 6 груд. 2024 р., Луцьк: Надстир'я, 2024. С. 21-22. <https://lib.lntu.edu.ua/uk/147258369/18111>

13. Гордійчук Ю.Р. Розвиток соціальної і солідарної економіки в умовах євроінтеграції. Україна – ЄС: виклики та перспективи: матеріали міжнародного

наукового семінару, Луцьк, 16 травня 2024 р. Луцьк: ЛНТУ, 2024. С. 12-13.
<https://drive.google.com/file/d/1XaXKbXSPBcXJ17rCAiBTtMcNKOYQcSTF/edit>

14. Гордійчук Ю. Р. Розвиток суб'єктів солідарної економіки у регіонах польськоукраїнського прикордоння. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «*Детермінанти соціально-економічного відновлення держави, регіонів та суб'єктів господарювання*»: 15 листопада 2024р., м. Рівне. Рівне: НУВГП, 2024. С. 392-393. <https://ep3.nuwm.edu.ua/31959/>

15. Гордійчук Ю. Р. Проблеми стимулювання розвитку соціальної та солідарної економіки в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами*: матеріали IX міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Луцьк, 15 груд. 2023 р.). Луцьк: ЛНТУ, 2023. Ч.2. С. 32-34.
https://drive.google.com/file/d/1WGgjASU34EtTkV4cCF9NYHf_INS6GIE5/view

16. Гордійчук Ю. Р. Виклики та напрями розвитку соціальної і солідарної економіки в умовах війни. *Детермінанти відновлення економіки України: національний, регіональний, локальний рівні* : матеріали міжнародного круглого столу, Луцьк, 19 травня 2023 р. Луцьк: ЛНТУ, 2023. С. 20-22.
<https://drive.google.com/file/d/1o891eeU396tMiVMSyc5nIbnXN9ASmHqv/view?usp=sharing>

17. Шубалий О.М., Гордійчук Ю.Р. Актуальність розвитку соціальної та солідарної економіки в Україні в контексті глобальних ініціатив. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 15 груд. 2022 р., Луцьк: ЛНТУ, 2022. С.395-398. (Здобувачем обгрунтовано визначення поняття «соціальна економіка» та проаналізовано нормативні документи ЄС та МОП у сфері соціальної економіки). https://drive.google.com/file/d/1R08fKKZ2tUEfqH7JBI1_Gnnbp-uB_spy/view

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	30
1.1. Суть та принципи соціальної економіки в контексті сталого розвитку	30
1.2. Детермінанти, форми, методи розвитку соціальної економіки територіальних громад	56
1.3. Зарубіжний досвід формування соціальної економіки територіальних громад на засадах сталого розвитку	68
Висновки до першого розділу	84
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	87
2.1. Загальна характеристика просторового потенціалу територіальних громад регіону як основи формування соціальної економіки	87
2.2. Стан і пріоритетні напрями фінансування соціальної економіки сільських, селищних і міських територіальних громад регіону	106
2.3. Методичні засади та інтегральна розвитку соціальної економіки у розрізі територіальних громад регіону	123
Висновки до другого розділу	145
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕГІОНУ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	147
3.1. Пріоритети, цілі і завдання соціальної політики територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку	147
3.2. Обґрунтування напрямів розвитку соціальної економіки сільських, селищних і міських територіальних громад регіону	166

3.3. Перспективні заходи, проекти, програми формування соціальної економіки територіальних громад регіону	177
Висновки до третього розділу	199
ВИСНОВКИ	202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	205
ДОДАТКИ	222

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність теми даного дисертаційного дослідження зумовлена трансформаційними процесами, які відбуваються в системі регіонального та місцевого розвитку України в умовах децентралізації, потреб післявоєнного відновлення держави та її інтеграції до Європейського Союзу. Сучасні виклики, пов'язані з демографічними змінами, міграційними процесами, нерівномірністю соціально-економічного розвитку територій, посиленням екологічних ризиків і необхідністю зміцнення соціальної згуртованості громад, потребують формування нових підходів до організації місцевої економіки, орієнтованої не лише на економічну ефективність, а й на суспільну користь, інклюзивність та стійкість розвитку.

Концептуальною основою дослідження є Цілі сталого розвитку ООН, закріплені в документі «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [61]. Важливість дослідження посилюється з огляду на сучасні підходи Європейського Союзу до розвитку соціальної економіки. У Плані дій ЄС щодо соціальної економіки, ухваленому Європейською Комісією у 2021 році [117], соціальна економіка визначається як один із базових механізмів забезпечення справедливого, інклюзивного та стійкого економічного зростання, формування нових робочих місць, розвитку соціального підприємництва та зміцнення територіальної згуртованості. Паралельно нормативні акти, які формують політику згуртованості ЄС на період 2021-2027 років [42] акцентують увагу на соціальному вимірі регіонального розвитку та розширенні можливостей місцевих громад як ключових учасників розвитку територій.

На національному рівні актуальність теми підтверджується положеннями Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [68], відповідно до якої пріоритетами державної політики визначено згуртованість територій, підвищення конкурентоспроможності регіонів, розвиток людського капіталу, підтримку спроможності громад і досягнення Цілей сталого розвитку. В

оновленій редакції Стратегії особлива увага приділяється питанням відновлення територій, зміцнення соціального потенціалу громад, розширення участі громадян у процесах місцевого розвитку та впровадження людиноцентричного підходу в управлінні.

Для Волинської області дослідження має особливе практичне значення. Стратегія розвитку Волинської області до 2027 року [67] визначає серед ключових пріоритетів підвищення якості життя населення, розвиток підприємництва, удосконалення системи соціальних послуг, підтримку людського капіталу, забезпечення екологічної безпеки та узгодження регіональної політики з Цілями сталого розвитку. Водночас прикордонне розташування області, посилення міграційних процесів, необхідність реінтеграції ветеранів, модернізації соціальної інфраструктури та активізації економічного потенціалу територіальних громад потребують наукового обґрунтування детермінант формування соціальної економіки як інструменту досягнення довгострокової стійкості регіону.

Наразі багато вітчизняних вчених досліджували проблеми формування соціальної економіки на рівні територіальних громад в контексті переходу до сталого розвитку, зокрема: Андрушків Б. М., Бенюк Л. Я., Гордійчук А. І., Дмитровська В. С., Дзямалич М. І., Єфіменко Л.М., Застрожнікова І. В., Затайдух К. Ю., Ільїна М. В., Кирич Н. Б., Косінський П.М., Кузьмак О.М., Латинін М. А., Макарова О. В., Ортіна Г. В., Полторак А. С., Поплавська О. М., Погайдак О. Б., Полінкевич О.М., Пронько Л. М., Прус Ю. О., Романів В. Я., Рудь Н. Т., Сахно Т. А., Содома Р. І., Сокіл О. Г., Співак С. М., Стегней М.І., Сторонянська І.З., Тростянська К. М., Цюпа О. П., Чорний Я. І., Чернодід І. С., Шпильова Ю. Б., Шубала І. В., Шубалий О. М., Ярош В.В. та інші.

В той же час, вважаємо, що у процесі визначення перспектив розвитку соціальної економіки дуже важливо враховувати специфіку кожного регіону та особливостей просторового розвитку територіальних громад. Тому виникає необхідність поглиблення теоретико-методичних засад формування соціальної економіки територіальних громад, виявлення базових детермінант її розвитку, а

також розроблення практичних механізмів забезпечення сталого розвитку громад на прикладі окремого регіону.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Положення, викладені у дисертації, пов'язані за реалізацією Указу Президента України від 30 вересня 2019 № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [76]; Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 № 156-VIII [70]; Стратегії розвитку Волинської області на період до 2027 року у новій редакції [67] (затвердженої рішенням Волинської обласної ради № 33/2 від 21.08.2025 р.). Робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт, що виконуються в межах робочого часу викладачів кафедри економіки ЛНТУ, зокрема в рамках розробки теми «Детермінанти сталого інноваційно орієнтованого розвитку економіки регіону», період 2021-2025 рр. (номер державної реєстрації 0121U108271), у якій здобувач розробив пріоритети, цілі і завдання соціальної політики територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку, а також теми «Сталий розвиток регіональної економіки в умовах сучасних викликів безпеки, «зеленої», цифрової та інтелектуальної трансформації», період 2026-2030 рр. (номер державної реєстрації 0126U002369), у якій здобувач провів аналіз розвитку соціальної економіки територіальних громад регіону.

Розроблені автором, як офіційним учасником української команди проекту, підходи до оцінки соціального розвитку регіонів польсько-українського прикордоння в умовах сучасних викликів, використано при реалізації міжнародного проекту EURIZON ID 829 «Structural transformation of the economy of the Polish-Ukrainian borderlands as a response to common challenges of security, green, digital and intellectual transition», який фінансується в рамках програми Європейського Союзу HORIZON 2020 (грантова угода № 871072). Луцьким національним технічним університетом підтверджено використання розробок автора у процесі виконання вказаних 2 наукових тем і міжнародного проекту (довідка від 01.05.2026 р., №1137/01-14).

Мета і завдання дослідження. Метою виконання дисертації є визначення детермінант формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку, зокрема на прикладі Волинської області.

Для досягнення зазначеної мети передбачалося виконати наступні завдання:

- узагальнити та систематизувати теоретичні підходи до трактування сутності соціальної економіки, розкрити її ключові принципи й особливості;
- визначити та класифікувати основні детермінанти формування соціальної економіки, дослідити особливості її розвитку на рівні територіальних громад;
- проаналізувати зарубіжний досвід становлення і розвитку соціальної економіки територіальних громадах України;
- дослідити просторовий потенціал територіальних громад регіону та оцінити його вплив на розвиток соціальної економіки;
- провести аналіз сучасного стану та визначити пріоритетні напрями фінансування соціальної економіки у територіальних громадах регіону;
- здійснити порівняльну оцінку рівня розвитку соціальної економіки у територіальних громадах регіону;
- обґрунтувати пріоритети, стратегічні цілі та завдання соціальної політики територіальних громад у контексті реалізації засад сталого розвитку;
- розробити рекомендації щодо розвитку соціальної територіальних громад регіону з урахуванням їх потенціалу та соціально-економічних особливостей;
- запропонувати перспективні заходи, проєкти і програми, спрямовані на формування та зміцнення соціальної економіки територіальних громад регіону.

Об'єктом дослідження є процес визначення детермінант формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області на засадах сталого розвитку.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних і прикладних аспектів вдосконалення підходів щодо визначення детермінант формування соціальної економіки територіальних громад на прикладі Волинської області на засадах сталого розвитку.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною базою даного

дослідження стали фундаментальні положення концепції сталого розвитку, регіональної економіки, зокрема соціальної економіки територіальних громад.

У процесі досягнення мети дослідження було використано такі наукові методи:

монографічного аналізу – при опрацюванні думок вітчизняних і зарубіжних вчених щодо визначення суті та принципів соціальної економіки в контексті сталого розвитку;

абстрагування і логічного узагальнення – при дослідженні детермінант, форм та методів розвитку соціальної економіки територіальних громад;

порівняння і аналогій – при вивченні просторового потенціалу територіальних громад регіону як основи формування соціальної економіки;

економіко-статистичного порівняння, аналізу та оцінки – для виявлення проблем фінансового забезпечення розвитку соціальної економіки сільських, селищних і міських територіальних громад регіону;

індексного аналізу – для проведення інтегральної оцінки розвитку соціальної економіки у розрізі територіальних громад регіону;

групування – для проведення групування територіальних громад регіону за значеннями індексу розвитку соціальної економіки;

табличний, графічний і картографічний – для візуального представлення результатів дисертації у вигляді аналітичних таблиць, рисунків і схем, діаграм, картограм забезпечення наочності підготовленого матеріалу;

системний підхід – для обґрунтування пріоритетів, цілей і завдань соціальної політики територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку;

програмно-цільовий – для обґрунтування і систематизації заходів, проектів, програм формування соціальної економіки територіальних громад регіону.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти України та міжнародних інституцій щодо регулювання процесів сталого розвитку, циркулярної і цифрової трансформації; статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, зокрема державного вебпорталу бюджету для громадян Open Budget, Волинської

обласної державної адміністрації, Волинської обласної ради, публікації вітчизняних й зарубіжних науковців (монографії, посібники, підручники, статті в наукових періодичних виданнях, матеріали науково-практичних конференцій), інтернет-ресурси, аналітичні розрахунки, проведені автором, та інші ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці теоретичних засад і практичних рекомендацій для визначення детермінант формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку.

До основних наукових результатів дослідження, що мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення віднесено:

уперше:

– розроблено та апробовано методичний підхід до інтегрального оцінювання рівня розвитку соціальної економіки територіальних громад регіону, який базується на поєднанні критеріїв масштабу фінансування соціальної сфери, фінансової спроможності соціальної економіки, пріоритетності соціальної політики та забезпеченості населення соціальними послугами із подальшим формуванням типології соціальних політик залежно від типу громади, функціонального статусу території та прикордонного положення, що забезпечує підвищення обґрунтованості управлінських рішень в контексті досягнення цілей сталого розвитку;

удосконалено:

– підхід до дефініції поняття «соціальна економіка», яке, на відміну від існуючих, пропонується визначати у контексті принципів сталого розвитку, як систему соціально-економічних відносин, господарських суб'єктів, інститутів й механізмів, які функціонують на засадах соціальної відповідальності, справедливості, партнерства й раціонального використання ресурсів, а також забезпечують узгодження економічних, соціальних і екологічних інтересів суспільства на макро-, мезо- та мікро рівнях економічної системи з метою підвищення добробуту населення, зміцнення соціальної згуртованості,

збереження природного середовища та формування передумов для забезпечення довгострокового сталого розвитку теперішніх і майбутніх поколінь;

– підхід до формування соціальної політики територіальних громад на засадах сталого розвитку, який ґрунтується на узгодженні рівня розвитку соціальної економіки з диференційованими типами політики, стратегічними пріоритетами, механізмами реалізації та цілями сталого розвитку, що забезпечує перехід від компенсаторної моделі соціальної підтримки до інноваційно-партнерської моделі розвитку людського капіталу, соціальної згуртованості та соціального підприємництва залежно від особливостей і потенціалу територіальних громад;

– підхід до формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку, який, на відміну від існуючих, передбачає системне узгодження напрямів розвитку сільських, селищних і міських громад із впливом природно-ресурсних, соціально-демографічних, фінансово-економічних, інфраструктурних та інституційно-правових детермінант, що забезпечує вибір пріоритетних механізмів розвитку відповідно до ресурсного потенціалу та функціональної специфіки територій;

– підхід до розроблення диференційованого комплексу проєктів, програм і практичних заходів формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку, який, на відміну від існуючих, передбачає врахування функціональних типів території, адміністративного статусу громади та особливостей її прикордонного положення, що забезпечує узгодження економічних, соціальних та екологічних інтересів розвитку, сприяє підвищенню соціальної стійкості, інституційної спроможності та конкурентоспроможності територіальних громад, а також зменшенню внутрішньорегіональних диспропорцій;

набули подальшого розвитку:

– концептуальний підхід до теоретичного аналізу детермінант розвитку соціальної економіки територіальних громад, який, на відміну від існуючих, базується на системній взаємодії фінансової спроможності, людського

потенціалу, інституційної спроможності, соціальної консолідації, інноваційної адаптивності та інфраструктурної забезпеченості, що дає змогу комплексно визначати форми, методи й результати соціально-економічних трансформацій та підвищувати конкурентоспроможність і стійкість громад у довгостроковій перспективі;

– підхід до систематизації зарубіжного досвіду формування соціальної економіки територіальних громад та його імплементації у територіальні стратегії на засадах сталого розвитку, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на інтеграції інституційної спроможності, соціального капіталу, міжсекторального партнерства, соціального підприємництва, екологічної модернізації та механізмів транстериторіальної взаємодії, що забезпечує адаптацію кращих європейських практик до вітчизняних умов і створює підґрунтя для підвищення соціальної згуртованості, конкурентоспроможності та довгострокової стійкості територіальних громад;

– підхід до оцінювання фінансового забезпечення розвитку соціальної економіки територіальних громад регіону, який, на відміну від існуючих, передбачає виявлення просторових закономірностей та відмінностей у фінансуванні соціальної сфери на основі аналізу структури, динаміки, пріоритетності та рівня бюджетного забезпечення соціальних видатків, що дозволяє визначити територіальні диспропорції та обґрунтувати пріоритетні напрями посилення фінансової спроможності громад в умовах переходу до сталого розвитку й воєнних викликів;

– підхід до визначення детермінант формування соціальної економіки територіальних громад, який, на відміну від існуючих, передбачає класифікацію громад за функціональними типами територій на основі комплексу просторових, соціально-економічних, природно-ресурсних та трансформаційних ознак, що дозволяє ідентифікувати різні моделі розвитку соціальної економіки залежно від функціонального статусу території та підвищити обґрунтованість стратегічних рішень щодо забезпечення їх сталого розвитку.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність

окремих результатів підтверджуються їх упровадженням у діяльність державних установ, зокрема: Волинської обласної ради, стосовно розробки та апробації методичного підходу до оцінки рівня фінансового забезпечення розвитку соціальної економіки територіальних громад регіону (Довідка № 725/51/2-26 від 08.05.2026 р.), Волинської обласної державної адміністрації – пропозиції щодо формування стратегій соціального розвитку територіальних громад на прикладі Волинської області (Довідка від 23.06.2026р. №4195/56/2-26), а також виконавчих органів територіальних громад регіону різного рівня, зокрема Департаменту економічної політики Луцької міської ради, стосовно розробки пілотної програми розвитку соціальної економіки використані при підготовці заходів підвищення соціальної ефективності діяльності комунальних закладів і приватного бізнесу міста (Довідка № 29-9/979/2026 від 08.05.2026 р.), та Литовезької сільської ради, щодо формування соціально орієнтованої економіки при розробці стратегічних і програмних документів громади (довідка від 29.05.2026 р., № 87/2026).

Результати наукових досліджень здобувача також використовуються у навчальному процесі Луцького національного технічного університету при викладанні навчальних дисциплін «Економіка та управління соціо-еколого-економічними системами», «Соціальна економіка», «Економіка праці та соціально-трудова відносина» для підготовки бакалаврів, магістрів і докторів філософії за спеціальністю С1 «Економіка та міжнародні економічні відносина», спеціалізацією С1.01 Економіка (довідка від 30.05.2026 р., № 1584/01-14).

Особистий внесок здобувача. Дисертація на здобуття доктора філософії є самостійно виконаною науковою працею, відповідно до мети і завдань якої сформовано теоретико-методологічні засади, висновки і пропозиції щодо визначення детермінант формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку на прикладі Волинської області. Усі наукові результати, викладені в даній дисертації, належать особисто здобувачеві і є його науковим доробком. Під час виконання дисертації було використано інструменти штучного інтелекту для редагування та форматування тексту при

дослідженні теоретичних аспектів, а також пропозицій щодо забезпечення сталого розвитку підприємств в Україні на основі прискорення подвійного переходу в умовах циркулярної та цифрової трансформації як допоміжний засіб для пошуку ідей, уточнення формулювань та опрацювання літератури.

Із наукових праць, що опубліковано у співавторстві, в дисертаційному дослідженні використано лише ті ідеї й положення, що є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження апробовані на науково-практичних конференціях і круглих столах: «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (м. Луцьк, 2022 р.); «Детермінанти відновлення економіки України: національний, регіональний, локальний рівні» (м. Луцьк, 2023р.); «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (м. Луцьк, 2023 р.); «Детермінанти соціально-економічного відновлення держави, регіонів та суб'єктів господарювання (м. Рівне, 2024 р.); «Україна – ЄС: виклики та перспективи» (м. Луцьк, 2024); «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (м. Луцьк, 2024 р.), «Польсько-українське прикордоння як сфера трансформації і» (м. Люблін – м. Луцьк, 2025 р.), «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (м. Луцьк, 2025 р.), «Бекграунд економіки, бізнесу та HR-інжинірингу у контексті формування інноваційної парадигми стратегії сталого розвитку України у XXI столітті» (м. Хмельницький, 2025 р.); «Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку» (м. Запоріжжя, 2025 р.), «IX Міжнародна науково-практична конференція (присвячена пам'яті професора Григорія Євтіювича Мазнева» (м. Харків, 2025 р.); «Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції» (м. Дубляни, 2026 р.).

Публікації результатів дослідження. Основні наукові положення та результати дисертації опубліковано в 17 наукових працях: 1 розділ у зарубіжній колективній монографії; 1 стаття у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 3

статті у фахових наукових виданнях України категорії Б; 12 наукових праць апробаційного характеру за підсумками участі у наукових конференціях і круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота викладена на 243 сторінках машинописного тексту, складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг основного тексту дисертації складає 204 сторінок друкованого тексту. Робота містить 35 рисунків, 15 таблиць і 5 додатків на 22 сторінках. Список використаних джерел містить 147 найменувань на 17 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1.1. Суть та принципи соціальної економіки в контексті сталого розвитку

В умовах глобальних соціо-еколого-економічних трансформацій, широкого поширення набуває тенденція переорієнтації національних економічних систем на досягнення не приватних, а суспільно важливих результатів, адже світовий досвід показує, що довгострокова конкурентоспроможність держав залежить від їх здатності забезпечувати належний рівень життя населення, соціальну стабільність, доступність суспільних благ. У зв'язку з цим вагомим значенням набуває забезпечення соціальної спрямованості економічної політики держави.

У економічно розвинутих державах досягнення високих показників добробуту населення значною мірою забезпечується завдяки формуванню таких механізмів господарювання, у яких економічна ефективність поєднується із соціальною відповідальністю, що дає змогу давати їй оцінку не суто на основі фінансово-економічних результатів діяльності, а й на основі соціальних і екологічних наслідків прийнятих рішень, рівня суспільної згуртованості, доступності можливостей для самореалізації громадян тощо.

З позицій дотримання концепції сталого розвитку, що ґрунтується на комплексному забезпеченні балансу між соціальними, екологічними та економічними пріоритетами держави, інтерес до дослідження сутності, принципів, складових елементів соціальної економіки суттєво посилюється.

З огляду на вище зазначене, вважаємо, що дослідження сутності соціальної економіки, її основоположних принципів виступає необхідною передумовою для розуміння механізмів досягнення Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року [146], визначення напрямів удосконалення соціально-економічної політики, формування

ефективної моделі розвитку, орієнтованої на підвищення суспільного добробуту й забезпечення збалансованого функціонування соціо-еколого-економічних систем, сформованих у державі.

Певною мірою на перетині інтересів економічної і соціальної компонент актуалізувалося розуміння необхідності формування нового типу економіки, яка б враховувала не тільки інтереси власників приватного бізнесу, держави та працівників, а й інтереси суб'єктів некомерційного, громадського, соціально значимого спрямування, для яких отримання прибутку не є основною метою або взагалі не передбачено.

Протягом останніх десятиліть в цьому контексті все активніше вживається поняття «соціальна економіка», яке можна розуміти з різних аспектів.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Сприяння соціальній та солідарній економіці для сталого розвитку» (A/RES/77/281) [134] вперше на глобальному рівні офіційно визнає соціальну та солідарну економіку важливим інструментом досягнення Цілей сталого розвитку та визначає її роль у подоланні бідності, створенні гідної зайнятості, соціальній інтеграції, розвитку місцевих громад і зміцненні соціальної згуртованості. Документ закликає держави розробляти національні, регіональні та місцеві стратегії підтримки соціальної економіки, удосконалювати нормативно-правову базу, розширювати доступ соціальних підприємств і кооперативів до фінансування та залучати їх до процесів формування державної політики.

Надалі у доповіді Генерального секретаря ООН «Promoting the Social and Solidarity Economy for Sustainable Development» (A/79/351, 2024) [135] містяться рекомендації державам щодо формування сприятливого середовища для соціальної економіки на національному, регіональному та місцевому рівнях, зокрема через удосконалення законодавства, розширення доступу до фінансування, розвиток статистичного обліку та посилення ролі соціальної економіки у сталому розвитку територіальних громад.

Про актуальність даної проблематики також свідчить її розуміння й на рівні Міжнародної організації праці (МОП), яка на своїй Міжнародній конференції з праці 10 червня 2022 року прийняла «Резолюцію про гідну працю та соціальну і солідарну економіку» [56].

Відзначимо, що в останні роки спостерігається поступове розширення кола досліджень, присвячених соціальній економіці, що охоплюють, як теоретико-методологічні аспекти її формування, так і особливості практичного функціонування в сучасних соціально-економічних умовах. Однак узагальнення наукових напрацювань дає підстави стверджувати, що сфера дослідження соціальної економіки охоплює широке коло питань, пов'язаних із визначенням її сутності, принципів, функцій, інституційного забезпечення, взаємозв'язку з соціальною політикою, розвитком громадянського суспільства, практичними механізмами реалізації соціально орієнтованих моделей господарювання.

Європейська Комісія у «Плані дій для соціальної економіки: побудова економіки, що працює для людей» визначає, що «соціальна економіка охоплює організації, які поділяють такі основні спільні принципи та характеристики: пріоритет людини, а також соціальної та/або екологічної мети над отриманням прибутку; реінвестування більшої частини прибутків і надлишків для здійснення діяльності в інтересах членів/користувачів («колективний інтерес») або суспільства загалом («суспільний інтерес»); демократичне та/або партисипативне управління, а «термін «соціальна економіка» охоплює чотири основні типи організацій, що надають товари та послуги своїм членам або суспільству в цілому: кооперативи, товариства взаємної допомоги, асоціації (включно з благодійними організаціями) та фонди» [117].

Зокрема, теоретичні основи соціальної економіки знайшли своє відображення у працях вітчизняних вчених, які досліджували різні аспекти впровадження та розвитку моделі соціальної економіки в Україні, на основі чого сформували відповідні висновки.

Наприклад, на думку Романовського О.О. «поняття (концепція) і термін соціальної економіки дуже широкий, але під цим, як правило, розуміють всі типи економічної та соціальної діяльності, які проводяться в багатьох правових формах між кордонами приватного та державного сектора. Соціальна економіка – термін, який, зазвичай, використовується в континентальній Європі, і в інституціях (організаціях) Європейського Союзу, в той час як в США та інших країнах домінують, як правило, терміни, що мають тенденцію відноситися до неприбуткових або некомерційних організацій і третього сектора економіки, що також, зазвичай, використовується на міжнародному рівні. Є й інші терміни, що описують соціальну економіку, як, наприклад, солідарну економіку» [79].

На нашу думку, варто відзначити внесок у розкриття сутності соціальної економіки таких вітчизняних вчених, як: Л.С. Ларки [83], Г.В. Назарової, С.Ю. Гончарової, Ю.В. Сотнікової та Н.В. Аграмакової [85], які також довели, що ефективність соціальної економіки забезпечується завдяки поєднанню ринкових механізмів і соціальних інструментів регулювання, орієнтованих на підвищення добробуту населення й забезпечення соціальної справедливості.

Вивчаючи теоретичні аспекти становлення концепції соціальної економіки П.М. Косінський [48, 49] дійшов висновку, що розвиток соціальної економіки має базуватися на принципах соціальної відповідальності, соціальної справедливості, партнерства та збалансованості інтересів основних учасників суспільного розвитку.

Також вважаємо, що досить суттєвий внесок у дослідження певних складових соціальної економіки зробив М.І. Дзямучич [31-35], який розглядав соціальне страхування, як важливий інструмент забезпечення соціальної стабільності, а також довів, що ефективне функціонування системи соціального страхування є необхідною умовою зміцнення соціальної безпеки й підвищення рівня соціального захисту населення.

Дискусійні питання трактування категорії «соціальна економіка» стали предметом досліджень, по-перше, через відсутність єдиного підходу до її

трактування, а, по-друге, через недостатній рівень дослідження її ролі у забезпеченні збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку держави.

Наприклад, В.В. Гончаренко та А.О. Пантелеймоненко [13], проаналізувавши існуючі підходи до визначення даного поняття, наполягають на необхідності його подальшої теоретичної конкретизації, з урахуванням міжнародного досвіду й особливостей розвитку вітчизняної економічної системи.

Таким чином, виникає необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень сутності й принципів соціальної економіки в контексті сучасної концепції сталого розвитку.

Перед тим, тим як розкрити сформувані власну думку щодо розуміння суті соціальної економіки в контексті сталого розвитку, пропонуємо дослідити наявні підходи вітчизняних вчених до трактування даного поняття (табл. 1.1).

Таблиця 1.1. Трактування терміну «соціальна економіка»

Трактування терміну	Досліджених або джерело інформації
1	2
<i>Як окремого сектора, спрямованого на досягнення цілей, що мають суспільну користь для суспільства</i>	
«Специфічний сектор економіки, що включає кооперативи, асоціації та товариства взаємодопомоги» [14]	В.В. Гончаренко, А.А. Пожар, Ю.О. Єжелій
«Сукупність організацій та ресурсів, що діють на перетині приватного та неприбуткового секторів економіки, що в свою чергу дозволяє їм вирішувати економічні, соціальні або екологічні проблеми своєю діяльністю» [47]	А.О. Корнецький, О.Д. Колчин
«Особливий «третій» сектор ринкової економіки, який принципово відрізняється від приватного та державного секторів і включає сукупність унікальних соціально-орієнтованих неприбуткових організацій, таких як кооперативи, товариства взаємодопомоги, асоціації, соціальні підприємства та фонди тощо» [13]	В.В. Гончаренко, А.О. Пантелеймоненко
«Галузь (сектор економіки), яка виробляє корисні товари та послуги, які, крім задоволення потреб визначених цільових груп, мають загалом позитивний вплив на суспільство» [139]	W. Schönig

Продовж. табл. 1.1

1	2
<i>Як економічної системи або сукупності соціально-економічних відносин</i>	
«Система соціально-економічних взаємовідносин, заснованих на різноманітні форм власності, свободі підприємництва, здоровій конкуренції за умов сильної соціальної політики, яка забезпечує гідний рівень життя населенню та гарантує його соціальний захист на підставі високого рівня розвитку економіки» [99]	Фармацевтична енциклопедія
«Сукупність соціально-економічних стосунків між людьми, які виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг за умови обмежених ресурсів. Вона створює визначену економічну систему (господарство), яка свідомо орієнтована на розвиток особистості, економічне зростання та соціальний прогрес, підвищення добробуту та рівня життя в країні» [83]	Л.С. Ларка
«Система соціально-економічних відносин, заснованих на різних формах власності, на принципах свободи підприємництва та сумлінної конкуренції, що забезпечує гідне життя населення, гарантію його соціального захисту та соціальної безпеки, на основі високого рівня розвитку економіки» [85]	Г.В. Назарова, С.Ю. Гончарова, Ю.В. Сотнікова, Н.В. Аграмакова
«Система господарювання, в основі якої знаходиться забезпечення соціально орієнтованого економічного зростання у взаємозв'язку з економічно орієнтованим соціальним розвитком» [15]	С.Ю. Гончарова, А.Б. Гончаров, Н.В. Аграмакова
«Система, сформована на принципах соціальної відповідальності й соціальної справедливості, що дозволяє задовільнити у рівній (більш менш рівній) мірі перехресні потреби населення, держави й бізнесу, а також забезпечити збалансований розвиток наявних соціо-еколого-економічних систем в умовах глобалізації та цифровізації» [49]	П.М. Косінський
«Ринкове господарство, що спрямоване на забезпечення добробуту населення шляхом надання рівних можливостей для реалізації індивідуальних здібностей громадян» [81]	А.О. Сімахова
«Напрямок загальної економіки держави, в основі якого лежить забезпечення розвитку населення, зокрема підвищення рівня їх добробуту, надання підтримки соціально вразливим групам населення, забезпечення права населення на стабільний рівень життя, права на працю, права на соціальне забезпечення» [82]	Р.М. Скриньковський, Ю. Є. Тиркало
<i>Як важливого елемента соціальної організації суспільства</i>	
«Центральний компонент організованого громадянського суспільства, який складає основу для демократії, відповідального громадянства, солідарності, плюралізму тощо» [2]	К.В. Багмет
<i>Як об'єкта наукового дослідження</i>	
«Наукові знання про певний тип соціально-економічного устрою. Поєднання принципів свободи ринку з принципами соціальної компенсації» [7]	Енциклопедія сучасної України
«Наука про сучасне цивілізоване громадянське суспільство. Це наука про той соціально-економічний устрій (за німецькою термінологією «порядок»), який виявився не тільки вдалою теоретичною конструкцією, але й був підтверджений практикою, життям численних цивілізованих країн світу» [50]	О.А. Кузнецов

Примітка. Побудовано автором.

Дослідивши термінологію категорії «соціальна економіка» стало зрозуміло, що її розглядають в різних аспектах, наприклад, як:

- окремий сектор, спрямований на досягнення цілей, що мають суспільну користь для суспільства;
- економічну систему або сукупність соціально-економічних відносин;
- важливий елемент соціальної організації суспільства;
- об'єкт наукового дослідження.

Якщо розглядати соціальну економіку з точки зору окремого сектора чи сукупності організацій, діяльність яких спрямована на досягнення суспільно корисних цілей, то вона являтиме собою сферу функціонування кооперативів, асоціацій, товариств взаємодопомоги, соціальних підприємств, фондів та інших організацій, які поєднують економічну діяльність із виконанням соціальної місії.

Деякі вчені, навпаки основну увагу приділяють механізмам поєднання економічної ефективності з соціальною орієнтацією розвитку суспільства. Тобто, прихильники даного підходу розглядають соціальну економіку, як господарську систему, що функціонує на засадах свободи підприємництва, різноманітності форм власності, конкуренції, соціальної відповідальності й справедливості, забезпечуючи підвищення добробуту населення, соціальний захист, соціальну безпеку й гармонізацію інтересів держави, бізнесу й суспільства.

Певна категорія дослідників пов'язують соціальну економіку з розвитком громадянського суспільства, демократичних інститутів і суспільної солідарності та трактують її, як важливий елемент соціальної організації суспільства, що сприяє розвитку соціальної відповідальності, соціальної згуртованості та демократичних цінностей. Також соціальну економіку можна розглядати з позиції наукового напрямку про соціально орієнтований економічний устрій, в межах якого вивчаються закономірності поєднання ринкових механізмів з соціальними інструментами регулювання суспільного розвитку.

Характерною особливістю соціальної економіки є її міжсекторальний характер. Як зазначають А.О. Корнецький та О.Д. Колчин, «соціальна економіка функціонує на перетині двох секторів: приватного та неприбуткового, але на цьому її вплив не закінчується» [47]. Тобто, на думку вчених, вона складається з багатьох підприємств і організацій, наприклад, таких як кооперативи, асоціації, фонди, соціальні підприємства, громадські організації, об'єднання тощо. Але центральною ідеєю для кожного з них є те, що соціальна мета важливіша за економічну (комерційну) вигоду, а тому значна увага має приділятися демократичним принципам управління, соціальної солідарності солідарність, реінвестування більшої частини прибутку для досягнення цілей сталого розвитку і т. д.

Формування соціальної економіки нерозривно пов'язане з розвитком соціально орієнтованої ринкової моделі господарювання, що спричинило появу в наукових джерелах терміна «соціальна ринкова економіка», під яким розуміють «соціально-економічну модель, організовану на основі ринкової саморегуляції, при якій захист конкуренції та ринкові методи господарювання ефективно поєднуються з державним регулюванням національної економіки з її соціальною спрямованістю» [17].

З огляду на це, виникає необхідність гармонійного поєднання ринкових механізмів з соціальними інструментами державного впливу, що дозволяє забезпечити одночасне досягнення економічної ефективності й суспільного добробуту в середині держави.

На нашу думку, пріоритетність суспільних інтересів, орієнтація на підвищення якості життя населення й забезпечення соціальної справедливості створюють передумови для зміцнення взаємозв'язків між економічною, соціальною та екологічною складовими розвитку.

З цього приводу М.І. Дзямулич зазначає, що «соціальна економіка, як елемент загальної економічної системи держави не є новим поняттям, але в аспекті глобальних соціально-економічних та політичних змін вона набуває особливого

значення, як засіб забезпечення високої якості життя населення країни. В даному контексті необхідно зауважити, що цілі сталого розвитку, визначені відповідною програмою ООН, теж базуються на стимулюванні розвитку соціальної економіки в межах кожної держави» [32]. Тобто, можна стверджувати, що соціальна економіка поступово перетворюється на один із основних інструментів досягнення збалансованого розвитку суспільства.

У «План дій для соціальної економіки: побудова економіки, що працює для людей» Європейською Комісією чітко зазначено, що «соціальна економіка сприяє реалізації Цілей сталого розвитку (ЦСР) на рівні ЄС та на глобальному рівні. Це пояснюється тим, що вона активно бере участь у зменшенні бідності в усьому світі, сприяючи переходу до сталих міст і громад, відповідального споживання та виробництва, а також сталого фінансування» [117].

Відповідно, все більшої актуальності набуває інтерпретація соціальної економіки крізь призму сталого розвитку, адже її цілі тісно пов'язані із Глобальними цілями сталого розвитку (ГЦСР) і майже кожна підціль ГЦСР має соціальний підтекст [146]. Відповідно, можна виділити основні цільові напрямки соціальної економіки, що повністю узгоджується з ГЦСР ООН і показує її роль у їх досягненні, що зокрема полягає у подоланні бідності, забезпеченні гідної праці, зменшенні нерівності, розвиток людського потенціалу, формуванні відповідального виробництва та споживання, зміцнення інституцій і партнерства тощо (рис. 1.1).

Тобто, логічно припустити, що соціальна економіка виступає у ролі комплексного інструмента, за допомогою якого можна досягти реалізації Цілей сталого розвитку, оскільки вона забезпечує одночасний вплив на соціальну, екологічну, економічну, інституційну та інноваційну складові суспільного розвитку.

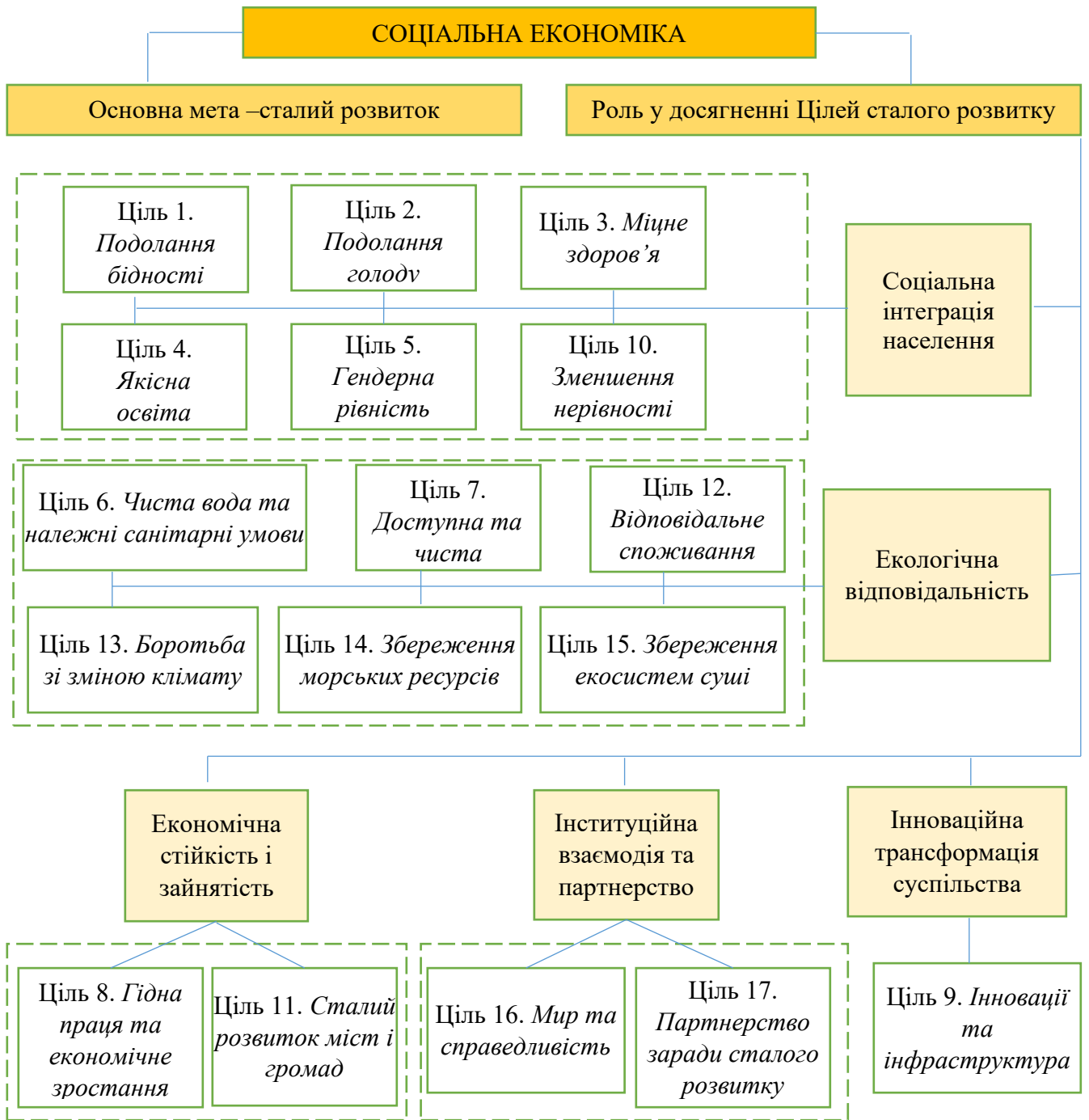

Рис. 1.1. Роль соціальної економіки у досягненні Цілей сталого розвитку (сформовано автором)

У контексті сталого розвитку, поняття «соціальна економіка» пропонуємо визначати, як систему соціально-економічних відносин, господарських суб'єктів, інститутів й механізмів, які функціонують на засадах соціальної відповідальності,

справедливості, партнерства й раціонального використання ресурсів, а також забезпечують узгодження економічних, соціальних і екологічних інтересів суспільства на макро-, мезо- та мікро рівнях економічної системи з метою підвищення добробуту населення, зміцнення соціальної згуртованості, збереження природного середовища та формування передумов для забезпечення довгострокового сталого розвитку теперішніх і майбутніх поколінь (рис. 1.2).

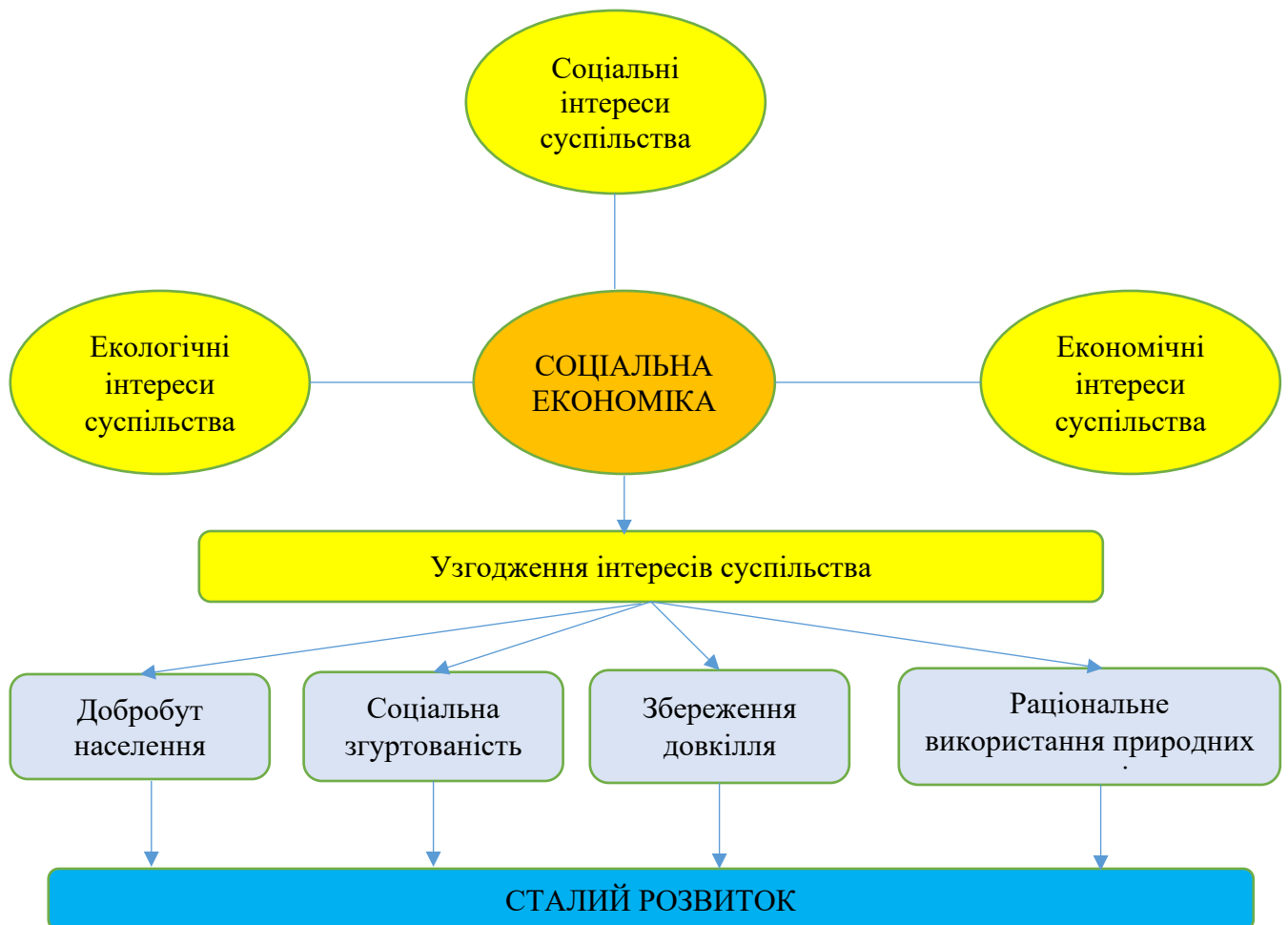

Рис. 1.2. Концептуальна модель розуміння змісту соціальної економіки у контексті сталого розвитку (сформовано автором)

Таким чином, наведене формулювання дозволяє виокремити та систематизувати принципи соціальної економіки у контексті реалізації концепції

сталого розвитку, які визначають подальші напрями управління, формування економічної політики держави й організації господарської діяльності (табл. 1.2).

Таблиця. 1.2. Принципи соціальної економіки у контексті сталого розвитку

Принцип	Зміст принципу	Практичне значення для сталого розвитку
Суспільної цінності	Згідно даного принципу пріоритет надається суспільному добробуту над максимізацією прибутку	Підвищення якості життя населення і покращення соціального становища в державі
Демократичного управління	Активна участь працівників, членів підприємств і організацій, громад у процесах управління	Формування довіри, прозорості процесів, соціального капіталу тощо
Соціальної інклюзивності	Полягає у забезпеченні рівного доступу до праці, освіти, послуг, підприємництва	Скорочення соціальної нерівності та інтеграція вразливих груп населення
Соціальної відповідальності	Дотримання етичних норм ведення економічної діяльності й відповідальності перед суспільством	Зміцнення партнерських відносин і соціальної згуртованості
Екологічної збалансованості	Раціональне використання природних ресурсів та мінімізація негативного впливу на довкілля	Збереження природного капіталу і розвиток циркулярної економіки
Інноваційності	Впровадження соціальних, цифрових та організаційних інновацій	Підвищення конкурентоспроможності та адаптивності економіки
Партнерської взаємодії	Кооперація зусиль держави, бізнесу, громадського сектору й науки	Консолідація ресурсів для реалізації довгострокових програм розвитку
Довгострокової стійкості	Орієнтація на інтереси нинішнього і майбутніх поколінь	Досягнення соціо-еколого-економічної збалансованості

Примітка. Побудовано автором на основі джерел [13-18, 31-35, 47-51].

Представлені в таблиці принципи соціальної економіки формують взаємопов'язану систему напрямів подальшого розвитку та управлінських дій, реалізація яких забезпечить збалансований розвиток суспільства.

Їх відмінною особливістю є інтеграція соціальних цілей поряд з забезпеченням економічної ефективності, екологічної безпеки, інноваційного розвитку підприємств.

Тільки комплексне застосування, зазначених принципів, створює передумови для досягнення синергетичного ефекту, коли економічне зростання

супроводжується підвищенням соціального добробуту і збереженням природного середовища.

Одним з фундаментальних принципів соціальної економіки є принцип пріоритетності суспільної цінності над максимізацією прибутку, зміст якого полягає у тому, що економічна діяльність розглядається не як самоціль, а як інструмент задоволення потреб населення, підвищення якості життя та вирішення актуальних соціальних проблем. Одержаний фінансовий результат виступає необхідною умовою забезпечення фінансової стійкості підприємства чи організації, проте не визначає її головної місії. Тому значна частина прибутку спрямовується на розвиток підприємства, підтримку місцевих громад, створення нових робочих місць, підвищення доступності соціальних послуг, реалізацію суспільно значущих проєктів і т. п.

Принцип демократичного врядування – забезпечує прозорість діяльності суб'єктів господарської діяльності, установ й організацій, підвищує рівень довіри між усіма учасниками економічних відносин, а також передбачає відповідальність за результати спільної діяльності.

Демократичне управління сприяє розвитку соціального капіталу, який у сучасній економіці дедалі частіше визнається одним із ключових чинників конкурентоспроможності регіонів держави.

Дотримання такого принципу створює рівні можливості для всіх категорій населення незалежно від віку, статі, фізичних можливостей, соціального статусу чи місця проживання. У даному випадку, соціальна економіка забезпечує інтеграцію осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяє розвитку соціального підприємництва, підтримує зайнятість вразливих груп населення й формує інституційні умови для зменшення масштабів соціального відчуження. Завдяки цьому, інклюзивність дедалі більше розглядається, як необхідна передумова забезпечення економічної стабільності і соціальної безпеки.

Нового змісту набуває принцип соціальної відповідальності, оскільки його

реалізація охоплює не лише відповідальність перед працівниками чи споживачами, а й перед майбутніми поколіннями. Соціально відповідальна діяльність передбачає дотримання етичних норм ведення бізнесу, забезпечення гідних умов праці, недискримінацію, розвиток людського потенціалу, підтримку місцевих громад, ефективну взаємодію з суспільством і т. д.

Важливою складовою принципів соціальної економіки є екологічна відповідальність.

На відміну від традиційних моделей господарювання, що орієнтуються переважно на економічні результати, соціальна економіка передбачає інтеграцію природоохоронних пріоритетів у всі напрями економічної діяльності, що проявляється у впровадженні ресурсозберігаючих технологій, розвитку циркулярної економіки, мінімізації утворення відходів, скороченні викидів парникових газів, раціональному використанні природних ресурсів та підтримці екологічних інновацій. Внаслідок цього формується модель господарювання, за якої економічне зростання не супроводжується виснаженням природного капіталу.

Соціальна економіка має ґрунтуватись на принципі інноваційності, що означає активне використання цифрових технологій, ефективних стратегій і інформаційно-комунікаційних систем управління, застосування інноваційних фінансових механізмів, нових форм взаємодії між державою, бізнесом і громадянським суспільством.

Соціальні інновації все більше стають ефективним інструментом подолання суспільних викликів, сприяють підвищенню доступності соціальних послуг, розвитку цифрової інклюзії, модернізації освіти, охорони здоров'я та місцевого самоврядування. При цьому, інноваційність не обмежується тільки технологічними змінами, а й передбачає трансформацію моделей управління, фінансування та партнерської взаємодії.

Комплексний характер соціальної економіки обумовлює важливість принципу партнерства, який ґрунтується на координації інтересів державних органів влади,

суб'єктів підприємництва, інститутів громадянського суспільства, наукових установ та місцевих громад, а також забезпечує консолідацію фінансових, інтелектуальних, організаційних та інших різновидів ресурсів, необхідних для реалізації довгострокових програм сталого розвитку. Особливої актуальності цей принцип набуває в умовах післявоєнного відновлення України, коли ефективність реалізації соціально-економічних проєктів значною мірою залежить від рівня взаємодії між усіма учасниками суспільного розвитку.

Таким чином, принципи соціальної економіки формують цілісну методологічну основу забезпечення сталого розвитку, оскільки інтегрують соціальні, економічні, екологічні та інноваційні складові в єдину систему управління розвитком територій і держави. Їх практична реалізація сприяє створенню інституційних передумов для досягнення Цілей сталого розвитку, а взаємодія – забезпечує перехід від моделі економічного зростання до моделі сталого суспільного розвитку, орієнтованої на добробут нинішнього і майбутніх поколінь.

Однак, для України все ж актуальною залишається проблема недостатнього рівня практичної реалізації принципів соціальної економіки.

Як влучно зазначає О.В. Попадинець, «часто соціалізація економіки в нашій державі сприймається як ряд короткострокових соціальних заходів, а найгостріші проблеми отримують лише формальний підхід» [65].

За таких обставин, особливого значення набуває необхідність переходу від ситуативних соціальних рішень до формування цілісної моделі соціальної економіки, здатної забезпечити довгострокове підвищення суспільного добробуту і досягнення стратегічних цілей сталого розвитку. Зважаючи на те, що соціальна економіка виступає ефективним інструментом реалізації Цілей сталого розвитку, оскільки поєднує функції економічної ефективності, соціальної справедливості, екологічної відповідальності й інноваційного розвитку (рис. 1.3).

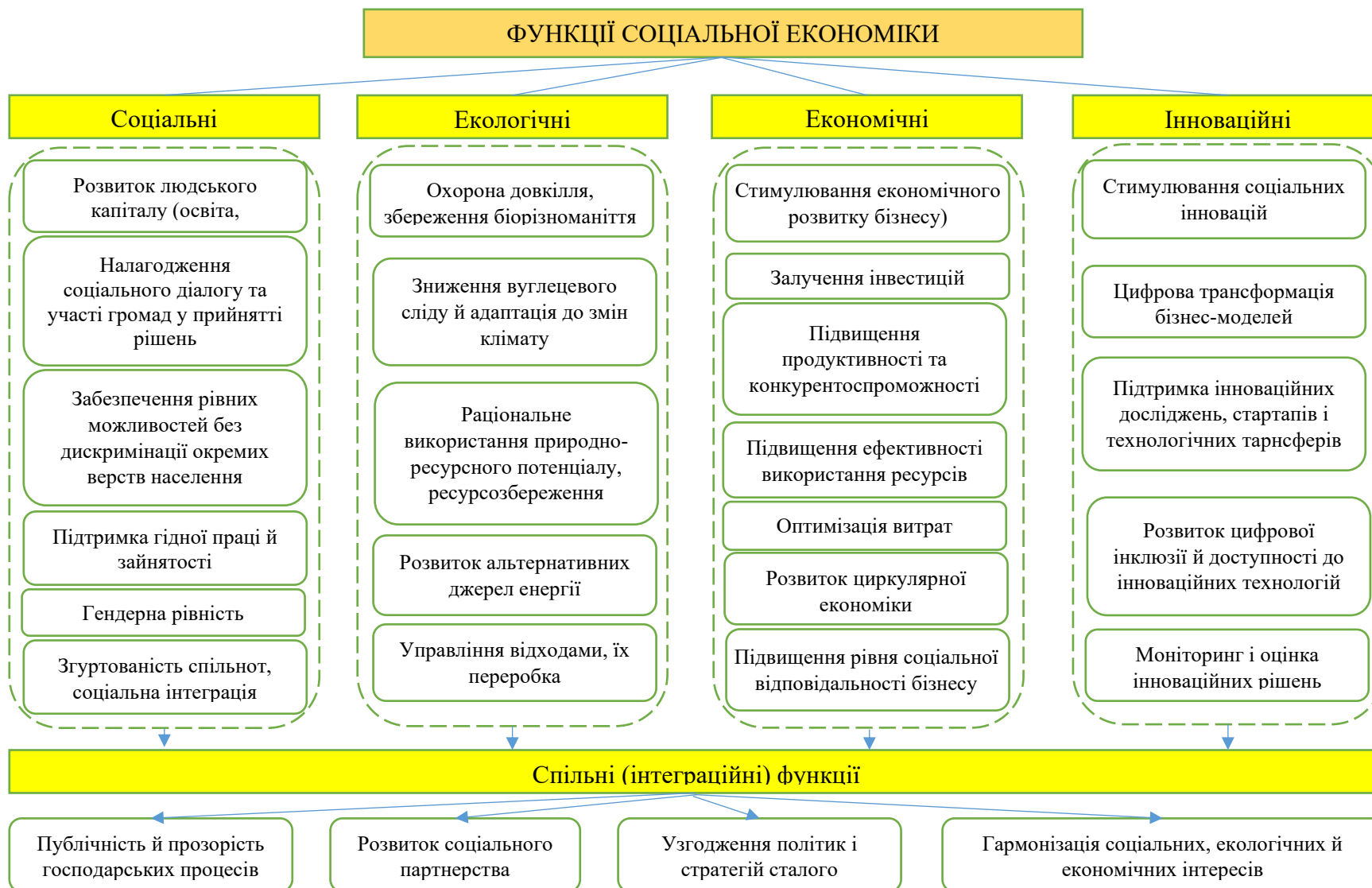

Рис. 1.3. Функції соціальної економіки у контексті сталого розвитку (сформовано автором на основі джерел [49; 146])

Загалом функції соціальної економіки, спрямовані на формування соціального капіталу, розвиток людського потенціалу, підтримку соціально вразливих груп населення, забезпечення гідної праці й участі громад. Вони формують основу соціальної згуртованості й інклюзії.

Економічні функції соціальної економіки у контексті сталого розвитку забезпечують зростання, підвищення продуктивності, розвиток підприємництва, інвестиції в соціальний і людський капітал та ефективне використання наявного природно-ресурсного потенціалу для отримання додаткових надходжень до бюджетів усіх рівнів та їх справедливого перерозподілу на соціальні потреби різних верств населення країни.

Екологічні функції соціальної економіки спрямовані, головним чином, на формування у населення країни екологічно орієнтованого світогляду та екологічної відповідальності за збереження довкілля, забезпечення раціонального використання ресурсного потенціалу, розвиток сфери альтернативної енергетики, циркулярної економіки, адаптацію до змін клімату тощо.

Інноваційні функції соціальної економіки в контексті сталого розвитку, загалом охоплюють розвиток соціальних й технологічних інновацій, цифровізацію, розвиток науки, інноваційних технологій, адже саме впровадження соціальних інновацій підсилює рівень її конкурентоспроможності.

Спільні функції соціальної економіки інтегрують соціальні, екологічні, економічні та інноваційні інтереси суспільства, а також звертають увагу на справедливий розподіл ресурсів, прозорість і стандартизацію, що забезпечують системність і синергію у досягненні всіх Глобальних цілей сталого розвитку, визначених ООН.

Виконання вище наведених функцій соціальної економіки в контексті сталого розвитку потребує застосування відповідних інструментів, серед яких можна виділити: спільне соціальне підприємництво, освіта, наука, підвищення кваліфікації, інформаційно-комунікаційні платформи та ін. (рис.1.4).

На відміну від окремих заходів соціальної підтримки, зазначені на рисунку інструменти характеризуються системністю і взаємодоповнюваністю, що забезпечує отримання соціально-економічного ефекту у довгостроковій перспективі.

Рис. 1.4. Основні інструменти реалізації функцій соціальної економіки у контексті сталого розвитку (*сформовано автором*)

Важливу роль серед інструментів реалізації функцій соціальної економіки у контексті сталого розвитку, виконує соціальне підприємництво і кооперація.

Значення цього інструменту полягає у створенні економічної діяльності, орієнтованої на вирішення суспільно значущих проблем, забезпечення зайнятості населення, підтримку соціально вразливих категорій громадян й розвиток місцевих громад. Кооперативні форми господарювання сприяють об'єднанню матеріальних, фінансових і людських ресурсів, що дозволяє підвищити ефективність використання наявного потенціалу та зміцнити соціальну згуртованість територій.

Не менш важливим засобом соціальної економіки виступає освіта, наука, підвищення кваліфікації, наставництво, адже вони забезпечують формування людського капіталу як одного із ключових чинників сталого розвитку.

Постійне оновлення професійних компетентностей, розвиток інноваційного мислення, підтримка наукових досліджень, передача практичного досвіду створюють передумови для підвищення продуктивності праці, розвитку соціального підприємництва і ефективного впровадження та використання сучасних методів управління.

Соціальні інвестиції забезпечують фінансування проєктів, спрямованих на розвиток освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, екологічних програм й місцевої інфраструктури. Від традиційних інвестицій, вони відрізняються тим, що орієнтовані насамперед на створення довгострокової суспільної цінності, а їх результат додатково оцінюється ще й рівнем соціального впливу, покращенням якості життя населення, зменшенням соціальної нерівності тощо.

Особливого значення в умовах цифрової трансформації набувають інформаційно-комунікаційні системи (платформи) і технології., застосування яких часто забезпечує оперативний обмін інформацією між усіма учасниками соціально-економічних процесів, підвищує прозорість управління, розширює доступ громадян до соціальних послуг та сприяє розвитку цифрової інклюзії.

Крім того, цифрові технології дозволяють автоматизувати окремі управлінські процеси, здійснювати електронний моніторинг реалізації соціальних програм і підвищувати ефективність використання фінансових ресурсів.

Суттєвий внесок у розвиток соціальної економіки забезпечують кластерна взаємодія та мережеві ініціативи.

Формування партнерських мереж між органами державної влади, суб'єктами господарської діяльності, закладами освіти, науковими установами, громадськими організаціями сприяє поширенню інновацій, ефективнішому використанню ресурсів, розвитку територіального співробітництва і реалізації

спільних проєктів, спрямованих на вирішення соціально-економічних проблем регіонального розвитку.

Обов'язковою складовою ефективного функціонування соціальної економіки є правова підтримка, що забезпечує формування сприятливого нормативно-правового середовища для діяльності соціальних підприємств, кооперативів й інших організацій соціальної економіки.

Чітке законодавче регулювання, податкові стимули, механізми державної підтримки, захист прав учасників соціально-економічних відносин сприяють підвищенню інвестиційної привабливості цього сектору, створюють умови для його стабільного розвитку, а також підсилюють довіру суспільства.

Варто розуміти, що ефективність реалізації функцій соціальної економіки неможлива без використання сучасних систем аналізу, оцінки, моніторингу рівня соціального розвитку, адже вони забезпечують отримання об'єктивної інформації щодо результативності соціальних програм, дозволяють оцінити рівень досягнення визначених цілей, своєчасно виявити проблемні аспекти та сформувані науково обґрунтовані управлінські рішення. Використання відповідних індикаторів і систем оцінювання підвищить прозорість діяльності суб'єктів соціальної економіки.

Представлені економічні інструменти реалізації функцій соціальної економіки, у контексті сталого розвитку, створюють єдину взаємопов'язану систему. Інтегроване застосування наведених економічних інструментів сприятиме зміцненню людського капіталу, активізації інноваційної діяльності, підвищенню ефективності використання ресурсів, розвитку міжсекторального партнерства, формуванню інституційних передумов для досягнення економічної стійкості, соціальної згуртованості й екологічної збалансованості тощо.

Завдяки комплексній взаємодії та поєднання різних інструментів можна забезпечити практичну реалізацію функцій соціальної економіки і, відповідно, сприяти активному переходу до моделі сталого розвитку, орієнтованої на довгострокове підвищення добробуту суспільства.

Отже, реалізація концепції соціальної економіки корелює з реалізацією визначених на рівні ООН Цілей сталого розвитку до 2030 року, адже частина цих цілей охоплюють соціальні аспекти або соціальну компоненту сталого розвитку. Тому надалі важливо детальніше вивчити сукупність детермінант, на основі яких можна детальніше вивчити особливості розвитку соціальної економіки на рівні територіальних громад в Україні. Також важливо розглядати концепцію соціальної економіки в контексті ініціатив МОП щодо забезпечення гідної праці, забезпечення інклюзивного, стабільного, сталого розвитку. Можна констатувати, що формування соціальної економіки територіальних громад має стати важливим напрямком державної соціально-економічної політики в Україні на найближчі десятиліття.

1.2. Детермінанти, форми, методи розвитку соціальної економіки територіальних громад

Серед ключових завдань Європейської Комісії у «Плані дій для соціальної економіки», зокрема у розділі 3.4 «Сприяння розвитку соціальної економіки на регіональному та місцевому рівнях» виділено «розширення мережі європейських регіонів соціальної економіки з метою зміцнення нових регіональних та місцевих партнерств, зокрема для прискорення цифрового та екологічного переходу на територіях» [117]. Це прямо дозволяє розглядати соціальну економіку як ширше поняття, ніж сукупність соціально орієнтованих підприємств, яке охоплює також діяльність суб'єктів на регіональному та місцевому рівні, тобто в контексті України це стосується рівня територіальних громад.

Різноманітні проблеми формування соціальної економіки на рівні територіальних громад в Україні загалом та окремі її регіонів досліджували І.З. Сторонянська [90-93], М.І. Стегней [87-89], О.М. Кузьмак [51, 63], О.М. Полінкевич [63], О.М. Шубалий [24, 105-109], М.І. Дзямучич [31-35] та інші.

Розвиток соціальної економіки територіальних громад у сучасних умовах набуває особливого значення в контексті трансформації підходів до забезпечення розвитку окремих територій та формування ефективних механізмів використання їх наявного ресурсного потенціалу. Разом з тим, посилення процесів децентралізації та необхідність досягнення збалансованого соціально-економічного зростання актуалізують потребу щодо функціонального переосмислення самої ролі соціальної економіки як специфічного інструменту вирішення проблем окремих громад та забезпечення стійкості територіальних систем. У такому контексті соціальну економіку варто розглядати як сукупність окремих організацій чи форм господарювання, а також як складний комплекс економічних, соціальних та інституційних відносин, спрямованих на досягнення суспільно значущих результатів.

В загальному формування та розвиток соціальної економіки територіальних громад відбувається під впливом широкого кола чинників, які визначають можливості реалізації соціально орієнтованих ініціатив, створення нових робочих місць, розширення доступу до соціальних послуг тощо. При цьому характер впливу таких чинників значною мірою залежить від особливостей функціонування конкретної громади та рівня її економічного розвитку.

Водночас соціальна економіка не є суто статичним явищем, оскільки її розвиток супроводжується постійною еволюцією організаційних форм та механізмів взаємодії між різними суб'єктами місцевого територіального розвитку. Так, у даний час поряд із традиційними формами кооперації та громадської самоорганізації усе більшого поширення набувають соціальні підприємства, партнерські мережі, кластери соціальних інновацій, громадські фонди та інші інституційні утворення, діяльність яких орієнтована, перш за все, на поєднання економічної ефективності із досягненням соціального ефекту.

Тому дослідження детермінант, форм і методів розвитку соціальної економіки на рівні територіальних громад дозволяє глибше зрозуміти закономірності їх функціонування в контексті забезпечення ефективності

відповідних соціально-економічних процесів. Особливого значення при цьому набуває визначення таких факторів, які реально спроможні забезпечити довгострокову стійкість соціально орієнтованих ініціатив і сприяти зміцненню економічного потенціалу територіальних громад в умовах трансформаційних змін.

З практичної точки зору оцінка результативності форм та детермінантів соціальної економіки повинна базуватися на основі певних індикаторів, які могли б кількісно описати стан соціального розвитку територіальних громад. При цьому такі індикатори повинні базуватися на функціональних критеріях їх якості, як показників ефективності та успішності (рис. 1.5).

Демографічні індикатори

- орієнтовані на забезпечення розширеного відтворення робочої сили

Індикатори якості та організації праці населення

- визначають забезпечення умов розширеного відтворення людського капіталу

Індикатори освіти

- пов'язані із забезпеченням економіки якісним людським капіталом, здатним до виконання складних виробничих завдань

Індикатори забезпечення соціальних стандартів

- відображають якість життя населення

Індикатори ефективності державної системи соціальних гарантій

- орієнтовані на забезпечення свободи вибору діяльності для економічно активного населення

Рис. 1.5. Система індикаторів оцінки рівня розвитку соціальної економіки територіальних громад (*систематизовано автором на основі [35]*)

На нашу думку, зазначена система індикаторів дозволяє комплексно оцінити рівень розвитку соціальної економіки територіальних громад шляхом інтеграції окремих демографічних, соціальних, освітніх та трудових характеристик у єдину аналітичну площину. Її особливістю є орієнтація не лише

на фіксацію поточного стану соціально-економічного середовища, але і на виявлення потенціалу довгострокового відтворення людського капіталу та забезпечення суспільного добробуту. Тому функціональний взаємозв'язок окремих груп індикаторів свідчить про те, що розвиток соціальної економіки формується під впливом сукупності таких факторів, які охоплюють умови життя населення, доступність освітніх можливостей, якість трудових відносин, ефективність функціонування механізмів соціального захисту тощо.

Відтак, застосування такої системи показників для оцінки форм та методів розвитку соціальної економіки територіальних громад створює основу для забезпечення збалансованого розвитку територій у довгостроковій перспективі.

З іншого боку, окрім індикаторів важливого значення в умовах децентралізації набуває і фінансово-економічне забезпечення функціонування територіальних громад. Насправді «реформа децентралізації створила передумови для посилення економічної самостійності територіальних громад шляхом розширення їхнього доступу до фінансових ресурсів та джерел місцевого розвитку. У результаті проведених змін органам місцевого самоврядування було передано комплекс власних і делегованих функцій, реалізація яких пов'язана із забезпеченням соціально-економічного розвитку територій, підвищенням якості публічних послуг та задоволенням потреб місцевого населення» [142].

Тому саме фінансово-економічне забезпечення виступає однією з ключових детермінант розвитку соціальної економіки територіальних громад, оскільки визначає ресурсні можливості для реалізації соціально орієнтованих проєктів, підтримки соціального підприємництва, розвитку громадських ініціатив та забезпечення доступності соціальних послуг тощо. При цьому лише достатній рівень фінансових, інвестиційних і матеріальних ресурсів створює необхідні передумови для формування різноманітних форм соціальної економіки на регіональному рівні, включаючи кооперативи, соціальні підприємства, благодійні організації і т. д.

Водночас фінансово-економічне забезпечення впливає на вибір методів розвитку соціальної економіки, зумовлюючи можливості застосування програмно-цільового управління, механізмів державно-приватного партнерства, грантового фінансування та інструментів місцевого економічного розвитку. За таких умов рівень фінансової спроможності громади безпосередньо визначає масштаби та результативність соціально-економічних трансформацій на місцевому рівні (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Систематизація джерел фінансово-економічного забезпечення функціонування територіальної громади (систематизовано автором на основі [80])

Як бачимо, існуюча система фінансово-економічного забезпечення функціонування територіальних громад відображає багатоканальний характер формування її фінансового потенціалу та свідчить про комплексність ресурсної бази місцевого розвитку. Поєднання власних доходів бюджетів, міжбюджетних трансфертів, інвестиційних ресурсів, грантового фінансування та коштів міжнародної технічної допомоги створює умови для реалізації соціально значущих проєктів і забезпечення сталого розвитку громади.

Як зазначає з даного приводу І. З. Сторонянська, «основною метою адміністративно-фінансової децентралізації в Україні є досягнення фінансової незалежності регіонів, а відтак, – прискорення їх економічного розвитку. Реалізація цього завдання передбачає збільшення власних доходів регіонів, темпи росту яких мають переважати темпи росту трансфертів із державного бюджету» [90, с. 14-15]. Водночас варто зазначити, що лише лише ефективність використання зазначених джерел визначає спроможність органів місцевого самоврядування здійснювати стратегічне планування та формувати передумови для розвитку соціальної економіки як важливої складової підвищення якості життя населення.

В даному контексті окремо варто зауважити, що розвиток соціальної економіки в територіальних громадах безпосередньо залежить від рівня їх фінансово-економічного забезпечення, оскільки саме наявність достатніх фінансових ресурсів створює можливості для реалізації соціально орієнтованих програм та проєктів. Саме тому власні доходи місцевих бюджетів, міжбюджетні трансферти, грантові кошти та інвестиційні надходження забезпечують фінансування закладів соціальної інфраструктури, підтримку соціального підприємництва, розвиток громадських ініціатив, створення нових робочих місць тощо. Завдяки цьому формується сприятливе середовище для підвищення якості життя населення та розширення можливостей участі громадян у процесах місцевого розвитку. Фінансова спроможність громади, таким чином, виступає фундаментальною передумовою становлення та ефективного функціонування соціальної економіки на локальному рівні.

Втім, на думку О. В. Макарової для розвитку соціально-економіки територіальних громад важливим є «уловлювання змін, що відбуваються у суспільстві, адекватна їх оцінка відповідно до обраних критеріїв соціальної справедливості, прогнозування наслідків цих змін та напрацювання альтернативних заходів щодо попередження можливих загроз та підтримування соціального балансу» [54, с 16]. Такий підхід акцентує увагу на необхідності формування адаптивної системи управління розвитком громади, здатної своєчасно реагувати на трансформації соціально-економічного середовища. Відповідно, ефективність соціальної економіки визначається не лише наявністю ресурсів, але і реальною спроможністю місцевих інституцій забезпечувати їх раціональне використання та мінімізувати ризики виникнення соціальних диспропорцій у процесі місцевого розвитку.

Отже, детермінанти розвитку соціальної економіки на регіональному рівні закономірно ґрунтуються на фінансово-економічному забезпеченні, оскільки саме воно формує ресурсну основу для реалізації соціально орієнтованих функцій територіальних громад. Насправді фінансові можливості регіону визначають масштаби підтримки соціальної інфраструктури, доступність освітніх, медичних та соціальних послуг, рівень зайнятості населення, а також можливості розвитку соціального підприємництва та громадських ініціатив.

Тому за відсутності належного економічного потенціалу навіть ефективні управлінські рішення не здатні забезпечити досягнення стратегічних цілей соціального розвитку. Так, як зазначає М. А. Хвесик, «соціальна політика реалізується за допомогою програм та планів, які враховують прогнози соціально-економічного розвитку країни» [102, с. 23].

Водночас достатній обсяг фінансових ресурсів створює передумови для інвестування у людський капітал, підтримки соціальної інтеграції, скорочення нерівності та підвищення якості життя населення. Саме тому фінансово-економічне забезпечення виступає базовим чинником, який визначає характер, інтенсивність та результативність розвитку соціальної економіки, забезпечуючи перехід від вирішення поточних соціальних проблем до формування

довгострокових механізмів суспільного добробуту та сталого розвитку регіону. Разом з тим, ключові детермінанти соціальної економіки територіальних громад хоча й базуються на основі її фінансово-економічного забезпечення, проте включають у себе більш ширший перелік складових (табл. 1.3).

Таблиця 1.3. Детермінанти розвитку соціальної економіки територіальних громад

Вектор впливу	Сутність детермінант	Прояв впливу на розвиток соціальної економіки	Очікуваний результат
Фінансова спроможність	Фінансові ресурси громади, бюджетний потенціал, інвестиційна привабливість	Забезпечує ресурсну основу для фінансування соціальних програм, підтримки соціального підприємництва, розвитку громадських ініціатив, модернізації соціальної інфраструктури та впровадження проєктів місцевого розвитку, спрямованих на підвищення суспільного добробуту	Зростання рівня соціальної стабільності та якості життя
Людський потенціал	Освіта, професійна підготовка, демографічна структура населення	Формує кадрову базу для реалізації соціально орієнтованих проєктів та розвитку інноваційних форм господарювання	Підвищення соціальної активності населення
Інституційна спроможність	Ефективність місцевого самоврядування, управлінські механізми	Створює організаційні умови для координації взаємодії між суб'єктами соціальної економіки	Посилення ефективності управління розвитком громади
Соціальна консолідація	Довіра, партнерство, громадська участь	Сприяє розвитку колективних форм вирішення соціально-економічних проблем та реалізації спільних ініціатив	Зміцнення соціальної згуртованості громади
Інноваційна адаптивність	Цифровізація, соціальні інновації, сучасні технології	Забезпечує впровадження нових моделей надання соціальних послуг та розвитку соціального підприємництва	Підвищення конкурентоспроможності громади
Інфраструктурна забезпеченість	Соціальна, транспортна та цифрова інфраструктура	Формує умови для доступності послуг, мобільності населення та ефективного функціонування соціально-економічних інституцій	Розширення можливостей місцевого розвитку

Джерело: сформовано автором на основі [32; 80; 84].

Разом з тим, визначені детермінанти демонструють, що розвиток соціальної економіки територіальних громад визначається не лише рівнем фінансового забезпечення, але й сукупністю взаємопов'язаних соціальних, інституційних, кадрових та інноваційних чинників. При цьому економічні ресурси створюють базові умови для реалізації соціально орієнтованих ініціатив, однак їх ефективне використання залежить від якості людського капіталу, рівня соціальної взаємодії, спроможності органів місцевого самоврядування та готовності громади до впровадження сучасних управлінських практик. Тому лише ефективна взаємодія зазначених складових здатна сформувати цілісне середовище розвитку соціальної економіки, у межах якого може забезпечуватися не лише вирішення поточних соціальних проблем та створення передумов для довгострокового підвищення добробуту населення і формування нових можливостей місцевого розвитку. Саме комплексний характер впливу зазначених детермінант обумовлює необхідність їх розгляду як єдиної системи факторів соціально-економічних трансформацій територіальних громад.

Разом з тим, варто звернути увагу на думку Л. Бенювської, яка зазначає: «слід звернути увагу на те, що можливості виконання своїх повноважень територіальними громадами є дуже диференційованими, адже громади, які об'єднались довкола великих населених пунктів мають у своєму розпорядженні розвинуту інфраструктуру з належними кадровим забезпеченням та матеріальним рівнем соціально-гуманітарної сфери» [3, с. 17].

Таким чином, ефективність розвитку соціальної економіки значною мірою визначається не лише обсягом наявних ресурсів, але й рівнем організації соціальної інфраструктури та здатністю суб'єктів місцевого розвитку забезпечувати її результативне функціонування.

При цьому відмінності у фінансовому потенціалі, кадровому забезпеченні, доступності соціальних послуг тощо формують нерівномірні умови розвитку територіальних громад та впливають на можливості реалізації соціально орієнтованих проєктів. За таких умов особливої актуальності набуває питання

координації діяльності різних учасників соціально-економічних відносин, інтереси яких безпосередньо пов'язані із функціонуванням соціальної інфраструктури територіальних громад.

Саме тому для забезпечення сталого розвитку територіальних громад доцільним, на нашу думку, є визначення форм взаємодії стейкхолдерів для розвитку соціальної інфраструктури, що дозволяють поєднати ресурси, компетенції та управлінські можливості різних груп учасників задля досягнення спільних цілей місцевого розвитку (рис. 1.7).

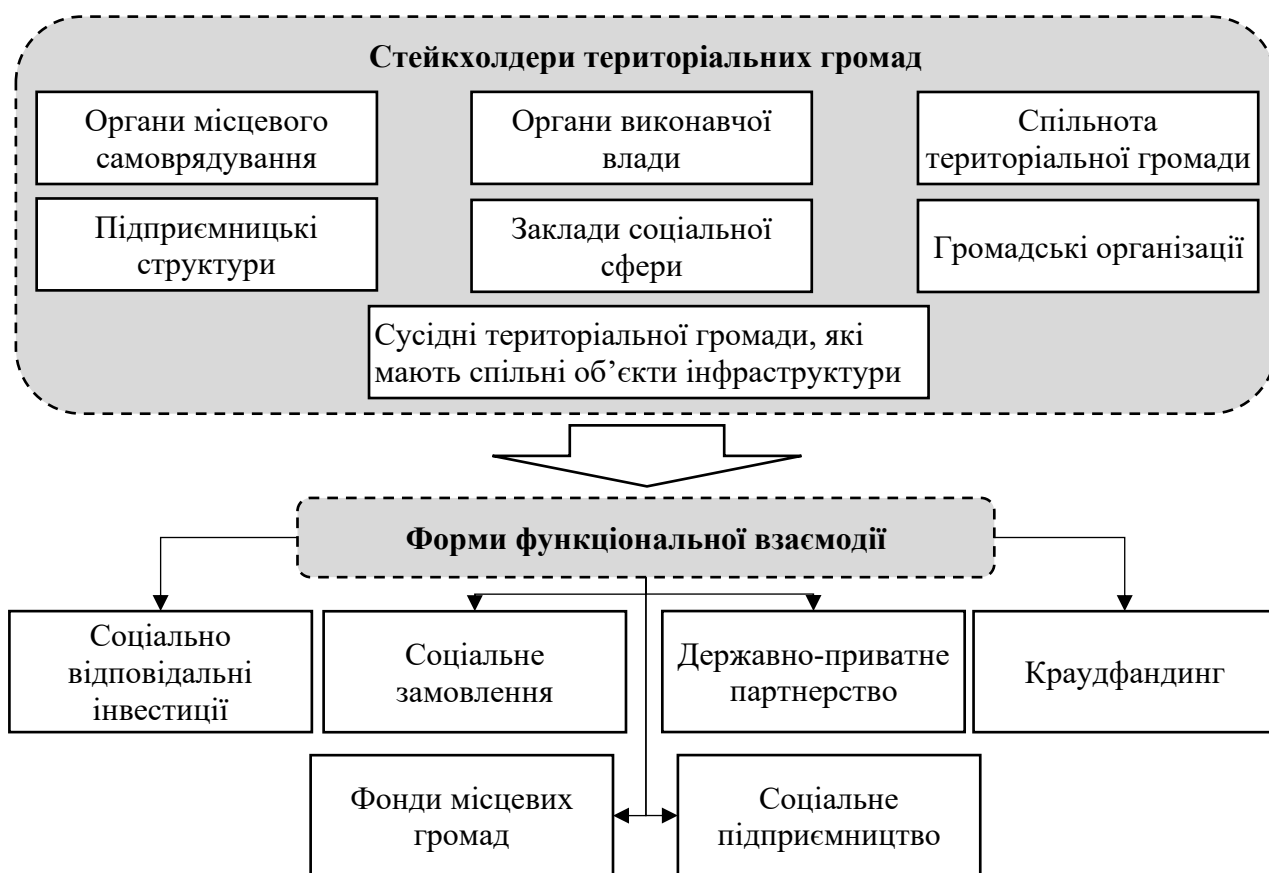

Рис. 1.7. Форми взаємодії стейкхолдерів для розвитку соціальної інфраструктури територіальних громад (систематизовано автором на основі [3, с. 17])

Як бачимо, функціональна система взаємодії стейкхолдерів для розвитку соціальної інфраструктури територіальних громад засвідчує, що забезпечення соціального розвитку є результатом узгоджених дій широкого кола учасників, які поєднують власні ресурси, компетенції та інтереси для досягнення суспільно

значущих цілей. Саме тому взаємодія органів влади, громадських організацій, бізнесу, соціальних установ та населення створює підґрунтя для формування різноманітних механізмів вирішення локальних соціально-економічних проблем та підвищення ефективності використання ресурсів територіальних громад.

При цьому конкретні інструменти співпраці фактично набувають ознак самостійних організаційно-економічних механізмів реалізації соціальної економіки. Відповідно, в таких умовах важливого значення набувають конкретні форми соціальної економіки, які виникають у процесі такої взаємодії та забезпечують практичне втілення соціально орієнтованих підходів до розвитку територіальних громад.

Як зазначає А. С. Полторак, «оскільки запроваджувати однакові програми соціально-економічного розвитку одночасно по всій країні досить складно та не завжди є раціональним тому, що кожен регіон чи громада потребує особливих, спеціалізованих дій з боку влади, то було прийнято рішення щодо створення територіальних громад та делегування певних повноважень на місця» [64, с. 91].

На нашу думку такий підхід обумовлює необхідність пошуку гнучких організаційно-економічних механізмів, здатних враховувати специфіку потреб окремих територій та забезпечувати ефективне вирішення локальних соціальних проблем. Саме тому розвиток соціальної економіки на рівні територіальних громад реалізується через різноманітні форми діяльності, які поєднують у собі економічну доцільність із досягненням суспільно корисного для населення громади результату.

Разом з тим в залежності від ресурсного потенціалу, демографічних особливостей та пріоритетів розвитку громади такими формами можуть виступати соціальне підприємництво, кооперативний рух, благодійні та громадські організації, фонди місцевого розвитку, механізми соціального замовлення та інші інституційні утворення. Їх функціонування забезпечує залучення населення до процесів місцевого розвитку, розширення доступності соціальних послуг та підвищення ефективності використання наявних ресурсів.

У зв'язку з цим доцільним є більш детальний розгляд основних організаційних форм суб'єктів соціальної економіки територіальних громад та особливостей їх функціонування в сучасних умовах (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Організаційні форми суб'єктів соціальної економіки територіальних громад (розроблено автором на основі [33; 80])

Таким чином, систематизація організаційних форм суб'єктів соціальної економіки територіальних громад відображає багатовимірний характер її

функціонування та свідчить про наявність широкого спектру механізмів залучення соціальних, економічних і організаційних ресурсів до процесів місцевого розвитку. На практиці різноманітність форм забезпечує можливість адаптації інструментів соціальної економіки до специфічних потреб окремих громад, рівня їх економічної спроможності, інституційного розвитку та соціальної активності населення. При цьому «територіальні громади відіграють ключову роль у економічному розвитку країни як базові елементи національної економіки. Вони становлять основу для реалізації місцевих ініціатив, залучення інвестицій, розвитку підприємництва та створення нових робочих місць» [75].

Водночас усі зазначені організаційні форми мають спільну цільову спрямованість, що полягає у поєднанні економічної діяльності із вирішенням суспільно значущих завдань та підвищенням якості життя населення. Їх взаємодія створює передумови для формування стійкого середовища місцевого розвитку, у межах якого забезпечуються ефективніше використання ресурсного потенціалу та розширення можливостей участі громадян у прийнятті рішень. Саме тому розвиток соціальної економіки доцільно розглядати як комплексний процес інтеграції різних організаційних та економічних форм діяльності, спрямованих на досягнення довгострокових цілей територіальних громад.

При цьому окрему увагу варто звернути на соціально-інноваційні форми соціальної економіки територій, оскільки «соціально-економічні інновації відіграють вирішальну роль у формуванні стійких та інклюзивних економік, покращуючи якість життя громад і сприяючи сталому розвитку. Ці інновації можуть включати нові бізнес-моделі, продукти, послуги або підходи, які вирішують соціальні проблеми та одночасно стимулюють економічне зростання громад» [74]. Їх значення особливо зростає в умовах обмеженості фінансових ресурсів та необхідності підвищення ефективності функціонування місцевих соціально-економічних систем. Так, запровадження соціальних інновацій сприяє активізації внутрішнього потенціалу громад та розширенню участі населення у вирішенні місцевих проблем. Водночас такі форми створюють передумови для підвищення адаптивності територіальних громад до сучасних викликів,

забезпечуючи більш гнучке реагування на зміни соціального середовища та формування дійсно стійких моделей місцевого розвитку, результатом яких є конкурентоспроможність територіальної громади (рис. 1.9).

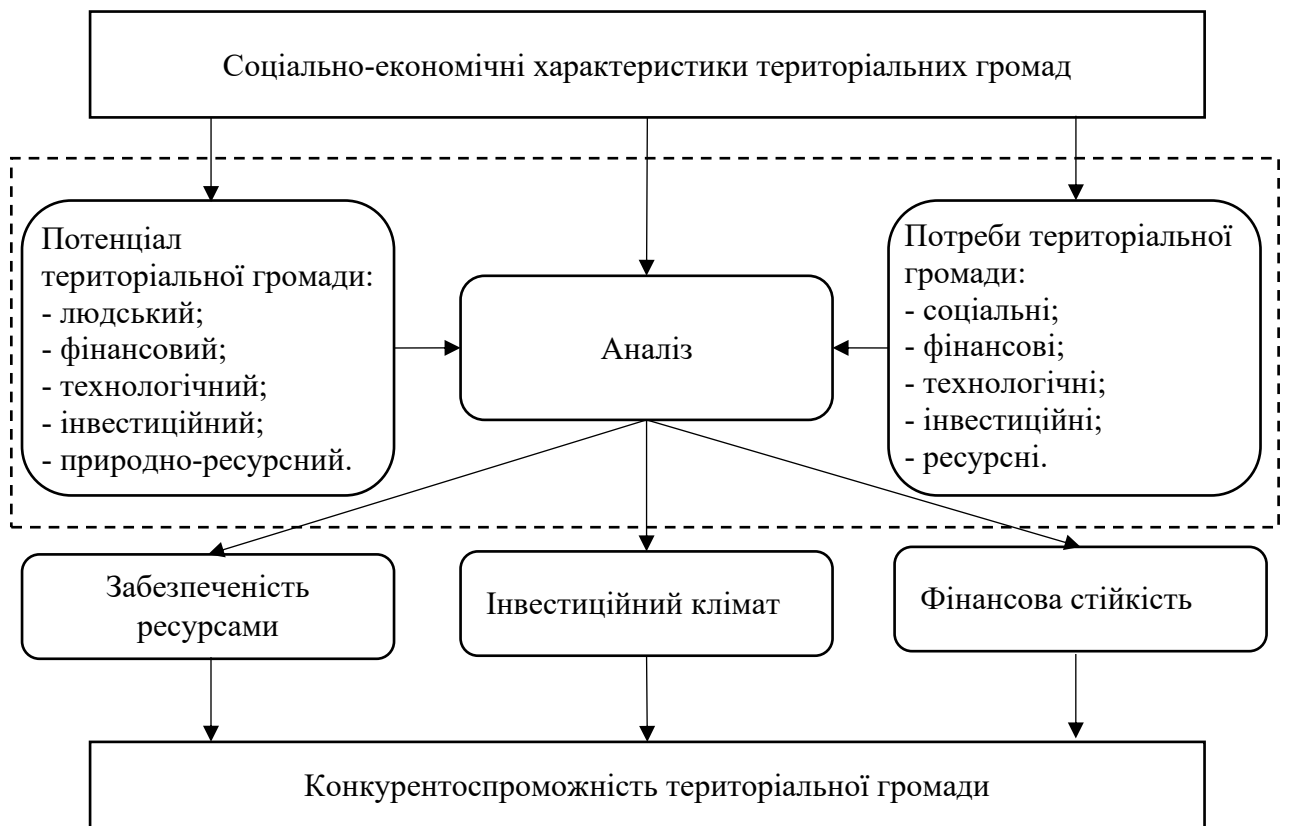

Рис. 1.9. Модель забезпечення конкурентоспроможності територіальної громади (систематизовано автором на основі [1, с. 5])

З моделі можна зробити висновок, що розвиток територіальної громади ґрунтується на узгодженні її внутрішнього потенціалу з наявними потребами та можливостями ресурсного забезпечення. Водночас досягнення належного рівня конкурентоспроможності неможливе виключно через використання фінансових чи інвестиційних інструментів, оскільки потребує активного залучення соціальних механізмів розвитку.

Саме організаційних форм суб'єктів соціальної економіки створюють умови для ефективного залучення місцевих ресурсів, посилення громадської участі, розвитку соціального підприємництва та формування нових джерел суспільної цінності. При цьому «необхідно знайти ефективні рішення для забезпечення балансу між різними сферами витрат і адаптації до нових викликів»

[96]. Завдяки цьому забезпечується не лише підвищення економічної результативності громади, але і зміцнюється її соціальна стійкість та здатність до довгострокового розвитку. У такому контексті організаційні форми суб'єктів соціальної економіки виступають важливим інструментом реалізації конкурентних переваг територіальних громад та підвищення ефективності використання їх наявного потенціалу.

Втім, практика свідчить, що розвиток соціальної економіки на регіональному рівні неможливий без належних змін у способах та принципах її впровадження. Зокрема, на думку Г. В. Ортіна «соціально-економічна сфера життєдіяльності загальносуспільної системи в глобальному інформаційному світі домінує над іншими, що вимагає для достеменної орієнтації людини в цивілізаційному та соціокультурному просторі формування певного рівня економічних знань, цінностей, орієнтирів та вмінь» [59]. У зв'язку з цим ефективне функціонування соціальної економіки потребує не лише наявності відповідних організаційних форм, але й створення дієвих механізмів їх практичної реалізації. Особливого значення набуває формування інституційного середовища, здатного забезпечити координацію діяльності різних суб'єктів місцевого розвитку, підтримку соціальних ініціатив та залучення населення до вирішення суспільно значущих проблем.

Водночас зростання складності соціально-економічних процесів обумовлює необхідність використання сучасних управлінських підходів, цифрових технологій, фінансових механізмів підтримки та інструментів міжсекторальної взаємодії. Саме від ефективності застосування відповідного інструментарію значною мірою залежить результативність реалізації принципів соціальної економіки, рівень її впливу на місцевий розвиток та здатність забезпечувати довгострокові позитивні соціально-економічні зміни в територіальних громадах. При цьому, на думку О. М. Поплавської «варто відзначити, що інструментарій забезпечення соціальної безпеки різниться за різними ознаками й пов'язаний з тим, які цілі він дозволяє досягти» [66]. У

зв'язку з цим доцільним є розгляд основних інструментів розвитку соціальної економіки та особливостей їх використання на місцевому рівні.

Отже, в сучасних умовах об'єктивною необхідністю є розроблення аналітичного інструментарію оцінювання впливу соціальної економіки на параметри сталого розвитку регіонів. Це дозволить об'єктивно визначити результативність соціально орієнтованих ініціатив та їх внеску у досягнення економічних, соціальних і екологічних цілей розвитку територіальних громад. Такий інструментарій також дозволить виявляти взаємозв'язки між діяльністю суб'єктів соціальної економіки та змінами у рівні добробуту населення, забезпечуючи науково обґрунтовану основу для прийняття ефективних управлінських рішень на регіональному рівні (табл 1.4).

Пропонований аналітичний інструментарій дає змогу комплексно оцінити рівень впливу соціальної економіки на розвиток територіальних громад. Разом з тим, він потребує комплексного поєднання кількісних і якісних методів аналізу, які дозволяють враховувати економічні, соціальні та інституційні аспекти функціонування відповідних систем.

Тому використання інтегрованих індикаторів та економіко-математичних методів сценарного прогнозування забезпечує можливість не лише фіксації досягнутих результатів, але й виявлення причинно-наслідкових зв'язків між окремими факторами розвитку. Водночас ефективність застосування такого інструментарію значною мірою залежить від правильного вибору підходів до його практичної реалізації, оскільки саме методи розвитку соціальної економіки визначають способи мобілізації ресурсів, організації взаємодії стейкхолдерів, стимулювання соціальних ініціатив та досягнення стратегічних цілей територіальних громад.

Великого значення при цьому набувають «базові інститути розвитку соціально орієнтованої економіки, реалізація яких повинна сприяти структуруванню взаємовигідних відносин між економічними агентами на різних економічних рівнях, а також об'єкти їх впливу та інституціональний

інструментарій підвищення соціальної конкурентоспроможності економіки територіальних громад» [103, с. 38].

Таблиця 1.4. Аналітичний інструментарій оцінювання впливу соціальної економіки на параметри сталого розвитку територіальних громад

Інструментарій оцінювання	Методична сутність та аналітичне призначення	Показники та індикатори вимірювання
Система інтегрованих індикаторів	Комплексне агрегування економічних і соціальних параметрів з метою виявлення синергетичного ефекту соціальної економіки у формуванні збалансованості розвитку територіальних громад	Індекс інклюзивності, рівень зайнятості, коефіцієнт соціальної участі
Кореляційно-регресійний аналіз	Визначення сили та напрямку впливу соціально-економічних факторів на ключові параметри сталого розвитку територіальних громад	Коефіцієнти кореляції, параметри регресії, рівень значущості моделей
Порівняльний міжрегіональний аналіз	Ідентифікація диференціації розвитку та виявлення асиметрій у функціонуванні соціальної економіки	Індекс регіональної диференціації, коефіцієнт варіації
Балансовий аналіз ресурсів	Оцінювання ефективності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів у межах соціальної економіки	Рівень ресурсної віддачі, продуктивність праці, капіталовіддача
Моніторинг соціальної результативності	Систематичне відстеження змін у соціальній сфері під впливом соціально орієнтованих економічних практик	Рівень добробуту, доступ до послуг, соціальна інтеграція
Оцінювання інституційної ефективності	Аналіз якості функціонування організаційних і управлінських механізмів соціальної економіки та їх здатності забезпечувати стабільність розвитку	Індекс інституційної довіри, рівень кооперації, ефективність управління
Моделювання сценаріїв розвитку	Прогнозування альтернативних траєкторій розвитку територіальних громад з урахуванням впливу соціальної економіки та варіативності зовнішніх умов	Прогнозні значення індикаторів, сценарні коефіцієнти, рівень ризиків

Примітка. Розроблено автором на основі [25].

За таких умов аналітичне оцінювання виступає основою для обґрунтування та вибору найбільш результативних методів розвитку соціальної економіки, здатних забезпечити довгострокову соціальну стійкість, економічну ефективність та збалансованість місцевого розвитку.

Також варто зазначити, що практичний аспект використання методів розвитку соціальної економіки полягає у їх безпосередньому використанні для

вирішення соціально-економічних проблем територіальних громад. Зокрема, їх застосування забезпечує залучення додаткових фінансових ресурсів, розвиток соціального підприємництва, підтримку громадських ініціатив, підвищення рівня зайнятості населення тощо. Тому такі методи і сприяють активізації місцевого потенціалу громад та формуванню умов для сталого розвитку територій на основі ефективного використання наявних ресурсів (рис. 1.10).

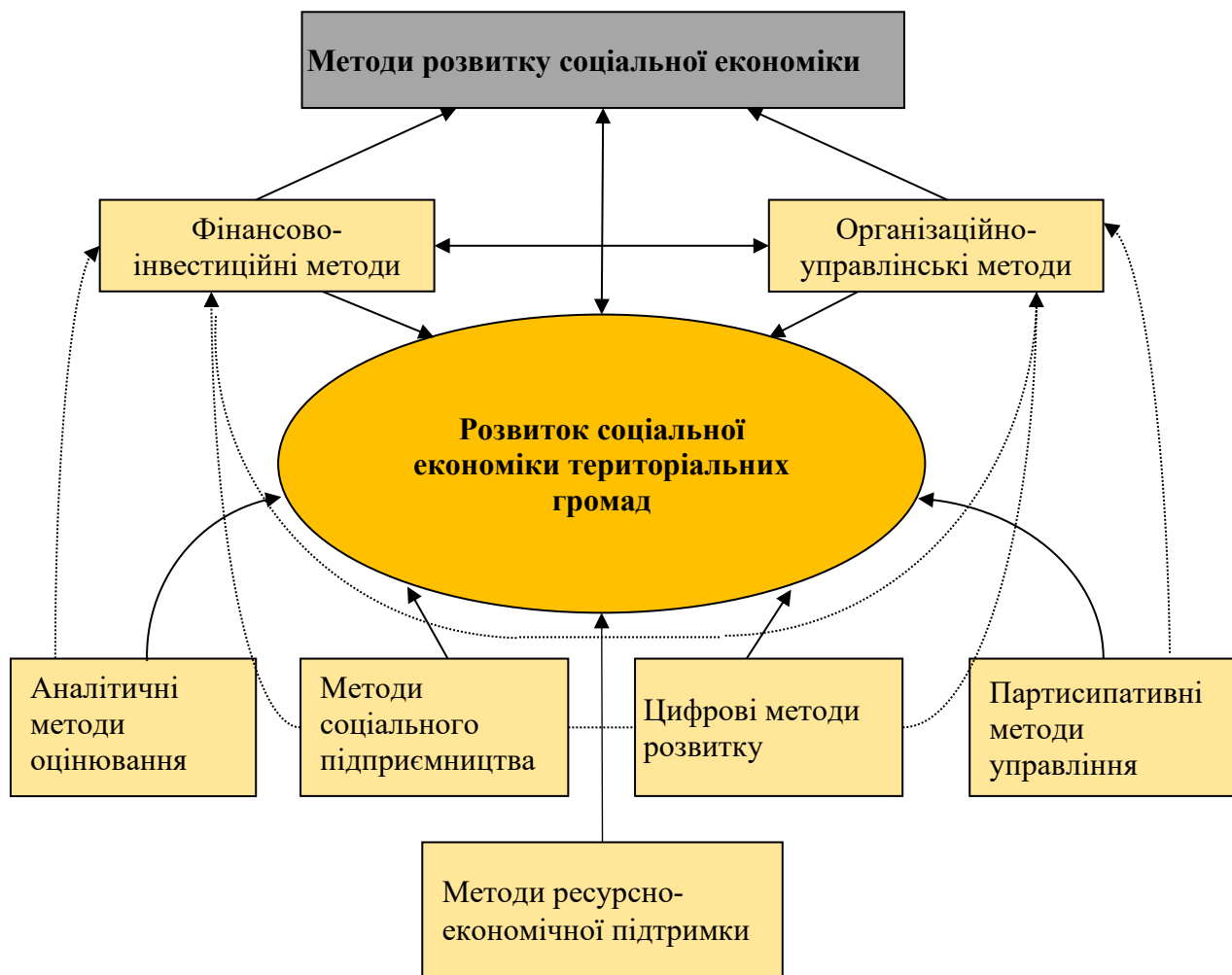

Рис. 1.10. Методи розвитку соціальної економіки територіальних громад (розроблено автором)

На нашу думку, дана система методів розвитку соціальної економіки територіальних громад відображає комплексний характер впливу управлінських, фінансових, організаційних та інформаційних механізмів на досягнення соціально орієнтованих цілей місцевого розвитку. При цьому системна взаємодія

визначених методів створює умови для ефективного використання потенціалу громади та значного розширення можливостей реалізації соціальних ініціатив на регіональному рівні. Наслідком застосування такої системи методів є забезпечення належних передумов для підвищення стійкості територіальних громад та формування довгострокових стратегій їх соціально-економічного розвитку.

1.3. Зарубіжний досвід формування соціальної економіки територіальних громад на засадах сталого розвитку

У сучасних умовах трансформації соціально-економічних відносин та поглиблення процесів децентралізації особливої актуальності набуває дослідження підходів щодо формування соціальної економіки територіальних громад на засадах сталого розвитку. Світовий досвід свідчить, що соціальна економіка поступово перетворюється на важливий інструмент забезпечення соціальної згуртованості, підвищення рівня зайнятості населення, розвитку громадянської активності, подолання регіональних диспропорцій тощо.

У більшості розвинених країн її функціонування ґрунтується на поєднанні економічної ефективності та соціальної відповідальності, що дозволяє забезпечувати досягнення суспільно значущих цілей без втрати конкурентоспроможності локальних економічних систем. Водночас зростання ролі територіальних громад у реалізації політики сталого розвитку в Україні обумовлює необхідність пошуку ефективних моделей інтеграції соціально орієнтованих механізмів у процеси місцевого управління та економічного розвитку.

В даному аспекті варто звернути особливу увагу на досвід формування соціальної економіки в зарубіжних країнах. Як свідчить практика, він проходив, головним чином, через активне використання кооперативних моделей господарювання, соціального підприємництва, громадських фондів, благодійних

організацій, механізмів соціального інвестування та різноманітних форм партнерської взаємодії між державою, бізнесом і громадянським суспільством. Особливо показовим в даному аспекті є досвід країн Європейського Союзу, у яких соціальна економіка розглядається як один із ключових елементів реалізації цілей сталого розвитку та забезпечення ефективності територіальних громад. Разом із тим вітчизняна практика демонструє наявність низки системних проблем, пов'язаних із недостатнім рівнем інституційного забезпечення, обмеженістю фінансових ресурсів, нерозвиненістю механізмів підтримки соціального підприємництва, низьким рівнем міжсекторальної взаємодії та недостатнім використанням потенціалу громадської участі у процесах місцевого розвитку. Тому вивчення зарубіжного досвіду у даний час набуває прикладного значення, оскільки дозволяє ідентифікувати найбільш ефективні підходи до формування соціальної економіки та адаптувати їх до особливостей функціонування українських територіальних громад у контексті забезпечення їх довгострокової соціально-економічної стійкості.

Говорячи про досвід розвинутих країн варто зазначити, що перші стратегії місцевого розвитку виникли ще у 1970-х роках як «відповідь на процес глобалізації та економічної інтеграції, спрямовані на підвищення економічного, політичного та соціального добробуту шляхом ендогенних змін, зумовлених місцевими ресурсами, які є потенціалом для розвитку громади» [137]. Їх основою стала взаємодія економічних та виробничих факторів, за яких територія позиціонується «в центрі політики як суб'єкт розвитку» [128].

Подальша еволюція таких підходів зумовила поступовий перехід від переважно економічного трактування місцевого розвитку до інтегрованих моделей, у межах яких вагоме місце посіли соціальні аспекти функціонування громад. У результаті соціальна економіка почала розглядатися як інструмент активізації місцевого потенціалу та забезпечення збалансованого використання ресурсів території. Особливого поширення відповідні підходи набули в країнах Європейського Союзу, де розвиток кооперативів, соціальних підприємств, громадських фондів та інших соціально орієнтованих інституцій став важливим

елементом реалізації політики сталого розвитку [34]. Це дозволило поєднати економічне зростання із вирішенням соціальних проблем та залученням громадян до процесів прийняття управлінських рішень на місцевому рівні.

Загалом зазначені підходи передбачають, що «оскільки територія є центром стратегій місцевого розвитку, то очікується, що існуватимуть відмінності між політикою розвитку, що впроваджується в кожному регіоні» [118]. При цьому соціальна економіка територіальної громади повинна бути «сформована відповідно до існуючих місцевих умов (структура виробництва, ринок праці, підприємницький та інноваційний потенціал, наявний капітал, нормативні акти та інституції тощо)» [119]. У зв'язку з цим такі автори, як А. Аскані [111] або М. Менделл [126], підкреслюють важливість належної організації місцевої виробничої системи, створення робочих місць, просування інноваційних систем, участі місцевих суб'єктів (установ, компаній та громадян), покращення соціального рівня та створення мереж компаній, серед іншого, як необхідні елементи цього процесу трансформації.

Практика реалізації таких підходів у країнах Європи, Північної Америки та окремих регіонах Азії засвідчує, що ефективність соціальної економіки значною мірою залежить від здатності територіальних громад формувати партнерські моделі розвитку, які поєднують інтереси місцевої влади, бізнесу, громадських організацій та населення. Важливою особливістю такого зарубіжного досвіду є орієнтація не лише на досягнення економічних результатів, але і на забезпечення довгострокового соціального ефекту через підвищення рівня зайнятості, розвиток людського капіталу, підтримку соціально вразливих груп населення тощо.

На нашу думку, за таких умов соціальна економіка повинна розглядатися як складова комплексної політики територіального розвитку, що забезпечує мобілізацію внутрішніх ресурсів громади та сприяє формуванню стійких локальних економічних систем. Саме тому ключовими чинниками успіху в країнах ЄС визнаються високий рівень громадської участі, розвинуті інституції місцевого самоврядування, доступність фінансових інструментів підтримки та

ефективна координація діяльності між усіма суб'єктами місцевого розвитку [113]. Усе це створює передумови для формування соціальної економіки територіальних громад на засадах сталого розвитку як своєрідного механізму підвищення їх конкурентоспроможності та соціальної згуртованості населення.

Разом з тим, досвід європейських країн базується на тому, що «інституції також втручаються в ефективність політики місцевого розвитку, де мережі територіального управління відіграють вирішальну роль у сприянні ендегенному розвитку завдяки досвіду та знанням конкретних потреб навколишнього середовища» [123]. У зв'язку з цим А. Родрігес-Позе виділяє різний вплив на економічне та соціальне благополуччя залежно від поведінки інституцій: «у тих випадках, коли вони сприяють участі громадян у розробці, впровадженні та оцінці ініціатив, політика місцевого розвитку має більший вплив, ніж у муніципалітетах, де такі місцеві дії політизовані» [138].

Зазначений підхід демонструє, що інституційне забезпечення є одним із ключових чинників успішного розвитку соціальної економіки територіальних громад. Так, у країнах Європейського Союзу особлива увага приділяється формуванню відкритих моделей управління, у межах яких місцеві органи влади виконують не лише регуляторну функцію, а й виступають координаторами взаємодії між різними суб'єктами розвитку [113].

Така практика сприяє підвищенню рівня довіри між учасниками соціально-економічних процесів, забезпечує ефективніше врахування місцевих потреб та дозволяє оперативно адаптувати управлінські рішення до змін зовнішнього середовища. Водночас активне залучення громадян до планування та реалізації місцевих ініціатив створює передумови для формування відповідальності за результати розвитку територіальних громад. Саме тому у більшості успішних європейських підходів соціальна економіка розглядається як результат ефективної співпраці між інституціями, бізнесом та громадою, що забезпечує не лише економічне зростання, а й підвищення якості життя населення та зміцнення стійкості територіальних громад у довгостроковій перспективі.

На основі таких підходів формуються моделі факторів, які впливають на формування соціальної економіки територій. На відміну від традиційних моделей регіонального розвитку, такі підходи дозволяють розглядати соціальну економіку як результат складної взаємодії демографічних, освітніх, економічних та інституційних чинників. Це створює можливість для більш глибокого розуміння механізмів формування соціального добробуту, зайнятості населення, міграційних процесів та розвитку людського капіталу в межах конкретних територій. Водночас використання подібних моделей забезпечує науково обґрунтовану основу для прогнозування наслідків управлінських рішень і визначення найбільш ефективних напрямів розвитку соціальної економіки територіальних громад відповідно до принципів сталого розвитку (рис. 1.11).

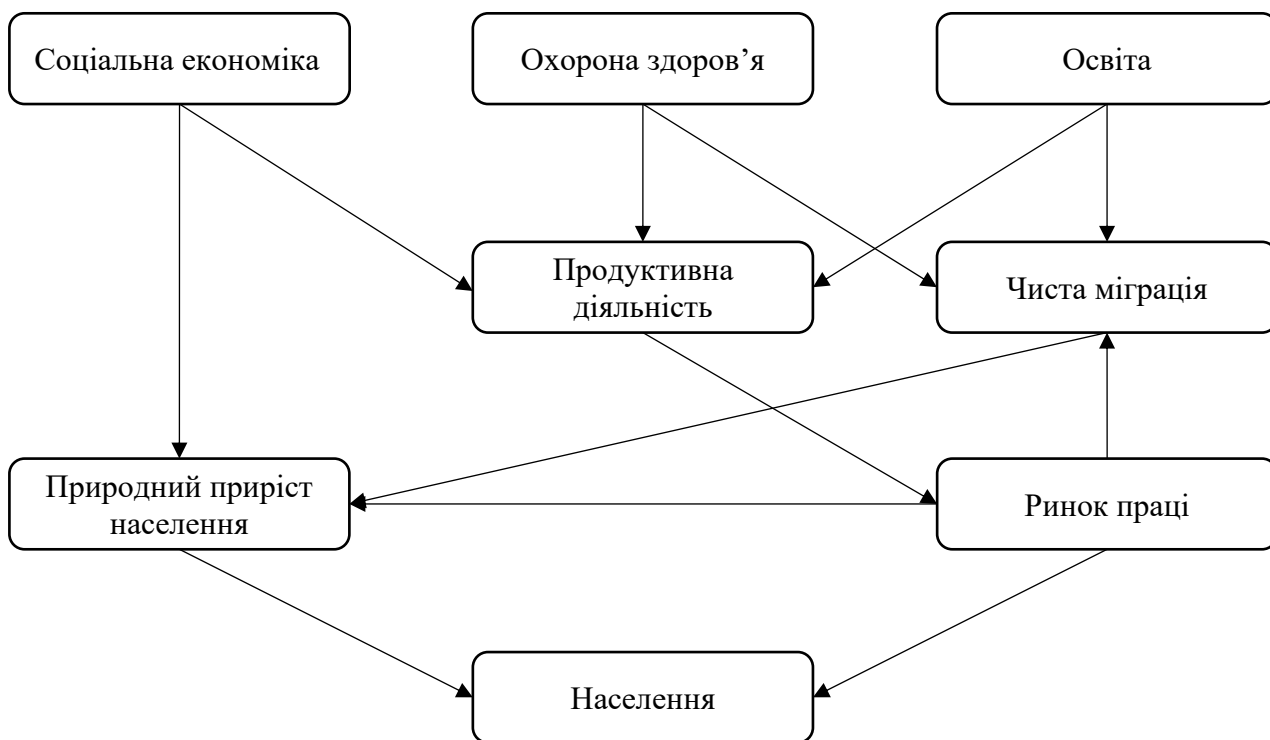

Рис. 1.11. Модель М. Карчано взаємодії факторів впливу на формування соціальної економіки територій (побудова за джерелом [113])

Представлена модель М. Карчано демонструє комплексний підхід до розуміння процесів формування соціальної економіки територій, який ґрунтується на взаємозалежності економічних, демографічних та соціальних

факторів. Особливістю даного підходу є розгляд соціальної економіки не як ізольованого елемента місцевого розвитку, а як складової цілісної системи взаємопов'язаних процесів, що охоплюють сферу охорони здоров'я, освіти, продуктивної діяльності, ринку праці та демографічної динаміки. Відповідно до досвіду розвинених країн ЄС, саме поєднання інвестицій у людський капітал із підтримкою продуктивної економічної активності створює передумови для підвищення рівня зайнятості населення та забезпечення позитивних демографічних змін на регіональному рівні. Важливим аспектом такої моделі є акцент на наявності численних зворотних зв'язків між її складовими, що відповідає сучасним підходам до управління сталим розвитком територій.

Отже можна стверджувати, що європейські підходи щодо розвитку соціальної економіки сприяють активізації продуктивної діяльності та покращенню демографічних показників. При цьому якість освітніх і медичних послуг визначає можливості довгострокового відтворення людського потенціалу територій. На нашу думку, це підтверджує необхідність розглядати соціальну економіку як інтегрований механізм забезпечення соціальної стійкості та збалансованого розвитку територіальних громад.

Однак, зарубіжні підходи не обмежуються дослідженням лише внутрішніх аспектів соціальної економіки територіальних громад, а враховують і зовнішні фактори, що впливають на розвиток територій. Це обумовлюється тим, що для соціально-економічного розвитку дуже важливими є не лише відносини всередині громади, але і зовнішні зв'язки, які пов'язують її з установами, організаціями чи іншими спільнотами та дозволяють отримувати вигоди у вигляді ресурсів, фінансової чи нефінансової підтримки, нових ринків тощо. Зокрема, М. Вулкок та Д. Нараян наголошують на «важливості об'єднання та поєднання капіталу в громаді для можливостей розвитку місцевих громад. Така ж ситуація стосуватиметься функціонування суб'єктів соціальної економіки в цих суспільствах» [147]. Такий підхід суттєво розширює традиційне розуміння соціальної економіки, оскільки передбачає її розвиток не лише за рахунок

внутрішнього потенціалу території, але й через активне використання зовнішніх мереж взаємодії та партнерства.

Крім того, у практиці багатьох європейських країн саме міжрегіональне співробітництво, участь у міжнародних програмах розвитку, залучення грантових ресурсів та інтеграція до мереж соціального підприємництва стали важливими чинниками посилення економічної спроможності громад. Водночас зовнішні зв'язки сприяють «поширенню інноваційних практик управління, обміну знаннями та формуванню нових можливостей для реалізації соціально орієнтованих проєктів» [125]. За таких умов соціальна економіка набуває ознак відкритої системи, ефективність якої залежить від здатності громади поєднувати власні ресурси із можливостями зовнішнього середовища.

Також необхідно зазначити, що формування соціальної економіки на регіональному рівні є одним із важливих напрямків діяльності ОЕСР. Зокрема, при розробці регіональних стратегій соціальної економіки зазначається необхідність «сприяння розвитку культури соціальної економіки шляхом створення спеціальних робочих груп для діалогу з сектором під час розробки регіональних стратегій соціальної економіки, щоб зробити їх найкраще адаптованими до фінансових, правових та соціальних умов і пріоритетів місцевої екосистеми» [136].

Такий підхід свідчить про перехід від універсальних моделей регіонального розвитку до гнучких механізмів управління, орієнтованих на врахування специфіки окремих територій та потреб місцевих громад. Водночас особлива увага приділяється забезпеченню постійної взаємодії між органами влади, представниками соціальної економіки, бізнесом та громадянським суспільством, що дозволяє формувати більш ефективні інструменти підтримки місцевого розвитку.

Практика ОЕСР демонструє, що саме залучення широкого кола зацікавлених сторін до процесів стратегічного планування сприяє підвищенню якості управлінських рішень та покращенню результативності реалізації соціально орієнтованих ініціатив. Тому у контексті розвитку територіальних

громад це створює передумови для формування стійких локальних екосистем соціальної економіки, здатних ефективно адаптуватися до економічних, соціальних та інституційних викликів сучасного середовища.

Крім того, особливого значення у європейській практиці дослідники надають соціальному капіталу, який відіграє значну роль у розвитку місцевої економіки в усіх секторах. Важлива роль при цьому відводиться соціальним підприємствам, які «керують робочими просторами та пропонують навчання та консультації самозайнятим особам від імені територіальних громад» [120]. Такий підхід є прикладом того, як три сектори працюють разом та створюють місцевий соціальний капітал на благо громади. Завдяки цьому формується сприятливе середовище для розвитку підприємницьких ініціатив та розширення можливостей економічної самореалізації громадян.

Водночас соціальні підприємства виконують не лише економічні, а й важливі суспільні функції, сприяючи інтеграції соціально вразливих груп населення та зміцненню горизонтальних зв'язків у громаді. Загалом європейський досвід свідчить, що поєднання ресурсів місцевої влади, бізнесу та громадського сектору дозволяє створювати стійкі механізми підтримки місцевого розвитку, які забезпечують довгостроковий соціальний ефект [84]. Саме тому соціальний капітал і розглядається як один із ключових ресурсів формування соціальної економіки, що сприяє підвищенню рівня згуртованості населення та ефективності функціонування територіальних громад.

Доцільно звернути увагу і на підходи уряду Великобританії, який передбачає, що «на місцевому рівні можна розробити політику, яка заохочуватиме місцевих жителів до об'єднання та формування соціальних мереж. Формування волонтерських організацій разом зі схемами місцевої біржової торгівлі, наставництвом, волонтерством тощо безпосередньо сприятиме формуванню місцевого соціального капіталу. Лише зміцнення власності громади на державні активи, такі як сільські зали та громадські центри, є практичним способом сприяння зростанню місцевого соціального капіталу» [110].

Зазначений підхід демонструє, що розвиток соціальної економіки значною мірою залежить від рівня залучення населення до спільної діяльності та здатності територіальної громади формувати сталі механізми соціальної взаємодії. Важливим є те, що соціальний капітал розглядається не лише як результат суспільної активності, але і як ресурс, який може цілеспрямовано формуватися через відповідну місцеву політику.

Підтримка громадських просторів, волонтерських ініціатив та мереж співпраці створює передумови для посилення довіри між мешканцями, розвитку громадської відповідальності та підвищення рівня самоорганізації населення. У результаті це сприяє зміцненню інституційної спроможності територіальних громад та створює сприятливі умови для розвитку соціального підприємництва й інших форм соціальної економіки.

Втім, важливо відзначити і обмеження, які є складовою розвинутої соціальної економіки територіальних громад. Так, на думку І. Зайдль «головним завданням є справедливий розподіл ресурсів між нинішнім та майбутнім поколіннями. Таким чином, соціальна справедливість є основною передумовою, а організація праці – ключовою. Соціальний захист стає центральною темою для суспільства після зростання як на місцевому, так і на глобальному рівні» [140].

Такий підхід акцентує увагу на тому, що розвиток соціальної економіки не може розглядатися виключно через призму економічної ефективності або зростання обсягів виробництва. Вважаємо за доцільне підтвердити думку, що у сучасних умовах ключового значення набуває забезпечення балансу між економічними інтересами, соціальною справедливістю та потребами майбутніх поколінь.

Саме тому в європейській практиці особлива увага приділяється питанням гідної праці, соціального захисту населення, рівного доступу до суспільних благ та недопущення соціальної ізоляції окремих груп населення. Зокрема, М. Преціозо стверджує, що «аналізуючи дослідження впливу на соціально-економічний розвиток території, важливо враховувати вплив на якість життя шляхом планування дій з адаптації до зміни клімату та пом'якшення її наслідків»

[132, 133]. Аналогічно можна відзначити і підхід С. Бенуа-Норріса, котрий стверджує, що «аналіз ефективності територіальних громад повинен включати також оцінку впровадження зеленої інфраструктури та циркулярної економіки, зменшення вуглецевого сліду, надання цифрових послуг та просування зеленої мобільності тощо» [112]. Такий підхід дозволяє розглядати соціальну економіку як механізм досягнення сталого розвитку, у межах якого економічне зростання поєднується із підвищенням якості життя та загальним забезпеченням довгострокової стійкості територіальних громад.

На нашу думку, в такому контексті соціальна економіка набуває ознак комплексної системи управління сталим розвитком територій, у якій соціальні, економічні та екологічні цілі розглядаються як взаємопов'язані складові єдиного процесу. Як бачимо, зарубіжний досвід свідчить, що найбільш ефективні моделі розвитку територіальних громад формуються саме за умови інтеграції соціальних ініціатив із заходами екологічної модернізації, цифрової трансформації та підвищення ресурсної ефективності місцевої економіки.

Таким чином сучасна соціальна економіка створює необхідні передумови для залучення населення до реалізації таких змін через розвиток соціального підприємництва, громадських екологічних проєктів, кооперативних форм господарювання та інших механізмів колективної взаємодії. Це дозволяє як підвищувати рівень суспільного добробуту, так і забезпечувати адаптацію територіальних громад до сучасних економічних, соціальних та екологічних викликів. Саме тому у сучасній європейській практиці соціальна економіка розглядається як один із ключових інструментів реалізації принципів сталого розвитку на місцевому рівні та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності територій.

Таким чином, європейський досвід формування соціальної економіки територій визначає необхідність визначення цілей та їх забезпечення взаємного доповнення в процесі реалізації окремих стратегій регіонального розвитку. Прикладом такої системи цілей може бути матриця, сформована М. Преціозо, яка визначила систему таких тематичних цілей, як циркулярна економіка, зміна

клімату, вуглецевий слід, культурна спадщина, ризики, охоронювані території та соціальна інтеграція (табл. 1.5).

Таблиця 1.5. Взаємодоповнюваність між тематичними цілями поточних політик та стратегій ЄС щодо розвитку соціальної економіки регіонів

Пріоритет політики згуртованості	Тематичні цілі політики згуртованості	Стратегія «Європа 2020»	Флагманські напрями «Європа 2020»	Напрями політики STeMA
Збільшення участі населення на ринку праці, сприяння соціальній інтеграції та підвищення якості людського капіталу	Сприяння сталому та якісному працевлаштуванню і підтримка мобільності робочої сили	Інклюзивне зростання	Зайнятість	Уніфікація витрат підприємств; підтримка створення підприємств; підтримка мобільності працівників; забезпечення рівних можливостей
Збільшення участі населення на ринку праці, сприяння соціальній інтеграції та підвищення якості людського капіталу	Сприяння соціальній інтеграції, боротьба з бідністю та будь-якими формами дискримінації	Інклюзивне зростання	Бідність та соціальне виключення / Вік і громадське здоров'я	Повторне залучення людей похилого віку до суспільного життя; підтримка дозвілля; соціальна інтеграція; захист дітей; скорочення бідності
Збільшення участі населення на ринку праці, сприяння соціальній інтеграції та підвищення якості людського капіталу	Інвестування в освіту, професійну підготовку та навчання впродовж життя	Інклюзивне зростання	Бідність та соціальне виключення / Вік і громадське здоров'я	Поширення політик прозорості та ефективності бюрократії; культурна інтеграція; фінансування соціальних програм; безпека; підтримка добробуту
Збільшення участі населення на ринку праці, сприяння соціальній інтеграції та підвищення якості людського капіталу	Підвищення ефективності державного управління	Інклюзивне зростання	Бідність та соціальне виключення / Вік і громадське здоров'я	Підтримка добробуту населення

Джерело: [132].

Як бачимо, визначені цілі формування соціальної економіки передбачають її розвиток як невід'ємну складову реалізації політики згуртованості та забезпечення інклюзивного економічного зростання територіальних громад. Особливістю наведеного підходу є поєднання економічних, соціальних та

інституційних пріоритетів у межах єдиної системи стратегічного управління територіальним розвитком.

Як зазначає в даному аспекті М. Луккарінен, «зростає розуміння того, що розвиток економіки та суспільства знань має супроводжуватися соціальним балансом для забезпечення згуртованості, рівності та зменшення бідності по всій Європі. У розробленій політиці докладено багато зусиль для розширення участі організованого громадянського суспільства та органів державної влади. Тому національні плани дій щодо зайнятості та соціальної інтеграції, розроблені державами-членами ЄС, включають цілі щодо поступового досягнення повної зайнятості та інтеграції груп, що перебувають у неблагополучному становищі, в суспільство» [134].

Водночас бачимо, що суттєвий акцент робиться не лише на підвищенні рівня зайнятості населення, але і на створенні умов для соціальної інтеграції, підтримки вразливих груп, розвитку людського капіталу, удосконаленні механізмів державного управління і т. д. На нашу думку, такий досвід демонструє, що ефективність соціальної економіки значною мірою залежить від комплексності реалізованих заходів та їх спрямованості на досягнення довгострокового суспільного ефекту. Зазначимо, що для України такі підходи становлять практичний інтерес у контексті розвитку територіальних громад, оскільки дозволяють інтегрувати соціальні цілі у систему місцевого економічного розвитку, забезпечуючи цим підвищення добробуту населення та зміцнення соціальної стійкості територій.

Таким чином, з проведеного аналізу зарубіжного досвіду формування соціальної економіки на рівні громад можна зробити висновок, що сама соціальна економіка розглядається у розвинених країнах як важливий інструмент забезпечення сталого розвитку територій та підвищення якості життя населення. Її формування базується на поєднанні економічних, соціальних, інституційних та екологічних чинників, які забезпечують комплексний характер місцевого розвитку.

При цьому особлива увага приділяється розвитку соціального капіталу, підтримці соціального підприємництва, активному залученню громадян до процесів управління та формуванню партнерських мереж між владою, бізнесом і громадськістю. Водночас ефективність соціальної економіки значною мірою залежить від спроможності територіальних громад використовувати наявний потенціал у поєднанні із зовнішніми ресурсами та можливостями транстериторіального співробітництва. Систематизація цих підходів дає змогу забезпечити інтеграцію соціальної економіки з принципами екологічної стійкості, цифрової трансформації та інклюзивного розвитку (табл. 1.6).

Отже, узагальнення зарубіжного досвіду свідчить, що розвиток соціальної економіки територіальних громад ґрунтується на комплексному поєднанні інституційних, соціальних, економічних та екологічних механізмів впливу. При цьому визначальне значення мають не окремі інструменти підтримки, а їх системна інтеграція у процеси місцевого розвитку та стратегічного управління територіями. Особлива роль відводиться розвитку соціального капіталу, формуванню партнерських мереж взаємодії та залученню населення до реалізації суспільно значущих ініціатив. Водночас наведені підходи демонструють, що ефективність соціальної економіки безпосередньо залежить від здатності громад забезпечувати узгодженість між економічними інтересами, соціальними потребами та вимогами сталого розвитку. Саме це і створює належне підґрунтя для визначення ключових проблем формування соціальної економіки територіальних громад в сучасних українських умовах.

Разом з тим, використання окремих елементів зарубіжного досвіду саме по собі не гарантує досягнення позитивних результатів у процесі розвитку соціальної економіки територіальних громад. Це обумовлює необхідність розробки спеціалізованого механізму, який би забезпечував адаптацію перевірених міжнародних підходів до вітчизняних соціально-економічних, інституційних та управлінських умов.

Таблиця 1.6. Систематизація зарубіжного досвіду формування соціальної економіки територіальних громад

Концептуальний напрям	Ключова характеристика	Практичні механізми реалізації	Очікуваний результат запровадження
Інституційне забезпечення розвитку	Орієнтація на активну участь місцевих інституцій у формуванні соціально-економічної політики	Створення спеціалізованих робочих груп, залучення стейкхолдерів до стратегічного планування, розвиток багаторівневого врядування, впровадження механізмів громадської участі у прийнятті рішень, формування партнерських платформ між владою, бізнесом та громадським сектором	Підвищення ефективності місцевого управління
Розвиток соціального капіталу	Посилення соціальної згуртованості та довіри між учасниками місцевого розвитку	Підтримка волонтерських організацій, громадських центрів, програм наставництва, локальних мереж співпраці, розвиток громадських просторів, стимулювання колективних форм діяльності та самоорганізації населення	Зміцнення спроможності громад до саморозвитку
Соціальне підприємництво та кооперація	Поєднання соціальних та економічних цілей у межах місцевого розвитку	Створення соціальних підприємств, підтримка кооперативів, надання консультаційних та освітніх послуг для самозайнятих осіб, розвиток локальних бізнес-інкубаторів, підтримка зайнятості соціально вразливих груп населення, використання інструментів соціального інвестування	Розширення економічної активності населення
Інклюзивний розвиток територій	Забезпечення рівного доступу до суспільних благ та можливостей розвитку	Реалізація програм соціального захисту, підтримка зайнятості, розвиток освітніх і медичних послуг, скорочення соціальної нерівності, інтеграція соціально вразливих категорій населення до економічних процесів	Підвищення рівня суспільного добробуту
Екологізація соціальної економіки	Інтеграція соціальних та екологічних пріоритетів розвитку	Розвиток зеленої інфраструктури, впровадження принципів циркулярної економіки, скорочення вуглецевого сліду, підтримка зеленої мобільності, реалізація заходів з адаптації до кліматичних змін та підвищення ресурсної ефективності	Забезпечення довгострокової стійкості територій
Територіальне партнерство та зовнішня взаємодія	Використання можливостей міжтериторіального співробітництва та зовнішніх ресурсів	Участь у міжнародних програмах розвитку, залучення грантового фінансування, створення міжмуніципальних мереж співпраці, обмін знаннями та кращими практиками, розвиток транскордонних проєктів і партнерських ініціатив	Підвищення конкурентоспроможності громад

Примітка. Сформовано автором.

На нашу думку, такий механізм повинен поєднувати у собі інструменти ресурсного забезпечення, координації діяльності стейкхолдерів та моніторингу результативності реалізованих заходів, створюючи передумови для сталого розвитку територіальних громад (рис. 1.12).

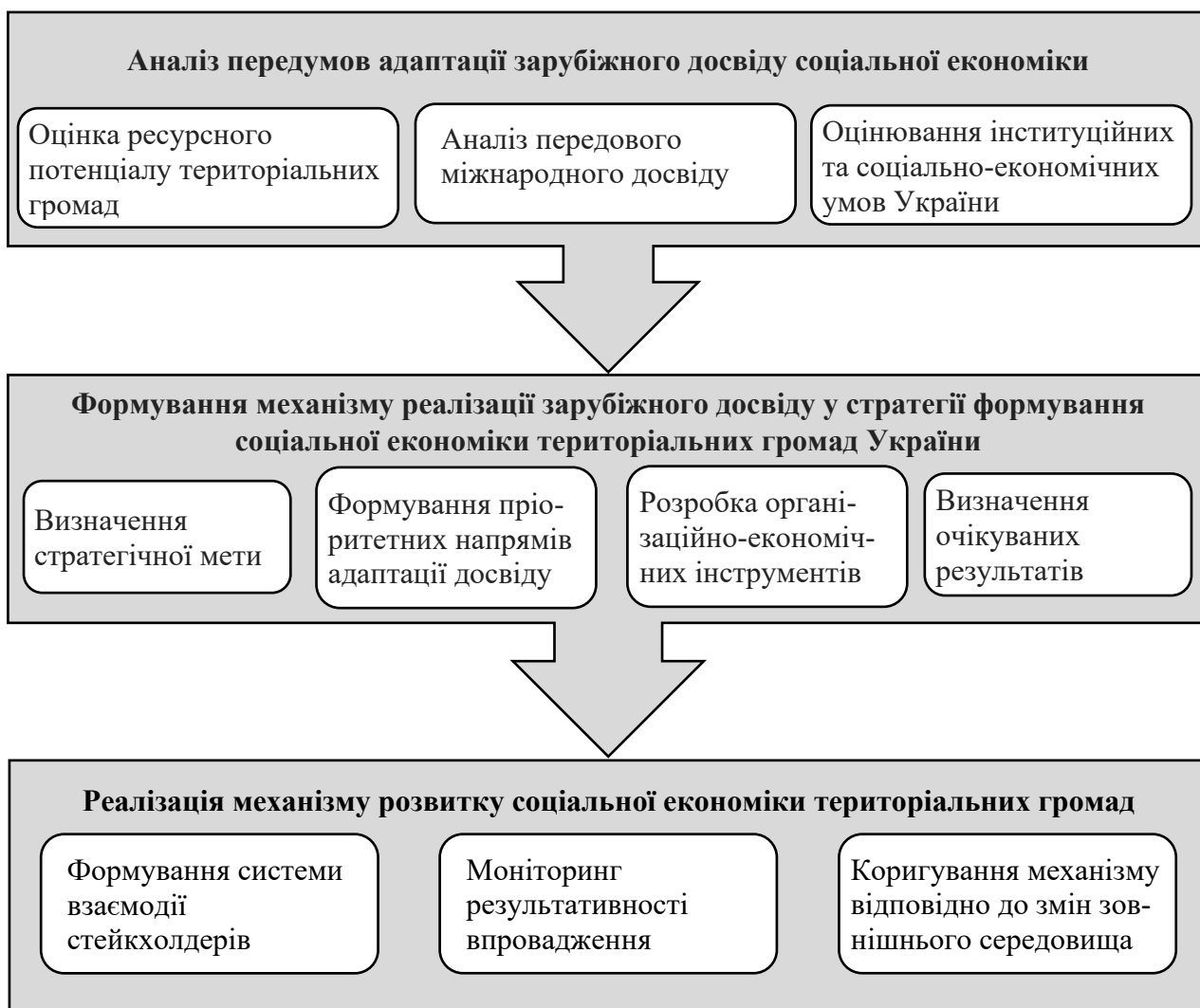

Рис. 1.12. Механізм імплементації зарубіжного досвіду у стратегії формування соціальної економіки територіальних громад України *(розроблено автором)*

На нашу думку запропонований механізм відображає послідовну логіку адаптації зарубіжного досвіду до умов розвитку соціальної економіки територіальних громад України та забезпечує його інтеграцію у систему стратегічного управління місцевим розвитком. Його специфічною особливістю є

поєднання аналітичного, стратегічного та практичного рівнів реалізації, що дозволяє враховувати як наявний ресурсний потенціал територіальних громад, так і специфіку соціально-економічних викликів, які виникають у процесі їх функціонування. Загалом цей механізм орієнтований не на просте запозичення окремих міжнародного досвіду, а на його функціональну адаптацію до вітчизняних інституційних умов та пріоритетів розвитку територій. Важливе значення має наявність зворотного зв'язку через моніторинг результативності та коригування управлінських рішень, що забезпечує гнучкість і довгострокову ефективність його функціонування. Результатом застосування цього механізму стане формування передумов для створення стійкої моделі розвитку соціальної економіки, здатної забезпечити підвищення рівня суспільного добробуту та загального рівня соціального розвитку територіальних громад.

Таким чином приходимо до висновку, що соціальна економіка є важливим інструментом забезпечення сталого розвитку територіальних громад, який поєднує економічні, соціальні та екологічні цілі місцевого розвитку. У більшості розвинених країн світу її формування базується на розвитку соціального капіталу, підтримці соціального підприємництва, залученні громадян до процесів управління та налагодженні ефективної взаємодії між органами влади, бізнесом і громадянським суспільством тощо. При цьому результативність соціальної економіки значною мірою залежить від рівня інституційної спроможності громад та резильєнтних можливостей їх адаптації до сучасних соціально-економічних викликів.

Враховуючи складні обставини розвитку національної економіки в умовах воєнного стану, особливо важливим є імплементація положень концепції соціальної економіки для України. Адже, як показала практика, в складних умовах відстоювання незалежності відбулася консолідація і зміцнення громадянського суспільства в Україні на основі спільної мети – дати відсіч агресору та відвоювати анексовані території. Особливо в перші місяці з початку повномасштабної війни саме завдяки активізації волонтерського руху, стійкості

та патріотизму населення, вдалося дати гідну відсіч агресору та сформувати систему недержавної підтримки ЗСУ.

З іншого боку, як під час війни, так і у повоєнний період виникатиме додаткова потреба залучення громадянського суспільства до вирішення соціальних, психологічних, медичних, гуманітарних, житлово-комунальних та інших проблем воїнів і постраждалих верств цивільного населення, особливо дітей. В таких умовах саме розвиток соціальної економіки може стати ключовим фактором для швидшої повоєнної адаптації, реабілітації, реінтеграції постраждалих верств населення, в тому числі повернення українських біженців назад до України.

Отже, узагальнення міжнародних практик свідчить про доцільність використання розробленого механізму імплементації зарубіжного, зокрема європейського, досвіду у стратегії формування соціальної економіки територіальних громад України. На нашу думку, його впровадження забезпечить передумови для підвищення економічної активності населення та забезпечення довгострокової стійкості територій в умовах сучасних трансформаційних змін.

Висновки по першого розділу

1. Встановлено, що соціальна економіка є складною багаторівневою категорією, яка в науковій літературі розглядається як окремий сектор економіки, система соціально-економічних відносин, елемент громадянського суспільства та самостійний напрям наукових досліджень. Узагальнення існуючих підходів дало змогу дійти висновку, що сучасне розуміння соціальної економіки виходить за межі традиційного трактування соціальної підтримки населення та охоплює широкий спектр інституцій, механізмів і практик, спрямованих на досягнення суспільно значущих результатів.

2. Обґрунтовано авторське трактування соціальної економіки в контексті сталого розвитку як системи соціально-економічних відносин, інститутів та механізмів, що функціонують на засадах соціальної відповідальності, справедливості, партнерства й раціонального використання ресурсів та

забезпечують узгодження економічних, соціальних і екологічних інтересів суспільства задля підвищення добробуту населення та досягнення довгострокової стійкості розвитку.

3. Доведено, що соціальна економіка виступає одним із ключових інструментів реалізації Цілей сталого розвитку, оскільки забезпечує одночасний вплив на соціальну, економічну, екологічну та інституційну складові розвитку. Визначено її основні принципи, серед яких особливе значення мають суспільна цінність, демократичне управління, соціальна інклюзивність, соціальна відповідальність, екологічна збалансованість, інноваційність, партнерська взаємодія та довгострокова стійкість.

4. Встановлено, що функціональне призначення соціальної економіки полягає у розвитку людського та соціального капіталу, підтримці зайнятості населення, зміцненні соціальної згуртованості, забезпеченні соціального захисту, поширенні інновацій та впровадженні екологічно орієнтованих практик господарювання. Її реалізація забезпечується через сукупність інструментів, до яких належать соціальне підприємництво, кооперація, соціальні інвестиції, освітні програми, цифрові інформаційно-комунікаційні платформи, кластерні ініціативи та механізми міжсекторального партнерства.

5. Обґрунтовано, що розвиток соціальної економіки територіальних громад визначається впливом комплексу взаємопов'язаних детермінант, серед яких ключове значення мають економічна спроможність громади, людський потенціал, інституційна спроможність, соціальна консолідація, інноваційна адаптивність та рівень інфраструктурного забезпечення. Їх взаємодія формує передумови для розвитку соціально орієнтованих форм господарювання та підвищення ефективності місцевого розвитку.

6. Визначено основні форми соціальної економіки територіальних громад, серед яких соціальні підприємства, кооперативи, громадські та благодійні організації, фонди місцевого розвитку, соціальні інновації та інші інституційні утворення, діяльність яких спрямована на вирішення суспільно важливих проблем. Встановлено, що їх функціонування забезпечує поєднання економічної

результативності із створенням суспільної цінності та сприяє підвищенню рівня участі населення у процесах місцевого розвитку.

7. Систематизовано методи розвитку соціальної економіки територіальних громад, які охоплюють управлінські, фінансово-економічні, організаційні, інформаційні та партнерські механізми. Доведено, що їх комплексне застосування забезпечує мобілізацію внутрішніх ресурсів громади, підтримку соціальних ініціатив та формування ефективного середовища для сталого розвитку.

8. Узагальнення зарубіжного досвіду засвідчило, що успішні моделі соціальної економіки базуються на розвитку соціального капіталу, високому рівні інституційної довіри, поширенні соціального підприємництва, використанні партнерських механізмів взаємодії та активному залученні громадян до прийняття управлінських рішень. Встановлено, що у країнах Європейського Союзу соціальна економіка інтегрована у систему стратегічного планування територіального розвитку та розглядається як важливий інструмент забезпечення соціальної згуртованості, екологічної стійкості та економічної конкурентоспроможності територій.

9. На основі проведеного аналізу розроблено механізм адаптації зарубіжного досвіду до умов функціонування територіальних громад України, який передбачає поєднання інституційних, фінансових, організаційних та аналітичних інструментів розвитку соціальної економіки.

10. Таким чином, результати дослідження підтверджують, що соціальна економіка є важливою складовою сучасної моделі сталого розвитку територіальних громад, а її ефективне функціонування потребує комплексного врахування економічних, соціальних, екологічних та інституційних детермінант, що створюють підґрунтя для підвищення якості життя населення, зміцнення соціальної стійкості територій та забезпечення довгострокового розвитку регіону.

Одержані результати, які висвітлені в розділі 1, опубліковано в наукових працях автора [16-21].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна характеристика просторового потенціалу територіальних громад регіону як основи формування соціальної економіки

Соціально-економічний розвиток територіальних громад Волинської області характеризується поєднанням сприятливих природно-ресурсних передумов, вигідного прикордонного положення та поступового зміцнення фінансової самодостатності місцевого самоврядування. Регіон має розгалужену мережу міських, селищних і сільських громад, які відрізняються за рівнем економічного потенціалу, демографічними характеристиками та можливостями залучення інвестицій [67].

Економічна база соціальної економіки більшості територіальних громад формується за рахунок розвитку сільського господарства, переробної промисловості, торгівлі, малого і середнього підприємництва, а також логістичної діяльності, пов'язаної з транскордонним співробітництвом. Значну роль у господарському комплексі області відіграють лісове господарство, деревообробна галузь та виробництво харчової продукції [6].

Соціальна сфера громад включає мережу закладів освіти, охорони здоров'я, культури та соціального захисту населення. У сучасних умовах особливої актуальності набувають заходи щодо модернізації соціальної інфраструктури, підвищення якості публічних послуг, розвитку цифровізації та створення безбар'єрного середовища для різних категорій населення.

Важливим чинником розвитку територіальних громад Волині є децентралізація, яка сприяла розширенню фінансових повноважень органів місцевого самоврядування та активізації реалізації місцевих проєктів розвитку. Водночас серед основних викликів залишаються демографічні втрати, міграція

працевдатного населення, нерівномірність економічного розвитку громад та необхідність залучення додаткових інвестиційних ресурсів.

Однією з базових передумов формування соціальної економіки територіальних громад є демографічний та просторовий потенціал території. Саме чисельність населення, площа громади та густина заселення значною мірою визначають масштаби економічної активності, можливості розвитку соціальної інфраструктури, характер надання публічних послуг і рівень соціальної згуртованості населення.

Густота населення є одним із ключових показників, що характеризує просторову організацію території та суттєво впливає на можливості формування соціальної економіки територіальних громад. Вона відображає ступінь концентрації людського капіталу, особливості поселенської мережі, доступність соціальної інфраструктури та потенціал розвитку місцевих економічних ініціатив. У контексті сталого розвитку аналіз цього показника дає змогу оцінити стартові умови функціонування громад у період їх утворення та виявити територіальні відмінності, що потребують диференційованих підходів до управління місцевим розвитком.

За даними картографічного групування територіальних громад Волинської області за методом рівного розподілу одиниць спостерігається чітко виражена просторова диференціація густоти населення (рис. 2.1).

Найвищі показники характерні для громад, розташованих навколо обласного центру та великих міських агломерацій. Абсолютними лідерами є Нововолинська (774 ос./км²), Луцька (627 ос./км²) та Володимирська (405 ос./км²) міські громади. Висока концентрація населення в цих громадах пояснюється домінуванням міських поселень, розвиненою виробничою та соціальною інфраструктурою, а також значною економічною активністю. Саме такі території формують основні осередки накопичення людського капіталу, розвитку підприємництва та реалізації соціальних інновацій. До групи громад із відносно високою щільністю населення належать також Підгайцівська, Боратинська,

Любомльська, Поромівська, Горохівська, Ківерцівська, Торчинська та Ратнівська громади.

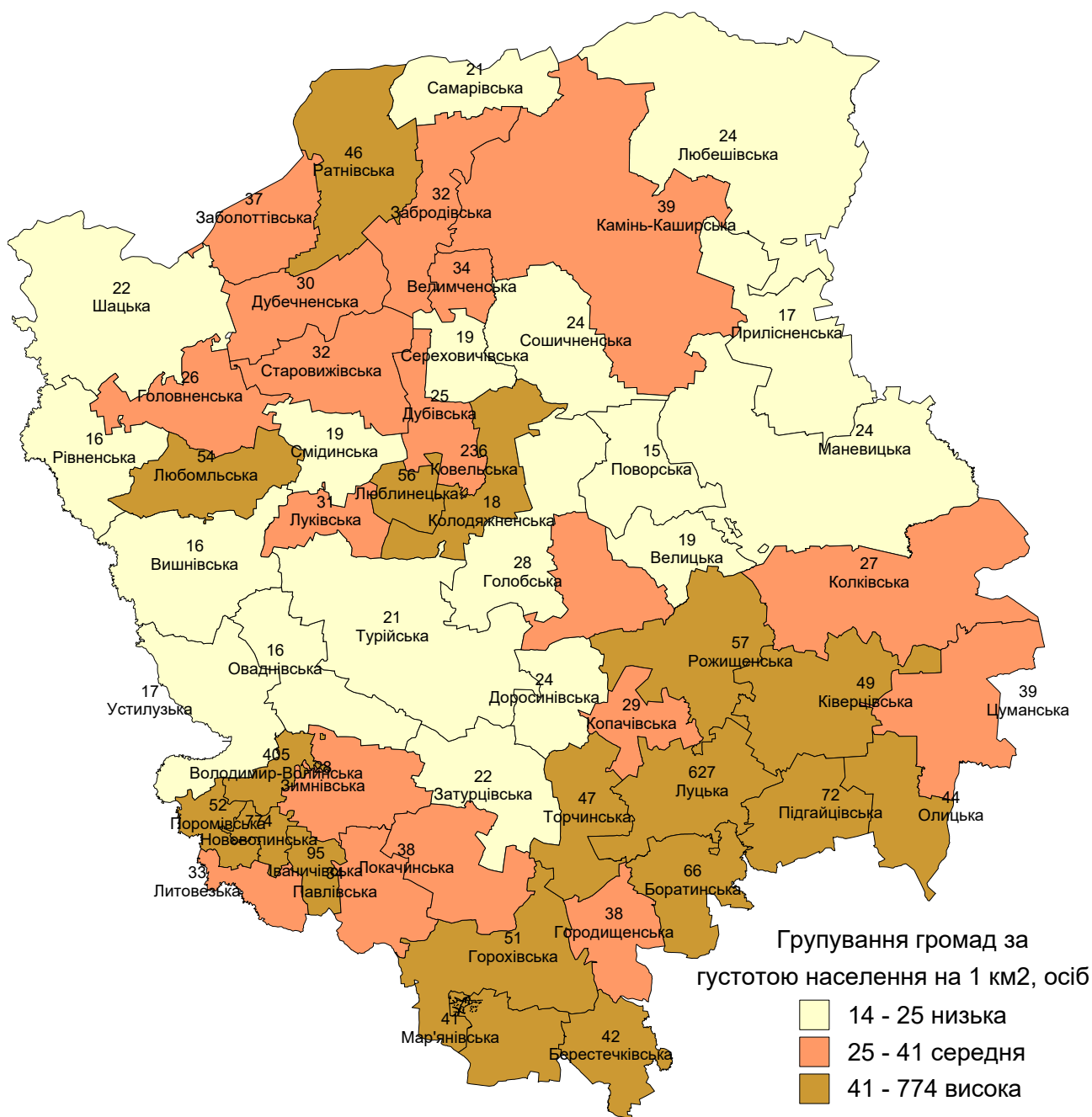

Рис. 2.1. Групування територіальних громад Волинської області за густотою населення на 1 км² території в період їх створення, осіб (побудовано автором за даними [8, 29, 94])

Більшість із них розташовані у південній частині області або перебувають у зоні впливу потужних міських центрів. Для таких громад характерний достатній рівень демографічної концентрації, який забезпечує відносно ефективне

функціонування соціальної сфери та створює передумови для розвитку місцевих ринків праці.

Середній рівень густоти населення притаманний значній частині громад області. До цієї групи належать Камінь-Каширська, Цуманська, Локачинська та Городищенська, Заболоттівська, Велимченська і Павлівська, Забродівська та Старовижівська, Луківська, Дубечненська та низка інших громад. Їх розвиток відбувається в умовах відносно збалансованого співвідношення між територіальними ресурсами та чисельністю населення, що сприяє підтриманню належного рівня доступності соціальних послуг.

Найнижчі показники густоти населення характерні переважно для поліських громад північної та північно-східної частини області. Зокрема, до цієї групи належать Поворська (15 ос./км²), Вишнівська, Оваднівська та Рівненська (по 16 ос./км²), Прилісненська (17 ос./км²), Колодяжненська (18 ос./км²), Велицька, Сереховичівська та Смідинська (по 19 ос./км²), Турійська (21 ос./км²), Шацька та Затурцівська (по 22 ос./км²), Любешівська і Маневицька (по 24 ос./км²). Такі показники свідчать про значну розосередженість населення та відносно низький рівень його концентрації на території громад.

Територіальна структура густоти населення демонструє чіткий контраст між урбанізованою південною частиною Волині та поліськими районами півночі. Якщо в міських громадах показники густоти населення перевищують середньообласний рівень у декілька разів, то в окремих поліських громадах вони є втричі нижчими за середній показник по області. Це свідчить про різні стартові умови розвитку громад і неоднакові можливості щодо накопичення соціального капіталу, розвитку підприємницької активності та забезпечення доступності соціальних послуг.

Таким чином, густина населення виступає важливою детермінантою формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області. Високий рівень концентрації населення забезпечує кращі передумови для розвитку соціального підприємництва, громадських сервісів та інноваційних форм господарювання. Натомість у малозаселених громадах пріоритетного

значення набувають механізми соціальної кооперації, міжмуніципального співробітництва та підтримки локальних ініціатив, спрямованих на збереження людського потенціалу та забезпечення збалансованого розвитку територій.

На початковому етапі дослідження проведено порівняльний аналіз показників кількості, чисельності населення, площі та кількості населених пунктів за типами територіальних громад у Волинській області (табл. 2.1).

Таблиця 2.1. Порівняльний аналіз показників кількості, чисельності населення, площі та кількості населених пунктів за типами територіальних громад у Волинській області

Тип територіальної громади	Кількість громад	Кількість населених пунктів	Чисельність населення, осіб	Площа територіальних громад, км ²	Чисельність населення на 1 км ² , осіб
міська	11	287	577344	4661,4	124
селищна	18	402	259658	8409	31
сільська	25	398	190395	7073,6	27
Всього	54	1087	1027397	20144	51

Примітка. Побудовано автором за даними [8, 29, 94].

Загальна чисельність населення територіальних громад Волинської області становить 1027,4 тис. осіб, які проживають на площі понад 20,1 тис. км². Середня густина населення становить 51 особу на 1 км². Водночас між окремими типами громад спостерігаються суттєві відмінності. Найбільша частка населення зосереджена у міських територіальних громадах, де проживає 577,3 тис. осіб, або 56,2 % населення області. На селищні громади припадає 259,7 тис. осіб (25,3 %), а на сільські – 190,4 тис. осіб (18,5 %).

Міські громади займають лише 23,1 % площі області (4661,4 км²), проте концентрують понад половину населення регіону. Середня густина населення тут досягає 124 осіб на 1 км², що майже у чотири рази перевищує відповідний показник селищних громад і більш ніж у чотири з половиною рази – сільських. Така концентрація населення створює сприятливі передумови для розвитку соціального підприємництва, ринку праці, освітніх, медичних та культурних послуг, які є ключовими складовими соціальної економіки.

Селищні громади характеризуються найбільшою територією серед усіх типів громад – 8409 км², що становить понад 41% площі області. Водночас середня густина населення в цій групі становить лише 31 особу на 1 км².

Сільські територіальні громади формують найбільшу за чисельністю групу громад області. У них проживає 190,4 тис. осіб на території площею 7073,6 км². Середня густина населення складає лише 27 осіб на 1 км², що є найнижчим показником серед усіх типів громад.

У контексті дослідження детермінант формування соціальної економіки територіальних громад важливе значення мають демографічні та просторові характеристики районів, оскільки саме вони визначають потенціал розвитку людського капіталу, соціальної інфраструктури, громадянської активності та локальної економіки. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2. Порівняльний аналіз показників кількості, чисельності населення, площі та кількості населених пунктів територіальних громад у розрізі районів Волинській області

Райони	Кількість територіальних громад	Кількість населених пунктів	Площа громад, км ²	Чисельність населення громад	Чисельність населення на 1 км ² , осіб
Володимир-Волинський район	11	201	2 556,5	17 2947	68
Камінь-Каширський район	5	155	4 679,7	131 592	28
Ковельський район	23	380	7 658,7	269 595	35
Луцький район	15	351	5 249,1	457 287	87
Всього	54	1 087	20 144,0	1 031 421	51

Примітка. Побудовано автором за даними [8, 29, 94].

Аналіз даних свідчить, що найбільшим за чисельністю населення є Луцький район, де проживає 457,3 тис. осіб, або близько 44 % населення області. До його складу входять 15 громад та 351 населений пункт. За густотою населення район також посідає перше місце – 87 осіб на 1 км², що значно перевищує середньообласний показник. Висока концентрація населення та економічної діяльності створює сприятливе середовище для розвитку соціального

підприємництва, розширення мережі соціальних послуг і реалізації інноваційних моделей соціальної економіки.

Ковельський район охоплює найбільшу кількість територіальних громад – 23, або майже 43 % їх загальної кількості в області. Тут зосереджено також найбільшу кількість населених пунктів – 380. Район характеризується найбільшою площею (7658,7 км²), проте густина населення становить лише 35 осіб на 1 км². Значна територіальна розосередженість населення потребує розвитку міжмуніципального співробітництва, кооперативних форм господарювання та розширення доступності соціальних послуг у сільській місцевості.

Володимирський район об'єднує 11 громад і 201 населений пункт. За відносно невеликої площі (2556,5 км²) тут проживає 172,9 тис. осіб, а густина населення досягає 68 осіб на 1 км². Таке співвідношення свідчить про більш компактну систему розселення та кращі передумови для ефективного функціонування соціальної інфраструктури, формування локальних ринків праці та розбудови партнерських механізмів розвитку громад.

Найменш заселеним є Камінь-Каширський район, до складу якого входять лише 5 громад і 155 населених пунктів. Попри значну площу території – 4679,7 км² - тут проживає тільки 131,6 тис. осіб. Густина населення становить лише 28 осіб на 1 км², що є найнижчим показником серед районів області. Такі особливості зумовлені поліським характером території, високою лісистістю та значною віддаленістю окремих населених пунктів. За цих умов особливого значення набувають локальні ініціативи, соціальні кооперативи та механізми самоорганізації населення.

Порівняння показників у розрізі районів свідчить про суттєву територіальну та демографічну диференціацію розвитку Волинської області. Луцький і Володимирський райони характеризуються вищою концентрацією населення та кращими можливостями для розвитку соціальної економіки. Натомість поліські Ковельський і Камінь-Каширський райони вирізняються значними територіальними масштабами та нижчою густиною населення, що потребує

застосування спеціальних підходів до організації соціальних послуг і стимулювання місцевих економічних ініціатив. Таким чином, просторово-демографічні характеристики районів виступають важливою детермінантою формування соціальної економіки територіальних громад та забезпечення їх сталого розвитку.

Аналіз структури територіальних громад Волинської області за питомою вагою кількості громад, чисельності населення, площі та кількості населених пунктів (рис. 2.2) дозволяє виявити просторові й демографічні особливості, які визначають умови формування соціальної економіки на засадах сталого розвитку.

Рис. 2.2. Порівняння питомої ваги кількості, чисельності населення, площі та кількості населених пунктів за типами територіальних громад у Волинській області (побудовано автором за даними [8, 29, 94])

Співставлення наведених показників свідчить про суттєву нерівномірність розподілу людського, територіального та поселенського потенціалу між міськими, селищними та сільськими громадами.

За кількістю громад найбільшу частку становлять сільські територіальні громади – 36,6 % від їх загальної кількості. Частка селищних громад практично

аналогічна і становить 37,0 %, тоді як міські громади займають лише 26,4 %. Таким чином, основу адміністративно-територіальної структури Волинської області формують саме сільські та селищні громади, на які припадає майже три чверті всіх територіальних громад регіону.

Водночас демографічна структура має інший характер. Незважаючи на найменшу кількість громад, міські територіальні громади концентрують 56,2 % населення області. Частка населення селищних громад становить 25,3 %, а сільських – лише 18,5 %. Такий розподіл свідчить про високий рівень концентрації людського капіталу у міських центрах, які виконують функції основних осередків економічної активності, надання соціальних послуг та зайнятості населення. Відповідно саме міські громади мають найбільший потенціал для розвитку сучасних форм соціальної економіки, зокрема соціального підприємництва, інноваційних соціальних сервісів та партнерських проєктів громадського сектору.

Порівняння питомої ваги площі громад демонструє протилежну тенденцію. Найбільшу частку території області займають селищні громади – 41,7 %, тоді як на сільські припадає 35,1 %, а на міські лише 23,1 %. Це свідчить про суттєву диспропорцію між територіальними та демографічними ресурсами. Значні за площею селищні й сільські громади характеризуються нижчою концентрацією населення, що ускладнює забезпечення рівного доступу до соціальної інфраструктури та підвищує витрати на надання базових публічних послуг.

Подібна ситуація простежується і щодо кількості населених пунктів. Найбільша їх частка зосереджена у селищних громадах – 37,0 %, тоді як у сільських громадах цей показник становить 36,6 %. Міські громади включають лише 26,4 % населених пунктів області. Незважаючи на майже однакову частку населених пунктів у сільських і селищних громадах, чисельність населення у них суттєво різниться, що свідчить про переважання дрібних поселень та розосереджену систему розселення у сільській місцевості.

Отримані результати підтверджують наявність значної територіальної та демографічної асиметрії між типами громад Волинської області. Міські громади

концентрують більшість населення та людського капіталу за відносно незначної частки території, що створює сприятливі умови для розвитку соціальної економіки та реалізації інноваційних моделей місцевого розвитку. Натомість селищні та сільські громади володіють значним територіальним потенціалом і розгалуженою поселенською мережею, однак стикаються з викликами низької густоти населення та просторової розпорошеності. За таких умов забезпечення сталого розвитку потребує диференційованих підходів до управління територіями, підтримки місцевих ініціатив і розвитку форм соціальної економіки, здатних ефективно використовувати наявний людський та ресурсний потенціал кожного типу громад.

Аналіз відповідних показників по усіх 54 територіальних громадах Волинської області свідчить про значну просторову диференціацію регіону, що безпосередньо впливає на особливості становлення соціальної економіки (табл. 2.3). Беззаперечним демографічним і соціально-економічним центром області виступає Луцька міська територіальна громада, в якій проживає 240,3 тис. осіб, або майже чверть населення області. За густотою населення громада також належить до лідерів – 627 осіб на 1 км². Висока концентрація людського капіталу формує тут найбільш сприятливе середовище для розвитку інноваційних форм соціальної економіки, громадських ініціатив, соціального бізнесу та кластерних моделей співпраці. Аналогічним потенціалом, хоча й у менших масштабах, характеризуються Ковельська, Володимирська та Нововолинська громади.

Особливої уваги заслуговує Нововолинська громада, яка при площі лише 75,2 км² має густину населення 774 особи на 1 км² – найвищий показник серед усіх громад області. Така концентрація населення створює значні можливості для ефективної організації суспільних послуг та розвитку коопераційних моделей економічної діяльності. Водночас висока щільність населення посилює навантаження на інженерну, транспортну та соціальну інфраструктуру, що потребує впровадження принципів сталого управління територіальним розвитком.

Таблиця 2.3. Порівняльний аналіз чисельності населення, площі території та густини населення територіальних громад у Волинській області

Тип і назва територіальної громади	Чисельність населення, осіб	Площа громад, км ²	Кількість населених пунктів	Чисельність населення на 1 км ² , осіб
міська	577344	4661,4	287	124
Берестечківська	9312	223,2	21	42
Володимир-Волинська	42227	104,2	9	405
Горохівська	25147	494,9	41	51
Камінь-Каширська	55874	1421,9	55	39
Ківерцівська	23442	473,9	24	49
Ковельська	73370	311,1	15	236
Луцька	240292	383,1	36	627
Любомльська	15887	296,8	15	54
Нововолинська	58182	75,2	8	774
Рожищенська	26368	461,5	37	57
Устилузька	7243	415,6	26	17
селищна	259658	8409	402	31
Голобська	8555	300,8	23	28
Головненська	8308	317,2	14	26
Заболоттівська	9485	253,3	4	37
Іваничівська	9415	99,2	9	95
Колківська	20762	763,5	28	27
Локачинська	13256	344,4	28	38
Луківська	5043	161,2	14	31
Любешівська	29976	1239,1	41	24
Люблинецька	6388	115	9	56
Маневицька	26729	1097,2	36	24
Мар'янівська	9519	229,7	15	41
Олицька	11810	270	17	44
Ратнівська	22317	481,2	24	46
Старовижівська	11973	373,3	17	32
Торчинська	13534	286,8	24	47
Турійська	18451	869	52	21
Цуманська	17655	447	16	39
Шацька	16482	761,1	31	22
сільська	190395	7073,6	398	27
Боратинська	18666	282,7	24	66
Велимченська	3752	110,9	4	34
Велицька	4010	211,5	12	19
Вишнівська	7899	498,3	21	16
Городищенська	8994	234,7	21	38
Доросинівська	5676	234,7	13	24
Дубечненська	9269	310,7	10	30
Дубівська	5120	204,7	10	25
Забродівська	10537	333,8	18	32
Затурцівська	8121	366,3	26	22
Зимнівська	8590	309,1	30	28
Колодязненська	8345	464,4	19	18
Копачівська	5178	178,4	14	29
Литовезька	4094	124	6	33
Оваднівська	5726	355,1	21	16
Павлівська	8734	254,8	20	34
Підгайцівська	20573	285	20	72
Поворська	4461	299,3	11	15
Поромівська	5676	108,6	18	52
Прилісненська	8896	526,7	11	17
Рівненська	5475	333,5	17	16
Самарівська	5460	256,8	19	21
Сереховичівська	3218	167,6	11	19
Смідинська	4277	227,2	10	19
Сошичненська	9648	394,8	12	24
Всього	1027397	20144	1087	51

Примітка. Побудовано автором за даними [8, 29, 94].

Згрування показників громад за кольоровою шкалою: відтінки зеленого – високі значення, білий колір – середні значення, відтінки червоного – низькі значення.

Протилежна ситуація спостерігається у громадах поліської частини області. Зокрема, Камінь-Каширська міська громада є найбільшою за площею в регіоні – 1421,9 км², проте густина населення становить лише 39 осіб на 1 км². Подібна тенденція характерна також для Любешівської (24 особи/км²), Маневицької (24 особи/км²), Турійської (21 особа/км²) та Шацької (22 особи/км²) громад. Значні площі за відносно невеликої чисельності населення зумовлюють зростання витрат на утримання соціальної інфраструктури та ускладнюють забезпечення рівного доступу населення до послуг освіти, охорони здоров'я та соціального захисту.

Для більшості селищних громад характерне поєднання відносно великої площі, значної кількості населених пунктів та невисокої концентрації населення. Наприклад, Турійська громада включає 52 населені пункти, Любешівська – 41, Маневицька – 36. Така поселенська структура суттєво впливає на організацію соціальної економіки, оскільки потребує розвитку локальних механізмів самоорганізації населення, кооперативного руху та міжмуніципального співробітництва.

Окремої уваги заслуговує Іваничівська селищна громада, густина населення якої становить 95 осіб на 1 км², що значно перевищує середній показник не лише серед селищних, а й більшості міських громад області. Це свідчить про високий рівень концентрації населення та потенційно кращі умови для розвитку місцевого ринку праці, системи соціальних послуг і громадської активності.

Для більшості сільських регіону громад характерні процеси демографічного старіння, міграційного відтоку населення та обмеженість фінансових ресурсів. Це створює додаткові виклики для розвитку соціальної економіки та реалізації принципів сталого розвитку.

Водночас серед сільських громад існує значна внутрішня диференціація. Найбільший демографічний потенціал мають Підгайцівська (20,6 тис. осіб) та Боратинська (18,7 тис. осіб) громади, які безпосередньо тяжіють до Луцької міської агломерації. Густина населення тут становить відповідно 72 та 66 осіб на 1 км², що є найвищими показниками серед сільських громад області. Близькість

до обласного центру забезпечує їм активний розвиток житлової забудови, малого бізнесу та ринку праці, формуючи сприятливі умови для становлення різноманітних форм соціальної економіки.

Натомість Вишнівська, Оваднівська, Рівненська та Поворська громади мають густину населення лише 15-16 осіб на 1 км². За таких умов особливого значення набувають механізми соціальної кооперації, розвиток локальних мереж взаємодопомоги та підтримка соціальних ініціатив, здатних компенсувати обмежений доступ населення до економічних і соціальних ресурсів.

Отже, проведений аналіз свідчить, що демографічні та просторові характеристики територіальних громад Волинської області є важливими детермінантами формування соціальної економіки. Висока концентрація населення у міських громадах створює кращі передумови для розвитку інноваційних соціально-економічних практик та ефективного надання послуг.

Водночас значні за площею та малозаселені громади поліської зони потребують спеціальних інструментів підтримки, спрямованих на розвиток людського капіталу, збереження соціальної інфраструктури та посилення економічної самодостатності. Таким чином, забезпечення сталого розвитку Волинської області вимагає врахування просторової неоднорідності громад та формування диференційованої політики підтримки соціальної економіки залежно від масштабів території, чисельності населення та особливостей системи розселення.

Крім вказаної класифікації типів громад, для подальшого виявлення проблем і формування специфічних підходів до формування соціальної економіки громад регіону на засадах сталого розвитку важливо також провести детальний аналіз класифікації громад за функціональними типами територій.

Відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» [70] виділяють чотири основні функціональні типи територій: регіональні полюси зростання; території відновлення; території з особливими умовами для розвитку; території сталого розвитку.

Оскільки наразі офіційного переліку та розподілу громад Волинської області та інших регіонів України за типами територій не затверджено, але доступна певна інформація про обговорення даного питання на рівні Волинської обласної ради [94] та Міністерства розвитку громад та територій України [101]. Крім того, Товариство дослідників України у січні 2023 року підготувало Інформаційно-аналітичну платформу регіонального розвитку у вигляді інтерактивного ГІС-довідника, де у картографічному вигляді представлено поділ територіальних громад на різними функціональними типами територій [100].

На основі вказаних інформаційних джерел автором згруповано та класифіковано територіальні громади Волинської області за функціональними типами територій, а також визначено та на основі кольорової шкали проведено їх групування залежно від кількості критеріїв, яким відповідає кожна громада (табл. 2.4).

Аналіз даних щодо територіальних громад Волинської області свідчить про суттєву неоднорідність просторового розвитку регіону та наявність значних відмінностей у соціально-економічних, природно-ресурсних і функціональних характеристиках громад.

Результати групування показують, що найбільш поширеним типом є сільські території, до яких віднесено 31 громаду області. Їх частка становить близько 38% від загальної кількості зафіксованих ознак функціональної типізації.

Така ситуація є закономірною з огляду на переважно аграрний характер значної частини Волинської області та вагому роль сільського господарства у структурі місцевої економіки. Найбільше таких громад зосереджено у сільській місцевості Ковельського, Володимирського та Луцького районів.

Другим за поширеністю типом є території з низьким рівнем соціально-економічного розвитку, до яких віднесено 26 громад. Для цих територій характерний низький індекс податкоспроможності, висока залежність від міжбюджетних трансфертів та обмежені можливості самостійного формування дохідної бази місцевих бюджетів.

Таблиця 2.4. Класифікація територіальних громад Волинської області за функціональними типами територій

Назва територіальної громади	За функціональними типами територій							Всього типів територій по громаді	
	Території з особливими умовами для розвитку					регіональні полноці зростання	територій сталого розвитку		
	території з низьким рівнем соціально-економічного розвитку, зокрема низьким індексом податкоспроможності менше 0,45	сільські території	території, які мають природні обмеження для розвитку, зокрема заліснені, де рівень лісистості перевищує 50% загальної площі	природоохоронні території	Території справедливої трансформації (вугільні громади)				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Берестечківська міська територіальна громада	1								1
Боратинська сільська територіальна громада									0
Велимченська сільська територіальна громада	1	1							2
Велицька сільська територіальна громада	1	1							2
Вишнівська сільська територіальна громада		1						1	2
Володимир-Волинська міська територіальна громада							1		1
Голобська селищна територіальна громада	1	1							2
Головненська селищна територіальна громада	1	1							2
Городищенська сільська територіальна громада								1	1
Горохівська міська територіальна громада								1	1
Доросинівська сільська територіальна громада	1	1							2
Дубечненська сільська територіальна громада	1	1							2
Дубівська сільська територіальна громада		1							1
Заболоттівська селищна територіальна громада	1	1		1					3
Забродівська сільська територіальна громада	1	1							2
Затурцівська сільська територіальна громада		1							1
Зимнівська сільська територіальна громада	1	1							2
Іваничівська селищна територіальна громада								1	1
Камінь-Каширська міська територіальна громада	1								1
Ківерцівська міська територіальна громада								1	1
Ковельська міська територіальна громада							1		1
Колківська селищна територіальна громада	1	1							2
Колодяжненська сільська територіальна громада	1	1							2
Копачівська сільська територіальна громада	1	1							2

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Литовезька сільська територіальна громада							1	1
Локачинська селищна територіальна громада								0
Луківська селищна територіальна громада	1	1						2
Луцька міська територіальна громада						1		1
Любешівська селищна територіальна громада	1			1				2
Люблинецька селищна територіальна громада	1	1						2
Любомльська міська територіальна громада							1	1
Маневицька селищна територіальна громада			1					1
Мар'янівська селищна територіальна громада	1							1
Нововолинська міська територіальна громада					1	1		2
Оваднівська сільська територіальна громада		1					1	2
Олицька селищна територіальна громада		1						1
Павлівська сільська територіальна громада	1	1						2
Підгайцівська сільська територіальна громада		1						1
Поворська сільська територіальна громада	1	1						2
Поромівська сільська територіальна громада		1			1		1	3
Прилісненська сільська територіальна громада	1	1	1					3
Ратнівська селищна територіальна громада	1							1
Рівненська сільська територіальна громада		1					1	2
Рожищенська міська територіальна громада							1	1
Самарівська сільська територіальна громада	1	1						2
Сереховичівська сільська територіальна громада	1	1						2
Смідинська сільська територіальна громада	1	1						2
Сошичненська сільська територіальна громада	1	1						2
Старовижівська селищна територіальна громада								0
Торчинська селищна територіальна громада		1						1
Турійська селищна територіальна громада							1	1
Устилузька міська територіальна громада		1					1	2
Цуманська селищна територіальна громада			1					1
Шацька селищна територіальна громада			1	1				2
Всього кількість громад за типом території	26	31	5	2	2	4	13	83

Примітка. Побудова автором на основі даних [100]. Згрування за загальною кількістю типів територій по громаді за кольоровою шкалою: відтінки зеленого – високі значення, білий колір – середні значення, відтінки червоного – низькі значення.

Переважно вони розташовані у північній та північно-східній частинах області, де спостерігається нижча щільність населення, значна віддаленість від основних економічних центрів та недостатня диверсифікація господарської діяльності.

Серед громад, що належать до територій із низьким рівнем соціально-економічного розвитку, слід відзначити Берестечківську, Камінь-Каширську, Ратнівську, Мар'янівську, а також низку сільських та селищних громад Ковельського району. У більшості випадків така характеристика поєднується зі статусом сільської території, що свідчить про взаємозумовленість демографічних, економічних та фінансових проблем розвитку цих громад.

Особливе місце у структурі функціональних типів територій займають громади, що мають природні обмеження для розвитку через високий рівень лісистості. До цієї категорії віднесено лише п'ять громад: Заболоттівську, Прилісненську, Маневицьку, Цуманську та Шацьку [100]. Їх розташування у межах Поліської природної зони зумовлює значну частку лісових масивів у структурі земельного фонду. З одного боку, це створює обмеження для розвитку сільського господарства та промисловості, а з іншого – формує вагомий потенціал для рекреаційної діяльності, розвитку екологічного туризму та лісового господарства.

До природоохоронних територій віднесено лише дві громади – Любешівську та Шацьку. Таке групування пояснюється значною концентрацією об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема територій Шацького національного природного парку та Національного природного парку «Прип'ять – Стохід», а також інших цінних природних комплексів. Для цих громад характерне поєднання природоохоронних функцій із рекреаційною спеціалізацією, що визначає особливості їх економічного розвитку.

У Волинській області до сфери дії Державної цільової програми справедливої трансформації вугільних регіонів України на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 18.06.2025 № 711 [71], належать громади, пов'язані з вуглевидобуванням Нововолинського вугільного

району. Програма охоплює загалом 38 вугільних громад України, зокрема у Волинській області основними громадами-учасниками є:

– Нововолинська міська територіальна громада – центр вугільного басейну області, на території громади розташовані шахти ДП «Волиньвугілля»;

– Поромівська сільська територіальна громада – частина населених пунктів громади історично пов'язана з діяльністю вугільних підприємств Нововолинського району, зокрема село Шахтарське.

Саме ці дві громади найчастіше визначаються як вугільні громади Волині, що беруть участь у заходах справедливої трансформації. Також Волинська область була однією з пілотних областей реалізації політики трансформації вугільних регіонів разом із Львівською областю. Їх статус пов'язаний із необхідністю структурної перебудови економіки внаслідок трансформаційних процесів у вугільній галузі. Для таких територій актуальними є питання диверсифікації господарської діяльності, створення нових робочих місць та залучення інвестицій у невуглевидобувні види економічної діяльності.

Серед громад області виділяються також регіональні полюси зростання, яких налічується чотири. До цієї категорії належать Луцька, Ковельська, Володимирська та Нововолинська міські територіальні громади. Саме вони виконують функції економічних, транспортних, освітніх та інноваційних центрів регіону. Ці громади характеризуються найвищим рівнем економічної активності, кращими показниками зайнятості населення та більш розвинутою інфраструктурою порівняно з іншими територіями області.

Водночас до категорії територій сталого розвитку віднесено 13 громад. Серед них переважають міські та економічно стабільні громади, зокрема Горохівська, Іваничівська, Ківерцівська, Любомльська, Рожищенська, Турійська, а також окремі сільські громади. Наявність такого статусу свідчить про відносно збалансований розвиток цих територій, достатній рівень економічної самодостатності та сприятливі передумови для подальшого зростання.

Якщо брати 30-кілометрову прикордонну смугу від державного кордону з білоруссю в межах Волинської області, то до неї повністю або частково

потрапляють насамперед громади Ковельського та Камінь-Каширського районів, які безпосередньо межують з Брестською областю білорусі.

Аналіз інтегрального показника кількості функціональних типів у межах окремих громад демонструє, що більшість територіальних громад Волинської області характеризуються належністю до одного або двох типів територій. Водночас найбільш складною функціональною структурою відзначаються Заболоттівська, Прилісненська та Поромівська громади, які одночасно поєднують ознаки трьох функціональних типів. Це свідчить про комплексність проблем та особливостей їх розвитку, що потребує застосування багатовекторних інструментів регіональної політики.

Загалом результати типізації підтверджують наявність суттєвої просторової диференціації розвитку територіальних громад Волинської області. Для північних поліських громад більш характерними є проблеми соціально-економічного відставання та природні обмеження розвитку, тоді як південна та центральна частини області концентрують більшість територій сталого розвитку і регіональних полюсів зростання. Така структура зумовлює необхідність реалізації адресної регіональної політики, спрямованої на скорочення внутрішньорегіональних диспропорцій та забезпечення збалансованого розвитку всіх громад області.

Загалом соціальна економіка територіальних громад Волинської області демонструє тенденцію до адаптації до сучасних викликів та поступового зміцнення локального потенціалу. Перспективи подальшого розвитку пов'язані з підтримкою підприємництва, розширенням міжмуніципального співробітництва, ефективним використанням природних ресурсів, розвитком людського капіталу та впровадженням інноваційних підходів до управління місцевим розвитком.

2.2. Стан і пріоритетні напрями фінансування соціальної економіки сільських, селищних і міських територіальних громад регіону

В період повномасштабної війни звичайно пріоритетом залишаються питання забезпечення національної безпеки та оборони, але дуже важливо також забезпечувати належну підтримку соціальної сфери, суб'єкти якої як не можуть самостійно забезпечити своє існування, але їх діяльність є дуже важливою. Тому виникає необхідність проведення просторового оцінювання стану фінансування проектів і програм розвитку соціальної сфери на рівні територіальних громад.

Дослідженнями питань поведінки територіальних громад на рівні регіонів щодо розвитку соціальної сфери широко висвітлюються на інтернет-порталі «Децентралізація в Україні» [8, 29], інтернет сторінках територіальних громад. Якщо деталізувати по Волинській області, то, крім безпосередньо самих територіальних громад, моніторинг виконання місцевих бюджетів здійснює Департамент фінансів Волинської обласної державної адміністрації [57]. Окремі дані щодо діяльності районів і територіальних громад Волинської області розміщує також Головне управління статистики у Волинській області [26]. Протягом останніх років ряд дослідників також вивчали питання розвитку соціальної сфери громад регіону [32, 47, 105-109].

На початковому етапі дослідження виникає необхідність у проведенні просторової оцінки поведінки територіальних громад регіону щодо фінансування програм і проектів розвитку соціальної сфери в умовах війни.

Повномасштабна війна призвела до зниження макроекономічних показників розвитку України, нерегульованої зовнішньої і внутрішньої міграції, а відповідно й до зниження доходів державного і місцевих бюджетів. В складаних умовах органи місцевого самоврядування, зокрема у Волинській області, мали обмежені можливості наповнення місцевих бюджетів, зокрема розширення фінансування соціальної сфери.

Аналіз фінансового забезпечення соціальної економіки територіальних громад Волинської області засвідчує, що протягом 2021-2025 рр. спостерігалася

загальна тенденція до зростання обсягів бюджетних видатків, спрямованих на розвиток соціальної сфери. Водночас динаміка їх частки у структурі загальних видатків місцевих бюджетів характеризувалася певною нерівномірністю, що свідчить про зміну пріоритетів бюджетної політики громад під впливом соціально-економічних, безпекових та інституційних чинників (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Порівняльний аналіз динаміки видатків бюджетів громад Волинської області на соціальну економіку та їх частки у загальних видатках за 2021-2025 рр. (побудовано автором за даними [5, 36, 40, 57])

Згідно з даними рисунка, у 2021 році видатки бюджетів територіальних громад Волинської області на соціальну економіку становили 7467,4 млн грн, що складало 70,7 % загального обсягу видатків. Уже у 2022 році обсяг фінансування зріс до 7705,3 млн грн, або на 237,9 млн грн порівняно з попереднім роком. Одночасно частка соціально орієнтованих видатків збільшилася до 73,8 %, що є найвищим значенням за весь досліджуваний період. Такі зміни свідчать про посилення соціальної спрямованості бюджетної політики громад в умовах

початку повномасштабної війни, зростання потреб у соціальній підтримці населення, забезпеченні функціонування освітньої та медичної інфраструктури, а також підтримці внутрішньо переміщених осіб.

У 2023 році спостерігалася зміна тенденції. Незважаючи на подальше збільшення абсолютного обсягу видатків на соціальну економіку до 8718,3 млн грн, їх частка у загальних видатках бюджетів громад скоротилася до 61,0 %. Таким чином, порівняно з 2022 роком відбулося зниження питомої ваги соціально орієнтованих видатків на 12,8 відсоткових пунктів. Це свідчить про зростання інших напрямів бюджетних витрат, пов'язаних насамперед із забезпеченням безпеки, підтримкою функціонування критичної інфраструктури та реалізацією заходів адаптації громад до нових соціально-економічних умов.

Починаючи з 2024 року, спостерігається поступове відновлення ролі соціальної складової у структурі місцевих бюджетів. Обсяг видатків на соціальну економіку зріс до 10016,5 млн грн, що вперше перевищило позначку у 10 млрд грн. При цьому їх частка у загальному обсязі видатків досягла 65,6 %. Порівняно з 2023 роком приріст видатків становив 1298,2 млн грн, що свідчить про посилення інвестицій у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та розвитку людського капіталу.

У 2025 році досліджувана тенденція збереглася. Видатки бюджетів громад на соціальну економіку досягли 11407,4 млн грн, що на 3939,9 млн грн або майже на 52,8 % більше порівняно з 2021 роком. Одночасно частка цих видатків збільшилася до 66,4 %, хоча й залишилася нижчою від максимального рівня 2022 року. Це свідчить про збереження високої соціальної орієнтації бюджетної політики територіальних громад Волинської області навіть в умовах необхідності фінансування інших стратегічно важливих напрямів розвитку.

Загалом за досліджуваний період спостерігалось стале нарощування абсолютних обсягів фінансування соціальної економіки. Якщо у 2021 році на зазначені цілі було спрямовано 7,47 млрд грн, то у 2025 році – вже понад 11,4 млрд грн. Водночас динаміка питомої ваги відповідних видатків демонструє більш складний характер. Після зростання у 2022 році до максимального рівня

73,8 % відбулося суттєве скорочення у 2023 році, після чого розпочалося поступове відновлення показника.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що соціальна економіка залишається одним із пріоритетних напрямів фінансування територіальних громад Волинської області. Високе значення частки відповідних видатків протягом усього аналізованого періоду підтверджує орієнтацію місцевих бюджетів на підтримку людського капіталу, забезпечення доступності соціальних послуг та підвищення якості життя населення. Це, своєю чергою, формує фінансові передумови для зміцнення соціальної стійкості громад і реалізації цілей сталого розвитку на регіональному рівні.

Важливою складовою оцінювання розвитку соціальної економіки територіальних громад є аналіз структури та динаміки бюджетних видатків, спрямованих на фінансування соціально значущих сфер.

Дослідження змін видатків бюджетів громад Волинської області на соціальну економіку у 2021-2025 рр. (рис. 2.4) свідчить про збереження соціально орієнтованого характеру місцевої бюджетної політики та поступове нарощування фінансових ресурсів, спрямованих на розвиток людського капіталу, соціального захисту населення, освіти, охорони здоров'я та культурно-спортивної сфери.

Як свідчать дані рисунка, загальний обсяг видатків на соціальну економіку протягом досліджуваного періоду зріс із 7467,4 млн грн у 2021 році до 11407,4 млн грн у 2025 році, тобто на 3940,0 млн грн або майже на 52,8 %. Така тенденція свідчить про посилення ролі соціальної складової у забезпеченні розвитку територіальних громад та прагнення органів місцевого самоврядування зберігати фінансування ключових соціальних сфер навіть в умовах воєнних та економічних викликів.

Найбільшу частку в структурі видатків на соціальну економіку протягом усього досліджуваного періоду займала освіта. У 2021 році на фінансування освітньої сфери було спрямовано 6491,6 млн грн, що становило близько 86,9 % усіх видатків на соціальну економіку.

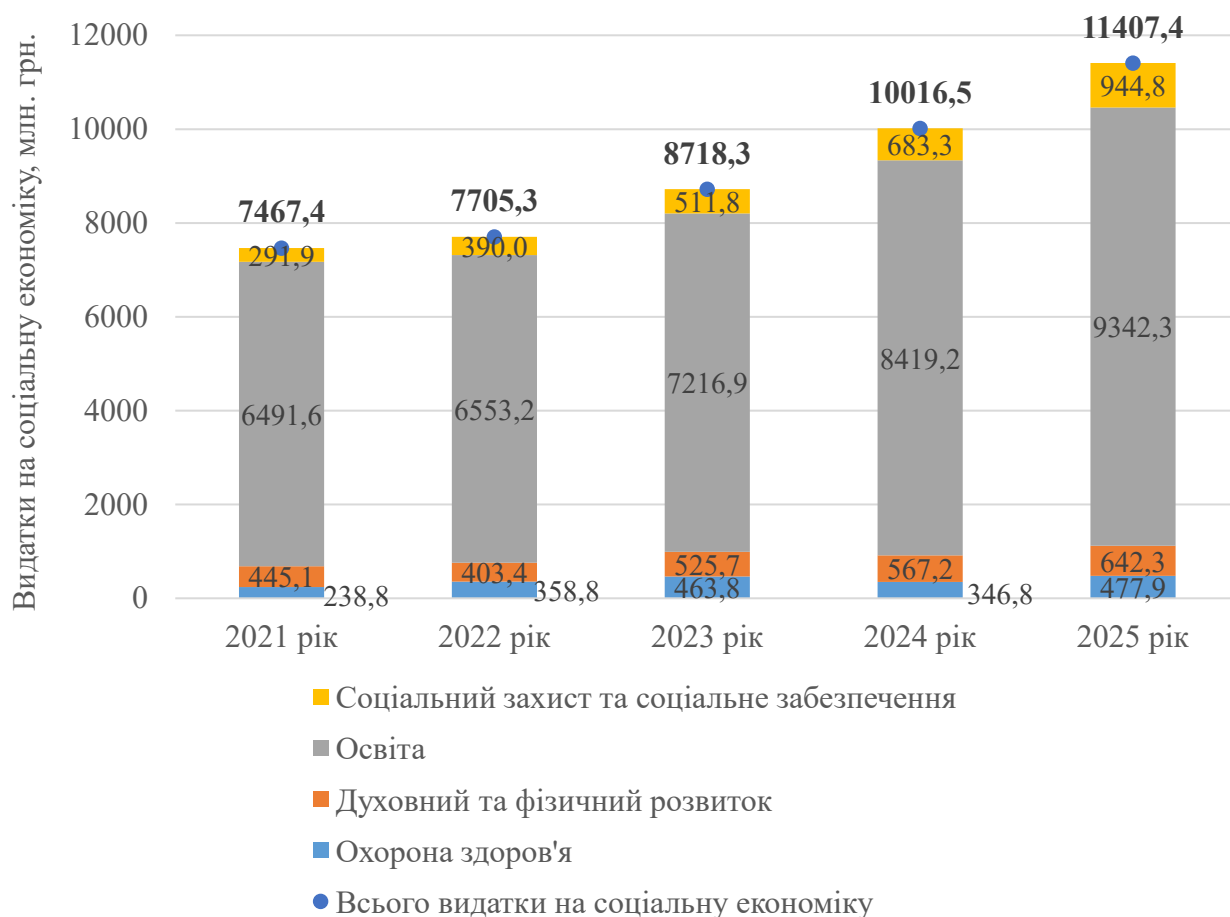

Рис. 2.4. Аналіз зміни видатків бюджетів громад Волинської області на соціальну економіку за статтями у 2021-2025 рр. (побудовано автором за даними [5, 36, 40, 57])

У подальшому обсяги фінансування освіти стабільно зростали та досягли 9342,3 млн грн у 2025 році. Загальний приріст за п'ять років склав 2850,7 млн грн, або 43,9 %. Отримані результати підтверджують, що саме освітня сфера залишається головним напрямом інвестування місцевих бюджетів у розвиток людського капіталу та формування довгострокових передумов соціально-економічного розвитку територій.

Другою за обсягом фінансування складовою соціальної економіки виступає соціальний захист та соціальне забезпечення. У 2021 році відповідні видатки становили 291,9 млн грн, тоді як у 2025 році вони досягли 944,8 млн грн. Таким чином, за аналізований період фінансування соціального захисту збільшилося більш ніж у 3,2 рази. Найбільш інтенсивне зростання спостерігалось після 2022

року, що пов'язано з необхідністю підтримки внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, сімей військовослужбовців та інших соціально вразливих категорій населення. Це свідчить про суттєве посилення соціальної функції місцевих бюджетів в умовах сучасних викликів.

Позитивна динаміка спостерігалася також за статтею «Духовний та фізичний розвиток», яка охоплює фінансування культури, спорту, молодіжної політики та інших напрямів суспільного розвитку. Якщо у 2021 році обсяг відповідних видатків становив 445,1 млн грн, то у 2025 році він зріс до 642,3 млн грн. Загальний приріст склав 197,2 млн грн, або 44,3 %. Незважаючи на складну економічну ситуацію, громади продовжували підтримувати розвиток культурної та спортивної інфраструктури як важливих складових соціальної згуртованості населення.

Порівняно менш стабільною була динаміка фінансування охорони здоров'я. У 2021 році відповідні видатки становили 238,8 млн грн, у 2022 році вони зросли до 358,8 млн грн, а у 2023 році – до 463,8 млн грн. Проте вже у 2024 році відбулося скорочення до 346,8 млн грн, після чого у 2025 році показник незначно зріс до 477,9 млн грн. Загалом за досліджуваний період фінансування галузі збільшилося майже удвічі. Водночас його частка у структурі видатків на соціальну економіку залишалася порівняно невисокою, що може бути пов'язано зі змінами механізмів фінансування медичних закладів через Національну службу здоров'я України.

Порівняльний аналіз структури видатків дозволяє зробити висновок, що основним джерелом формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області залишається фінансування освіти, тоді як найбільш динамічне зростання протягом 2021-2025 рр. характерне для сфери соціального захисту та соціального забезпечення. Водночас спостерігається стале нарощування ресурсів, спрямованих на розвиток культури, спорту та охорони здоров'я, що свідчить про комплексний характер підтримки соціальної сфери.

Отже, динаміка видатків бюджетів громад Волинської області засвідчує поступове посилення фінансової бази соціальної економіки. Переважання

видатків на освіту підтверджує орієнтацію громад на розвиток людського капіталу, тоді як прискорене зростання фінансування соціального захисту відображає необхідність реагування на сучасні соціальні виклики. У сукупності такі тенденції формують необхідні фінансові передумови для забезпечення соціальної стійкості територіальних громад та досягнення цілей сталого розвитку регіону.

Важливим аспектом оцінювання фінансового забезпечення соціальної економіки територіальних громад є дослідження структури видатків місцевих бюджетів, що дозволяє визначити пріоритети соціального розвитку та особливості розподілу ресурсів між окремими складовими соціальної сфери. Аналіз структури видатків бюджетів громад Волинської області на соціальну економіку у 2021-2025 рр. (рис. 2.5) свідчить про збереження домінуючої ролі освіти, одночасне посилення значення соціального захисту та відносну стабільність фінансування охорони здоров'я і сфери духовного та фізичного розвитку.

Дані рисунка засвідчують, що протягом усього досліджуваного періоду найбільшу частку у структурі видатків на соціальну економіку займала освіта. У 2021 році на неї припадало 86,9% усіх відповідних видатків громад. Однак у наступні роки спостерігалася тенденція до поступового скорочення питомої ваги освітніх витрат: до 85,0 % у 2022 році, 82,8% у 2023 році, 84,1% у 2024 році та 81,9% у 2025 році.

Незважаючи на абсолютне зростання фінансування освітньої галузі, її частка в загальній структурі соціальної економіки зменшилася на 5,0 відсоткових пунктів, що свідчить про поступове розширення фінансування інших напрямів соціальної сфери. Водночас освіта залишається головним об'єктом інвестування місцевих бюджетів, що зумовлено її визначальною роллю у формуванні людського капіталу та забезпеченні довгострокової конкурентоспроможності територіальних громад.

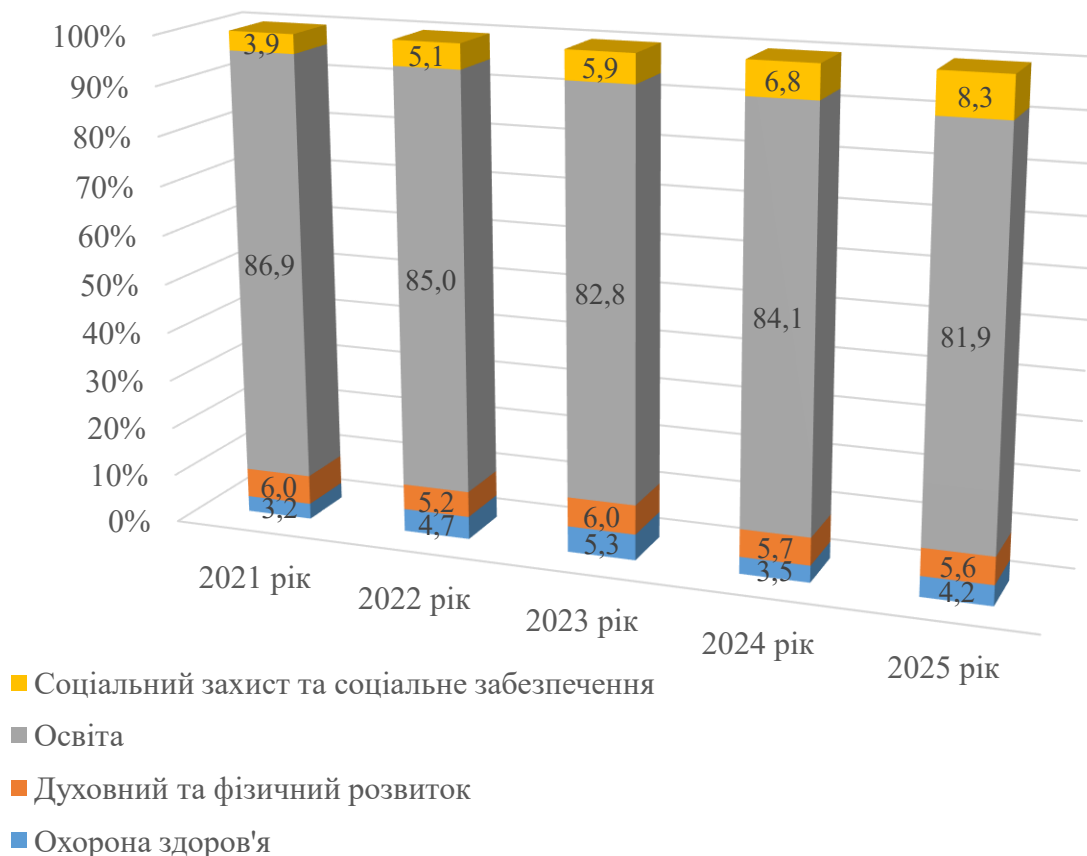

Рис. 2.5. Аналіз зміни структури видатків бюджетів громад Волинської області на соціальну економіку за статтями у 2021-2025 рр. (побудовано автором за даними [5, 36, 40, 57])

Найбільш динамічні структурні зміни відбулися у сфері соціального захисту та соціального забезпечення. Якщо у 2021 році частка відповідних видатків становила лише 3,9%, то у 2025 році вона зросла до 8,3 %. Таким чином, питома вага цього напрямку збільшилася більш ніж удвічі. Особливо інтенсивне зростання відбулося після 2022 року, коли соціальна сфера зіткнулася з новими викликами, пов'язаними із зростанням кількості внутрішньо переміщених осіб, необхідністю підтримки військовослужбовців, ветеранів, членів їхніх сімей та інших категорій населення, які потребують соціальної допомоги. Посилення ролі соціального захисту свідчить про адаптацію бюджетної політики громад до нових суспільних потреб та зміцнення соціальної функції місцевого самоврядування.

Питома вага видатків на охорону здоров'я у структурі соціальної економіки характеризувалася певною нестабільністю. У 2021 році цей показник становив 3,2 %, у 2022 році зріс до 4,7 %, а у 2023 році досяг максимального значення – 5,3 %. Проте вже у 2024 році його частка скоротилася до 3,5 %, після чого у 2025 році знову зросла до 4,2 %. Такі коливання пов'язані зі змінами у фінансуванні закладів охорони здоров'я, перерозподілом джерел ресурсного забезпечення між місцевими бюджетами та Національною службою здоров'я України, а також із необхідністю спрямування частини коштів на інші соціальні напрями.

Відносно стабільною залишалася частка видатків на духовний та фізичний розвиток, до яких належать культура, спорт, молодіжна політика та інші суспільно важливі напрями. У 2021 році вона становила 6,0 %, у 2022 році – 5,2%, у 2023 році знову зросла до 6,0%, а у 2024-2025 роках перебувала на рівні 5,7% та 5,6% відповідно. Відсутність суттєвих змін свідчить про прагнення територіальних громад підтримувати відносно стабільний рівень фінансування культурної та спортивної сфери навіть за умов зростання потреб в інших секторах соціальної економіки.

Загалом структура видатків бюджетів громад Волинської області на соціальну економіку характеризується високою концентрацією ресурсів у сфері освіти, яка впродовж усього періоду акумулювала понад чотири п'ятих усіх соціально орієнтованих видатків. Водночас поступове підвищення питомої ваги соціального захисту та соціального забезпечення свідчить про трансформацію пріоритетів місцевої бюджетної політики й посилення соціальної стійкості.

Отже, аналіз структури видатків на соціальну економіку дозволяє зробити висновок, що у 2021-2025 рр. територіальні громади Волинської області зберігали орієнтацію на розвиток людського капіталу через фінансування освіти, водночас поступово розширюючи підтримку соціального захисту населення. Такі зміни відображають процес адаптації місцевої соціальної політики до сучасних викликів та створюють фінансові передумови для забезпечення соціальної згуртованості, підвищення якості життя населення й досягнення цілей сталого розвитку регіону.

Одним із важливих індикаторів оцінювання пріоритетів бюджетної політики територіальних громад є обсяг видатків у розрахунку на одного жителя, що дозволяє порівнювати інтенсивність фінансування окремих напрямів розвитку незалежно від чисельності населення.

Аналіз динаміки видатків бюджетів громад Волинської області на соціальну економіку, економічну діяльність та загальних видатків на одну особу населення у 2021-2025 рр. (рис. 2.6) свідчить про суттєве збільшення соціальної орієнтації місцевих бюджетів та зростання ресурсних можливостей громад у досліджуваний період.

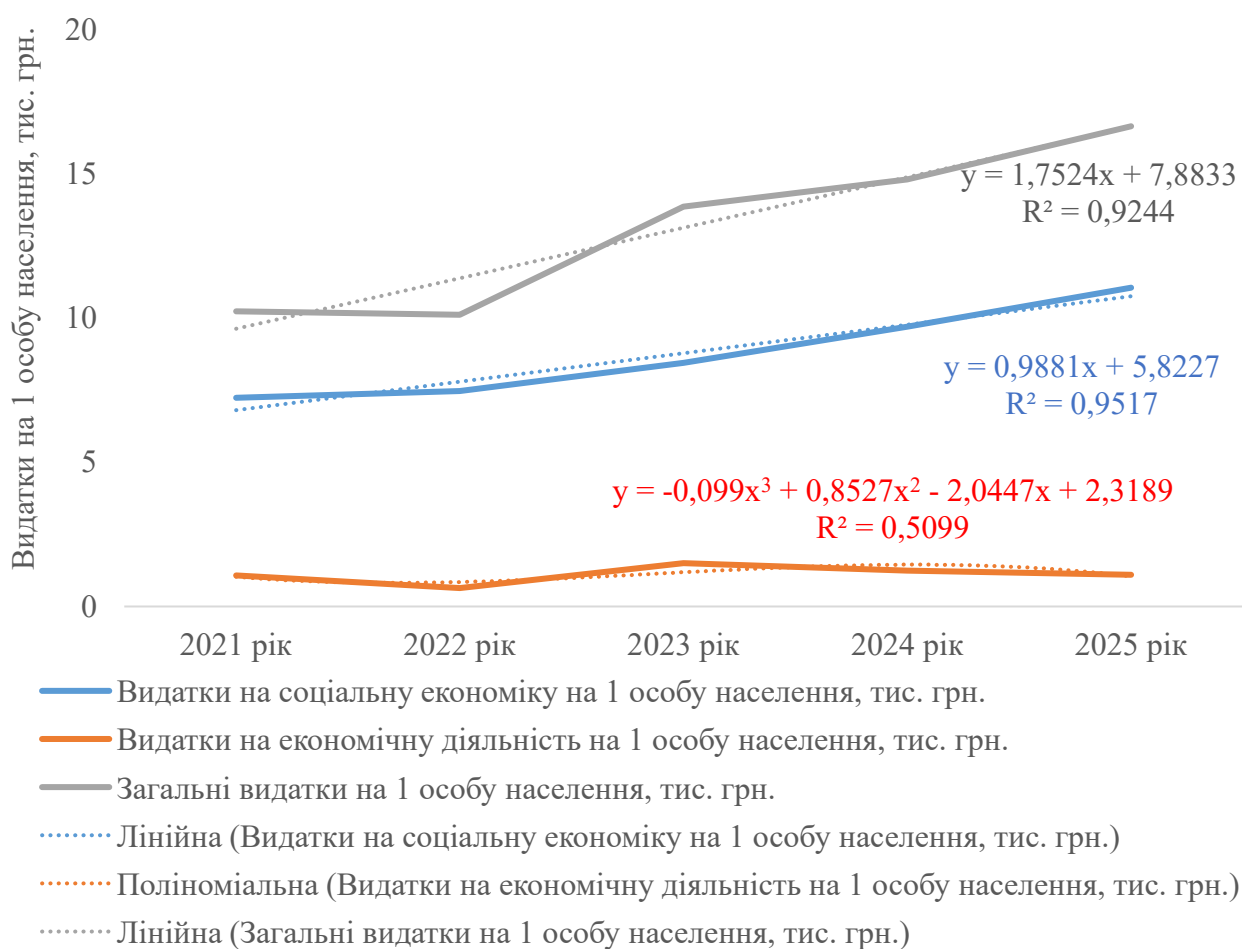

Рис. 2.6. Порівняльний аналіз тенденцій зміни видатків бюджетів громад Волинської області на соціальну економіку, економічну діяльність та загальних видатків на 1 особу населення у 2021-2025 рр., тис. грн. (побудовано автором за даними [5, 36, 40, 57])

Згідно даних рисунку загальні видатки бюджетів територіальних громад у розрахунку на одну особу мали виражену тенденцію до зростання. Якщо у 2021 році їх сума становила близько 10,2 тис. грн на особу, то у 2025 році вона досягнула 16,6 тис. грн на особу. Загальний приріст за п'ятирічний період перевищив 62 %, що свідчить про суттєве розширення фінансової бази місцевих бюджетів Волинської області. Особливо помітне збільшення відбулося у 2023 році, коли показник зріс майже до 13,9 тис. грн на особу, що було пов'язано як із зростанням бюджетних надходжень, так і з необхідністю фінансування додаткових заходів соціальної підтримки та забезпечення функціонування громад в умовах воєнного стану. Побудований на основі динаміки значень цього показника за критерієм максимального значення коефіцієнта детермінації лінійний тренд ($R^2 = 0,9244$) підтверджує наявність значного кореляційного зв'язку, тобто дана модель може використовуватися для подальшого прогнозування його тенденцій на перспективу.

Позитивна динаміка спостерігалася також щодо видатків на соціальну економіку в розрахунку на одного жителя. У 2021 році їх сума становила 7,2 тис. грн на особу, тоді як у 2025 році – вже близько 11,0 тис. грн на особу. Таким чином, приріст склав понад 52 %, що практично відповідає темпам зростання загальних соціальних видатків, встановлених у попередньому аналізі. Побудована лінійна модель лінії тренду, яка має найбільше значення коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,9517$) демонструє стійку позитивну динаміку з високим рівнем достовірності апроксимації, що підтверджує довгостроковий характер тенденції до збільшення фінансування соціальної економіки. Особливо помітне прискорення зростання спостерігається після 2023 року, коли видатки на соціальну економіку на одну особу перевищили позначку 8 тис. грн, а вже у 2025 році досягли максимального значення за весь аналізований період.

На відміну від соціальної сфери, фінансування економічної діяльності на одну особу населення характеризувалося значно нижчими сумами та менш стабільною динамікою. У 2021 році відповідний показник становив близько 1,0 тис. грн на особу, у 2022 році скоротився до 0,6 тис. грн, після чого зріс до 1,4

тис. грн у 2023 році. Надалі спостерігалось незначне зниження – до 1,2 тис. грн у 2024 році та близько 1,1 тис. грн у 2025 році. Отриманий за критерієм найбільшого значення коефіцієнта детермінації поліноміальний тренд ($R^2 = 0,5099$) свідчить, що його розмір є недостатнім для висновку про наявність кореляційного зв'язку та по-суті про відсутність чітко вираженої тенденції зміни показника, що загалом говорить про нижчу стійкість тенденції порівняно із соціальними видатками. Тобто можна констатувати відсутність чіткої довгострокової траєкторії зростання фінансування економічної діяльності та її більшу залежність від поточних бюджетних можливостей і зовнішніх умов розвитку територіальних громад Волинської області.

Порівняння досліджуваних показників дозволяє констатувати суттєву перевагу видатків на соціальну економіку над видатками на економічну діяльність у розрахунку на одного жителя. Протягом усього досліджуваного періоду фінансування соціальної економіки перевищувало фінансування економічної діяльності у середньому в 7-10 разів. Така структура бюджетних пріоритетів свідчить про орієнтацію територіальних громад Волинської області на забезпечення соціальної стабільності, підтримку людського капіталу та фінансування базових соціальних послуг.

Водночас зіставлення динаміки загальних видатків і видатків на соціальну економіку свідчить про їх майже синхронний розвиток. Високі значення коефіцієнтів детермінації для обох трендів (0,9244 та 0,9517) підтверджують наявність стійкого взаємозв'язку між розширенням фінансових можливостей місцевих бюджетів і збільшенням сум ресурсів, спрямованих на соціальний розвиток громад. Це дозволяє зробити висновок, що зростання фінансової спроможності територіальних громад безпосередньо трансформується у посилення фінансування соціальної економіки як одного з ключових напрямів політики розвитку територіальних громад.

Отже, результати аналізу свідчать, що у 2021-2025 рр. територіальні громади Волинської області демонстрували стійку тенденцію до збільшення як загальних видатків, так і видатків на соціальну економіку в розрахунку на одного

мешканця. На відміну від них, фінансування економічної діяльності характеризувалося меншою стабільністю та значно нижчими обсягами. Це підтверджує домінування соціально орієнтованої моделі бюджетної політики громад у Волинській області, у якій пріоритет надається розвитку людського капіталу, соціальної інфраструктури та системи соціального захисту як основних складових формування соціальної економіки територій на засадах сталого розвитку.

Оцінювання видатків бюджетів територіальних громад на соціальну економіку в розрахунку на одного мешканця дозволяє більш об'єктивно визначити рівень фінансового забезпечення соціального розвитку територій незалежно від відмінностей у чисельності населення громад (рис. 2.7).

Такий підхід дає можливість виявити просторові диспропорції у фінансуванні соціальної сфери та оцінити ступінь реалізації принципів соціальної справедливості й збалансованого розвитку в межах регіону.

Представлені на рисунку дані свідчать, що протягом 2021-2025 рр. в усіх територіальних громадах Волинської області спостерігалася загальна тенденція до збільшення видатків на соціальну економіку в розрахунку на одного жителя. Незалежно від типу громади та її територіального розташування останній часовий зріз характеризується вищими значеннями показників порівняно з початковим періодом дослідження. Це свідчить про поступове зміцнення фінансової бази соціальної сфери, підвищення ролі місцевих бюджетів у забезпеченні соціальних послуг та розширення можливостей громад щодо фінансування розвитку людського капіталу.

Аналіз просторового розподілу показників дозволяє зробити висновок про наявність суттєвої диференціації серед громад регіону. Середні значення видатків на соціальну економіку на одну особу населення за досліджуваний період коливалися від 6,22 тис. грн до 14,39 тис. грн на особу, що свідчить про більш ніж двократний розрив між громадами з найнижчим та найвищим рівнем фінансування. Така ситуація відображає відмінності у фінансовій спроможності

територіальних громад, структурі доходів місцевих бюджетів, чисельності населення та масштабах мережі соціальної інфраструктури.

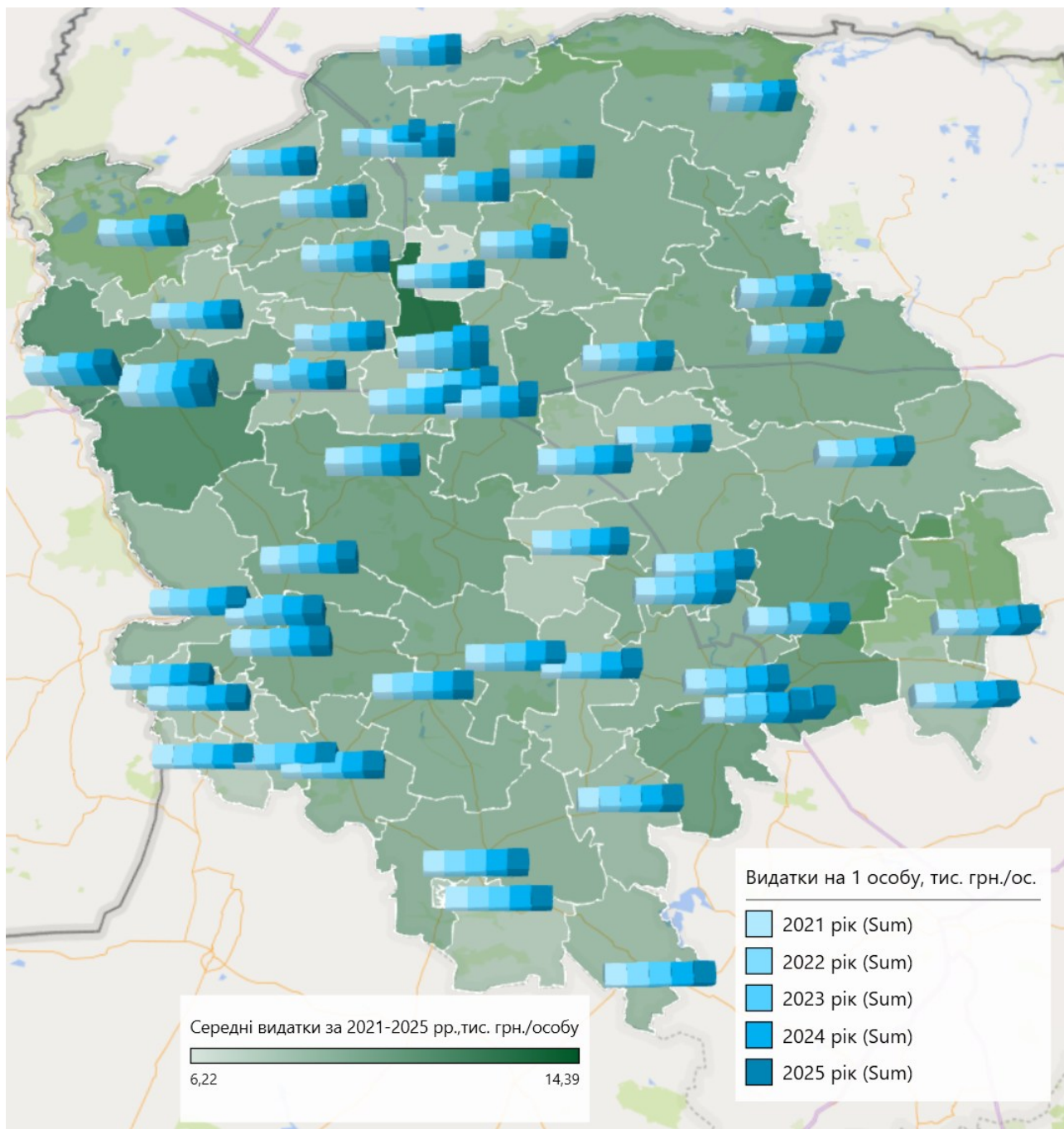

Рис. 2.7. Аналіз видатків бюджетів територіальних громад Волинської області на соціальну економіку на 1 особу населення у 2021-2025 рр., тис. грн. (побудовано автором за даними [5, 36, 40, 57])

Вищі значення показника характерні переважно для громад із більшою бюджетною спроможністю, вищим рівнем власних доходів або відносно меншою чисельністю населення, що дозволяє забезпечувати більший обсяг

видатків у розрахунку на одного мешканця. Водночас нижчі показники спостерігаються в громадах із обмеженими фінансовими ресурсами або значним демографічним навантаженням на місцеві бюджети. Це підтверджує вплив фінансово-економічних і соціально-демографічних детермінант на розвиток соціальної економіки територіальних громад.

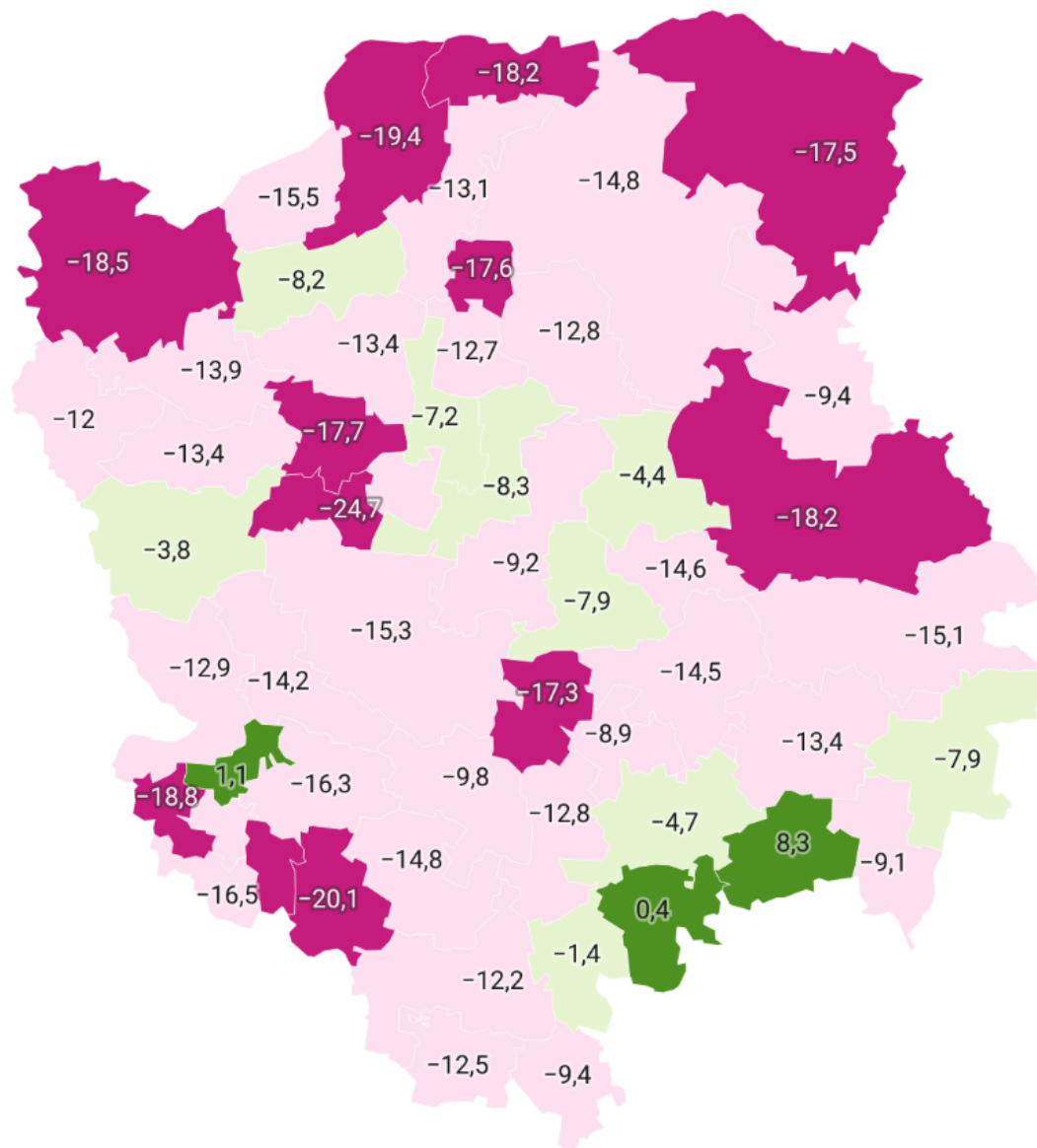
Важливо відзначити, що найбільш виражене зростання показників відбулося у 2023-2025 рр. Саме в цей період на більшості діаграм, представлених на карті, спостерігається помітне збільшення висоти останніх сегментів, що відображає нарощування фінансування соціальних функцій громад. Така тенденція узгоджується із загальним зростанням обсягів видатків на освіту, соціальний захист, охорону здоров'я та інші складові соціальної економіки, встановленими у попередньому аналізі.

Територіальні особливості розподілу показників також свідчать про існування локальних осередків підвищеного фінансування соціальної сфери. Найчастіше вони формуються навколо громад, які виконують функції локальних центрів розвитку, характеризуються кращою податковою базою або мають розвиненішу мережу освітніх, медичних і соціальних установ. Натомість окремі периферійні та менш фінансово спроможні громади демонструють відносно нижчі обсяги соціальних видатків на одного мешканця.

З позицій дослідження детермінант формування соціальної економіки отримані результати підтверджують наявність тісного взаємозв'язку між фінансовою спроможністю територіальної громади та рівнем фінансування соціальної сфери. Зростання видатків на одну особу створює можливості для розширення доступу населення до соціальних послуг, модернізації соціальної інфраструктури, розвитку людського капіталу та посилення соціальної згуртованості населення.

Враховуючи те, що у Волинській області функціонує 54 територіальні громади виникає необхідність детальнішого вивчення темпів приросту видатків на соціальну сферу для реалізації програм і проектів соціального розвитку. З карти (рис. 2.8) видно, що позитивну динаміку до зростання фінансування

соціальних видатків для реалізації програм і проектів розвитку соціальної сфери забезпечили тільки три громади – Підгайцівська (+8,3%), Боратинська (+1,1%), Вишнівська (+0,4%).

Темп приросту видатків громад на соцсферу 2024р. до 2021р. у порівняних цінах на початок 2021р., %

■ < -16,5 ■ -16,5--8,3 ■ -8,3-0 ■ ≥ 0

Мапа: Oleksandr Shubalyi • Джерело: Департамент фінансів Волинської ОДА • Дані карти: © HDX • Створено за допомогою Datawrapper

Рис. 2.8. Порівняння темпів приросту видатків бюджетів територіальних громад Волинської області на соціальну сферу у 2024р. до 2021р. у порівняних цінах на початок 2021р., % (побудовано автором за даними [5, 36, 40, 57])

Значні проблеми з фінансуванням мають прикордонні з Білоруссю та поліські регіони де в період війни суттєво знизилася економічна активність бізнесу та можливості отримання додаткових доходів.

Загалом унаслідок повномасштабної війни та зниження економічної активності місцевого бізнесу відбулося зменшення реальних видатків місцевих бюджетів у Волинській області для фінансування програм і проектів розвитку соціальної сфери. Просторова оцінка підтвердила, що найбільші проблеми з фінансуванням розвитку соціальної сфери мають прикордонні з білоруссю громади, а також переважно інші громади зони Полісся. Тоді як позитивну динаміку забезпечили одна міська (Володимир-Волинська) і дві приміські громади (Підгайцівська і Боратинська).

Тому в умовах обмежених внутрішніх можливостей важливо забезпечити організаційну, методичну, інституційну та консультативну підтримку для відповідних громад регіону з метою активізації їх участі у міжнародних проектах і програмах, долучення їх до наукових консорціумів тощо для залучення додаткових коштів реалізацію місцевих соціальних ініціатив.

Отже, аналіз видатків бюджетів територіальних громад Волинської області на соціальну економіку у розрахунку на одного мешканця підтверджує наявність позитивної динаміки фінансування соціальної сфери протягом 2021-2025 рр. Водночас зберігається значна територіальна диференціація рівня забезпечення населення соціальними видатками, що вказує на необхідність удосконалення механізмів фінансового вирівнювання та пошуку додаткових інструментів підтримки менш спроможних громад у Волинській області. У контексті сталого розвитку підвищення рівня та збалансованості фінансування соціальної економіки є важливою передумовою зміцнення людського потенціалу, підвищення якості життя населення та забезпечення довгострокової стійкості територіальних громад даного регіону.

2.3. Методичні засади та інтегральна розвитку соціальної економіки у розрізі територіальних громад регіону

Оцінювання рівня розвитку соціальної економіки територіальних громад є важливою складовою дослідження процесів забезпечення сталого розвитку регіону. Необхідність формування системи відповідних критеріїв зумовлена потребою виявлення реального стану фінансового забезпечення соціальної сфери, визначення пріоритетів бюджетної політики громад та оцінювання ефективності використання ресурсів, спрямованих на підвищення добробуту населення. З огляду на багатокомпонентний характер соціальної економіки, її аналіз доцільно здійснювати на основі сукупності взаємопов'язаних критеріїв, які відображають як масштаби фінансування соціальної сфери, так і рівень її бюджетної забезпеченості та пріоритетності в системі розвитку територіальних громад.

Для проведення інтегральної оцінки рівня розвитку соціальної економіки територіальних громад регіону запропоновано використовувати чотири ключові критерії (масштаб фінансування соціальної сфери, фінансову спроможність соціальної економіки, пріоритетність соціальної політики та забезпеченість населення соціальними послугами), кожному з яких запропоновано поставити у відповідність по одному ключовому показнику (табл. 2.5).

Першим критерієм виступає масштаб фінансування соціальної сфери, вплив якого пропонується визначати на основі оцінки показника частки соціальних видатків у загальному обсязі бюджетних видатків громади. Цей індикатор характеризує рівень концентрації фінансових ресурсів на реалізації соціальних функцій та дозволяє оцінити місце соціальної економіки у структурі бюджетної політики. Даній показник є стимулятором – чим вищим є його значення, тим більшою мірою вважатиметься, що громада орієнтована на розвиток людського капіталу, соціальної інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та соціального захисту населення.

Таблиця 2.5. Критерії та показники інтегральної оцінки рівня розвитку соціальної економіки територіальних громад регіону

Критерії	Ключовий показник	Змістовна інтерпретація показника
1. Масштаб фінансування соціальної сфери	Частка соціальних видатків у загальному обсязі видатків, %	Характеризує рівень ресурсів, спрямованих на розвиток соціальної економіки порівняно із загальними
2. Фінансова спроможність соціальної економіки	Частка власних доходів у фінансуванні соціальних видатків, %	Показують, наскільки громада здатна самостійно фінансувати соціальну сферу.
3. Пріоритетність соціальної політики	Співвідношення соціальних і економічних видатків	Відображає стратегічну орієнтацію бюджету на соціальну сферу порівняно з економічною
4. Забезпеченість населення соціальними послугами	Видатки на соціальну економіку на 1 жителя, тис. грн.	Відображає середній рівень забезпеченості населення соціальними послугами

Примітка. Побудовано автором.

Другим критерієм є фінансова спроможність соціальної економіки, який запропоновано оцінювати на основі визначення показника частки власних доходів бюджету територіальної громади у сумі фінансування соціальних видатків. Даний показник загалом відображає ступінь бюджетної самодостатності громади та її здатність забезпечувати функціонування соціальної сфери за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів. Оскільки цей показник є також стимулятором, то його вищі значення свідчатимуть про підвищення рівня стійкості фінансової системи певної територіальної громади, меншу залежність від міжбюджетних трансфертів і більші можливості для реалізації власної соціальної політики. Натомість низький рівень покриття соціальних витрат власними доходами буде вказувати на високу залежність громади від зовнішніх джерел фінансування та обмеженість її фінансової автономії.

Важливим критерієм оцінки є також пріоритетність соціальної політики, яка визначається через показник співвідношенням соціальних та економічних видатків місцевого бюджету. На основі цього показника можна буде встановити

стратегічну спрямованість бюджетної політики та оцінити баланс між фінансуванням поточних соціальних потреб і створенням передумов для майбутнього економічного розвитку. Враховуючи те, що цей показник з позицій пріоритетності розвитку соціальної економіки також вважатимемо стимулятором, то збільшення рівня перевищення соціальних видатків над економічними свідчатиме про домінування соціально орієнтованої моделі розвитку певної територіальної громади.

Четвертим критерієм виступає забезпеченість населення соціальними послугами, яку пропонується оцінювати на основі визначення показника видатків на соціальну економіку в розрахунку на одного жителя. На відміну від абсолютних обсягів фінансування, цей індикатор дасть змогу врахувати чисельність населення громади та визначити фактичний рівень забезпечення мешканців соціальними благами і послугами. Зрозуміло, що цей показник вважатиметься стимулятором, тому його зростання свідчатиме про розширення фінансових можливостей щодо розвитку освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури та інших складових соціальної економіки, що безпосередньо впливає на якість життя населення громади.

Отже, запропонована система критеріїв і відповідних їм показників забезпечує можливість всебічного аналізу рівня розвитку соціальної економіки територіальних громад регіону. Її застосування дозволить оцінити не лише масштаби ресурсного забезпечення соціальної сфери, а й ефективність бюджетної політики, фінансову самодостатність громад та рівень доступності соціальних послуг для населення. В цілому зазначені критерії формують аналітичну базу для подальшої інтегральної оцінки розвитку соціальної економіки та визначення ключових детермінант її формування на засадах сталого розвитку.

Безпосередньо оцінку рівня розвитку соціальної економіки територіальних громад регіону пропонується провести з використанням методу індексного аналізу, згідно якого на початковому етапі розраховуються критеріальні індекси для кожного з чотирьох показників за формулою нормалізації або Min-Max

масштабування, яка дозволяє розподілити усі значення у діапазон від 0 до 1. При цьому використовуватиметься формула для визначення критеріальних індексів ($I_{кр}$) залежно від того чи є обраний показник стимулятором (кращою вважається тенденція до його збільшення), або дестимулятором (коли кращою вважається навпаки тенденція до його зменшення):

– для показників-стимуляторів:

$$I_{кр} = \frac{\Pi_i - \Pi_{min}}{\Pi_{max} - \Pi_{min}}, \quad (2.1)$$

– для показників-дестимуляторів:

$$I_{кр} = \frac{\Pi_{max} - \Pi_i}{\Pi_{max} - \Pi_{min}}, \quad (2.2)$$

де Π_i – фактичне значення i -го показника в межах i -го критерію оцінки;

Π_{min} – мінімальне значення показника серед сукупності показників усіх територіальних громад регіону;

Π_{max} – максимальне значення показника серед сукупності показників усіх територіальних громад регіону.

На нашу думку, усі обрані для інтегральної оцінки чотири критерії (масштаб фінансування соціальної сфери, фінансова спроможність соціальної економіки, пріоритетність соціальної політики, забезпеченість населення соціальними послугами) за своїм змістом є рівнозначними, тобто рівною мірою роблять внесок в інтегральний індекс рівня соціального розвитку, тому немає потреби визначення їх вагових коефіцієнтів у процесі розрахунку інтегрального індексу. Враховуючи це, та зверігаючи підхід, що значення інтектів має змінюватися у межах від 0 до 1, пропонуємо визначати інтегральний індекс рівня розвитку соціальної економіки як просту середню арифментину від значень критеріальних індексів для кожної територіальної громад.

Відповідно, важливо також визначати середні індекси за увесь аналізований період як для критеріальних, так і для інтегрального індексу. В даному випадку також пропонується застосовувати формулу простої середньої арифметичної на основі значень критеріальних та інтегрального індексів за окремі роки аналізованого періоду.

За підсумками визначення критеріальних та інтегрального індексів соціального розвитку територіальних громад запропоновано проводити їх групування на основі значень:

- 0,00 – 0,33 – низький рівень соціального розвитку територіальної громади;
- 0,34 – 0,66 – середній рівень соціального розвитку територіальної громади;
- 0,67 – 1,00 – високий рівень соціального розвитку територіальної громади.

Крім того, для забезпечення належної візуалізації результатів групування в аналітичних таблицях у клітинках зі значеннями критеріальних та інтегрального індексів пропонується використовувати кольорошу шкалу, яка також характеризуватиме низький, або середній, або високий рівень соціального розвитку для кожної територіальної громади регіону:

Наступним етапом передбачено представлення візуалізації результатів розрахунку критеріальних індексів та інтегрального індексу рівня соціального розвитку у розрізі територіальних громад регіону за окремі роки та у середньому за аналізований період (наприклад 2021-2025 рр.) у вигляді картодіаграм, де поле площі території громади характеризуватиме середнє значення індексу за аналізований період, діаграми – зміну значень індексів за окремі роки відповідного періоду. Це дозволить виявити та проаналізувати територіальні просторові відмінності у рівнях соціального розвитку територіальних громад регіону.

Надалі результати інтегральної оцінки стануть основою для формування соціальних політик розвитку територіальних громад регіону залежно від

результатів їх групування за інтегральним індексом. Запропоновано побудувати матрицю з типами політик залежно від середнього рівня соціального розвитку громади за аналізований період (низький, середній, високий) за різними підходами до групування:

- за типом громади (міська, селищна, сільська);
- за функціональними типами територій (території з особливими умовами для розвитку; регіональні полюси зростання; території сталого розвитку);
- за типом прикордонних територій (прикордонні з білоруссю території, у тому числі в межах 30-кілометрової зони та прикордонні з Польщею території).

В кінцевому підсумку передбачено формування матриці з типами соціальних політик для кожної територіальної громади залежно від її виду, що має стати основою для прийняття рішень – розробки програм, проектів та відповідних заходів для їх реалізації.

Розроблену методику інтегральної оцінки рівня розвитку соціальної економіки та обґрунтуванні типів соціальних політик для територіальних громад регіону доцільно предствити у вигляді концептуальної схеми реалізації ключових етапів (рис. 2.9).

Апробацію розробленого методичного підходу проведено на прикладі 54 територіальних громад Волинської області на основі даних про доходи і видатки місцевих бюджетів за 2021-2025 рр., отриманих з Державного вебпорталу бюджету для громадян – Open Budget [5, 36], визначення на їх основі чотирьох критеріальних показників, які представлено у Додатку А (у табл. А.1 – А.4).

Аналіз критеріального індексу «Масштаб фінансування соціальної сфери» на базі показника частки соціальних видатків у загальному обсязі видатків бюджетів територіальних громад Волинської області (табл. А.1 Додатку А) свідчить про суттєву диференціацію рівня соціальної орієнтації місцевої бюджетної політики у 2021-2025 рр. (табл. Б.1 Додатку Б). Середнє значення індексу по області становило 0,46, що характеризує загалом середній рівень концентрації бюджетних ресурсів у соціальній сфері.

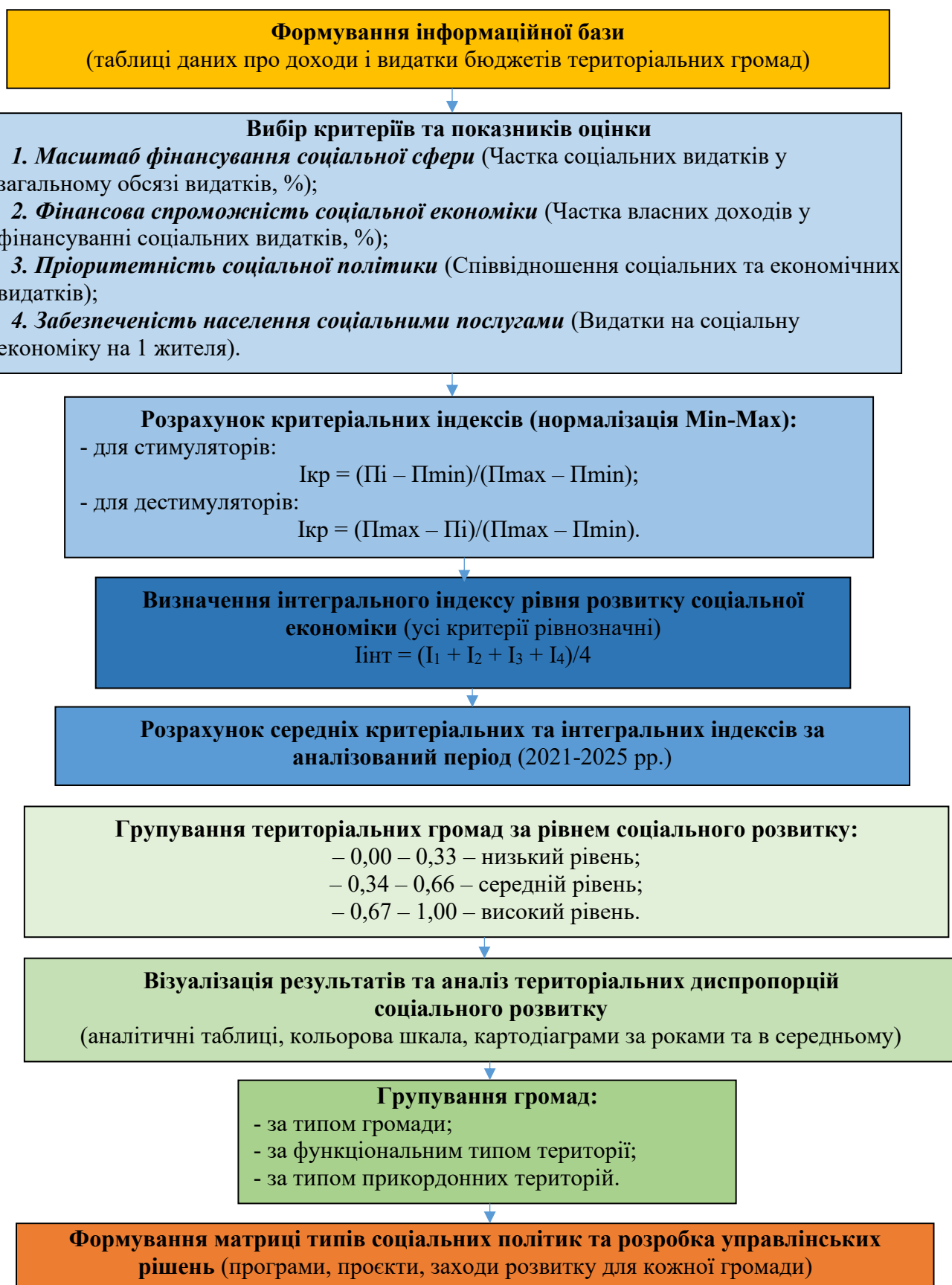

Рис. 2.9. Концептуальна схема реалізації етапів методики інтегральної оцінки рівня розвитку соціальної економіки та обґрунтування типів соціальних політик для територіальних громад регіону (побудовано автором)

До групи громад із високими значеннями індексу належали Камінь-Каширська міська територіальна громада (1,00), Забродівська сільська (0,96), Колківська селищна (0,96), Цуманська селищна (0,94), Сошичненська та Велимченська сільські громади (0,91), а також Заболоттівська селищна громада (0,90). Для цих громад характерним є стабільне домінування соціальних видатків у структурі бюджету, що свідчить про високий рівень пріоритетності розвитку людського капіталу та соціальної інфраструктури.

Середній рівень індексу зафіксовано у більшості громад області, зокрема у Зимнівській (0,72), Горохівській (0,71), Павлівській (0,79), Турійській (0,80), Маневицькій (0,82), Головненській (0,78) та інших громадах. Це вказує на відносно збалансований розподіл ресурсів між соціальною та економічною складовими місцевого розвитку.

Найнижчі значення показника спостерігалися у Боратинській (0,00), Володимирській міській (0,05), Луківській (0,13), Підгайцівській (0,17), Луцькій міській (0,20) та Литовезькій (0,23) територіальних громадах. Це свідчить про відносно невисоку частку соціальних видатків у загальній структурі бюджетних витрат або переорієнтацію фінансових ресурсів на інші напрями розвитку.

Загалом результати оцінювання підтверджують, що переважна більшість територіальних громад Волинської області характеризується середнім та високим рівнем значення індексу частки соціальних видатків, що свідчить про збереження соціальної спрямованості місцевої бюджетної політики та важливу роль соціальної економіки у забезпеченні сталого розвитку територій. Водночас значні міжмуніципальні відмінності вказують на різний рівень фінансових можливостей і пріоритетів розвитку громад, що необхідно враховувати при формуванні регіональної політики підтримки соціальної економіки.

Картодіаграма, представлена на рисунку 2.10, відображає нерівномірність фінансування соціальної сфери серед територіальних громад Волинської області.

Вищі середні значення критеріального індексу зосереджені переважно у громадах північної, центральної та східної частин регіону, що свідчить про кращі фінансові можливості для підтримки соціальної інфраструктури. Натомість

окремі громади західної та південно-західної частин області характеризуються нижчими значеннями показника.

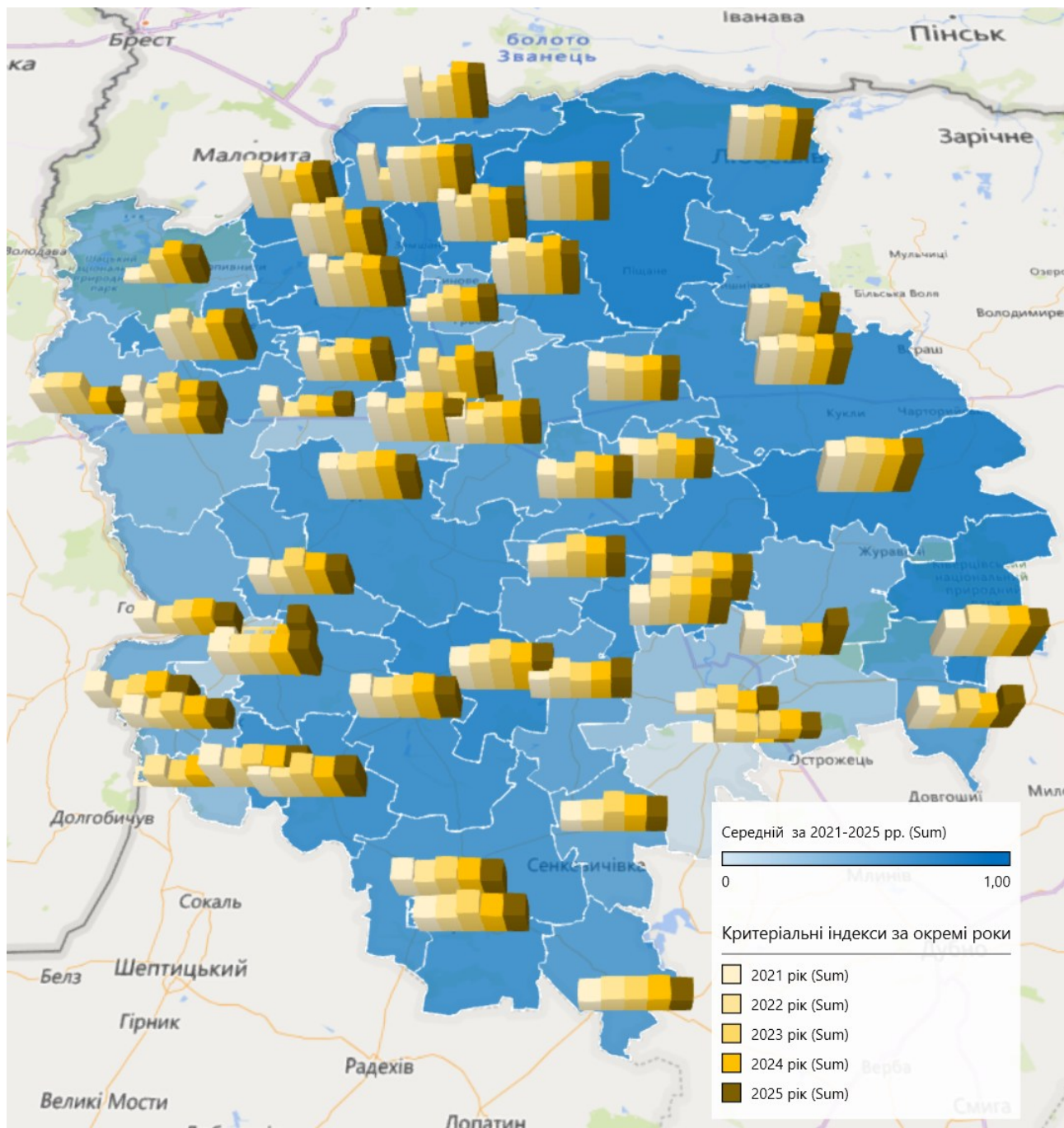

Рис. 2.10. Динаміка критеріального індексу «Масштаб фінансування соціальної сфери» у розрізі територіальних громад Волинської області за окремі роки та у середньому за період 2021-2025 рр. (побудовано автором на основі даних табл. В.1 Додатку В)

Динаміка за 2021-2025 рр. демонструє загальне зростання масштабів фінансування соціальної сфери, однак інтенсивність цих змін була різною. У

частині громад приріст індексу є більш вираженим, тоді як в інших зміни залишалися незначними. Це вказує на збереження територіальних диспропорцій та різний рівень бюджетної спроможності громад у забезпеченні соціального розвитку населення більшості територіальних громад Волинської області.

Аналіз критеріального індексу «Фінансова спроможність соціальної економіки» на основі показника частки власних доходів у фінансуванні соціальних видатків (табл. А.2 Додатку А) дозволяє оцінити рівень фінансової самодостатності територіальних громад та їх спроможність забезпечувати розвиток соціальної економіки за рахунок власної дохідної бази (табл. Б.2 Додатку Б).

У середньому по громадах Волинської області значення індексу протягом 2021-2025 рр. становило 0,45, що свідчить про середній рівень фінансової спроможності соціальної економіки та наявність залежності окремих громад від міжбюджетних трансфертів.

Найвищі значення показника зафіксовано у Боратинській сільській територіальній громаді (1,00), Володимир-Волинській міській (0,87), Підгайцівській сільській (0,80) та Луцькій міській територіальній громаді (0,75).

Високі значення індексу свідчать про значну частку власних доходів у фінансуванні соціальних видатків та достатній рівень фінансової автономії цих громад. До групи громад із відносно високим рівнем фінансової забезпеченості також належать Луківська селищна (0,61), Ковельська міська (0,58), Вишнівська сільська (0,56) та Нововолинська міська територіальні громади (0,53). Їх показники перевищують середньообласний рівень і вказують на стабільні можливості самостійного фінансування соціальної сфери.

Водночас для значної частини територіальних громад характерний середній рівень індексу, зокрема для Устилузької міської (0,47), Литовезької сільської (0,48), Ківерцівської міської (0,48), Рівненської сільської (0,46) та Поромівської сільської громади (0,45). Це свідчить про поєднання власних фінансових ресурсів із зовнішніми джерелами підтримки.

Найнижчі значення показника спостерігаються у Велимченській сільській громаді (0,00), Забродівській сільській (0,04), Заболоттівській селищній (0,08), Головніенській селищній (0,08) та Сошичненській сільській територіальних громадах (0,08). Це свідчить про обмежену спроможність фінансувати соціальні видатки за рахунок власних доходів та високий рівень залежності від зовнішніх фінансових ресурсів.

Отже, результати оцінювання підтверджують значну міжмуніципальну диференціацію фінансової спроможності соціальної економіки. Вищі значення індексу характерні переважно для економічно активних та фінансово самодостатніх громад, тоді як низькі значення відображають обмеженість власної дохідної бази й можуть виступати стримуючим чинником розвитку соціальної економіки на засадах сталого розвитку.

Картодіаграма, яка зображена на рисунку 2.11, свідчить про наявність помірних територіальних диспропорцій у рівні фінансової спроможності соціальної економіки територіальних громад Волинської області.

Найвищі середні значення критеріального індексу за 2021-2025 рр. характерні для окремих громад південної, південно-східної та частково центральної частин регіону, що свідчить про кращі можливості фінансового забезпечення соціальної сфери. Натомість громади північного та західного прикордоння переважно демонструють нижчі значення показника. Аналіз часової динаміки вказує на загальне зростання індексу в більшості громад упродовж досліджуваного періоду, однак інтенсивність позитивних змін була неоднаковою. Це зумовило збереження просторової диференціації, відображаючи різний рівень бюджетної забезпеченості та потенціалу соціально-економічного розвитку територій.

Важливим показником оцінювання рівня розвитку соціальної економіки територіальних громад є критеріальний індекс «Пріоритетність соціальної політики» на основі співвідношення соціальних і економічних видатків (табл. А.3 Додатку А), який характеризує пріоритетність фінансування соціальної сфери порівняно з ресурсами, спрямованими на економічний розвиток. Його значення

дозволяє оцінити збалансованість бюджетної політики громад у контексті досягнення цілей сталого розвитку (табл. Б.3 Додатку Б).

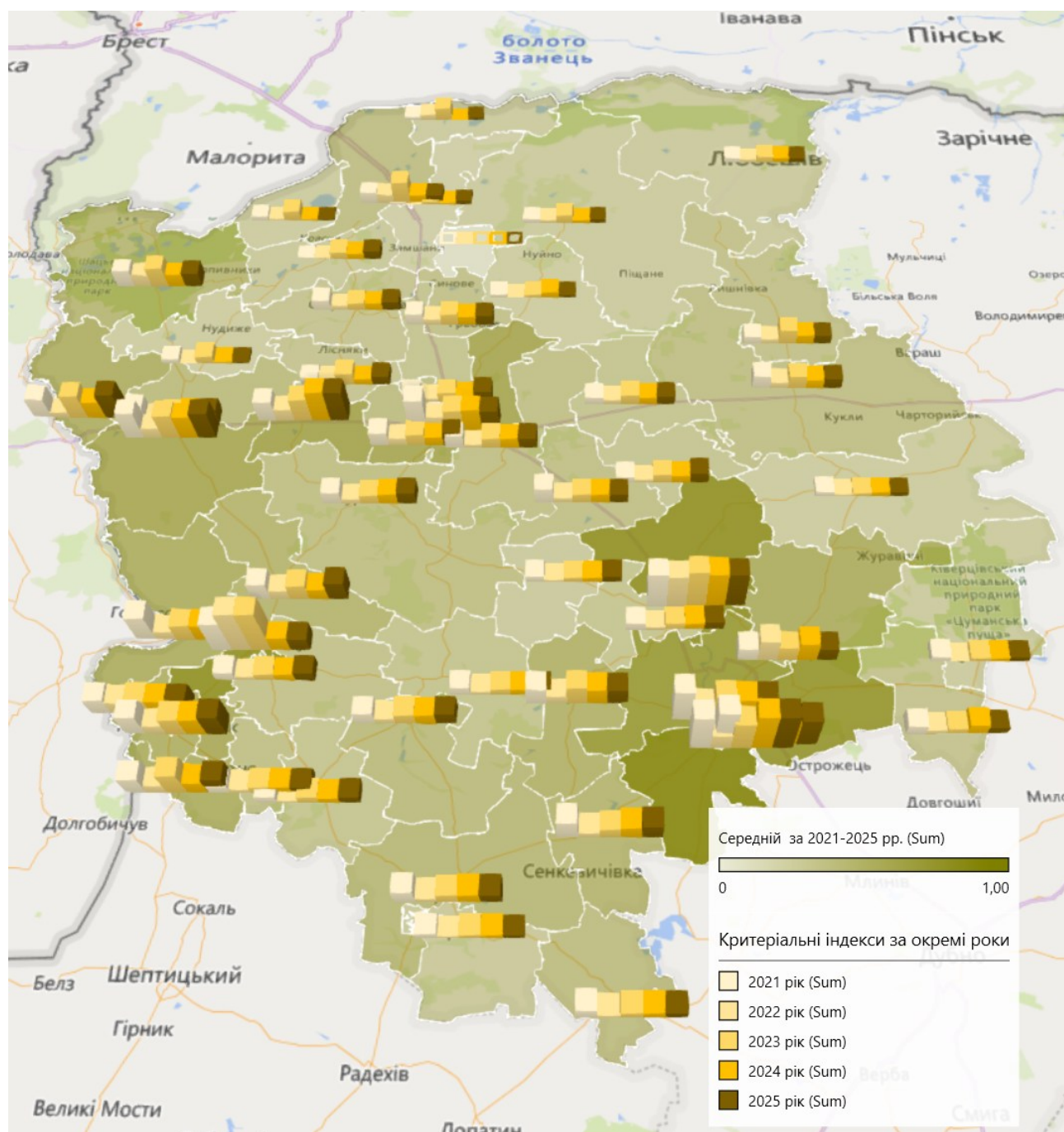

Рис. 2.11. Динаміка критеріального індексу «Фінансова спроможність соціальної економіки» у розрізі територіальних громад Волинської області за окремі роки та у середньому за період 2021-2025 рр. (побудовано автором на основі даних табл. В.2 Додатку В)

Результати розрахунків свідчать, що в більшості територіальних громад Волинської області протягом 2021-2025 рр. переважала соціально орієнтована структура видатків. Середнє значення індексу по сукупності громад становило лише 0,00, що підтверджує істотне домінування соціальних видатків над фінансуванням економічної діяльності.

Найвищі значення показника характерні для Самарівської сільської територіальної громади (1,00) та Поворської сільської територіальної громади (0,16). Порівняно високі значення також спостерігалися у Колківській селищній (0,09), Заболоттівській селищній (0,07) та Оваднівській сільській територіальних громадах (0,06), що свідчить про відносно вагому увагу до фінансування економічного розвитку.

Для більшості громад індекс перебував у межах 0,01–0,04, зокрема у Любешівській, Копачівській, Цуманській, Мар'янівській, Іваничівській та Затурцівській громадах. Це вказує на значне переважання соціальних видатків у бюджетній структурі.

Найнижчі значення індексу зафіксовано у Поромівській, Колодяжненській, Вишнівській, Луківській, Ківерцівській, Луцькій, Володимирській, Ковельській та Нововолинській громадах, де співвідношення соціальних і економічних видатків наближалось до нульового рівня.

Отже, отримані результати свідчать про домінування соціальної складової у видатковій політиці більшості територіальних громад Волинської області. Водночас низькі значення індексу можуть свідчити про недостатній рівень фінансування економічної діяльності, що в довгостроковій перспективі здатне обмежувати формування власної фінансової бази соціальної економіки та стримувати реалізацію засад сталого розвитку територій.

На основі аналізу картодіаграми (рис. 2.12) можна констатувати загалом невисокий рівень територіальної диференціації критеріального індексу «Пріоритетність соціальної політики» серед громад Волинської області.

Проте окремі осередки підвищених значень все ж простежуються. Найвищий середній рівень показника за 2021-2025 рр. зафіксовано в окремих

громадах північної частини області, тоді як більшість територій характеризується близькими до середнього значеннями індексу.

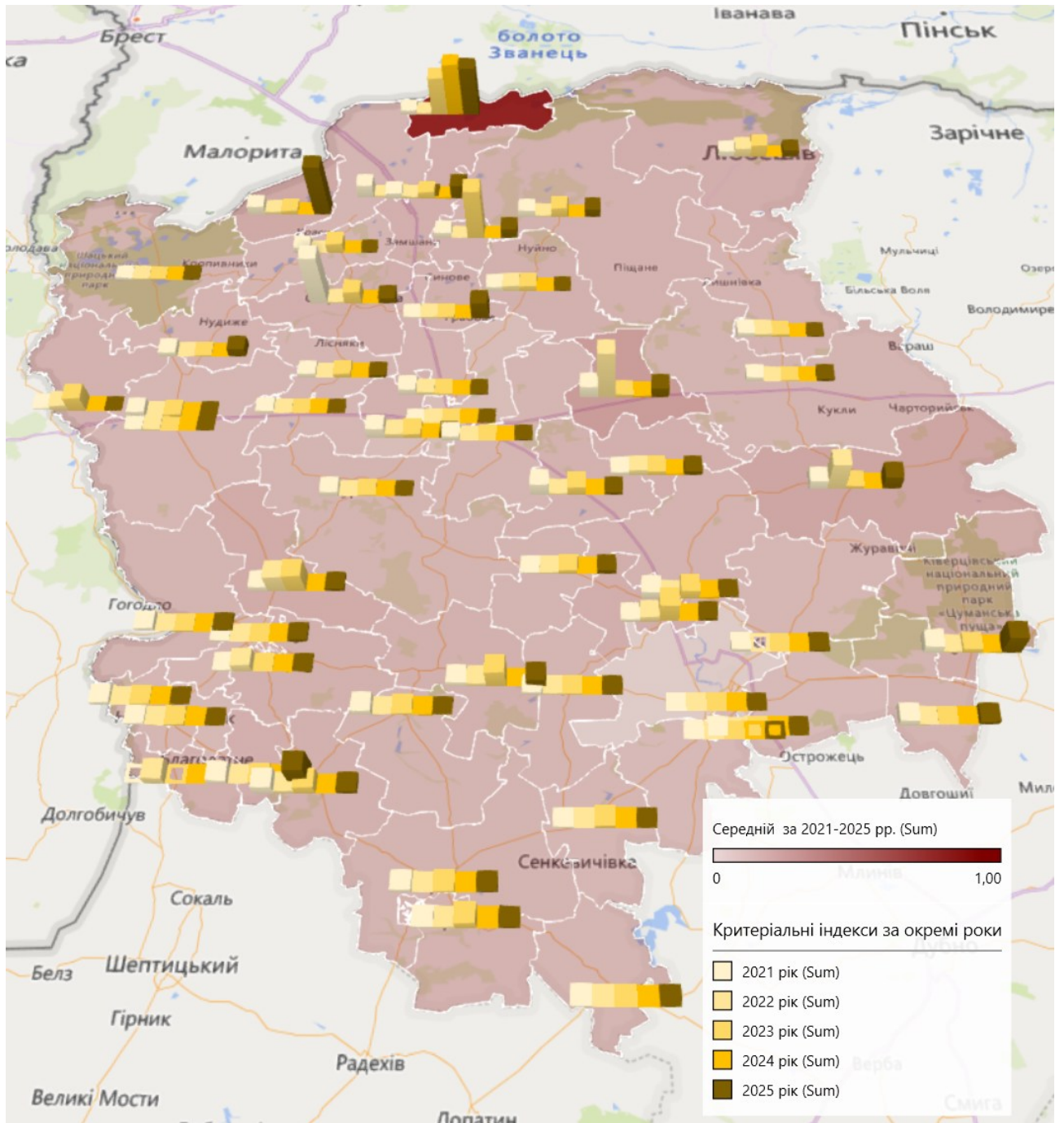

Рис. 2.12. Динаміка критеріального індексу «Пріоритетність соціальної політики» у розрізі територіальних громад Волинської області за окремі роки та у середньому за період 2021-2025 рр. (побудовано автором на основі даних табл. В.3 Додатку В)

Динаміка річних показників відображає переважно позитивні зміни, що проявляються у поступовому зростанні значень індексу впродовж досліджуваного періоду. Водночас окремі громади демонструють нестійку динаміку або незначні темпи приросту, що вказує на різний рівень уваги органів місцевого самоврядування до реалізації соціальної політики. Отже, просторові відмінності залишаються, але мають локальний характер і не формують виразної регіональної поляризації.

Критеріальний індекс «Забезпеченість населення соціальними послугами», розрахований за показником видатків на соціальну економіку в розрахунку на одного жителя (табл. А.4 Додатку А) характеризує рівень забезпеченості населення соціальними послугами та відображає масштаб фінансових ресурсів, спрямованих на розвиток людського капіталу, соціальної інфраструктури та підвищення якості життя населення територіальних громад (табл. Б.4 Додатку Б).

Результати оцінювання свідчать, що середнє значення індексу по територіальних громадах Волинської області у 2021–2025 рр. становило 0,32, що відповідає середньому рівню забезпеченості населення видатками на соціальну економіку. При цьому спостерігається суттєва міжмуніципальна диференціація показника.

Найвищі значення індексу характерні для Дубівської сільської територіальної громади (1,00), яка протягом усього періоду посідала лідируючі позиції. До групи громад з високим рівнем показника також належать Вишнівська (0,67), Рівненська (0,61), Ківерцівська (0,55) та Підгайцівська (0,52) територіальні громади. Високі значення індексу свідчать про значні обсяги фінансування соціальної сфери в розрахунку на одного мешканця та кращий рівень ресурсного забезпечення соціальних послуг.

Більшість громад області характеризується середнім рівнем індексу. До цієї групи належать Зимнівська (0,42), Прилісненська (0,44), Колодяжненська (0,45), Любомльська (0,43), Оваднівська (0,43), Турійська (0,47), Маневицька (0,41) та інші громади, де забезпеченість населення соціальними видатками перебуває на достатньому рівні.

Найнижчі значення показника зафіксовано у Сереховичівській (0,00), Литовезькій (0,02), Мар'янівській (0,08), Нововолинській (0,08) та Доросинівській (0,09) територіальних громадах. Такі результати свідчать про відносно нижчий рівень фінансового забезпечення соціальної економіки в розрахунку на одного жителя.

Отже, результати аналізу підтверджують, що забезпеченість населення соціальними послугами суттєво відрізняється між громадами Волинської області. Вищі значення індексу характерні для фінансово спроможних громад або громад з меншою чисельністю населення, тоді як низькі показники можуть виступати стримуючим чинником розвитку соціальної економіки. Водночас домінування середніх значень індексу свідчить про наявність потенціалу для подальшого підвищення рівня соціального забезпечення населення в контексті реалізації засад сталого розвитку територій.

Картодіаграма, представлена на рисунку 2.13, демонструє помірну просторову диференціацію забезпеченості населення соціальними послугами серед територіальних громад Волинської області.

Найвищі середні значення критеріального індексу за 2021–2025 рр. характерні для окремих громад центральної, північно-західної та південно-східної частин області, що свідчить про кращу доступність і розвиненість мережі соціальних послуг. Водночас у ряді громад південного та прикордонного поясу спостерігаються нижчі значення показника, що вказує на наявність певних обмежень у соціальному обслуговуванні населення.

Аналіз динаміки індексу засвідчує переважно позитивні зміни протягом досліджуваного періоду. У більшості громад значення показника поступово зростали, однак інтенсивність цього процесу була неоднаковою. Це свідчить про різні темпи розвитку соціальної інфраструктури та відмінності у спроможності громад забезпечувати населення необхідними соціальними послугами. Отже, попри загальну тенденцію до покращення ситуації, територіальні диспропорції залишаються вагомим чинником соціального розвитку регіону.

Інтегральний індекс розвитку соціальної економіки узагальнює вплив основних фінансових параметрів функціонування соціальної сфери та дозволяє комплексно оцінити рівень сформованості соціальної економіки територіальних громад.

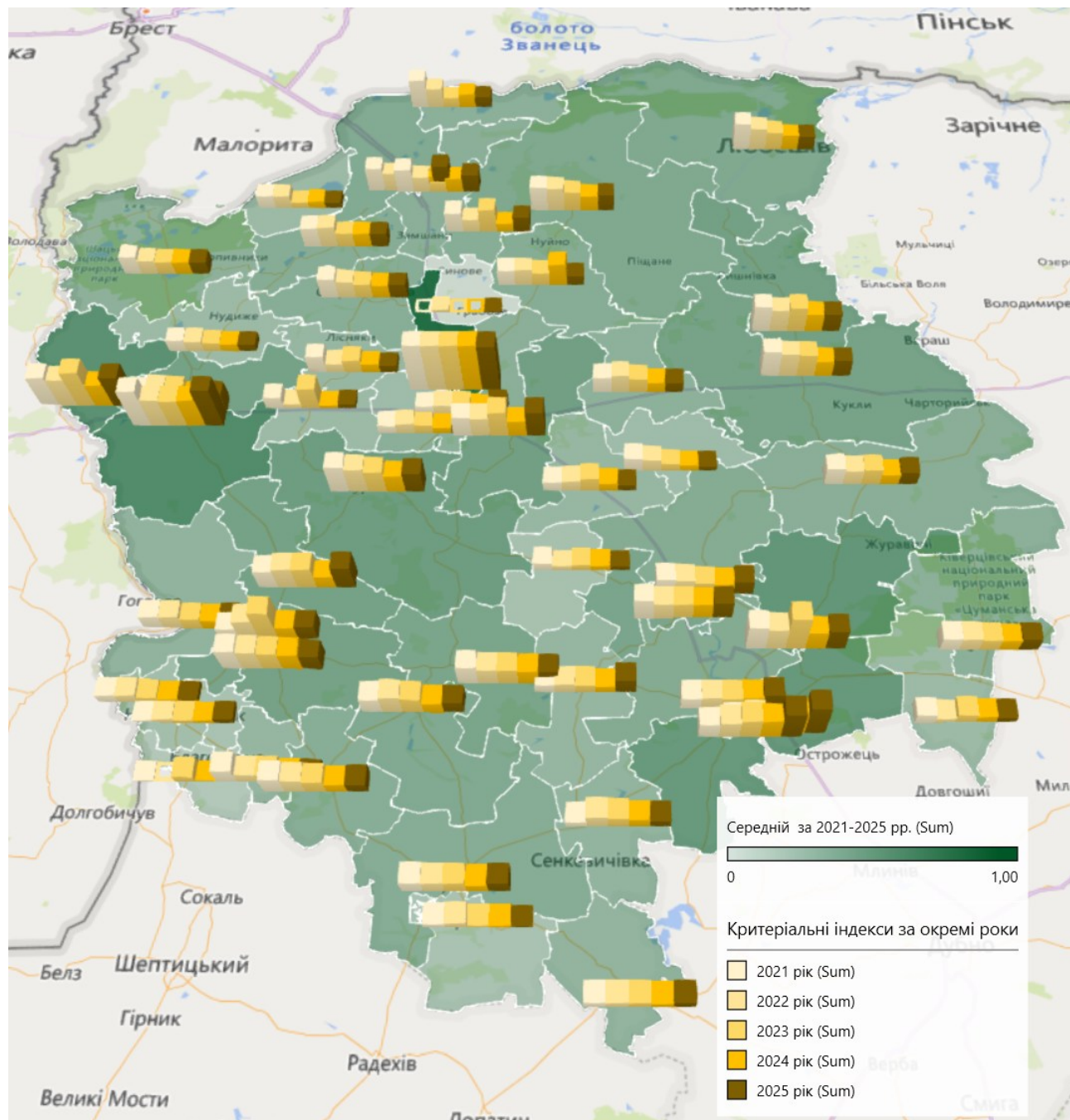

Рис. 2.13. Динаміка критеріального індексу «Забезпеченість населення соціальними послугами» у розрізі територіальних громад Волинської області за окремі роки та у середньому за період 2021-2025 рр. (побудовано автором на основі даних табл. В.4 Додатку В)

За результатами розрахунків середнє значення інтегрального індексу для громад Волинської області у 2021-2025 рр. становило 0,31, що свідчить про переважання низького рівня розвитку соціальної економіки в регіоні.

Найвищі середні значення індексу зафіксовано у Самарівській сільській територіальній громаді (0,54) та Дубівській сільській територіальній громаді (0,48). Високі показники також характерні для Вишнівської сільської (0,40), Турійської селищної (0,38), Оваднівської сільської (0,38), Ківерцівської міської (0,38), Боратинської сільської (0,38), Рівненської сільської (0,37), Маневицької селищної (0,37), Рожищенської міської (0,37) та Камінь-Каширської міської громади (0,37). Такі результати свідчать про поєднання відносно високого рівня фінансування соціальної сфери, достатньої фінансової спроможності та належної забезпеченості населення соціальними послугами.

До групи громад із середнім рівнем розвитку належить більшість територіальних громад області, зокрема Зимнівська, Цуманська, Любешівська, Любомльська, Горохівська, Старовижівська, Локачинська та інші громади, де значення індексу перебуває в межах 0,30-0,36. Найнижчі значення інтегрального показника зафіксовано у Сереховичівській (0,17), Литовезькій (0,19), Доросинівській (0,20), Луківській (0,23) та Велицькій (0,24) територіальних громадах. Це свідчить про обмежені можливості фінансового забезпечення соціальної економіки та відносно нижчий рівень її розвитку.

Загалом результати інтегрального оцінювання підтверджують наявність помітної міжмуніципальної диференціації. Водночас переважання середніх значень індексу вказує на сформовані передумови для подальшого розвитку соціальної економіки територіальних громад Волинської області та необхідність посилення фінансової спроможності громад із нижчими показниками в контексті реалізації цілей сталого розвитку.

Інтегральний індекс рівня розвитку соціальної економіки територіальних громад є узагальнюючим показником, який комплексно враховує масштаби фінансування соціальної сфери, фінансову спроможність громад, пріоритетність соціальної політики та рівень забезпеченості населення соціальними послугами.

Його використання дає можливість здійснити порівняльну оцінку розвитку соціальної економіки та виявити територіальні диспропорції у формуванні соціально орієнтованого середовища розвитку громад.

Результати розрахунків свідчать, що середнє значення інтегрального індексу по територіальних громадах Волинської області у 2021-2025 рр. (табл. 2.6) становило 0,31, що відповідає низькому рівню розвитку соціальної економіки. Водночас між окремими громадами спостерігається значна варіація показника, що відображає відмінності у фінансовій спроможності, бюджетних пріоритетах та рівні розвитку соціальної інфраструктури.

До найбільших негативних моментів можна віднести те, що жодна з громад Волинської області не забезпечила високого рівня соціального розвитку як протягом окремих років, так і загалом за аналізований період 2021-2025 рр.

Найвищі середні значення інтегрального індексу зафіксовано у Самарівській сільській територіальній громаді (0,54) та Дубівській сільській територіальній громаді (0,48). До групи лідерів також увійшли Вишнівська сільська громада (0,40), Турійська селищна громада (0,38), Оваднівська сільська громада (0,38), Ківерцівська міська громада (0,38) та Боратинська сільська громада (0,38).

Високі значення індексу свідчать про відносно кращу збалансованість фінансового забезпечення соціальної економіки та вищий рівень її розвитку.

Для більшості територіальних громад характерний середній рівень інтегрального показника, але близький до низького. До цієї групи належать Рівненська, Маневицька, Затурцівська, Камінь-Каширська, Рожищенська, Колківська, Локачинська, Копачівська та низка інших громад, де значення індексу коливається в межах 0,33-0,37. Це свідчить про наявність достатніх передумов для розвитку соціальної економіки, однак водночас вказує на необхідність посилення окремих складових її фінансового забезпечення.

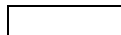
Найнижчі значення інтегрального індексу, відповідно й низький рівень соціального розвитку, спостерігається у Сереховичівській (0,17), Литовезькій (0,19), Доросинівській (0,20), Луківській (0,23) та Велицькій (0,24) територіальних громадах.

Таблиця 2.6. Інтегральний індекс рівня розвитку соціальної економіки територіальних громад регіону

Територіальні громади	Інтегральний індекс за окремі роки					Середній за 2021-2025рр.
	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік	
Велицька сільська територіальна громада	0,28	0,25	0,29	0,22	0,26	0,24
Голобська селищна територіальна громада	0,35	0,22	0,37	0,27	0,29	0,28
Зимнівська сільська територіальна громада	0,38	0,37	0,34	0,32	0,35	0,34
Устилузька міська територіальна громада	0,37	0,22	0,29	0,29	0,30	0,29
Люблинецька селищна територіальна громада	0,37	0,28	0,34	0,29	0,29	0,30
Шацька селищна територіальна громада	0,19	0,17	0,29	0,28	0,29	0,26
Заболоттівська селищна територіальна громада	0,37	0,31	0,29	0,28	0,53	0,30
Дубівська сільська територіальна громада	0,40	0,49	0,47	0,51	0,51	0,48
Литовезька сільська територіальна громада	0,11	0,20	0,25	0,20	0,22	0,19
Павлівська сільська територіальна громада	0,40	0,31	0,39	0,29	0,34	0,32
Поворська сільська територіальна громада	0,38	0,56	0,31	0,28	0,33	0,33
Поромівська сільська територіальна громада	0,29	0,21	0,25	0,26	0,24	0,26
Прилісненська сільська територіальна громада	0,42	0,39	0,41	0,28	0,35	0,35
Колодязненська сільська територ. громада	0,35	0,24	0,37	0,31	0,39	0,33
Вишнівська сільська територіальна громада	0,46	0,28	0,38	0,38	0,47	0,40
Забродівська сільська територіальна громада	0,37	0,31	0,32	0,31	0,41	0,33
Самарівська сільська територіальна громада	0,37	0,25	0,45	0,55	0,52	0,54
Іваничівська селищна територіальна громада	0,38	0,27	0,34	0,30	0,43	0,32
Думанська селищна територіальна громада	0,38	0,35	0,36	0,33	0,43	0,34
Боратинська сільська територіальна громада	0,34	0,33	0,41	0,37	0,43	0,38
Любешівська селищна територіальна громада	0,41	0,38	0,41	0,32	0,34	0,35
Рівненська сільська територіальна громада	0,40	0,37	0,55	0,28	0,38	0,37
Головненська селищна територіальна громада	0,29	0,28	0,25	0,26	0,31	0,26
Любомльська міська територіальна громада	0,41	0,30	0,39	0,32	0,32	0,34
Колківська селищна територіальна громада	0,39	0,49	0,36	0,32	0,40	0,36
Велимченська сільська територіальна громада	0,34	0,25	0,61	0,27	0,36	0,31
Копачівська сільська територіальна громада	0,34	0,35	0,47	0,36	0,38	0,36
Дубечненська сільська територіальна громада	0,35	0,32	0,41	0,28	0,32	0,32
Сереховичівська сільська територіальна громада	0,12	0,14	0,21	0,17	0,28	0,17
Смідинська сільська територіальна громада	0,31	0,19	0,31	0,23	0,27	0,25
Луківська селищна територіальна громада	0,28	0,09	0,29	0,23	0,27	0,23
Турійська селищна територіальна громада	0,45	0,36	0,39	0,37	0,38	0,38
Оваднівська сільська територіальна громада	0,36	0,39	0,52	0,31	0,42	0,38
Городищенська сільська територіальна громада	0,28	0,23	0,35	0,30	0,30	0,30
Затурцівська сільська територіальна громада	0,39	0,35	0,50	0,35	0,42	0,37
Горчинська селищна територіальна громада	0,31	0,27	0,31	0,27	0,36	0,30
Ківерцівська міська територіальна громада	0,44	0,34	0,38	0,32	0,42	0,38
Підгайцівська сільська територіальна громада	0,36	0,23	0,34	0,39	0,45	0,37
Старовижівська селищна територіальна громада	0,63	0,31	0,41	0,32	0,36	0,34
Луцька міська територіальна громада	0,33	0,24	0,34	0,28	0,35	0,32
Мар'янівська селищна територіальна громада	0,25	0,24	0,34	0,24	0,25	0,25
Доросинівська сільська територіальна громада	0,19	0,15	0,25	0,21	0,24	0,20
Сошичненська сільська територіальна громада	0,32	0,35	0,32	0,39	0,30	0,33
Берестечківська міська територіальна громада	0,31	0,26	0,30	0,30	0,30	0,29
Володимир-Волинська міська територ. громада	0,30	0,37	0,43	0,18	0,34	0,33
Горохівська міська територіальна громада	0,40	0,28	0,38	0,33	0,35	0,34
Камінь-Каширська міська територ. громада	0,42	0,36	0,42	0,34	0,39	0,37
Ковельська міська територіальна громада	0,32	0,23	0,32	0,25	0,31	0,29
Локачинська селищна територіальна громада	0,42	0,33	0,39	0,35	0,35	0,36
Маневицька селищна територіальна громада	0,43	0,37	0,38	0,34	0,37	0,37
Нововолинська міська територіальна громада	0,28	0,18	0,29	0,25	0,27	0,26
Олицька селищна територіальна громада	0,34	0,18	0,27	0,24	0,31	0,25
Ратнівська селищна територіальна громада	0,46	0,24	0,30	0,31	0,38	0,33
Рожищенська міська територіальна громада	0,42	0,33	0,42	0,35	0,37	0,37
Всього	0,33	0,27	0,33	0,28	0,32	0,31

Примітка. Побудовано автором.

Групвання громад за кольровою шкалою:

низький;

середній;

високий.

Найвищі середні значення індексу за 2021-2025 рр. зосереджені переважно у громадах центральної, північної та східної частин регіону, тоді як окремі громади південного заходу і центральної периферії характеризуються нижчими показниками. Просторовий розподіл індексу свідчить про нерівномірність накопичення фінансових, організаційних та соціальних ресурсів, що визначають рівень розвитку соціальної економіки.

Аналіз річної динаміки демонструє переважно висхідний характер змін, адже у більшості громад спостерігається поступове зростання інтегрального індексу від 2021 року до 2025 року. Водночас темпи приросту є неоднаковими, що зумовлює збереження міжгромадних відмінностей.

Найбільш позитивна динаміка характерна для громад із вищими стартовими позиціями, тоді як території з нижчим рівнем економічного розвитку демонструють повільніше покращення показників. Попри загальне підвищення рівня розвитку соціальної економіки, територіальна диференціація залишається помітною та потребує подальшого вирівнювання соціально-економічних умов розвитку громад.

Також слід відзначити, що упродовж досліджуваного періоду для більшості громад характерними були коливання інтегрального індексу, що зумовлювалися змінами у структурі місцевих бюджетів та умовами функціонування громад в умовах воєнного часу. Водночас загальна тенденція свідчить про поступове зміцнення соціальної складової територіальних громад Волинської області та збереження її пріоритетного значення у діяльності органів місцевого самоврядування даного регіону.

Отже, результати інтегрального оцінювання підтверджують, що територіальні громади Волинської області характеризуються переважно середнім рівнем розвитку соціальної економіки. Виявлені міжмуніципальні відмінності свідчать про нерівномірність умов формування соціальної економіки та необхідність диференційованого підходу до реалізації регіональної політики сталого розвитку, спрямованої на посилення фінансової спроможності громад і підвищення рівня соціального добробуту населення.

Висновки до другого розділу

1. Встановлено, що просторовий потенціал територіальних громад є однією з ключових детермінант розвитку соціальної економіки. Територіальні громади області характеризуються значною диференціацією за чисельністю населення, площею території, густотою заселення та поселенською структурою. Найвища концентрація населення спостерігається у міських громадах, насамперед Луцькій, Нововолинській та Володимирській, що формує сприятливі умови для розвитку людського капіталу, соціального підприємництва та сучасних форм соціальних послуг. Водночас поліські громади північної частини області мають значні територіальні ресурси, але характеризуються низькою густотою населення, що потребує застосування спеціальних механізмів підтримки соціальної інфраструктури та міжмуніципальної співпраці.

2. Доведено, що просторово-демографічна структура області зумовлює нерівномірність умов розвитку соціальної економіки. Міські громади концентрують понад половину населення області за відносно невеликої частки території, тоді як селищні та сільські громади мають значно більші території й розгалужену мережу населених пунктів, але менший рівень демографічної концентрації. Це обумовлює різні можливості щодо забезпечення доступності соціальних послуг та ефективного використання фінансових ресурсів.

3. Проведена функціональна типізація громад засвідчила суттєву просторову неоднорідність регіону. Найбільш поширеними є сільські території та громади з низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Водночас визначено регіональні полюси зростання, території сталого розвитку, природоохоронні та вугільні громади, для яких характерні специфічні умови та чинники розвитку. Це підтверджує необхідність реалізації диференційованої регіональної політики підтримки соціальної економіки.

4. За результатами дослідження фінансування соціальної економіки встановлено, що у 2021-2025 рр. в територіальних громадах Волинської області спостерігалось зростання обсягів видатків на соціальну сферу з 7,47 млрд грн до 11,41 млрд грн. Попри воєнні виклики соціальна економіка залишалася одним із

пріоритетних напрямів бюджетної політики громад. Найбільшу частку соціальних видатків традиційно формувала освіта, тоді як найвищі темпи приросту продемонструвала сфера соціального захисту населення.

5. Встановлено, що фінансування соціальної економіки у розрахунку на одного жителя має стійку висхідну динаміку, однак між громадами зберігаються значні відмінності у рівні ресурсного забезпечення соціальної сфери. Особливо вразливими залишаються прикордонні та поліські громади, у яких в умовах війни відбулося суттєве зниження реальних можливостей фінансування соціальних програм і проєктів.

6. Для комплексної оцінки розвитку соціальної економіки розроблено систему критеріїв, що охоплює масштаб фінансування соціальної сфери, фінансову спроможність громад, пріоритетність соціальної політики та забезпеченість населення соціальними послугами. На їх основі сформовано інтегральний індекс розвитку соціальної економіки територіальних громад.

7. Результати інтегрального оцінювання засвідчили, що середнє значення індексу по громадах області становить 0,31, що відповідає низькому рівню розвитку соціальної економіки. Найкращі результати продемонстрували Самарівська та Дубівська територіальні громади, тоді як найнижчі значення зафіксовано у Сереховичівській, Литовезькій та Доросинівській громадах. Виявлена диференціація свідчить про нерівномірність фінансових можливостей, бюджетної спроможності та рівня соціального забезпечення населення.

8. Отже, результати проведеного дослідження підтверджують, що формування соціальної економіки територіальних громад регіону визначається сукупною дією просторово-демографічних, функціональних і фінансових чинників. Забезпечення сталого розвитку громад потребує посилення їх фінансової самодостатності, розширення інвестиційних можливостей, підтримки людського капіталу та впровадження диференційованих інструментів управління з урахуванням особливостей кожної території.

Одержані результати, які представлено в розділі 2, опубліковано в працях автора [25, 105, 106, 108, 109].

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕГІОНУ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

3.1. Пріоритети, цілі і завдання соціальної політики територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку

Визначення пріоритетів, цілей і завдань соціальної політики територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку є важливою передумовою підвищення ефективності місцевого управління та формування сприятливих умов для розвитку соціальної економіки. У сучасних умовах децентралізації саме територіальні громади виступають ключовими суб'єктами реалізації соціальної політики, оскільки на місцевому рівні найбільш повно проявляються соціальні потреби населення та виникають можливості для їх своєчасного задоволення.

Особливого значення це набуває для територіальних громад Волинської області, яка характеризується значними відмінностями у рівнях соціально-економічного розвитку міських, селищних і сільських громад. Наявність прикордонних територій, негативні демографічні зміни, міграція працездатного населення, нерівномірність ресурсного забезпечення та вплив воєнних ризиків формують специфічні виклики для територіальних громад даного регіону. За таких умов соціальна політика повинна враховувати просторові особливості розвитку громад та забезпечувати зменшення наявних міжтериторіальних диспропорцій.

Тому доцільно визначити такі види соціальної політики територіальних громад, які відповідають різним рівням розвитку соціальної економіки, які визначено за результатами інтегральної оцінки. Такий підхід дозволяє показати зміну від політики подолання соціальних проблем до політики соціальних інновацій та сталого розвитку.

У контексті формування соціальної економіки особлива роль соціальної політики полягає у створенні інституційних умов для розвитку соціального підприємництва, громадських ініціатив, кооперативного руху та інших форм соціально орієнтованої господарської діяльності.

Вважаємо, що процес формування соціальної політики в контексті сталого розвитку на рівні територіальних громад регіону має циклічний характер, який можна представити у вигляді концептуальної моделі (рис. 3.1).

Стратегічною метою соціальної політики має стати підвищення рівня розвитку соціальної економіки територіальних громад. Для її досягнення визначено ключові пріоритети: розвиток людського капіталу, соціальну згуртованість, інклюзивність, доступність соціальних послуг, економічну активність населення, екологічну безпеку та цифровізацію соціальної сфери. Ці пріоритети конкретизують цілі розвитку громади та спрямовують практичну діяльність суб'єктів соціальної політики.

Реалізація обраного типу соціальної політики забезпечується через взаємодію ряду суб'єктів, серед яких органи місцевого самоврядування, державні установи, бізнес, громадські організації, соціальні підприємства та населення. Їхня діяльність здійснюється через механізм реалізації, що включає сукупність принципів, інструментів, організаційного та фінансового забезпечення, партнерства, моніторингу й цифрових технологій.

Відповідно, об'єктами впливу виступають населення громад, соціальна інфраструктура, ринок праці, соціальні підприємства, система надання соціальних послуг і фінансового забезпечення соціальної сфери.

Центральне місце в моделі відведено адаптованим соціально орієнтованим Цілям сталого розвитку (№ 1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 12, 16, 17), які виконують роль інтегруючого елемента між стратегічними цілями, пріоритетами та механізмами реалізації соціальної політики. Саме вони забезпечують узгодження потреб громад із національними та глобальними орієнтирами сталого розвитку, сприяючи комплексному вирішенню соціальних проблем та підвищенню якості життя населення.

Рис. 3.1. Концептуальна модель циклічності процесу формування соціальної політики територіальних громад на засадах сталого розвитку (побудовано автором)

Циклічність моделі забезпечується наявністю зворотних зв'язків між усіма її складовими. Результати реалізації соціальної політики підлягають моніторингу та оцінюванню, що дає змогу коригувати механізми, уточнювати пріоритети та вдосконалювати управлінські рішення. Таким чином формується безперервний цикл реалізації, оцінювання та оновлення соціальної політики відповідно до принципів сталого розвитку територіальних громад.

Для Волинської області важливість такого підходу додатково посилюється прикордонним положенням регіону та необхідністю адаптації громад до нових соціально-економічних викликів. У цих умовах соціальна політика має бути орієнтована не лише на подолання наявних проблем, але і на формування довгострокової соціальної стійкості територіальних громад та підвищення їх конкурентоспроможності в умовах європейської інтеграції. Відповідно, визначення пріоритетів, цілей і завдань соціальної політики територіальних громад Волинської області на засадах сталого розвитку є необхідною умовою формування ефективної моделі соціальної економіки, забезпечення збалансованого місцевого розвитку, підвищення якості життя населення та досягнення стратегічних цілей соціальної, економічної й екологічної сталості регіону.

В умовах децентралізації та посилення ролі місцевого самоврядування соціальна політика територіальних громад набуває статусу одного з ключових інструментів формування соціальної економіки та забезпечення сталого розвитку територій. Ефективність її реалізації значною мірою залежить від узгодженості стратегічних цілей, визначених пріоритетів, механізмів реалізації, а також – системної взаємодії усіх зацікавлених сторін. У зв'язку з цим запропонована концептуальна модель визначення пріоритетів соціальної політики територіальних громад на засадах сталого розвитку передбачає комплексний підхід до управління соціальними процесами на місцевому рівні. При цьому функціональною основою моделі виступає соціальна політика територіальних громад регіону, яка розглядається як сукупність цілеспрямованих управлінських, організаційних, фінансових та інституційних заходів, спрямованих на підвищення добробуту населення та загальне забезпечення соціальної стабільності громади. Об'єктом реалізації такої політики є територіальні громади регіону, які відрізняються між собою за рівнем соціально-економічного розвитку, ресурсним забезпеченням, демографічними характеристиками, а також – за інституційною спроможністю.

Також варто зазначити, що центральним елементом моделі виступає стратегічна мета, яка полягає у забезпеченні сталого соціального розвитку територіальних громад та підвищенні якості життя населення. Досягнення цієї мети передбачає формування таких умов розвитку громади, які забезпечують одночасне задоволення соціальних потреб населення та зміцнення економічної бази територій без створення загроз для майбутніх поколінь. Реалізація цієї мети здійснюється через систему взаємопов'язаних пріоритетів соціальної політики. Першочерговим серед них є розвиток людського капіталу як основного ресурсу місцевого розвитку, а його змістом є підвищення освітнього рівня населення як передумови самореалізації особистості в межах громади.

Важливе місце займає також забезпечення соціальної згуртованості, що передбачає розвиток довіри між різними групами населення та залучення мешканців до вирішення питань місцевого значення. У контексті сучасних викликів особливого значення набуває принцип інклюзивності, який орієнтує соціальну політику на створення рівних можливостей для всіх категорій населення.

Наступним пріоритетом виступає забезпечення доступності соціальних послуг, що передбачає підвищення якості та територіальної наближеності освітніх, медичних, культурних та соціальних сервісів для населення. Водночас важливою складовою соціальної політики є стимулювання економічної активності населення через підтримку зайнятості, самозайнятості, соціального підприємництва та інших форм економічної участі громадян у розвитку громади. З урахуванням сучасних тенденцій сталого розвитку до системи пріоритетів також включено забезпечення екологічної безпеки та цифровізацію соціальної сфери. Перший напрям орієнтований на гармонізацію соціальної та екологічної складових розвитку громади. Другий же спрямований на підвищення ефективності управління соціальними процесами та розширення доступності послуг за рахунок використання цифрових технологій. Досягнення визначених пріоритетів забезпечується через відповідний механізм реалізації соціальної політики. Структурними складовими цього механізму виступають принципи,

інструменти, організаційне та фінансове забезпечення, партнерська взаємодія, використання цифрових технологій тощо. При цьому принципи формують базові засади функціонування системи управління соціальним розвитком, а інструменти визначають практичні способи досягнення поставлених цілей.

Важливою умовою функціонування запропонованої моделі є залучення широкого кола суб'єктів реалізації соціальної політики. До них належать органи місцевого самоврядування, державні установи, суб'єкти підприємницької діяльності, громадські організації, соціальні підприємства та населення громади. Їх взаємодія забезпечує об'єднання ресурсів та координацію дій у процесі досягнення стратегічних цілей розвитку.

Загалом результати реалізації соціальної політики проявляються через її вплив на ключові об'єкти місцевого розвитку. До них належать населення, людський капітал, соціальна інфраструктура, ринок праці, соціальні підприємства, система соціальних послуг, місцеві ресурси, соціальний капітал громади тощо. Саме стан зазначених об'єктів відображає рівень ефективності соціальної політики та ступінь досягнення цілей сталого розвитку. Відповідно, запропонована концептуальна модель відображає логічний взаємозв'язок між стратегічною метою, пріоритетами, суб'єктами, механізмами та об'єктами реалізації соціальної політики територіальних громад. Її практичне застосування дозволяє забезпечити комплексний підхід до формування соціальної економіки територіальних громад регіону та сформувати передумови для досягнення довгострокових цілей сталого розвитку.

Надалі ж сформулюємо дерево стратегічних цілей соціальної політики територіальних громад регіону (рис. 3.2).

В основі запропонованого дерева цілей знаходиться стратегічна мета соціальної політики територіальних громад, яка полягає у створенні умов для сталого соціального розвитку громади та забезпечення соціальної безпеки шляхом ефективного використання місцевого ресурсного потенціалу й розвитку соціальної економіки. Така мета виступає інтегруючим елементом усіх

складових моделі і визначає загальний вектор соціально-економічних перетворень на місцевому рівні.

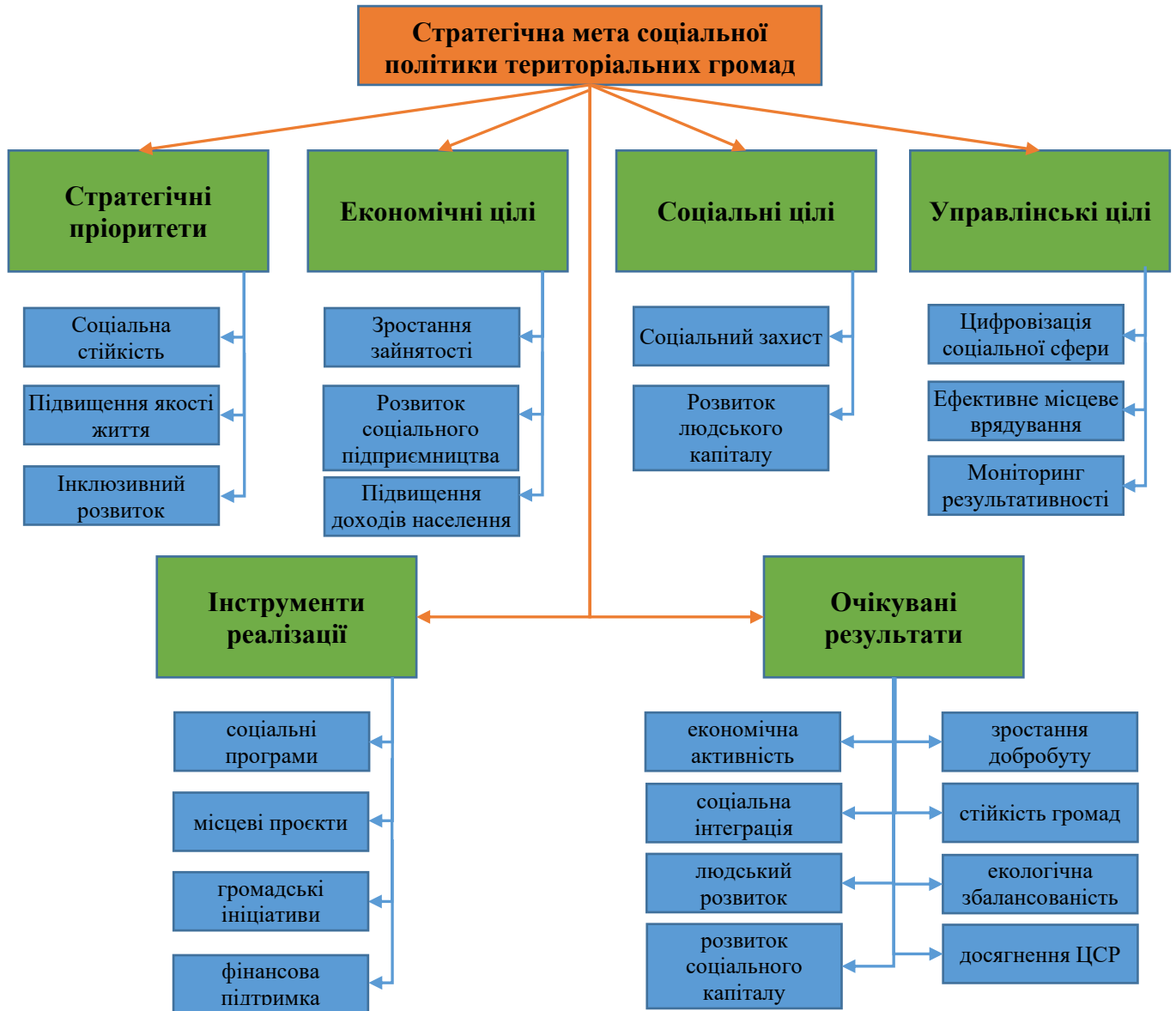

Рис. 3.2. Дерево стратегічних цілей соціальної політики територіальних громад (побудовано автором)

Реалізація зазначеної стратегічної мети конкретизується через систему взаємопов'язаних стратегічних пріоритетів, серед яких ключове значення мають соціальна стійкість та забезпечення інклюзивного розвитку. При цьому соціальна стійкість передбачає здатність громади адаптуватися до зовнішніх викликів і внутрішніх трансформацій без втрати соціальної цілісності та функціональної спроможності.

Підвищення якості життя громади орієнтує діяльність органів місцевого самоврядування на забезпечення належних умов проживання, праці та самореалізації населення. Інклюзивний розвиток спрямований на створення рівних можливостей для участі всіх соціальних груп у суспільному та економічному житті громади. Досягнення стратегічних пріоритетів забезпечується через реалізацію економічних цілей, які формують матеріальну основу соціальної політики. До них належать зростання зайнятості населення та розвиток соціального підприємництва. Збільшення рівня зайнятості за такого підходу сприяє зміцненню місцевого ринку праці та зниженню соціальної залежності населення. А розвиток соціального підприємництва забезпечує поєднання економічної ефективності із соціальною корисністю, створюючи додаткові можливості для працевлаштування вразливих категорій населення.

Важливою складовою дерева цілей виступають соціальні цілі, які визначають якісні характеристики людського потенціалу територіальних громад. Центральне місце серед них займають соціальний розвиток і розвиток людського капіталу. Реалізація цих цілей передбачає підвищення доступності та якості освіти, охорони здоров'я, соціального захисту й культурних послуг, а також формування умов для професійного та особистісного розвитку населення.

Окрему групу становлять управлінські цілі, які забезпечують організаційні передумови ефективного функціонування системи соціальної політики. До них належать цифровізація соціальної сфери, забезпечення ефективного місцевого управління та моніторинг результативності реалізованих заходів. Впровадження цифрових технологій сприяє підвищенню доступності соціальних послуг та оперативності прийняття управлінських рішень. Ефективне місцеве управління створює умови для координації діяльності різних суб'єктів соціальної політики, а моніторинг результативності дозволяє своєчасно оцінювати ефективність реалізованих програм і коригувати напрями соціального розвитку. Практична реалізація визначених цілей забезпечується через відповідну систему інструментів реалізації, серед яких провідне місце займають соціальні програми,

місцеві проєкти розвитку, громадські ініціативи, а також механізми фінансової підтримки.

Результатом функціонування системи соціальної політики виступає досягнення комплексу очікуваних результатів, які відображають стан соціальної економіки та рівень сталого розвитку громади. До таких результатів належать підвищення економічної активності населення, зміцнення соціальної інтеграції, розвиток людського потенціалу та соціального капіталу. Саме зазначені зміни створюють передумови для зростання добробуту населення, підвищення стійкості територіальних громад до зовнішніх викликів, досягнення екологічної збалансованості розвитку та виконання Цілей сталого розвитку.

Таким чином, дерево стратегічних цілей соціальної політики територіальних громад відображає багаторівневу систему взаємопов'язаних цілей, пріоритетів, інструментів та результатів, що забезпечують формування соціальної економіки на засадах сталого розвитку. Його застосування дозволяє поєднати соціальні, економічні та управлінські складові розвитку територіальних громад в єдину систему стратегічного управління, орієнтовану на підвищення якості життя населення та забезпечення довгострокового розвитку регіону.

Варто зазначити, що формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку потребує створення дієвого механізму реалізації соціальної політики, який забезпечуватиме узгодження стратегічних пріоритетів розвитку громади з наявними ресурсними можливостями та соціальними потребами населення. Тому важливо на концептуальному рівні обґрунтувати схему механізму реалізації соціальної політики територіальних громад (рис. 3.3).

В умовах децентралізації та посилення ролі місцевого самоврядування соціальна політика дедалі більше трансформується з інструменту соціальної підтримки населення у комплексний механізм управління соціальними процесами, спрямований на підвищення якості життя, зміцнення людського капіталу та забезпечення соціальної згуртованості громад.

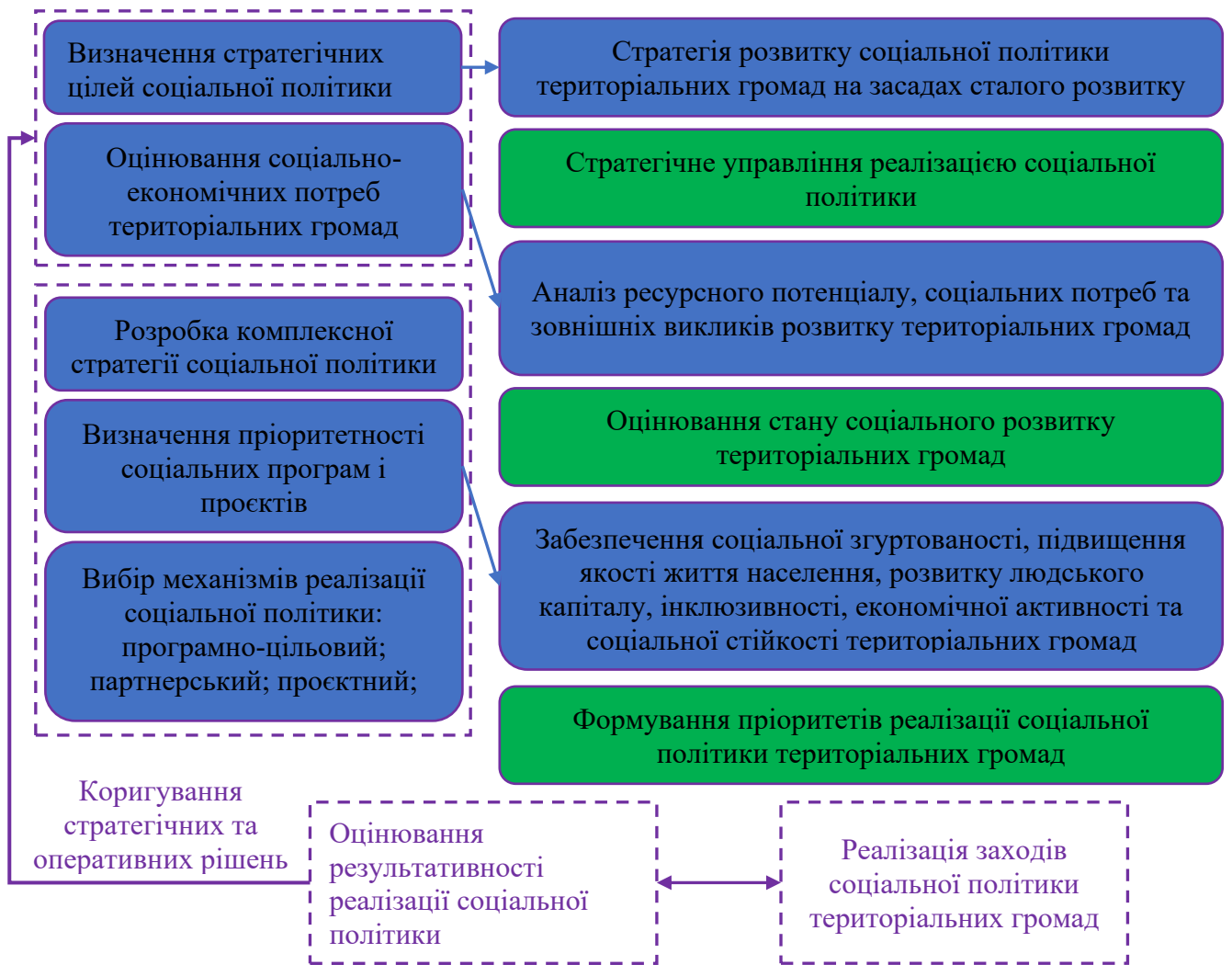

Рис. 3.3. Схема механізму реалізації соціальної політики територіальних громад на засадах сталого розвитку (побудовано автором)

Відповідно, визначений на рисунку механізм відображає послідовний процес формування, впровадження, оцінювання та коригування управлінських рішень, орієнтованих на досягнення довгострокових соціальних результатів. Особливістю механізму є його циклічний характер, що забезпечує постійне вдосконалення соціальної політики відповідно до змін внутрішнього та зовнішнього середовища. Початковим етапом даного механізму є визначення стратегічних цілей соціальної політики територіальних громад, які формуються відповідно до принципів сталого розвитку та враховують особливості соціально-економічного становища конкретної громади. На цьому етапі визначаються

довгострокові орієнтири розвитку, пов'язані з підвищенням добробуту населення та зміцненням соціальної стійкості території.

Важливою передумовою формування ефективної політики виступає оцінювання соціально-економічних потреб територіальних громад, яке передбачає ідентифікацію актуальних проблем населення та визначення пріоритетних напрямів соціального втручання. Саме результати такого аналізу забезпечують обґрунтованість подальших стратегічних рішень та їх відповідність реальним потребам громади.

На основі визначених цілей та потреб формується стратегія розвитку соціальної політики територіальних громад на засадах сталого розвитку, яка виступає системоутворюючим елементом механізму. Її розроблення передбачає узгодження соціальних, економічних та екологічних інтересів розвитку території, а також інтеграцію принципів інклюзивності, партнерства та відповідальності у процес управління громадою. Подальша реалізація стратегії здійснюється через систему стратегічного управління соціальною політикою, яка забезпечує координацію дій усіх суб'єктів місцевого розвитку та формування необхідного організаційного середовища для досягнення поставлених цілей. У межах цього блоку проводиться аналіз ресурсного потенціалу територіальних громад та зовнішніх викликів розвитку (демографічні зміни, економічні ризики, наслідки воєнного стану, міграційні процеси, вплив глобальних тенденцій тощо).

Наступний етап передбачає оцінювання стану соціального розвитку територіальних громад, що дає можливість встановити рівень розвитку людського капіталу, доступності соціальних послуг, стану соціальної інфраструктури та соціальної активності населення. Отримані результати формують інформаційну основу для прийняття управлінських рішень.

Варто зазначити, що ключовим завданням зазначеного механізму є функціональне забезпечення соціальної згуртованості населення територіальної громади, підвищення якості його життя, розвитку людського капіталу, впровадження принципів інклюзивності, а також загальне підвищення економічної активності та соціальної стійкості територіальних громад. На нашу

думку саме такі напрями визначають конкретний зміст сучасної соціальної політики та відповідають базовим пріоритетам сталого розвитку на місцевому рівні.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу та оцінювання здійснюється формування пріоритетів реалізації соціальної політики територіальних громад, які відображають найбільш важливі напрями використання ресурсів громади. Практична реалізація визначених пріоритетів потребує розроблення комплексної стратегії соціальної політики та вибору відповідних механізмів реалізації. Серед таких механізмів особливе значення мають програмно-цільовий, партнерський, проєктний та інвестиційний підходи, які забезпечують мобілізацію ресурсів різних суб'єктів розвитку та підвищують ефективність використання бюджетних коштів. Безпосереднє втілення соціальної політики здійснюється у формі реалізації соціальних заходів, програм і проєктів, спрямованих на вирішення конкретних проблем громади. При цьому особливого значення набувають проєкти, пов'язані з розвитком соціального підприємництва, модернізацією соціальної інфраструктури, підтримкою зайнятості населення, розвитком соціальних послуг, цифровізацією соціальної сфери тощо.

Невід'ємною складовою механізму є оцінювання результативності реалізації соціальної політики, яке дозволяє визначити ступінь досягнення поставлених цілей та встановити рівень впливу реалізованих заходів на соціальний розвиток громади. Моніторинг результативності сприяє підвищенню прозорості управлінських процесів і забезпечує своєчасне виявлення проблемних аспектів реалізації політики. Завершальним елементом виступає коригування стратегічних та оперативних рішень, що здійснюється на основі результатів моніторингу та оцінки ефективності. Такий підхід забезпечує адаптивність соціальної політики до змін зовнішнього середовища та підтримує безперервність процесу управління розвитком територіальних громад.

Отже, запропонований механізм реалізації соціальної політики територіальних громад на засадах сталого розвитку являє собою цілісну систему взаємопов'язаних управлінських процесів, що охоплює стратегічне планування,

оцінювання потреб, визначення пріоритетів, реалізацію заходів, моніторинг результатів і коригування рішень. Його застосування сприятиме формуванню ефективної моделі соціальної економіки територіальних громад регіону та досягненню довгострокових цілей сталого розвитку.

У сучасних умовах трансформації системи місцевого самоврядування та посилення ролі територіальних громад у забезпеченні соціального розвитку особливої актуальності набуває формування цілісного підходу до реалізації соціальної політики. Ефективність такої політики значною мірою залежить від узгодженості між поставленими завданнями, інструментами їх реалізації та очікуваними результатами, що характеризують досягнутий рівень соціального розвитку територіальної громади. Саме тому розроблено схему взаємозв'язку завдань, інструментів та результатів реалізації соціальної політики, що дозволить відобразити послідовність управлінських дій, спрямованих на формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку (рис. 3.4). При цьому системоутворюючим елементом схеми виступають завдання соціальної політики, які визначають ключові напрями діяльності органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів соціального розвитку.

Як бачимо, ключовим елементом пропонованої схеми виступає формування стратегічних пріоритетів соціальної політики, що передбачає встановлення довгострокових орієнтирів розвитку громади відповідно до соціальних потреб населення та цілей сталого розвитку. Реалізація цього завдання забезпечується за допомогою комплексу аналітичних інструментів, до яких належать аналіз потреб населення, соціальний моніторинг, оцінювання людського капіталу тощо.

Специфіка даного елемента полягає у тому, що аналіз потреб населення дозволяє виявити актуальні соціальні проблеми та визначити найбільш вразливі групи населення, які потребують підтримки. Натомість соціальний моніторинг забезпечує систематичне відстеження змін у соціальній сфері та дає можливість оцінити ефективність реалізованих заходів. Також варто зазначити, що оцінювання людського капіталу сприяє визначенню якісних характеристик

освітнього та інтелектуального потенціалу громади. Тому практичне використання зазначених інструментів створює функціональну основу для визначення соціальних пріоритетів розвитку та об'єктивної оцінки рівня розвитку територіальної громади.

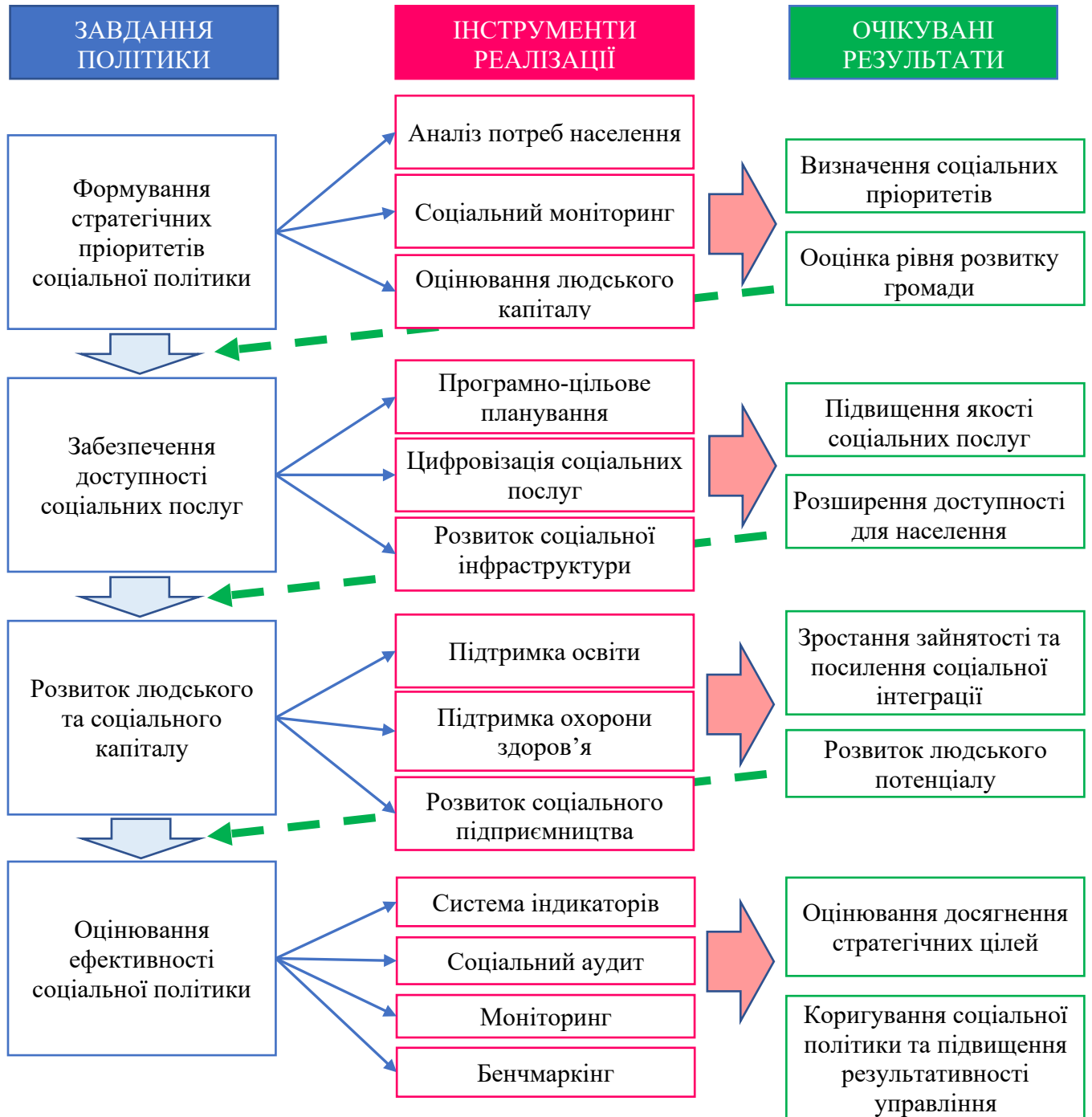

Рис. 3.4. Взаємозв'язок завдань, інструментів та очікуваних результатів реалізації соціальної політики територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку (побудовано автором)

Другим важливим завданням виступає забезпечення доступності соціальних послуг, що є необхідною умовою підтримання соціальної справедливості та підвищення якості життя населення. Досягнення цього завдання вимагає використання інструментів програмно-цільового планування та розвитку соціальної інфраструктури громади.

Тому програмно-цільовий підхід, який визначений як основний у аній схемі взаємозв'язку забезпечує концентрацію ресурсів на вирішенні пріоритетних соціальних проблем та сприяє підвищенню результативності бюджетних витрат. При цьому орієнтація на цифровізацію соціальних послуг розширює можливості доступу населення до адміністративних, освітніх, медичних та інших сервісів незалежно від місця проживання. Саме тому розвиток соціальної інфраструктури створює необхідні матеріально-технічні умови для надання якісних соціальних послуг. А підсумковим результатом реалізації зазначених інструментів стає підвищення якості соціальних послуг та розширення їх доступності для населення територіальних громад.

Наступним завданням є розвиток людського та соціального капіталу, який розглядається як ключова передумова формування соціальної економіки та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності територій. Особливого значення при цьому набуває підтримка освітньої сфери, яка сприяє накопиченню знань, компетентностей і професійних навичок населення. Додатковими елементами можна визначити підвищення якості та доступності медичних послуг та розвиток соціального підприємництва, що забезпечує створення нових робочих місць та сприяє вирішенню соціально значущих проблем місцевого розвитку. Сукупна дія цих інструментів формує умови для зростання зайнятості населення та розвитку людського потенціалу громади.

Завершальним елементом системи завдань виступає оцінювання ефективності соціальної політики, метою якого є визначення результативності реалізованих заходів і ступеня досягнення поставлених цілей. Для цього використовуються такі інструменти, як система соціальних індикаторів, соціальний аудит, моніторинг та бенчмаркінг.

Система індикаторів дозволяє здійснювати кількісне та якісне вимірювання змін у соціальній сфері, тоді як соціальний аудит дає змогу оцінити соціальний ефект окремих програм і проєктів. Моніторинг забезпечує безперервне спостереження за процесом реалізації соціальної політики, а бенчмаркінг створює можливість порівняння результатів розвитку різних територіальних громад та виявлення найкращих практик управління соціальним розвитком. Загальним результатом реалізації даного блоку заходів стає оцінювання рівня досягнення стратегічних цілей соціальної політики, а також формування інформаційної основи для коригування управлінських рішень і підвищення результативності управління соціальним розвитком територіальних громад.

Таким чином, запропонована схема демонструє логічний і послідовний взаємозв'язок між завданнями соціальної політики, інструментами їх реалізації та очікуваними результатами. Її практичне значення полягає у можливості поєднання стратегічного планування, програмно-цільового управління, розвитку людського капіталу, а також функціональної системи моніторингу в єдиному механізмі забезпечення сталого розвитку територіальних громад. На нашу думку практична реалізація такої моделі сприятиме зміцненню соціальної економіки регіону та досягненню стратегічних цілей сталого розвитку територіальної громади.

Враховуючи те, що за підсумками аналізу та інтегральної оцінки рівня розвитку соціальної економіки сформовано матрицю систематизації видів соціальних політик розвитку територіальних громад регіону (табл. 3.1).

Запропонована систематизація видів соціальної політики ґрунтується на припущенні, що рівень розвитку соціальної економіки визначає не лише масштаби соціальної підтримки населення, а й характер взаємодії громади, бізнесу, громадських організацій та органів місцевого самоврядування. За таких умов соціальна політика трансформується від компенсаторної моделі, до інноваційно-орієнтованої, що забезпечує досягнення цілей сталого розвитку.

Таблиця 3.1. Матриця ситематизації видів соціальних політик розвитку територіальних громад регіону на основі групування за інтегральним індексом

Типи громад	Рівень розвитку соціальної економіки		
	Низький	Середній	Високий
За типом громади			
Міська	Компенсаційна соціальна політика подолання соціальної вразливості населення	Інтеграційна соціальна політика розвитку людського капіталу та зайнятості	Інноваційно-партнерська соціальна політика інклюзивного розвитку
Селищна	Підтримувальна соціальна політика забезпечення базових соціальних послуг	Адаптивна соціальна політика активізації місцевих соціальних ініціатив	Політика соціального підприємництва та згуртованого розвитку громади
Сільська	Соціально-захисна політика утримання демографічного потенціалу	Стимулююча соціальна політика самозайнятості та локальної кооперації	Політика сталого людського розвитку і багатофункціонального сільського простору
За функціональними типами територій			
Території з особливими умовами для розвитку	Відновлювальна соціальна політика мінімізації соціально-економічних диспропорцій	Політика адаптації та нарощування соціальної стійкості	Політика реалізації спеціалізованих переваг і соціальних інновацій
Регіональні полюси зростання	Політика соціального вирівнювання та розширення доступу до послуг	Політика підтримки економічної активності та соціальної мобільності	Політика поширення інноваційних соціальних практик на прилеглі території
Території сталого розвитку	Політика забезпечення мінімальних соціальних стандартів сталості	Політика збалансованого соціально-економічного розвитку	Політика випереджального сталого розвитку та міжсекторного партнерства
За типом прикордонних територій			
Прикордонні з Білоруссю території, у тому числі в межах 30-кілометрової зони	Безпеково-адаптаційна соціальна політика підтримки населення	Політика соціальної резильєнтності та диверсифікації зайнятості	Політика реінтеграції, людського розвитку та відновлення соціального потенціалу
Прикордонні з Польщею території	Політика розширення прикордонних соціальних можливостей	Політика транскордонної соціально-економічної кооперації	Політика європейської соціальної інтеграції та міжнародного партнерства

Примітка. Побудовано автором.

Запропонована систематизація відображає логічну і поступальну зміну видів соціальної політики територіальних громад – від забезпечення базових соціальних гарантій та подолання соціальних ризиків до формування сприятливого середовища для розвитку соціального підприємництва на засадах досягнення цілей сталого розвитку. Вважаємо, що такий підхід дозволить диференціювати інструменти соціальної політики залежно від ресурсного потенціалу та просторових особливостей територіальних громад регіону.

Надалі на основі результатів інтегральної оцінки та групування територіальних громад Волинської області за рівнем соціального розвитку було проведено групування типів територіальних громад Волинської області (міська, селищна чи сільська) за видами соціальної політики, рекомендованих для реалізації (табл. 3.2).

Результати групування свідчать про наявність суттєвої диференціації між громадами різних типів, що зумовлює необхідність застосування диференційованих видів соціальної політики. Переважна частина сільських громад належить до групи з низьким рівнем соціального розвитку (14 громад), для яких доцільною є соціально-захисна політика утримання демографічного потенціалу. Її пріоритетами мають стати підтримка вразливих категорій населення, збереження трудового потенціалу та забезпечення доступності базових соціальних послуг. Для 11 сільських громад із середнім рівнем розвитку рекомендовано стимулюючу соціальну політику, спрямовану на розвиток самозайнятості, місцевої кооперації та економічної активності населення.

Серед селищних громад також переважають громади з низьким рівнем соціального розвитку (11 громад), для яких актуальною є підтримувальна соціальна політика забезпечення базових соціальних послуг і соціальної інфраструктури. Водночас 7 селищних громад демонструють середній рівень розвитку, що створює передумови для реалізації адаптивної соціальної політики, орієнтованої на активізацію місцевих соціальних ініціатив та розширення участі громадян у розвитку територій.

Таблиця 3.2. Групування типів територіальних громад Волинської області за видами соціальної політики, рекомендованих для реалізації на основі інтегральної оцінки рівня їх соціального розвитку

Тип громади	Вид соціальної політики на основі досягнутого рівня соціального розвитку громади	
	Низький рівень	Середній рівень
Сільські громади	Соціально-захисна політика утримання демографічного потенціалу	Стимулююча соціальна політика самозайнятості та локальної кооперації
	Велицька територіальна громада	Зимнівська територіальна громада
	Литовезька територіальна громада	Дубівська територіальна громада
	Павлівська територіальна громада	Прилісненська територіальна громада
	Поворська територіальна громада	Вишнівська територіальна громада
	Поромівська територіальна громада	Самарівська територіальна громада
	Колодяжненська територіальна громада	Боратинська територіальна громада
	Забродівська територіальна громада	Рівненська територіальна громада
	Велимченська територіальна громада	Копачівська територіальна громада
	Дубечненська територіальна громада	Оваднівська територіальна громада
	Сереховичівська територіальна громада	Затурцівська територіальна громада
	Смідинська сільська територіальна громада	Підгайцівська територіальна громада
	Городищенська територіальна громада	
	Доросинівська територіальна громада	
Сошичненська територіальна громада		
Селищні громади	Підтримувальна соціальна політика забезпечення базових соціальних послуг	Адаптивна соціальна політика активізації місцевих соціальних ініціатив
	Голобська територіальна громада	Цуманська територіальна громада
	Люблинецька територіальна громада	Любешівська територіальна громада
	Шацька територіальна громада	Колківська територіальна громада
	Заболоттівська територіальна громада	Турійська територіальна громада
	Іваничівська територіальна громада	Старовижівська територіальна громада
	Головненська територіальна громада	Локачинська територіальна громада
	Луківська територіальна громада	Маневицька територіальна громада
	Торчинська територіальна громада	
	Мар'янівська територіальна громада	
Олицька територіальна громада		
Ратнівська територіальна громада		
Міські громади	Компенсаційна соціальна політика подолання соціальної вразливості населення	Інтеграційна соціальна політика розвитку людського капіталу та зайнятості
	Устилузька територіальна громада	Любомльська територіальна громада
	Луцька територіальна громада	Ківерцівська територіальна громада
	Берестечківська територіальна громада	Горохівська територіальна громада
	Володимир-Волинська територіальна громада	Камінь-Каширська територіальна громада
	Ковельська територіальна громада	Рожищенська територіальна громада
Нововолинська територіальна громада		

Примітка. Побудовано автором.

У групі міських громад спостерігається найбільша концентрація соціально-економічного потенціалу, проте 6 громад віднесено до категорії з низьким рівнем соціального розвитку, для яких рекомендована компенсаційна соціальна політика

подолання соціальної вразливості населення. Для 5 міських громад із середнім рівнем розвитку доцільною є інтеграційна соціальна політика розвитку людського капіталу та зайнятості.

Отже, результати групування підтверджують необхідність переходу від уніфікованих підходів до адресної соціальної політики, адаптованої до рівня соціального розвитку та специфіки територіальних громад Волинської області. Це сприятиме підвищенню рівня соціального розвитку територіальних громад регіону та сприятиме досягненню Цілей сталого розвитку на місцевому рівні.

3.2. Обґрунтування напрямів розвитку соціальної економіки сільських, селищних і міських територіальних громад регіону

Визначення напрямів розвитку соціальної економіки сільських, селищних і міських територіальних громад Волинської області є важливою складовою формування ефективної регіональної політики сталого розвитку, оскільки саме соціальна економіка дедалі більше виступає дієвим механізмом поєднання економічної результативності із досягненням соціально орієнтованих Цілей сталого розвитку. Наразі в умовах децентралізації територіальні громади отримали дещо ширші повноваження, однак одночасно зросла їх відповідальність за забезпечення належного рівня життя населення, розвиток людського капіталу, створення робочих місць та підтримання соціальної стабільності. За таких умов визначення перспективних напрямів розвитку соціальної економіки територіальних громад Волинської області набуває стратегічного значення.

Необхідність обґрунтування таких напрямів зумовлюється суттєвими відмінностями між сільськими, селищними та міськими територіальними громадами Волинської області за рівнем ресурсного забезпечення, демографічними характеристиками, господарською спеціалізацією, станом соціальної інфраструктури та фінансовою спроможністю. Унаслідок цього

універсальні підходи до розвитку соціальної економіки наразі не здатні забезпечити однакову ефективність на всіх територіях. Адже ті позиції, які є пріоритетними для великих міських громад із розвиненим підприємницьким середовищем, можуть виявитися неефективним для сільських громад, де головними проблемами залишаються депопуляція населення, обмеженість ринку праці та недостатня доступність соціальних послуг. Тому визначення диференційованих напрямів розвитку соціальної економіки дозволяє враховувати специфіку кожного типу громади та формувати індивідуалізовані механізми реалізації соціальної політики для кожної територіальної громади.

Волинська область характеризується значною територіальною неоднорідністю соціально-економічного розвитку. Поряд із потужними міськими центрами функціонують переважно аграрні та прикордонні громади, які мають різні можливості для залучення інвестицій, розвитку підприємництва та підтримки соціальної сфери. Відсутність науково обґрунтованих напрямів розвитку соціальної економіки може призводити до неефективного використання ресурсів, дублювання управлінських рішень та поглиблення соціально-економічних диспропорцій між громадами.

Виникає також необхідність максимального використання наявних природно-ресурсних, соціально-демографічних, фінансово-економічних, інфраструктурних та інституціонально-правових детермінант розвитку. Саме їх поєднання формує потенціал територіальних громад регіону для створення соціальних підприємств, розвитку кооперативного руху, розширення системи соціальних послуг, підтримки громадських ініціатив та залучення населення до вирішення локальних проблем.

Крім того, розвиток соціальної економіки є важливим інструментом зміцнення соціальної стійкості громад в умовах сучасних викликів, пов'язаних із демографічними змінами, трудовою міграцією, наслідками воєнних дій та необхідністю інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Саме через соціальну економіку створюються додаткові можливості для працевлаштування населення, розвитку соціального підприємництва, накопичення соціального капіталу та

активізації громадської участі. У довгостроковій перспективі це сприяє підвищенню адаптаційної спроможності територіальних громад до внутрішніх і зовнішніх ризиків.

Отже, визначення напрямів розвитку соціальної економіки сільських, селищних і міських територіальних громад Волинської області є необхідною передумовою формування ефективної моделі розвитку територіальних громад на засадах сталості. Адже таким чином забезпечується можливість раціонального використання ресурсного потенціалу громад, підвищення якості життя населення, зміцнення людського та соціального капіталу, розширення економічної активності та досягнення стратегічних цілей сталого розвитку регіону. Відповідно, соціальна економіка перетворюється на важливий чинник підвищення конкурентоспроможності територіальних громад і забезпечення їх довгострокового розвитку.

Оскільки розвиток соціальної економіки територіальних громад Волинської області обумовлюється сукупністю ключових детермінант, які формують неоднакові передумови та можливості для реалізації місцевої соціальної політики. Внаслідок цього напрями розвитку соціальної економіки доцільно диференціювати залежно від типу територіальної громади (сільська, селищна чи міська).

На початковому етапі визначимо напрями розвитку соціальної економіки для сільських територіальних громад Волинської області за ключовими детермінантами на засадах сталого розвитку (рис. 3.5).

Формування соціальної економіки сільських територіальних громад Волинської області на засадах сталого розвитку потребує врахування комплексу взаємопов'язаних детермінант, які визначають можливості та обмеження місцевого розвитку. Особливості природно-ресурсного потенціалу, демографічної ситуації, фінансово-економічної бази, стану інфраструктури та інституційного середовища обумовлюють необхідність диференційованого підходу до визначення пріоритетних напрямів розвитку соціальної економіки.

Рис. 3.5. Напрями формування соціальної економіки сільських територіальних громад Волинської області за ключовими детермінантами на засадах сталого розвитку (побудовано автором)

Її головною метою є не лише забезпечення економічної активності населення, а й підвищення соціальної стійкості громад, покращення якості життя та зміцнення людського капіталу.

У межах природно-ресурсної детермінанти пріоритетного значення набуває ефективне використання наявного земельного, лісового та рекреаційного потенціалу сільських територій. Важливими напрямками виступають розвиток сімейного фермерства, підтримка аграрної кооперації, стимулювання виробництва органічної продукції та розширення діяльності у сфері зеленого туризму.

З іншого боку, соціально-демографічна детермінанта визначає необхідність концентрації основної уваги на збереженні і розвитку людського потенціалу сільських територій. В умовах скорочення чисельності населення та значних міграційних втрат актуальними є заходи для стримування трудової міграції, підтримки молодих сімей та створення умов для самореалізації населення за місцем проживання. Потрібно надалі розвивати системи догляду за особами похилого віку, а також стимулювання самозайнятості населення.

При реалізації фінансово-економічної детермінанти основна увага має бути зосереджена на зміцненні фінансової спроможності громад та активізації їх економічної діяльності за рахунок розвитку кооперативної економіки, підтримки малих форм господарювання, залучення приватних інвестицій та використання можливостей міжнародної технічної допомоги й грантових програм. Це стане основою для формування додаткових джерел наповнення місцевих бюджетів, тобто основи для реалізації соціальних програм та інфраструктурних проєктів.

Суттєвий вплив на формування соціальної економіки здійснює інфраструктурна детермінанта. Тому, враховуючи нерівномірність територіального розвитку та віддаленість окремих населених пунктів особливої уваги потребує забезпечення доступності соціальних послуг для населення. Серед ключових напрямів слід виділити модернізацію освітньої та медичної інфраструктури, покращення транспортного сполучення між населеними

пунктами, а також розширення цифрової доступності територій. Розвинена інфраструктура створює умови для підвищення мобільності населення, покращення доступу до ринку праці та розширення можливостей надання соціальних послуг.

Дуже важливою також є інституціонально-правова детермінанта, яка формує організаційне середовище розвитку соціальної економіки. Відповідно, важливого значення набуває посилення спроможності органів місцевого самоврядування, розвиток механізмів самоорганізації населення та підтримка діяльності громадських об'єднань. Необхідною умовою є ширше залучення мешканців до стратегічного планування територіальних громад.

Отже, формування соціальної економіки сільських територіальних громад Волинської області повинно базуватися на комплексному використанні потенціалу всіх ключових детермінант розвитку.

На відміну від сільських територій, міські територіальні громади характеризуються значно вищою концентрацією людського капіталу, розвиненішою інфраструктурою, значним економічним потенціалом та ширшими можливостями для впровадження інноваційних підходів у сфері соціальної економіки. У зв'язку з цим вважаємо, що відповідно до визначених ключових детермінант напрями їх розвитку повинні бути орієнтовані на підвищення соціальної згуртованості, посилення економічної активності населення та реалізацію принципів сталого розвитку (рис. 3.6).

В рамках реалізації впливу природно-ресурсної детермінанти дуже важливого значення набуває забезпечення екологізації розвитку міст та раціонального використання природних ресурсів. Тому основними напрямками їх розвитку має стати екологічне підприємництво, розширення мережі надавачів рекреаційних послуг, впровадження енергоефективних технологій у діяльність комунального та соціального секторів, реалізація природоохоронних проєктів, розвиток соціальних послуг екологічного спрямування.

Такі заходи сприятимуть покращенню якості міського середовища та формуванню передумов для екологічно збалансованого розвитку громад.

Рис. 3.6. Напрями формування соціальної економіки міських територіальних громад Волинської області за ключовими детермінантами на засадах сталого розвитку (побудовано автором)

Соціально-демографічна детермінанта визначає напрями, пов'язані з розвитком людського потенціалу та забезпеченням соціальної інтеграції населення. У цьому контексті пріоритетним є підвищення рівня зайнятості населення, створення сприятливих умов для інтеграції внутрішньо переміщених осіб і ветеранів, розвиток інклюзивного середовища, підтримка молоді та розширення системи соціальних послуг для осіб похилого віку.

У рамках фінансово-економічної детермінанти розвиток соціальної економіки має базуватися на активізації підприємницької діяльності та диверсифікації джерел фінансування соціальних ініціатив. Ключовими напрямками тут виступають розвиток соціального підприємництва, впровадження механізмів соціального інвестування, підтримка соціальних стартапів, застосування державно-приватного партнерства та залучення грантового фінансування. Це в сукупності сприятиме створенню додаткових робочих місць, забезпечить ширші можливості для реалізації соціальних проєктів і підвищить фінансову спроможність територіальних громад регіону.

Особливу роль у розвитку соціальної економіки відіграє інфраструктурна детермінанта, пріоритетними напрямками реалізації якої є цифровізація соціальних послуг, модернізація освітніх, медичних і культурних закладів, розвиток безбар'єрного середовища, створення сучасних центрів соціальних послуг та підвищення енергоефективності об'єктів соціальної сфери. Це забезпечить підвищення якості соціального обслуговування та сформує основу для впровадження інноваційних моделей соціальної підтримки населення.

Важливою компонентою соціальної економіки міських громад є інституціонально-правова детермінанта, яка визначає ефективність управління на рівні міста, рівень взаємодії між основними суб'єктами соціальної економіки. Тому тут пріоритетними напрямками мають стати розвиток електронного врядування, удосконалення стратегічного планування соціальної економіки, розширення механізмів громадської участі, підтримка міжсекторного партнерства та впровадження систем моніторингу результативності соціальної політики. Це сумарно сприятиме підвищенню прозорості управлінських

процесів, залученню громадськості до прийняття рішень та ефективнішому використанню усіх ресурсів громади.

Селищні територіальні громади Волинської області займають також важливе місце поряд з міськими та сільськими громадами, поєднуючи ознаки аграрних територій із функціями центрів надання адміністративних, соціальних і господарських послуг. Тому для них важливо передбачити також специфічні напрями формування соціальної економіки (рис. 3.7).

Зокрема, пріоритетними напрямами реалізації природно-ресурсної детермінанти є розвиток рекреаційної діяльності, екологічного туризму та підприємництва, пов'язаного з використанням місцевого природного потенціалу, а також організація переробки місцевої сировини, що сприяє створенню доданої вартості безпосередньо на території громади. Крім того, підтримка екологічного виробництва та формування брендів територій створюють умови для підвищення конкурентоспроможності громад і зміцнення їх податкової бази.

Соціально-демографічна детермінанта спрямовує розвиток соціальної економіки селищних громад на активізацію людського потенціалу. Зважаючи на демографічні виклики та міграційні процеси, особливої актуальності набуває також підтримка молодіжного підприємництва, професійна адаптація населення до змін на ринку праці та створення умов для самореалізації молоді за місцем проживання. Дуже важливо також реалізовувати волонтерські ініціативи, удосконалювати системи соціального догляду за вразливими категоріями населення, підвищення рівня економічної активності населення загалом.

З позицій фінансово-економічної детермінанти великого значення набуває розвиток малого бізнесу та кооперативних форм господарювання, які забезпечують зайнятість населення і формують основу економіки територіальної громади. Основним джерелом підвищення рівня розвитку соціальної економіки має стати залучення донорських коштів, використання механізмів співфінансування соціальних проєктів та диверсифікація джерел фінансування, що дозволить зменшити залежність від субвенцій і підвищити фінансову стійкість територіальних громад регіону.

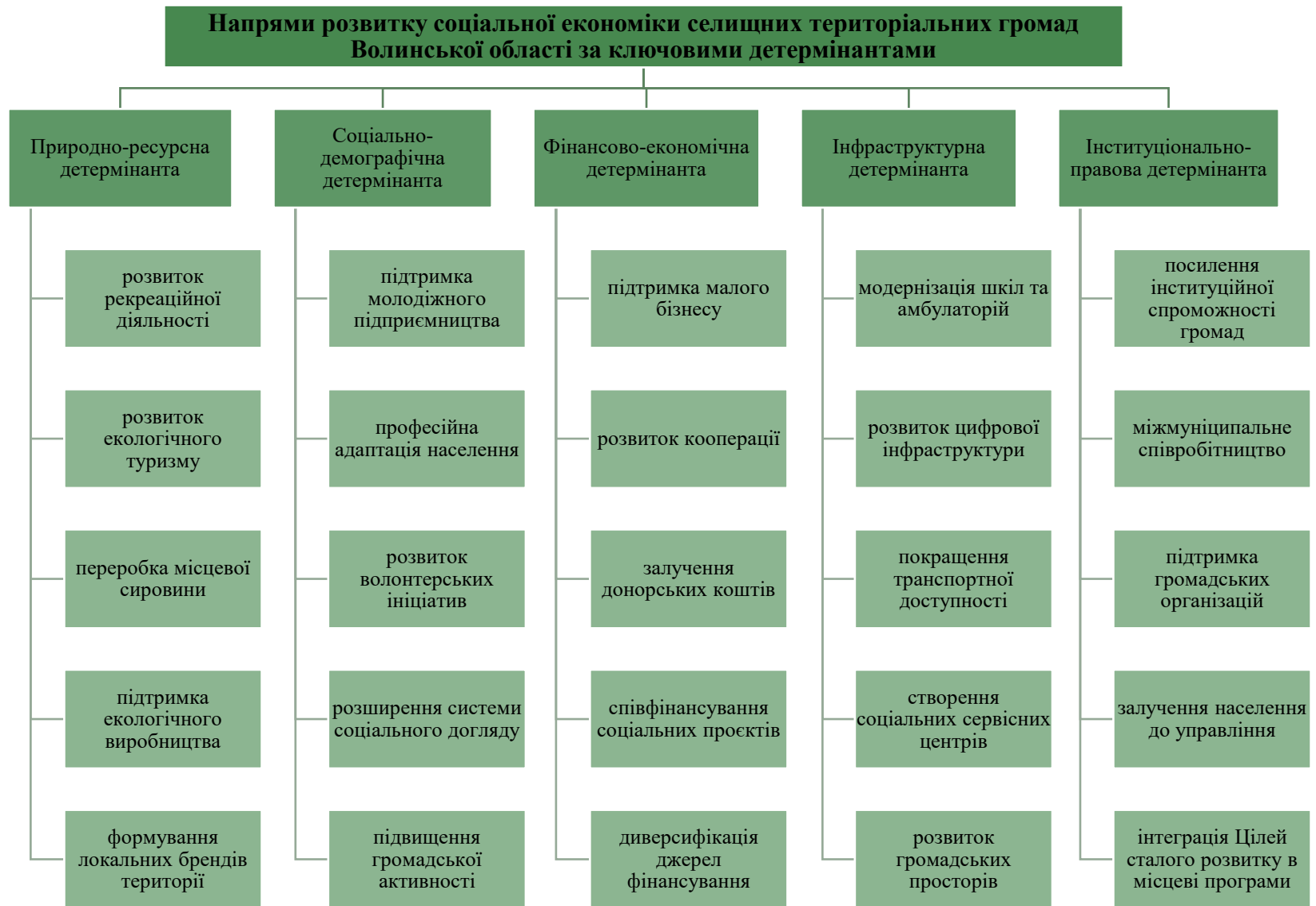

Рис. 3.7. Напрями формування соціальної економіки селищних територіальних громад Волинської області за ключовими детермінантами на засадах сталого розвитку (побудовано автором)

Розвиток інфраструктурної детермінанти передбачає покращення умов проживання населення і забезпечення доступності соціальних послуг. Тут важливими напрямками мають стати модернізація закладів освіти та охорони здоров'я, розвиток цифрової інфраструктури, покращення транспортної доступності між населеними пунктами громади. Доцільним також є створення сучасних соціальних сервісних центрів та розвиток громадських просторів, які забезпечують розширення можливостей соціальної взаємодії населення.

Важливу роль у формуванні соціальної економіки територіальних громад регіону відіграє інституціонально-правова детермінанта, яка визначає якість управління їх розвитком. Серед напрямів виділимо посилення інституційної спроможності громад, розвиток міжнародного співробітництва, підтримку громадських організацій і залучення мешканців до процесів управління. Важливим завданням є імплементація Цілей сталого розвитку у зміст місцевих програм і документів, що забезпечить узгодженість соціальної політики із довгостроковими пріоритетами розвитку кожної громади.

Отже, формування соціальної економіки селищних територіальних громад Волинської області повинно ґрунтуватися на комплексному використанні потенціалу кожної з ключових детермінант розвитку.

Проведена систематизація напрямів формування соціальної економіки міських, селищних і сільських територіальних громад Волинської області показує, що рівень її розвитку залежить від комплексного врахування природно-ресурсних, соціально-демографічних, фінансово-економічних, інфраструктурних та інституціонально-правових детермінант. Їх вплив є неоднаковим для різних типів громад, що обумовлює необхідність застосування специфічних підходів до формування механізмів соціальної політики та розвитку соціальної економіки відповідно до особливостей просторового, ресурсного й соціального потенціалу територій.

Загалом вважаємо, що формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області на засадах сталого розвитку має здійснюватися шляхом поєднання універсальних принципів соціальної згуртованості,

інклюзивності та економічної активності з урахуванням специфічних особливостей розвитку кожного типу громади. Такий підхід забезпечить не лише підвищення якості життя населення та зміцнення людського потенціалу, а й створить умови для довгострокової соціальної стійкості територій, підвищення їх конкурентоспроможності та досягнення Цілей сталого розвитку регіону.

3.3. Перспективні заходи, проекти, програми формування соціальної економіки територіальних громад регіону

У сучасних умовах трансформації соціально-економічних відносин особливого значення набуває формування ефективних інструментів розвитку соціальної економіки територіальних громад як складової регіональної політики сталого розвитку. У цьому контексті проекти, програми та комплексні заходи виступають не лише інструментами реалізації стратегічних орієнтирів, але й механізмами практичної імплементації принципів інклюзивності, соціальної відповідальності та раціонального використання ресурсного потенціалу територій. Саме для Волинської області актуальність такого підходу посилюється специфікою її просторової структури, це характеризується саме поєднанням різних типів територіальних громад, нерівномірністю соціально-економічного розвитку та наявністю значної частки прикордонних територій. Вказані особливості зумовлюють необхідність не лише формування комплексної системи проєктних і програмних рішень, які здатні враховувати функціональні характеристики територій, а й їх інституційну спроможність та потенціал інтеграції у ширші економічні процеси.

Саме проекти, програми та заходи у сфері соціальної економіки слід розглядати як взаємопов'язані елементи багаторівневої моделі розвитку, де кожен інструмент виконує окрему функцію, зокрема проєкти забезпечують оперативне вирішення конкретних завдань, програми формують системну рамку розвитку, а заходи деталізують механізми досягнення цілей на локальному рівні.

Така ієрархія інструментів дозволяє забезпечити узгодженість стратегічних і тактичних рішень, а також адаптивність політики розвитку до змін зовнішнього середовища. З огляду на це, обґрунтування комплексного підходу до формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області є доречно актуальним, та таким що базується на поєднанні проєктних, програмних та операційних інструментів, створює передумови для підвищення ефективності управління розвитком, зміцнення соціальної згуртованості та забезпечення довгострокової стійкості локальних соціально-економічних систем.

У контексті дослідження формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області, за функціональними характеристиками дозволяє обґрунтувати диференційований інструментарій політики розвитку, орієнтований на принципи сталості, інклюзивності та ендогенного зростання. Згідно аналізу представленої сукупності даних щодо територіальних громад Волинської області за функціональними типами територій засвідчує домінування трьох ключових груп територій: громади з низьким рівнем соціально-економічного розвитку, сільські території, а також території, що перебувають під впливом природних обмежень або виконують природоохоронні функції. Водночас обмежена кількість полюсів зростання та територій справедливої трансформації зумовлює необхідність формування мережових механізмів просторової взаємодії.

На основі викладеного у таблиці 3.3 ситематизовано основні заходи для формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області за функціональними типами територій. Доцільно застосувувати диференційований підхід до розробки управлінських рішень з урахуванням функціональної типології територій. Поєднання соціально-економічних характеристик, природно-ресурсних умов, просторового положення громад формує специфічні траєкторії їхнього розвитку, в межах яких соціальна економіка виступає інструментом економічної результативності та соціальної інклюзії. Для значної групи громад, що характеризуються низьким рівнем податкоспроможності, визначальним є формування базових інституцій соціальної економіки.

Таблиця 3.3. Основні заходи для формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області за функціональними типами територій

Тип території	Комплекс основних заходів
Території з низьким рівнем соціально-економічного розвитку	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток соціального підприємництва як інструменту зайнятості у депресивних територіях (створення комунальних і кооперативних підприємств у сферах переробки, побутових послуг, догляду за вразливими групами населення); - запровадження місцевих програм мікрофінансування та грантової підтримки соціальних ініціатив; - формування центрів локального розвитку, які поєднують функції освіти, підприємництва та соціальної інтеграції; - стимулювання міжмуніципальної кооперації з більш розвиненими громадами, зокрема полюсами зростання.
Сільські території	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із соціальною складовою (залучення малих виробників, підтримка самозайнятості); - диверсифікація економічної діяльності через розвиток зеленого туризму, ремесел, локальних брендів; підтримка сімейного підприємництва та соціальних ініціатив у сфері надання базових послуг (освіта, медицина, догляд за людьми похилого віку); - цифровізація сільських територій (створення дистанційних центрів праці, освітніх платформ).
Території з природними обмеженнями (заліснені)	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток соціальних підприємств у сфері сталого лісокористування (збір дикоросів, переробка лісової продукції, екологічний туризм); - впровадження моделей циркулярної економіки на основі біоресурсів; створення центрів екологічної освіти та еко-ініціатив; - залучення громад до програм кліматичного фінансування та вуглецевих ринків.
Природоохоронні території	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток екологічно орієнтованого соціального підприємництва (національні парки, туристичні маршрути, освітні послуги); формування партнерств між громадами та природоохоронними установами; - створення локальних екобрендів і просування територій як центрів сталого туризму; - залучення місцевого населення до управління природними ресурсами на засадах участі.
Території справедливої трансформації (вугільні громади)	<ul style="list-style-type: none"> - підтримку перекваліфікації працівників та розвиток нових сфер зайнятості (зелена енергетика, переробні галузі); - створення соціальних підприємств на базі колишніх промислових активів; - формування інноваційних хабів і бізнес-інкубаторів; - залучення міжнародних програм підтримки трансформаційних регіонів.
Регіональні полюси зростання	<ul style="list-style-type: none"> - підтримка соціальних інновацій та стартапів; - розвиток інфраструктури соціальної економіки (коворкінги, акселератори, платформи взаємодії); - поширення ефектів зростання на периферійні території через партнерські мережі; - формування ринків збуту для продукції соціальних підприємств із інших громад.
Території сталого розвитку	<ul style="list-style-type: none"> - масштабувати успішні практики соціальної економіки; - інтегрувати соціальні компоненти у стратегічне планування розвитку; - посилювати участь громадськості у процесах прийняття рішень; - розвивати міжсекторальне партнерство (влада – бізнес – громада).

Примітка. Сформовано автором.

Тут пріоритет має надаватися заходам, спрямованим на активізацію внутрішнього потенціалу територій вкляючаючи розвиток соціального підприємництва, створення кооперативних форм господарювання, підтримка локальних ініціатив через інструменти мікрофінансування та грантових програм. Слід відмітити, що реалізація зазначених заходів сприятиме диверсифікації джерел доходів населення, зниженню рівня безробіття та формуванню нових соціальних зв'язків у громаді. У середньостроковій перспективі це забезпечить підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів, зменшення залежності від трансфертів та посилення зарубіжної співпраці. Соціальна економіка у цьому випадку виконуватиме компенсаторну функцію, згладжуючи структурні диспропорції розвитку.

Оскільки у Влинській області спостерігається домінування сільських громад, то перспективні заходи мають бути орієнтовані на розвиток кооперації, підтримку дрібнотоварного виробництва та формування місцевих ланцюгів створення доданої вартості. Особливого значення має створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із соціальною складовою, а також розвиток інших підвидів економічної діяльності (зелений туризм, ремісництво, переробка сировини), що дозволить підвищити рівень зайнятості у сільській місцевості, сприятиме збереженню людського капіталу та зниженню міграційних потоків. Поряд з цим, формування мережевих форм взаємодії між виробниками сприятиме збереженню соціального капіталу в Україні, що дуже важливо для забезпечення сталого розвитку територій. Слід зазначити, що громади, які функціонують в умовах значної лісистості або інших природних обмежень, потребують впровадження моделей господарювання, які поєднують економічну діяльність із збереженням екосистем тому доцільним є розвиток соціальних підприємств у сферах сталого лісокористування, екологічного туризму, заготівлі та переробки недеревної продукції лісу. В той же час, саме ефект від таких заходів проявлятиметься у формуванні нових сфер зайнятості, підвищенні доданої вартості природних ресурсів та зміцненні екологічної відповідальності населення. Водночас, залучення громад до програм «зеленої»

економіки та кліматичного фінансування дозволить інтегрувати їх у ширші транснаціональні процеси сталого розвитку. Це сприятиме переходу від ресурсно-витратної моделі до моделі екосистемно орієнтованої економіки.

У громадах із наявністю природоохоронних об'єктів соціальна економіка, на наш погляд, повинна розвиватися на засадах збереження природного капіталу та раціонального природокористування., тому зрозуміло, що пріоритетними є заходи щодо розвитку екологічно орієнтованого підприємництва, формування локальних туристичних продуктів та активізації участі населення у природоохоронній діяльності, натомість це забезпечить зростання туристичної привабливості територій, створення додаткових робочих місць та підвищення рівня екологічної культури. У довгостороковій перспективі це сприятиме формуванню позитивного іміджу громад як територій сталого розвитку, що підвищує їхню конкурентоспроможність на міжрегіональному рівні.

Специфіка вугільних громад зумовлює необхідність трансформації економічної структури та пошуку альтернативних джерел розвитку тут соціальна економіка може виступати інструментом згладжування соціальних ризиків, пов'язаних із деіндустріалізацією. Серед заходів доцільно запропонувати розвиток нових секторів зайнятості, підтримка перекваліфікації працівників та створення соціальних підприємств на базі вивільнених виробничих ресурсів. При цьому варто очікувати зниження соціальної напруги, забезпечення зайнятості та поступове формування нової економічної ідентичності територій.

Варто також звернути увагу на громади, які виконують функції полюсів зростання, відіграють ключову роль у поширенні інновацій та економічної динаміки. В даному випадку варто стимулювати розвиток інноваційних соціальних підприємств, створення інфраструктури підтримки (бізнес-інкубатори, акселератори) та формування партнерств із периферійними громадами. В результаті можна отримати посилення агломераційних ефектів, розширення ринків збуту для продукції соціальних підприємств та підвищення загальної ефективності регіонального розвитку. Полюси зростання виконуватимуть роль каталізаторів інтеграції різних типів територій у єдину

соціально-економічну систему. Для громад які є з відносно збалансованими показниками розвитку ключовим завданням є закріплення позитивної динаміки шляхом масштабування успішних практик соціальної економіки та інтеграції соціального компоненту у стратегічне планування, що сприятиме зміцненню інституційної спроможності громад та поглибленню партнерських відносин між різними секторами у довгостроковій перспективі та формуватиме основу для стійкого інклюзивного розвитку, орієнтованого на баланс економічних, соціальних та екологічних інтересів.

Саме по собі формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області є багатовимірним процесом, що детермінується поєднанням соціально-економічних, природних та інституційних факторів. Встановлена типологія територій дозволяє перейти від уніфікованого підходу до політики розвитку до диференційованої моделі, у межах якої соціальна економіка виступає як адаптивний інструмент підвищення стійкості територій, зменшення просторових диспропорцій та забезпечення інклюзивного зростання.

Таким чином, запропоновані заходи не лише відображають функціональну специфіку територій, але й формують системний вплив на розвиток громад., в даному контексті соціальна економіка постає як важливий чинник територіальної згуртованості, інструмент адаптації до зовнішніх викликів та платформа для реалізації принципів сталого розвитку. Саме диференціація підходів дозволяє забезпечити більш адресний та ефективний вплив, що у підсумку сприятиме зменшенню регіональних диспропорцій і підвищенню стійкості соціально-економічних систем територіальних громад Волинської області.

У межах дослідження детермінант формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області особливого значення набуває врахування типологічних характеристик громад, зумовлених їх адміністративно-поселенським статусом. Такий підхід дає змогу більш точно ідентифікувати внутрішні ресурси розвитку, інституційні обмеження та специфіку соціально-економічних процесів, що відбуваються на локальному рівні, а відтак –

обґрунтувати релевантні інструменти стимулювання соціальної економіки на засадах сталості. Варто зауважити, що просторово-територіальна структура Волинської області є неоднорідною і характеризується чітко вираженим домінуванням сільських територіальних громад, які формують переважну частку адміністративної мережі регіону. Водночас незначна кількість міських громад концентрує в собі основні економічні, інфраструктурні та інноваційні функції, виконуючи роль центрів тяжіння та генераторів розвитку. Селищні територіальні громади, у свою чергу, займають проміжне положення в ієрархії розселення, виконуючи функції локальних центрів обслуговування та забезпечуючи просторові зв'язки між сільськими та міськими системами.

Зазначене співвідношення типів громад формує складну багаторівневу конфігурацію соціально-економічного простору, у межах якої соціальна економіка територіальних громад розвивається нерівномірно та залежить від поєднання демографічних, ресурсних, інституційних і функціональних чинників. Відтак, розроблення перспективних заходів її розвитку потребує диференційованого підходу, що передбачає адаптацію інструментів впливу до специфіки кожного типу територій. Саме з урахуванням цих особливостей можна забезпечити ефективне поєднання економічної доцільності, соціальної орієнтованості та екологічної збалансованості, що визначають зміст і логіку формування соціальної економіки в сучасних умовах.

Сільські територіальні громади Волинської області формують основу регіонального простору, що визначає необхідність орієнтації їх соціально-економічної політики на ендогенний розвиток. Для даного типу громад доцільно запровадити комплексні заходи, спрямованих на активізацію місцевих ресурсів і формування економічної самодостатності. Перспективним є розвиток кооперативних форм господарювання, що об'єднують дрібних виробників і сприяють формуванню місцевого ринку. Розбудова мережі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із соціальною складовою дозволить не лише оптимізувати виробничі процеси, але й створити додаткові можливості зайнятості для вразливих категорій населення. Важливим напрямом

є підтримка сімейного підприємництва та мікробізнесу у сферах переробки сировини, агротуризму та надання соціальних послуг. Формування горизонтальних зв'язків між суб'єктами господарювання підсилить соціальний капітал, що, у свою чергу, виступає важливою передумовою сталого розвитку. У довгостроковій перспективі це забезпечить становлення локальних економічних систем, здатних до саморегуляції та адаптації до зовнішніх викликів.

Селищні територіальні громади займають проміжне положення між сільськими та міськими, поєднуючи риси обох типів. Така позиція визначає їхню роль як локальних центрів тяжіння та осередків надання базових послуг. У цьому контексті соціальна економіка має розвиватися як інструмент, а перспективним напрямом є створення багатофункціональних центрів соціально-економічного розвитку, які поєднуюватимуть освітні, підприємницькі та соціальні сервіси. Розвиток соціального підприємництва у сфері житлово-комунального господарства, транспорту, соціального догляду та культури сприятиме підвищенню якості життя населення. Не менш важливим є формування партнерств між селищними та сусідніми сільськими громадами з метою спільного використання ресурсів і розвитку інфраструктури. Соціальна економіка у цьому випадку виконує інтеграційну роль, сприяючи формуванню мережевих зв'язків та підвищенню територіальної згуртованості.

Міські ж територіальні громади, до яких належать Луцька, Ковельська, Володимир-Волинська, Нововолинська та інші, виступають осередками економічної активності та інновацій. У цих умовах соціальна економіка набуває якісно нових форм, пов'язаних із впровадженням соціальних інновацій і розвитком креативних індустрій.

Тут доцільним є створення інфраструктури підтримки соціального підприємництва, зокрема бізнес-інкубаторів, акселераційних програм, коворкінг-просторів та центрів соціальних інновацій. Окрему увагу варто приділити розвитку цифрових платформ, які забезпечують координацію взаємодії між різними суб'єктами соціальної економіки. Розширення партнерських зв'язків між органами місцевого самоврядування, бізнесом і

громадським сектором є необхідною умовою масштабування успішних практик. Варто зазначити, що упровадження зазначених заходів дозволить підвищити інноваційний потенціал громад, сприятиме формуванню нових сегментів ринку праці та забезпечить поширення позитивних економічних ефектів на прилеглі території. Міські громади можуть виконувати функцію «точок зростання» соціальної економіки, забезпечуючи дифузію інновацій та ресурсів у регіональному просторі.

Аналізуючи очікувані результати, варто підкреслити, що диференційований підхід до формування соціальної політики з урахуванням типу громади сприяє досягненню синергетичного ефекту. Сільські громади забезпечують ресурсну базу та людський потенціал, селищні – інфраструктурну та організаційну підтримку, міські – інноваційний розвиток і ринкову інтеграцію.

У межах аналізу чинників, що визначають напрями формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області, доцільно акцентувати увагу на ролі прикордонного положення як одного з ключових просторових детермінантів. Локалізація значної частини громад у безпосередній близькості до державного кордону формує особливі умови їх функціонування, які не зводяться лише до географічної периферійності, а включають комплекс взаємопов'язаних політичних, економічних та соціальних впливів. Специфіка прикордонних територій проявляється, зокрема, у неоднозначному поєднанні факторів розвитку та обмежень: з одного боку, це можливості участі у транскордонних економічних процесах і доступ до зовнішніх ринків, з іншого – підвищена залежність від регуляторної політики, безпекової ситуації та інституційних режимів сусідніх країн. У результаті формується особливий тип соціально-економічного середовища, де механізми функціонування локальних економік суттєво відрізняються від внутрішньорегіональних.

З огляду на це, територіальні громади області доцільно розглядати крізь призму їх просторової орієнтації щодо державного кордону, що передбачає їх диференціацію за західним (польським) та північним (білоруським) напрямками. Даний підхід дозволяє не лише ідентифікувати особливості господарської

спеціалізації та інституційного середовища, але й обґрунтувати відмінності у потенціалі розвитку соціальної економіки, яка в кожному випадку формується під впливом специфічних умов міждержавної взаємодії або її обмеження.

Громади, розташовані у прикордонній зоні з Республікою Білорусь (зокрема Велимченська, Дубечненська, Заболоттівська, Забродівська, Камінь-Каширська, Любешівська, Ратнівська, Старовижівська, Самарівська та Шацька), функціонують у складних умовах, що визначаються поєднанням периферійності, обмеженого доступу до транскордонної економічної взаємодії та посилених безпекових викликів. Включення частини цих громад до 30-кілометрової прикордонної смуги додатково обмежує інвестиційну активність, мобільність ресурсів та розвиток інфраструктури.

Тому з огляду на дану специфіку формування соціальної економіки повинно мати компенсаційно-адаптивний характер, який буде зосереджений на таких заходах, як розвиток соціального підприємництва у сферах, що не потребують інтенсивної зовнішньої інтеграції, виробництва екологічно чистих продуктів, а також у сфері соціальних послуг. Важливим напрямом є створення кооперативних об'єднань, які забезпечують консолідацію ресурсів населення та зменшують ризики індивідуальної господарської діяльності. Крім того, необхідним є розвиток інфраструктури соціальних послуг, зокрема у сфері догляду за вразливими категоріями населення, що створює додаткові робочі місця та сприяє підвищенню соціальної згуртованості. Доцільним є також впровадження програм підтримки самозайнятості та локальних ініціатив, орієнтованих на зміцнення внутрішнього економічного потенціалу громад.

Реалізація зазначених заходів матиме стратегічний вплив на зниження рівня соціально-економічної ізоляваності, формування стійких локальних економічних систем та підвищення адаптивності громад до зовнішніх викликів. Соціальна економіка у даному випадку відіграє роль стабілізуючого чинника, що забезпечує підтримання життєздатності територій в умовах обмежених можливостей розвитку.

Іншою за характером є група громад, розташованих у прикордонній зоні з Республікою Польща (зокрема Вишнівська, Литовезька, Поромівська, Рівненська, Устилузька, Шацька). Їхнє положення створює сприятливі передумови для активної транскордонної взаємодії, що включає торгівлю, трудову міграцію, реалізацію спільних проєктів та участь у програмах міжнародного співробітництва. Для цих громад перспективними є заходи, спрямовані на розвиток соціальних підприємств, орієнтованих на транскордонні ринки, зокрема у сферах туризму, логістики, переробки сільськогосподарської продукції, а також креативних індустрій. Важливим інструментом виступає участь у програмах Європейського Союзу (наприклад, Interreg NEXT), які забезпечують доступ до фінансових ресурсів, інновацій та управлінських практик сусідніх країн-членів ЄС.

Суттєвий потенціал має розвиток транскордонних кластерів, що об'єднують суб'єкти господарювання по обидва боки кордону. Це сприяє обміну досвідом, підвищенню конкурентоспроможності продукції та формуванню інтегрованих ланцюгів доданої вартості. Окремої уваги заслуговує створення інституцій підтримки соціального підприємництва, які забезпечують консультування, навчання та фінансову підтримку локальних ініціатив.

Очікуваний ефект від впровадження таких заходів полягає у покращення економічних показників розвитку територіальних громад, диверсифікації їхньої економічної структури та інтеграції у глобальні європейські ринки. Соціальна економіка у даному випадку виступає каталізатором інноваційного розвитку та інструментом підвищення конкурентоспроможності громад. Порівняльний аналіз двох типів прикордонних територій дозволяє констатувати, що прикордонне положення є важливим чинником розвитку соціальної економіки. З одного боку, воно може обмежувати розвиток через периферійність і безпекові ризики, як у випадку північних громад, а з іншого – відкривати нові можливості через інтеграцію у транскордонні економічні процеси, що характерно для західного напрямку.

В даному контексті формування соціальної економіки потребує гнучкого підходу, який враховує як обмеження, так і потенціал прикордонного розташування. Для громад білоруського прикордоння ключовим є зміцнення внутрішніх ресурсів і соціальної стійкості, тоді як для громад польського прикордоння – максимальне використання можливостей зовнішньої інтеграції.

У межах дослідження детермінант формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області на засадах сталого розвитку особливого значення набуває проєктний підхід як інструмент практичної імплементації теоретичних положень та стратегічних орієнтирів розвитку. Проєктна діяльність у даному контексті виступає платформою для інтеграції різних груп стейкхолдерів зокрема, органів місцевого самоврядування, бізнесу, громадських організацій та населення. Така взаємодія забезпечить формування середовища спільної відповідальності за результати розвитку, що є ключовою передумовою становлення соціально орієнтованих економічних моделей.

Важливо також підкреслити, що ефективність проєктів у сфері соціальної економіки визначається їх відповідністю функціональним особливостям територій, типу громади та її просторового положення. Нерівномірність соціально-економічного розвитку, різна ресурсна забезпеченість, відмінності в інституційній спроможності та вплив прикордонного чинника обумовлюють необхідність диференціації проєктних ініціатив. Тому пріоритет надається адаптованим, контекстно чутливим підходам.

Застосування проєктного інструментарію дозволяє забезпечити поступовий перехід від одиничних заходів підтримки до системного розвитку соціальної економіки, орієнтованої на досягнення довгострокових цілей сталого розвитку. Мова йде насамперед про підвищення рівня зайнятості, зміцнення соціальної згуртованості, розвиток локального підприємництва, а також раціональне використання природного та людського потенціалу територій.

На рисунку 3.1 запропоновано ряд проєктних ініціатив щодо формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області з урахуванням функціональних характеристик, типу громади та прикордонного положення.

Рис. 3.8. Систематизація проєктних ініціатив для формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області з урахуванням їх типізації за різними критеріями (побудовано автором)

Варто зауважити, що впровадження саме диференційованих проєктів сприятиме формуванню багатофункціональної структури соціальної економіки, адаптованої до специфіки кожного типу територій. У сільських громадах це забезпечить зміцнення виробничої бази та розвиток кооперативних форм взаємодії, що приведе до зростання локальної доданої вартості та підвищення рівня економічної самодостатності. У селищних громадах відбудеться посилення їх ролі як сервісних центрів, що забезпечують доступ до соціальних та адміністративних послуг, тоді як міські громади концентруватимуть інноваційний потенціал і виступатимуть джерелом поширення нових практик соціального підприємництва.

Водночас врахування функціональних характеристик територій дозволить мінімізувати негативний вплив структурних обмежень і трансформувати їх у фактори розвитку. Зокрема, для територій з низьким рівнем соціально-економічного розвитку реалізація проєктів соціального підприємництва та локальної кооперації сприятиме активізації внутрішніх ресурсів, що зменшить залежність від зовнішньої фінансової підтримки. У громадах із природними обмеженнями розвиток екологічно орієнтованих ініціатив забезпечить поєднання економічної діяльності з принципами раціонального природокористування, що підвищить екологічну стійкість територій.

Суттєвого значення набуває врахування прикордонного положення громад, яке детермінує різні сценарії впливу проєктних ініціатив. У громадах, прилеглих до кордону з республікою білорусь, очікуваним результатом є зміцнення внутрішньої економічної стійкості, формування замкнених локальних економічних циклів та підвищення рівня соціальної згуртованості. Це дозволить знизити рівень економічної ізоляції та підвищити адаптивність до зовнішніх ризиків. Натомість для громад, що межують із Республікою Польща, реалізація транскордонних проєктів створює передумови для інтеграції у європейський економічний простір, розширення ринків збуту та залучення інвестиційних ресурсів, що суттєво підвищує їх конкурентоспроможність.

У більш широкому контексті впровадження зазначених проєктів сприятиме формуванню нової моделі соціально-економічного розвитку регіону, в основі якої лежать принципи інклюзивності, партнерства та сталості. Соціальна економіка набуватиме рис інтеграційної платформи, що поєднує інтереси різних соціальних груп, забезпечує доступ до економічних можливостей та сприяє зменшенню соціальної нерівності.

Формування портфеля проєктів, структурованого відповідно до типології територіальних громад і їх функціональних характеристик, створить методологічну основу для забезпечення узгодженості стратегічних і тактичних рішень у сфері розвитку соціальної економіки. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню керованості трансформацій і забезпечить більш стійку динаміку соціально-економічного розвитку громад.

У межах даного дослідження доцільно наголосити на вагомості програмно-цільового підходу як системоутворювального інструменту реалізації регіональної соціально-економічної політики.

Застосування програмно-цільового підходу дозволить структурувати процес формування соціальної економіки у вигляді взаємопов'язаних заходів, які враховують багатовимірну природу розвитку територіальних громад. Йдеться про необхідність інтеграції економічних інтересів, соціальних потреб населення та екологічних обмежень у єдину логіку управління розвитком, що, у свою чергу, сприяє досягненню довгострокової стійкості. Розроблення та впровадження відповідних цільових програм (рис. 3.9) дозволяє перейти від ситуативних рішень до системної політики, що ґрунтується на узгодженні економічних, соціальних та екологічних інтересів територіальних громад.

Особливістю формування таких програм є необхідність урахування просторово-функціональної диференціації територій, що проявляється у різному рівні соціально-економічного розвитку, типології громад (сільські, селищні, міські), а також специфіці їх прикордонного положення. Вказані фактори визначають ресурсний потенціал громад та їхню інституційну спроможність, доступ до ринків, характер господарської діяльності та ступінь інтеграції.

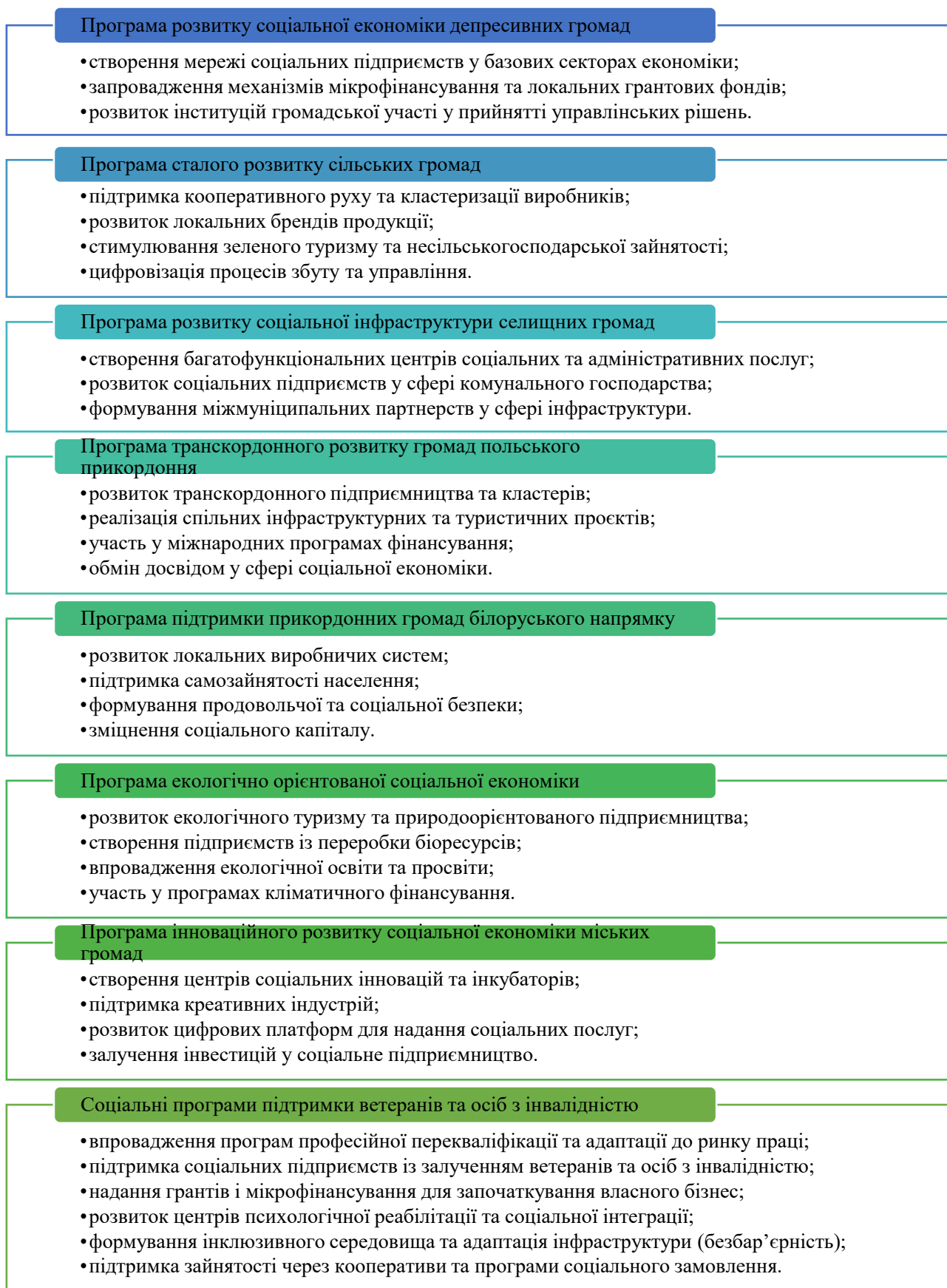

Рис. 3.9. Напрями розробки цільових програм формування соціальної економіки для територіальних громад Волинської області з урахуванням їх типізації за різними критеріями (побудовано автором)

З огляду на це, формування програм розвитку соціальної економіки потребує диференційованого підходу, що передбачає адаптацію інструментів впливу до конкретних умов функціонування територій. Такий підхід дозволяє забезпечити більш ефективне використання локальних ресурсів, мінімізувати вплив структурних обмежень та створити передумови для активізації внутрішніх і зовнішніх чинників зростання.

Реалізація запропонованих програм формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області матиме комплексний трансформаційний вплив на подальший розвиток локальних соціально-економічних систем, що проявлятиметься у структурних, інституційних та соціальних змінах.

Передусім, впровадження таких програм сприятиме диверсифікації економічної діяльності громад. Формування соціальних підприємств, кооперативних об'єднань та інноваційних форм господарювання забезпечить розширення спектра економічних практик і зменшення залежності територій від традиційних галузей. Унаслідок цього підвищиться рівень економічної стійкості громад, що особливо важливо в умовах зовнішніх викликів та нестабільності. Важливим наслідком стане активізація зайнятості та підвищення рівня доходів населення. Необхідно зауважити, що реалізація даних програм сприятиме створенню нових робочих місць, зокрема для соціально вразливих груп, що сприятиме зменшенню безробіття та соціальної диференціації. Соціальна економіка у цьому контексті виконуватиме функцію механізму соціальної інтеграції, забезпечуючи більш рівний доступ до економічних можливостей.

Не менш суттєвим є вплив на розвиток соціального капіталу громад, зокрема програмні ініціативи, що передбачають кооперацію, партнерство та залучення населення до ухвалення рішень, сприятимуть зміцненню довіри, формуванню горизонтальних зв'язків і розвитку культури взаємодії. Це, у свою чергу, підвищує здатність громад до самоорганізації та ефективного реагування на внутрішні і зовнішні виклики.

В інституційному вимірі реалізація програм забезпечить підвищення управлінської спроможності органів місцевого самоврядування. Відпрацювання механізмів програмного управління, залучення різних стейкхолдерів та освоєння нових фінансових інструментів сприятиме формуванню більш ефективної системи локального врядування, орієнтованого на результати. З урахуванням просторової специфіки, вагомий ефект проявлятиметься також у зменшенні територіальних диспропорцій. Сільські, селищні та міські громади, а також прикордонні території отримують можливість розвиватися відповідно до власного потенціалу, що забезпечить більш збалансований регіональний розвиток. Зокрема, у прикордонних громадах посиляться або внутрішня самодостатність, або інтеграція у транскордонні економічні процеси, залежно від конкретного географічного напрямку.

У контексті подальшого розвитку територіальних громад Волинської області особливого значення також набуває формування та реалізація соціальних програм, спрямованих на підтримку військовослужбовців після завершення служби та осіб з інвалідністю. Зазначені категорії населення в умовах сучасних суспільно-економічних трансформацій потребують не лише соціального захисту, але й створення умов для їх повноцінної інтеграції у локальні економічні процеси, що відповідає принципам інклюзивності та сталого розвитку.

У межах соціальної економіки такі програми доцільно розглядати як інструмент активної соціально-економічної реінтеграції, спрямований на відновлення трудового потенціалу, розвиток самозайнятості та залучення до підприємницької діяльності. Йдеться не лише про компенсаційні заходи, а про формування нових можливостей участі зазначених груп населення у створенні доданої вартості на рівні територіальних громад.

У подальшому розвитку громад це матиме багатовимірний вплив. Передусім реалізація таких програм сприятиме підвищенню рівня зайнятості за рахунок створення спеціалізованих робочих місць, розвитку соціальних підприємств та підтримки підприємницьких ініціатив ветеранів і осіб з інвалідністю. Це дозволить зменшити рівень соціальної вразливості та

залежності від бюджетних трансфертів, водночас підвищуючи фінансову спроможність домогосподарств. Залучення військовослужбовців після служби та осіб з інвалідністю до економічної та громадської діяльності сприятиме формуванню середовища взаємної підтримки, довіри та солідарності. У результаті зміцнюється соціальний капітал громади, що виступає одним із ключових ресурсів сталого розвитку.

У контексті розвитку соціальної економіки на прикордонних територіях значення таких програм додатково посилюється. У громадах, що функціонують в умовах обмежених економічних можливостей, вони сприятимуть зміцненню внутрішньої стійкості та самозабезпечення, у західних прикордонних громадах відкривається потенціал для участі у міжнародних ініціативах з реабілітації та соціальної інтеграції, що дозволяє підвищити якість відповідних послуг та адаптувати європейські практики.

У стратегічній перспективі впровадження соціальних програм підтримки військовослужбовців після служби та осіб з інвалідністю формує передумови для якісної трансформації соціальної економіки територіальних громад. Вона набуває виразно інклюзивного характеру, орієнтованого на максимальне залучення людського потенціалу до процесів розвитку. Такий підхід забезпечує не лише соціальну справедливість, але й підвищує загальну ефективність функціонування локальних економічних систем, зміцнюючи їхню стійкість у довгостроковій перспективі.

У довгостроковій перспективі розробка і реалізація цільових програм сприятиме інституціоналізації соціальної економіки як невід'ємної складової розвитку територіальних громад. Це означає перехід від епізодичних ініціатив до стійкої системи соціально орієнтованого господарювання, яка забезпечує баланс між економічною ефективністю, соціальною справедливістю та екологічною відповідальністю. Системна реалізація відповідних ініціатив сприятиме поступовій трансформації економік територіальних громад у напрямі інклюзивності, інноваційності та соціальної орієнтованості. Формування мережі соціальних підприємств, розвиток кооперативних форм господарювання,

підтримка вразливих категорій населення та розбудова інфраструктури соціальних послуг створять передумови для зростання зайнятості, підвищення рівня доходів і зміцнення соціальної згуртованості у громадах.

На території територіальних громад Волинської області реалізовувалося ряд проєктів, спрямованих на розвиток економіки депресивних громад, які можуть бути використані для інших громад регіону. Зокрема Володимирська міська територіальна громада [9] у 2023-2025 рр. (в межах проєкту USAID HOVERLA) реалізовувала проєкт під назвою «Зміцнення співпраці між органами місцевого самоврядування та підприємствами у сфері місцевого економічного розвитку». Шацька селищна територіальна громада [104] протягом 2022–2025 рр. (в рамках стратегій розвитку та міжнародних програм) реалізовувала проєкт «Розвиток малого та середнього підприємництва і туристичного сектору Шацької громади». У свою чергу, Любешівська територіальна громада [53] (за підтримки USAID і партнерських організацій) протягом 2023-2024 рр. реалізовувала проєкт «Розробка та впровадження стратегії місцевого економічного розвитку».

Група територіальних громад Волинської області (Рожищенська [78], Горохівська [28], Ківерцівська [44], Любешівська [53] тощо) протягом 2023-2024 рр., за підтримки програм ANTS та USAID HOVERLA реалізовували проєкт «Економічний розвиток територіальних громад Волинської області». Загалом усі згадані проєкти спрямовані на стимулювання місцевого економічного розвитку через підтримку підприємництва, залучення інвестицій, розвиток туристичного потенціалу, удосконалення адміністративних послуг, стратегічне планування та зміцнення співпраці між органами місцевого самоврядування, бізнесом і громадськістю. Їх реалізація сприяє підвищенню економічної спроможності громад, створенню нових робочих місць, покращенню якості послуг та забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку регіону.

Якщо розглядати програми сталого розвитку сільських територій, які успішно реалізовувалися територіальними громадами Волинської області, то можна виокремити проєкт USAID HOVERLA (2024-2025 рр.) «Зміцнення

співпраці між органами місцевого самоврядування та підприємствами у сфері місцевого економічного розвитку» (грантодавець – ANTS) (Боратинська [4], Вишнівська [7], Володимирська [9], Горохівська, Зимнівська [41], Ківерцівська [44], Локачинська [52], Любешівська [53], Рожищенська [78], Шацька [104]). Програма «U-LEAD з Європою» до заходів і програм підтримки залучаються громади Волинської області (зокрема Ратнівська, а також окремі громади області в тематичних програмах із сільського розвитку) триває реалізація з 2016 р.

Наразі найбільш масштабними програмами, які сприяють сталому розвитку територіальних громад Волинської області, є «U-LEAD з Європою» (2016-2027 рр.), USAID «ГОВЕРЛА» (2021-2027 рр.) та Interreg NEXT Польща – Україна 2021-2027. Вони охоплюють більшість територіальних громад області та спрямовані на розвиток місцевої економіки, підприємництва, сільських територій, транскордонного співробітництва, модернізацію інфраструктури, підвищення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування та покращення якості життя населення.

Якщо йдеться про програми розвитку соціальної інфраструктури селищних громад у Волинській області, то вони реалізуються не як одна окрема програма, а через державні, обласні та міжнародні проекти. Зокрема даною програмою охоплено понад 20 територіальних громад, серед яких найбільш активно залучені Маневицька, Камінь-Каширська, Локачинська, Рожищенська, Турійська, Устилузька, Ратнівська, Старовижівська, Торчинська та Боратинська громади. Основними напрямками є модернізація закладів освіти, охорони здоров'я та соціального захисту, покращення житлових умов, розвиток соціальних послуг і підтримка сімей з дітьми.

Програма транскордонного розвитку громад польсько-українського прикордоння (Interreg NEXT Польща – Україна 2021-2027 [73]) реалізується у територіальних громадах Волинської області, які мають спільні проекти з польськими партнерами у сферах охорони здоров'я, туризму, екології, розвитку інфраструктури та місцевого економічного розвитку.

Для територіальних громад, що межують з білоруссю, окремої державної програми підтримки прикордонних громад білоруського напрямку наразі немає. Натомість у 2024-2027 роках передбачено реалізацію заходів підтримки північних прикордонних громад у межах програм регіонального розвитку, безпеки та міжнародної технічної допомоги. Підтримка прикордонних громад білоруського напрямку у Волинській області здійснюється переважно для Камінь-Каширської, Любешівської, Ратнівської, Забродівської, Самарівської та Шацької територіальних громад. Основними напрямками є зміцнення безпеки та стійкості громад, розвиток інфраструктури, підвищення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, підтримка місцевої економіки та залучення міжнародної технічної допомоги.

На сьогодні окремої програми екологічно орієнтованої соціальної економіки у Волинській області немає. Натомість її цілі реалізуються через Регіональну екологічну програму «Екологія 2023-2026» [77], Стратегію розвитку Волинської області до 2027 року [67] та місцеві екологічні проекти територіальних громад. Ці документи спрямовані на забезпечення сталого розвитку територіальних громад Волинської області шляхом раціонального використання природних ресурсів, охорони довкілля, розвитку системи управління відходами, збереження водних і лісових ресурсів, підвищення енергоефективності та екологічної безпеки, які буде доцільно реалізовувати в інших громадах регіону.

В усіх територіальних громадах Волинської області варто звернути увагу на зоробку та впровадження програми інноваційного розвитку соціальної економіки, яка буде спрямована на розвиток інноваційної економіки міських громад шляхом підтримки підприємництва, цифрової трансформації, впровадження сучасних технологій, розвитку інноваційної інфраструктури, залучення інвестицій, підвищення конкурентоспроможності підприємств та створення нових робочих місць. Реалізація заходів сприяє сталому соціально-економічному розвитку міських територіальних громад Волинської області.

Соціальна підтримка ветеранів та осіб з інвалідністю у Волинській області реалізується у всіх територіальних громадах, але найбільш розвинена у великих міських громадах, де функціонують ветеранські хаби, ЦНАПи та спеціальні програми підтримки, що забезпечують комплексний підхід – від фінансової допомоги до реабілітації та інтеграції в громаду.

Висновки до третього розділу

1. Доведено, що в умовах децентралізації соціальна політика набуває ролі одного з ключових чинників формування соціальної економіки територіальних громад, оскільки забезпечує узгодження соціальних, економічних та екологічних складових місцевого розвитку. Встановлено, що для територіальних громад Волинської області актуальність удосконалення соціальної політики посилюється під впливом прикордонного положення регіону, демографічних трансформацій, міграційних процесів, нерівномірності ресурсного забезпечення та зростання потреб у підвищенні соціальної стійкості громад.

2. Обґрунтовано концептуальну модель визначення пріоритетів соціальної політики територіальних громад на засадах сталого розвитку, основу якої становлять стратегічна мета забезпечення сталого соціального розвитку громад, система пріоритетів, механізми реалізації, суб'єкти впливу та очікувані результати. Визначено, що ключовими пріоритетами соціальної політики повинні виступати розвиток людського капіталу, соціальна згуртованість, інклюзивність, доступність соціальних послуг, економічна активність населення, екологічна безпека та цифровізація соціальної сфери.

3. Розроблено дерево стратегічних цілей соціальної політики територіальних громад, яке дозволило систематизувати взаємозв'язок між стратегічними пріоритетами, економічними, соціальними та управлінськими цілями, інструментами їх реалізації та очікуваними результатами. Встановлено, що досягнення стратегічних цілей соціальної політики забезпечує підвищення економічної активності населення, розвиток людського і соціального капіталу,

зміцнення соціальної інтеграції та підвищення стійкості громад до зовнішніх викликів.

4. Запропоновано механізм реалізації соціальної політики територіальних громад на засадах сталого розвитку, який охоплює визначення стратегічних цілей, оцінювання соціально-економічних потреб населення, формування пріоритетів, реалізацію програм і проєктів, моніторинг результативності та коригування управлінських рішень. Особливістю запропонованого механізму є його циклічний характер, що забезпечує адаптивність соціальної політики до змін внутрішнього та зовнішнього середовища.

5. Удосконалено підхід до систематизації видів соціальної політики територіальних громад залежно від рівня розвитку соціальної економіки, функціонального типу територій та особливостей прикордонного розташування. Обґрунтовано доцільність переходу від компенсаційних і підтримувальних моделей соціальної політики до інноваційно-партнерських моделей, орієнтованих на розвиток соціального підприємництва, людського капіталу та соціальних інновацій.

6. Доведено необхідність диференціації напрямів розвитку соціальної економіки залежно від типу територіальної громади. Для сільських громад пріоритетними визначено розвиток фермерства, кооперації, органічного виробництва, зеленого туризму та місцевого соціального підприємництва; для селищних громад – підтримку малого бізнесу, рекреаційної діяльності, розвитку соціальної інфраструктури та міжмуніципального співробітництва; для міських громад – розвиток соціальних інновацій, цифрових сервісів, соціального інвестування та інклюзивного середовища.

7. Встановлено, що ефективність формування соціальної економіки територіальних громад Волинської області визначається комплексним впливом природно-ресурсних, соціально-демографічних, фінансово-економічних, інфраструктурних та інституціонально-правових детермінант. Їх узгоджене врахування створює передумови для підвищення економічної активності

населення, зміцнення соціального капіталу, покращення доступності соціальних послуг та забезпечення довгострокової соціальної стійкості територій.

8. Обґрунтовано доцільність використання проєктного та програмного підходів як основних інструментів практичної реалізації соціальної економіки. Запропоновано систему заходів, проєктів і програм, диференційованих за функціональними типами територій, типами громад та особливостями прикордонного розташування. Їх реалізація сприятиме активізації місцевого підприємництва, розвитку соціальних підприємств, підвищенню рівня зайнятості населення, зміцненню соціальної згуртованості та зменшенню міжтериторіальних диспропорцій.

9. У результаті проведеного дослідження доведено, що соціальна економіка повинна розглядатися як важливий інструмент досягнення сталого розвитку територіальних громад регіону, який забезпечує ефективне поєднання економічної результативності, соціальної відповідальності та екологічної збалансованості, формуючи підґрунтя для підвищення якості життя населення та зміцнення конкурентоспроможності територій.

Одержані результати, які висвітлені в розділі 3, опубліковано в працях автора [16-24, 107-109, 141].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладного завдання щодо обґрунтування детермінант формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку. Результати проведеного дослідження дали можливість сформулювати такі загальні висновки:

1. Обґрунтовано теоретичні засади соціальної економіки у контексті сучасної парадигми сталого розвитку шляхом уточнення змісту даного поняття як цілісної системи соціально-економічних відносин, інститутів, суб'єктів та механізмів, функціонування яких спрямоване на досягнення балансу між економічними, соціальними та екологічними інтересами суспільства. Запропонований підхід дозволяє розглядати соціальну економіку як важливий інструмент підвищення добробуту населення, зміцнення соціальної згуртованості та забезпечення довгострокової стійкості розвитку територій.

2. Розвинуто концептуальні положення щодо визначення детермінант розвитку соціальної економіки територіальних громад на основі системної взаємодії фінансової, інституційної, людської, соціальної, інноваційної та інфраструктурної складових. Встановлено, що саме комплексний вплив зазначених чинників визначає рівень розвитку соціальної економіки, формує передумови для підвищення конкурентоспроможності громад та забезпечує їх адаптивність до сучасних соціально-економічних викликів.

3. Узагальнення зарубіжного досвіду засвідчило, що найбільш результативними інструментами розвитку соціальної економіки є соціальне підприємництво, міжсекторальне партнерство, розвиток соціального капіталу, інституційна підтримка громадських ініціатив та використання механізмів територіального співробітництва. Визначено напрями адаптації європейських практик до умов України, реалізація яких сприятиме посиленню соціальної згуртованості громад, розвитку їх економічного потенціалу та забезпеченню досягнення цілей сталого розвитку.

4. Проведене групування територіальних громад Волинської області за функціональними типами територій дозволило виявити суттєву просторову неоднорідність умов формування соціальної економіки. Встановлено, що різні функціональні типи територій характеризуються відмінними поєднаннями соціально-економічних, природно-ресурсних та інституційних характеристик, що обумовлює необхідність застосування диференційованих підходів до формування та реалізації політики місцевого розвитку.

5. Аналіз фінансового забезпечення соціальної економіки територіальних громад Волинської області у 2021-2025 рр. підтвердив збереження соціально орієнтованого характеру місцевої бюджетної політики. Встановлено, що основними напрямками фінансування залишаються освіта, соціальний захист населення, охорона здоров'я та підтримка духовного і фізичного розвитку. Водночас виявлено значну територіальну диференціацію рівня фінансування соціальної сфери, що зумовлено відмінностями у фінансовій спроможності громад та посилюється впливом воєнних викликів і прикордонного положення окремих територій.

6. Розроблено й апробовано методичний підхід до інтегрального оцінювання рівня розвитку соціальної економіки територіальних громад регіону, який базується на оцінці масштабу фінансування соціальної сфери, фінансової спроможності соціальної економіки, пріоритетності соціальної політики та забезпеченості населення соціальними послугами. Результати апробації на матеріалах 54 територіальних громад Волинської області засвідчили наявність помітних міжмуніципальних відмінностей та дозволили сформувати аналітичне підґрунтя для подальшого вибору інструментів соціальної політики залежно від рівня розвитку громад.

7. Обґрунтовано концептуальні засади формування соціальної політики територіальних громад на основі принципів сталого розвитку та рівня розвитку соціальної економіки. Доведено доцільність переходу від переважно компенсаційних механізмів соціальної підтримки до моделей, орієнтованих на розвиток людського капіталу, соціальну інтеграцію, соціальне підприємництво, інноваційність та міжсекторне партнерство. Запропоновано типологію соціальних

політик залежно від виду громади, функціонального статусу території та її прикордонного положення.

8. Визначено перспективні напрями формування соціальної економіки для сільських, селищних та міських територіальних громад з урахуванням особливостей впливу природно-ресурсних, соціально-демографічних, фінансово-економічних, інфраструктурних та інституційно-правових детермінант. Доведено необхідність застосування диференційованих механізмів розвитку соціальної економіки, які найбільшою мірою відповідають ресурсному потенціалу та функціональній специфіці кожного типу територій.

9. Розроблено систему диференційованих проєктів, програм та практичних заходів щодо формування соціальної економіки територіальних громад регіону, яка враховує функціональні характеристики територій, адміністративний статус громад та особливості їх прикордонного розташування. Практична реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню соціальної стійкості громад, розвитку соціального підприємництва, зміцненню інституційної спроможності місцевого самоврядування, активізації використання внутрішнього потенціалу територій та скороченню внутрішньорегіональних диспропорцій.

10. Результати проведеного дослідження підтверджують, що формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку є складним багатofакторним процесом, ефективність якого залежить від узгодженого впливу фінансових, соціальних, природно-ресурсних, інституційних та інфраструктурних детермінант. Запропоновані теоретико-методичні положення та практичні рекомендації створюють наукове підґрунтя для підвищення ефективності місцевої соціальної політики, зміцнення людського потенціалу, забезпечення соціальної згуртованості населення та досягнення цілей сталого розвитку територіальних громад регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушків Б. М., Кирич Н. Б., Латинін М. А., Погайдак О. Б., Співак С.М. Особливості формування добровільних конкурентоспроможних об'єднань територіальних громад в умовах децентралізації: проблеми та перспективи моделювання процесу. *Теорія та практика державного управління*. 2017. №2(57). С. 1–8.
2. Багмет К. В. Соціальна економіка vs економіка спільного доступу: пошук спільних принципів. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2017. № 1. С. 27–33.
3. Бенювська Л. Я. Соціальна інфраструктура територіальних громад: інтереси стейкхолдерів. *Галицький економічний вісник*. 2021. Том 69. № 2. С. 14–23.
4. Боратинська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://bortg.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
5. Видатки місцевих бюджетів Волинської області (функціональна класифікація). Open Budget : державний вебпортал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget/0350000000/local-expenses?class=functional> (дата звернення: 24.03.2026).
6. Визначається перелік громад з особливими умовами для розвитку. Волинська обласна рада : офіц. вебсайт. 2026. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2026/vyznachayetsya-perelik-gromad-z-osoblyvymy-umovamy-dlya-rozvytku/> (дата звернення: 24.03.2026).
7. Вишнівська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://vyshniv-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
8. Волинська область. Децентралізація : офіційний портал реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. URL: <https://decentralization.ua/areas/0332> (дата звернення: 24.03.2026).
9. Володимирська міська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://volodymyrrada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).

10. Голобська селищна територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://goloby-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
11. Головнієньська селищна територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://golovne-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
12. Головне управління статистики у Волинській області : офіційний вебсайт. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 30.06.2026).
13. Гончаренко В. В., Пантелеймоненко А. О. Дискусійні аспекти використання терміна «соціальна економіка» в сучасній українській економічній науці. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2020. Вип. 53. С. 83–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ingedu_2020_53_6.
14. Гончаренко В. В., Пожар А. А., Єжелей Ю. О. «Третій сектор» і соціальна економіка у сучасному світі. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-15>.
15. Гончарова С.Ю., Гончаров А. Б., Аграмакова Н. В. Соціальна економіка: сутність, принципи, функції та основні орієнтири для України. *Бізнес Інформ*. 2018. № 3. С. 21–26.
16. Гордійчук Ю. Р. Виклики та напрями розвитку соціальної і солідарної економіки в умовах війни. Детермінанти відновлення економіки України: національний, регіональний, локальний рівні : матеріали міжнародного круглого столу, Луцьк, 19 травня 2023 р. Луцьк: ЛНТУ, 2023. С. 20-22.
17. Гордійчук Ю. Р. Проблеми стимулювання розвитку соціальної та солідарної економіки в умовах євроінтеграції. Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали ІХ міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Луцьк, 15 груд. 2023 р.). Луцьк: ЛНТУ, 2023. Ч.2. С. 32-34.
18. Гордійчук Ю. Р. Розвиток суб'єктів солідарної економіки у регіонах польськоукраїнського прикордоння. Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Детермінанти соціально-економічного відновлення держави, регіонів та суб'єктів господарювання»: 15 листопада 2024р., м. Рівне. Рівне: НУВГП, 2024. С. 392-393. <https://ep3.nuwm.edu.ua/31959/>

19. Гордійчук Ю.Р. Напрями розвитку соціальної відповідальності гмін і територіальних громад на території регіонів польсько-українського прикордоння. Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали Х Міжнар. наук.-практ. конф., Частина 1. Луцьк, 6 груд. 2024 р., Луцьк: Надстир'я, 2024. С. 21-22. <https://lib.lntu.edu.ua/uk/147258369/18111>

20. Гордійчук Ю.Р. Перспективні напрями реалізації польсько-українських проектів розвитку соціальної та солідарної економіки у прикордонних регіонах. Польсько-українське прикордоння як сфера трансформації: матеріали міжнародного круглого столу, Люблін-Луцьк, 28 березня 2025 р. Луцьк: Надстир'я, 2025. С. 30-32. <https://lib.lntu.edu.ua/uk/147258369/19575>

21. Гордійчук Ю.Р. Розвиток соціальної і солідарної економіки в умовах євроінтеграції. Україна – ЄС: виклики та перспективи: матеріали міжнародного наукового семінару, Луцьк, 16 травня 2024 р. Луцьк: ЛНТУ, 2024. С. 12-13.

22. Гордійчук Ю.Р. Розвиток соціальної та солідарної економіки у містах польсько-українського прикордоння. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (присвячена пам'яті професора Григорія Євтіївича Мазнева). (м. Харків, 06-07 березня 2025 року). Харків : ДБТУ. Ч. 1. 2025. С. 621-624.

23. Гордійчук Ю.Р. Розвиток соціальної та солідарної економіки як умова прискорення євроінтеграції України у повоєнний період. Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами : ХІ Міжнар. наук.-практ. конф., Частина 1. Луцьк, 5 груд. 2025 р., Луцьк: Надстир'я, 2025. С. 171-173. <https://repository.lntu.edu.ua/handle/123456789/2517>

24. Гордійчук Ю.Р., Шубалий О.М. Формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку. Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції. Збірник тез ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. Я.П. Березівського, І.І. Гаврилюк. Дубляни, 2026. С. 131-134.

25. Гордійчук, Ю., & Міщук, Є. (2026). Соціальна економіка як драйвер сталого розвитку регіонів. *Економіка та суспільство*, (86). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-86-128>
26. Головне управління статистики у Волинській області : офіційний вебсайт. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 30.03.2026).
27. Городищенська сільська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://gorodyshchenska-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
28. Горохівська міська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://gorokhivrada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
29. Громади України: база знань про місцеве самоврядування. Децентралізація : офіційний портал. URL: <https://decentralization.ua/newgromada> (дата звернення: 24.03.2026).
30. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 10.03.2026).
31. Дзямулич М. І. Соціальне страхування, як елемент соціальної економіки в Україні. *Економічний форум*. 2022. № 4. С. 3–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2022_4_3.
32. Дзямулич М. І. Формування соціальної економіки в Україні. *Економічний форум*. 2022. №3. С. 3–8.
33. Дзямулич М. І., Косінський П. М. Психологія управління та аудит персоналу як інструменти зміцнення резильєнтності підприємств у контексті соціальної та цифрової економіки й забезпечення справедливої праці. *Агросвіт*. 2025. №24. С. 168–173.
34. Дзямулич М. І., Романів В. Я., Содома Р. І. Психологія управління персоналом в контексті соціальної економіки: роль кадрового аудиту в підвищенні резильєнтності корпорацій до зовнішніх шоків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. №21. С. 185–189.
35. Дзямулич М. І., Урбан О. А. Концептуальні засади формування соціальної економіки в Україні. *Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»*. 2022. №19(75). С. 68–74.

36. Доходи місцевих бюджетів Волинської області. Open Budget : державний вебпортал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget/0350000000/local-incomes> (дата звернення: 24.03.2026).
37. Дубечненська сільська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://dubechnenska-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
38. Економіка соціальна. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-18744>.
39. Забродівська сільська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://zabrody-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
40. Звіти про виконання місцевих бюджетів Волинської області. Єдиний державний вебпортал відкритих даних України (data.gov.ua). URL: <https://data.gov.ua/dataset/debc0ec7-f71f-4c09-9d6e-c32fc2fef950> (дата звернення: 24.03.2026).
41. Зимнівська сільська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://zymniv-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
42. Інститут громадянського суспільства. Законодавство політики згуртованості ЄС. 26.02.2025. URL: <https://www.csi.org.ua/books/zakonodavstvo-polityky-zgurtovanosti-yes/> (дата звернення: 25.03.2026).
43. Камінь-Каширська міська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://kmk-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
44. Ківерцівська міська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://kivrada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
45. Ковальчук К. Ф., Ковальчук Д. К., Лебедева В. К. Соціальна ринкова економіка: проблеми та перспективи. *Грааль науки*. 2024. № 46. С. 110–113. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.11.2024.009>.
46. Копачівська сільська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://kopachivska-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).

47. Корнецький А. О., Колчин О. Д. Соціальна економіка: характеристика та суб'єкти. *Економічний простір*. 2022. № 177. С. 47–52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/177-8>.
48. Косінський П. М. Теоретичні аспекти та принципи формування концепції соціальної економіки. *Економічний форум*. 2022. № 2. С. 9–14. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-2-2>.
49. Косінський П. М. Функції соціальної економіки в процесі забезпечення сталого розвитку. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 7 (7). С. 75–84. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-7\(7\)-75-84](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-7(7)-75-84).
50. Кузнецов О. А. Соціальна економіка у працях М. Д. Кондратьєва. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2016. № 3. С. 31–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2016_3_5.
51. Кузьмак О.М., Кузьмак О.І. Сталий розвиток міст як інструмент повернення біженців: перспективи відновлення громад в Україні. Економічні науки: Серія “Регіональна економіка”. Випуск №21(83). 2024. С.165-175 [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2024-21\(83\)-18](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2024-21(83)-18)
52. Локачинська селищна територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://lokachynska-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
53. Любешівська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://lubeshivska-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
54. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні: Монографія. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2015. 244 с.
55. Маневицька селищна територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://manevyuchi-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
56. Міжнародна організація праці. 2022. Резолюція про гідну працю та соціальну та солідарну економіку. Міжнародна конференція праці – 110 сесія, 2022 р. (10 червня 2022 р.). URL: https://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/110/reports/texts-adopted/WCMS_848633/lang-en/index.htm

57. Моніторинг виконання місцевих бюджетів області за доходами. Волинська обласна державна адміністрація : офіційний вебсайт. URL: <https://voladm.gov.ua/article/monitoring-vikonannya-miscevih-byudzhetiv-oblasti-za-dohodami/> (дата звернення: 24.03.2026).
58. Олицька селищна територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://olytska-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
59. Ортіна Г. В., Сокіл О. Г., Прус Ю. О., Застрожнікова І. В., Єфіменко Л. М. Сталий розвиток місцевих громад в умовах децентралізації: монографія. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2019. 171 с.
60. Пантелеймоненко А. О., Гончаренко В. В., Рижик І. О. Кооперативи у сфері шкільної освіти як складник соціальної економіки. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2020. № 2. С. 147–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2020_2_27.
61. Перетворення нашого світу: Порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року : резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/70/1 від 25 вересня 2015 р. Організація Об'єднаних Націй, 2015. 38 с. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата звернення: 28.03.2026).
62. Підгайцівська сільська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://pidgauci-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
63. Полінкевич О., Кузьмак О., Камінський Р. Соціальний добробут як чинник сталого розвитку. Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2023. Вип. 65. С. 35-48 DOI : <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2023.65.0.6504>
64. Полторак А. С. Організація соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Modern Economics*. 2020. №33. С. 88–98.
65. Попадинець О. В. Соціалізація економіки як нова парадигма економічної теорії. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. Вип. 49. С. 228–231.
66. Поплавська О. М., Ярош В. В. Інструментарій забезпечення соціальної безпеки на різних рівнях прийняття рішень. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2025. №44. С. 222–229.

67. Про нову редакцію Стратегії розвитку Волинської області на період до 2027 року : рішення Волинської обласної ради від 21.08.2025 № 33/2. Волинська обласна рада. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/resolutions/pro-novu-redakcziyu-strategiyi-rozvytku-volynskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/> (дата звернення: 30.03.2026).

68. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.03.2026).

69. Про визначення переліку функціональних типів територій та вимог до показників для віднесення територій до різних функціональних типів : постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2025 № 1493. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1493-2025-%D0%BF/conv#Text> (дата звернення: 24.03.2026).

70. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 24.03.2026). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1493-2025-%D0%BF/conv#Text>

71. Про затвердження Державної цільової програми справедливої трансформації вугільних регіонів України на період до 2030 року : постанова Кабінету Міністрів України від 18 черв. 2025 р. № 711. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-2025-%D0%BF> (дата звернення: 24.03.2026).

72. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 28.02.2025 № 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-25#Text> (дата звернення: 24.03.2026).

73. Програма Interreg NEXT Польща-Україна 2021-2027 : офіційний вебсайт. URL: <https://pl-ua.eu/en/> (дата звернення: 30.03.2026).

74. Пронько Л. М. Соціальна політика об'єднаних територіальних громад як засіб відтворення людського капіталу сільських територій. *Економічний дискурс*. 2022. Випуск 1–2. С. 74–82.

75. Пронько Л. М., Затайдух К. Ю., Чорний Я. І. Економічний розвиток територіальних громад: сутність, особливості та стратегічні перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. №59.

76. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 30.03.2026)..

77. Регіональна екологічна програма «Екологія 2023-2026». Волинська обласна державна адміністрація: офіційний вебсайт. URL: <https://voladm.gov.ua/category/regionalna-ekologichna-programa-ekologiya-2023-2026/1/> (дата звернення: 30.03.2026).

78. Рожищенська міська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://rozhyshche-rada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).

79. Романовський О.О. Огляд тенденцій розвитку соціальної економіки в умовах глобалізації та світових економічних криз. *Ефективна економіка*. № 6, 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4133>

80. Сахно Т. А. Економічні основи життєдіяльності територіальних громад у регіональному розвитку: механізми формування та функціонування : монографія. Черкаси : видавець Пономаренко Р. В., 2023. 250 с.

81. Сімахова А. О. Розвиток соціальної економіки в Польщі: досвід для України. *Економіка України*. 2021. № 11. С. 75–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2021_11_7.

82. Скриньковський Р. М., Тиркало Ю.Є. Соціальна економіка та соціальна політика: спільні риси та відмінності (теоретичні аспекти). *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Економічні науки. 2021. № 12(2). С. 7-14. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2021_12\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2021_12(2)_3).

83. Соціальна економіка : конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання за спеціальністю 051 «Економіка» / уклад. Л. С. Ларка. [електронне видання]. Харків : НТУ «ХПІ», 2017. 56 с.

84. Соціальна економіка : підручник / О. М. Шубалий, Н. Т. Рудь, М. І. Дзямучич, А. І. Гордійчук, І. В. Шубала, П.М. Косінський, О. В. Потьомкіна; за заг. ред. О. М. Шубалого. Луцьк : ЛНТУ, 2022.

85. Соціальна економіка [Електронний ресурс] : навч. посіб. / Г. В. Назарова, С. Ю. Гончарова, Ю. В. Сотнікова, Н. В. Аграмакова ; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. Електрон. текстові дан. (7,82 МБ). Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 284 с.

86. Старовижівська селищна територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://stvyzhivska-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).

87. Стегней М., Черничко Т., Лінтур І., Хаустова К., Шолтес Е. Інноваційні засади сталого розвитку територіальних одиниць на основі використання їх економічного потенціалу. Modeling the development of the economic systems : науковий журнал / гол.ред. Хрущ Н.А. Хмельницький : ХНУ, 2023. №4. С. 32-40. DOI <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-10-4>

88. Стегней М.І., Лінтур І.В., Хаустова К.М., Петричко М.М., Шолтес Е.Е. Відновлення економічного потенціалу сталого розвитку територіальних одиниць України в умовах подолання загроз економічної безпеки. Український журнал прикладної економіки та техніки : науковий журнал / гол. ред. Язлюк Б. – Тернопіль : ТНЕК, 2024. Т.9, №1. С. 12-17.

89. Стегней М.І., Прокопець Р.І. Статистична оцінка бюджетної ефективності сталого розвитку територіальних громад Закарпатської області в умовах економічних турбулентностей. Журнал з менеджменту, економіки та технологій : науковий журнал / гол.ред. Кошканда І.В. Харків : Державний біотехнічний університет, 2025. № 1. С. 224-235.

90. Сторонянська І. З. Децентралізація в Україні та її вплив на соціально-економічний розвиток територій: методичні підходи та результати оцінювання: наукова доповідь. Львів : ІРД НАНУ, 2018. 144 с.

91. Сторонянська І. З., Беновська Л. Я. Зміни у розподілі доходів від ПДФО як виклик для системи фінансового вирівнювання місцевих бюджетів в умовах війни. *Регіональна економіка*. 2023. №3(109). С. 110-120. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-3-10>

92. Сторонянська І. З., Беновська Л. Я. Освітня інфраструктура територіальних громад в умовах війни: проблеми та ризики. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2022. Вип. 2(154). С. 15-21. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2022-2-3>.

93. Сторонянська І. З., Дуб А. Р. Інституціональні виклики інтеграції управління публічними інвестиціями у систему стратегічного планування розвитку територіальних громад та шляхи їх подолання. *Проблеми економіки*. 2026. №1. С. 141–148. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2026-1-141-148>

94. Територіальні громади Волинської області. Волинська обласна державна адміністрація : офіц. вебсайт. URL: <https://voladm.gov.ua/article/teritorialni-gromadi-volinskoji-oblasti/> (дата звернення: 24.06.2026).

95. Торчинська селищна територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://torchynska-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).

96. Тростянська К. М., Цюпа О. П., Дмитровська В. С. Фінансова децентралізація та її вплив на економічне зростання територіальних громад. *Академічні візії*. 2024. №33.

97. Турійська селищна територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://turiysk-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).

98. Устилузька міська територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://ustyluzka-gromada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).

99. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/8468/socialna-ekonomika>.

100. Функціональні типи територій територіальних громад. Інформаційно-аналітична платформа регіонального розвитку. Інтерактивний ГІС-довідник.

Товариство дослідників України. Січень 2023. URL: <https://region.development.tdukr.com/> (дата звернення: 24.03.2026).

101. Функціональні типи територій. Міністерство розвитку громад та територій України : офіційний вебсайт. 03 берез. 2026. URL: <https://mindev.gov.ua/diialnist/polityka-rehionalnoho-rozvytku/funktsionalni-typy-terytorii> (дата звернення: 24.03.2026).

102. Хвесик М. А., Ільїна М. В., Шпильова Ю. Б. Соціоекологічні імперативи розвитку сільських територіальних громад : монографія. Київ : ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2019. 302 с.

103. Чорнодід І. С. Інституціональний інструментарій забезпечення соціальної конкурентоспроможності країни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. №19. С. 34–38.

104. Шацька селищна територіальна громада : офіційний вебсайт. URL: <https://shatsk.rayrada.org.ua> (дата звернення: 30.03.2026).

105. Шубалий О. М., Гордійчук Ю.Р. Порівняльна оцінка соціального розвитку регіонів польсько-українського прикордоння. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Бекграунд економіки, бізнесу та HR-інжинірингу у контексті формування інноваційної парадигми стратегії сталого розвитку України у XXI столітті», 13-14 листопада 2025 р. [Електронний ресурс] / М-во освіти і науки України, Хмельницький. нац. ун-т. – Хмельницький : ХНУ, 2025. С. 53-55.

106. Шубалий О.М., Гордійчук Ю.Р. (2025). Просторова оцінка поведінки територіальних громад регіону щодо фінансування програм і проектів розвитку соціальної сфери в умовах війни. *Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»*. №22(87). С. 617-624. DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2025-22\(87\)-57](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2025-22(87)-57)

107. Шубалий О.М., Гордійчук Ю.Р. Актуальність розвитку соціальної та солідарної економіки в Україні в контексті глобальних ініціатив. Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали VIII

Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 15 груд. 2022 р., Луцьк: ЛНТУ, 2022. С.395-398.

108. Шубалий О.М., Гордійчук Ю.Р. Оцінка розвитку соціальної та солідарної економіки в Україні на основі індексу соціального прогрес. Економічні науки : збірник наукових праць ЛНТУ. Серія «Регіональна економіка». Випуск 20(79). 2023. С. 236-243. DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2023-20\(79\)-29](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2023-20(79)-29)

109. Шубалий О.М., Гордійчук Ю.Р. Пріоритети розвитку соціальної і солідарної економіки в умовах війни. «Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку». Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 20-21 жовтня 2025 р. [Електронний ресурс] / Редкол. : В. Шаломєєв (відпов. ред.). Електрон. дані. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2025. С. 717-718.

110. Aldridge S., Halpern D., Fitzpatrick S. Social Capital: A Discussion Paper. London : Performance and Innovation Unit, Cabinet Office, 2002. 70 p.

111. Ascani A., Crescenzi R., Iammarino S. Regional economic development. *A Review*, 2012. WP 1/03. Pp. 2–26.

112. Benoît-Norris C., Vickery-Niederman G., Valdivia S. et al. Introducing the UNEP/ SETAC methodological sheets for subcategories of social LCA. *International Journal of Life Cycle Assessment*. 2011. Vol. 16. Pp. 682–690.

113. Carchano M., Carrasco I., Castillo S., García-Cortijo M. C. The social economy as a factor of economic development and resilience of population in rural areas. A study of mediating effects in Castilla-La Mancha (Spain). *Sustainability*. 2021. Vol. 13(10). Art. 5544.

114. ChoongK. K., Leung P. W. A Critical Review of the Precursors of the Knowledge Economy and Their Contemporary Research: Implications for the Computerized New Economy. *Journal of the Knowledge Economy volume*. 2022. 13. P. 1573–1610.

115. EMES International Research Network. URL: <https://emes.net/>.

116. European Commission. (2021). Social economy: Commission proposes measures to improve the working conditions in platform work and support the social economy. Brussels, 09 Dec. 2021. Access mode: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_6568 (date of access: 25.03.2026).

117. European Commission. Building an Economy that Works for People: An Action Plan for the Social Economy. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2021. 24 p. DOI: 10.2767/12083. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d0e8a3bb-7044-11ec-9136-01aa75ed71a1> (дата звернення: 28.03.2026).

118. Evans M., Syrett S. Generating social capital? The social economy and local economic development. *European urban and regional studies*. 2007. Vol. 14(1). Pp. 55–74.

119. Gertler M. S. Rules of the Game: The Place of Institutions in Regional Economic Change. *Regional Studies*. 2010. Vol. 44. Pp. 1–15.

120. Kay A. Social capital, the social economy and community development. *Community development journal*. 2006. Vol. 41(2). Pp. 160–173.

121. Kuzmak, O., Kuzmak, O., Stepura, T., Lorvi, I. (2025). Digital Transformation to the Efficiency and Sustainability of Cities. In: Semenov, A., Yepifanova, I., Kajanová, J. (eds) Data-Centric Business and Applications. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies, vol 240. Springer, Cham. / URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-81557-7_13

122. Kuzmak, O., Pontrandolfo, P., Kuzmak, O., Stepura, T. (2026). Smart Cities and Urban Resilience in Ukraine: Towards Sustainable Recovery and Digital Transformation. In: Semenov, A., Yepifanova, I., Kajanová, J. (eds) Data-Centric Business and Applications. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies, vol 272. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-032-06608-4_8 (Scopus).

123. Lowe P., Phillipson J., Proctor, A., Gkartzios M. Expertise in Rural Development: A Conceptual and Empirical Analysis. *World Development*. 2019. Vol. 116. Pp. 28–37.

124. Lukkarinen M. Community development, local economic development and the social economy. *Community Development Journal*. 2005. Vol. 40(4). Pp. 419–424.

125. Mandrysz W. Community-based social economy–social capital and civic participation in social entrepreneurship and community development. *Management Dynamics in the Knowledge Economy*. 2020. Vol. 8(1). Pp. 81–93.

126. Mendell M., Neamtan N. The social economy in Quebec: Towards a new political economy. *Researching the social economy*. Toronto : University of Toronto Press, 2024. 320 p.

127. Miszczuk, A., Shubalyi, O., Gordiichuk, A., Gordiichuk, I., Kosinskyi, P., Shubala, I., & Koshchii O. (2025). Assessment of Socio-Economic Transformations in The Border Regions of Ukraine and Poland. *International Journal of Accounting and Economics Studies*, 12(3), 29-36. <https://www.sciencepubco.com/index.php/IJAES/article/view/34182> DOI: <https://doi.org/10.14419/04wsnz35> (Scopus) (Здобувачем проведено аналіз соціально-економічних перетворень у прикордонних регіонах України та Польщі).

128. Moulaert F., Nussbaumer J. The social region: beyond the territorial dynamics of the learning economy. *European urban and regional studies*. 2005. Vol. 12(1). Pp. 45–64.

129. OECD. The Social Economy: Building Inclusive Economies. URL: <https://www.oecd.org/en/about/programmes/leed-programme.html>.

130. Polinkevych, O., Kuzmak, O., Kamiński, R., Kuzmak, O. (2025). Innovative Mechanisms for Regulating the Social Welfare of Refugees: Demographic Collapse or Sustainable Development. In: Semenov, A., Yepifanova, I., Kajanová, J. (eds) *Data-Centric Business and Applications. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies*, vol 240. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-81557-7_5.

131. Pontrandolfo P., Polinkevych O., Scozzi B. & Kuzmak O. (2023). Smart Cities for the Sustainable Development of Local Communities: the Cases of the Volyn Region and the City of Lublin. *Central and Eastern Europe*, 26(3), 53–85. <https://doi.org/10.18778/1508-2008.26.21>

132. Prezioso M. Reading the Territorial Cohesion. In: Prezioso, M. (Ed.), *Territorial Impact Assessment of national and regional territorial cohesion in Italy. Place evidence and policy orientations towards European Green Deal*. Bologna : Pàtron, 2020. Pp. 26–52.

133. Prezioso M. What short term territorial investment for the European long-term future. *Journal of Transition Studies Review*. 2016. Vol. 23(1). Pp. 61–77.

134. Promoting the social and solidarity economy for sustainable development : Resolution adopted by the United Nations General Assembly on 18 April 2023. A/RES/77/281. New York : United Nations, 2023. 3 p. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4009889> (дата звернення: 29.03.2026).

135. Promoting the Social and Solidarity Economy for Sustainable Development : Report of the Secretary-General. United Nations General Assembly. A/79/351. New York : United Nations, 2024. 19 p. URL: <https://undocs.org/en/A/79/351> (дата звернення: 29.03.2026).

136. Regional Social Economy Strategies: Common Challenges and Avenues for Development. Paris : OECD Publishing, 2023. 82 p.

137. Rodríguez-Cohard J. C. Los Procesos de Desarrollo Local Desde la Perspectiva Europea: Génesis y Transformación. Semest. *Económico*. 2009. Vol. 12. Pp. 37–55.

138. Rodríguez-Pose A., Palavicini-Corona, E. I. Does Local Economic Development Really Work? Assessing LED across Mexican Municipalities. *Geoforum*. 2013. Vol. 44. Pp. 303–315

139. Sachs J. D., Schmidt-Traub G., Kroll C., Lafortune G., Fuller G. *Sustainable Development Report 2024*. URL: <https://sdgtransformationcenter.org/online-library>.

140. Seidl I. Zahrnt A. Die Postwachstumsgesellschaft: Neuer Wohlstand, neues Wohlergehen. *Politische Ökologie*. 2013. Vol. 133. Pp. 46–52.

141. Shubala I., Gordiichuk Iu. A Comparative Assessment of Social Development in the Regions of the Polish-Ukrainian Borderland. Polish-Ukrainian borderland as an area of transformation / sc. editor.: A. Miszczuk, O. Shubalyi. Lublin: Maria Curie-Skłodowska University Press. 2025. Pp. 141-155. ISBN: 978-83-227-9883-6

<https://bazawiedzy.umcs.pl/info/book/UMCS961b0f180285409990ea77f2027b3238/>

142. Siryk Z., Popadynets N., Pityulych M., Chakii O., Irtysheva I., Panukhnyk O., Hyk V., Fedotova Y., Rohozian Y., Lysyak N. Decentralization of local self-government under the conditions of administrative-territorial reform in Ukraine. *Accounting*. 2021. Vol. 7(4). Pp. 781–790.

143. Sustainable Development Goals. UN Global Compact. Network Ukraine. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>.

144. UN Inter-Agency Task Force on Social and Solidarity Economy. 2017. Social and Solidarity Economy as a Means to Implement the SDGs: Partnerships to bridge the financing gap. URL: https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2017/03/UN-Inter-Agency-Task-Force-on-Social-and-Solidarity-Economy-submission_May2017.pdf

145. UN Inter-Agency Task Force on Social and Solidarity Economy. 2022. Realizing the 2030 Agenda through Social and Solidarity Economy. URL: https://knowledgehub.unsse.org/wp-content/uploads/2019/12/Final_Position-Paper-SSE-and-SDGs_UNTFSSE.pdf

146. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.

147. Woolcock M., Narayan D. Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. *The World Bank Research Observer*. 2000. Vol. 2. Pp. 225–249.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1. Порівняння динаміки суми видатків бюджетів територіальних громад Волинської області на соціальну сферу за 2021-2024 рр. з темпами їх приросту у 2024р. до 2021р. у порівняних цінах на початок 2021р., %

Територіальна громада	Видатки на соціальну сферу у порівняних цінах на початок 2021 року, тис. грн.				Темп приросту видатків на соцсферу 2024р. до 2021р. у порівняних цінах на початок 2021р., %
	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	
Велицька сільська територіальна громада	21862	18303	16521	18676	-14,6
Голобська селищна територіальна громада	44318	39476	38548	40799	-7,9
Зимнівська сільська територіальна громада	56397	51342	43413	47222	-16,3
Устилузька міська територіальна громада	42716	36562	34208	37185	-12,9
Люблинецька селищна територіальна громада	31658	29189	26505	28495	-10,0
Шацька селищна територіальна громада	98902	79609	74400	80608	-18,5
Заболотівська селищна територіальна громада	52547	45866	40574	44392	-15,5
Дубівська сільська територіальна громада	44975	41243	38164	41729	-7,2
Литовезька сільська територіальна громада	17991	14565	15685	15025	-16,5
Павлівська сільська територіальна громада	55233	46609	44218	44105	-20,1
Поворська сільська територіальна громада	23504	24695	21861	22468	-4,4
Поромівська сільська територіальна громада	30546	25532	23604	24809	-18,8
Прилісненська сільська територіальна громада	61698	52823	53649	55894	-9,4
Колодажненська сільська територіальна громада	53910	44992	45406	48942	-9,2
Вишнівська сільська територіальна громада	63356	51551	49532	60953	-3,8
Забродівська сільська територіальна громада	66188	54249	47205	57544	-13,1
Самарівська сільська територіальна громада	36288	30386	25519	29700	-18,2
Іваничівська селищна територіальна громада	52040	42221	41463	43151	-17,1
Цуманська селищна територіальна громада	106556	93118	90071	98122	-7,9
Боратинська сільська територіальна громада	111381	105940	103822	111842	0,4
Любешівська селищна територіальна громада	207801	173362	158348	171461	-17,5
Рівненська сільська територіальна громада	42601	34522	36125	37481	-12,0
Головненська селищна територіальна громада	46211	38767	35753	39781	-13,9
Любомльська міська територіальна громада	101917	89716	82396	88240	-13,4
Колківська селищна територіальна громада	131928	108184	108465	112066	-15,1
Велимченська сільська територіальна громада	23335	18903	17427	19220	-17,6
Копачівська сільська територіальна громада	35069	29175	28340	31952	-8,9
Дубечненська сільська територіальна громада	58864	53638	46340	54060	-8,2
Сереховичівська сільська територіальна громада	13726	12777	11008	11986	-12,7
Смідинська сільська територіальна громада	25504	19040	19228	20998	-17,7
Луківська селищна територіальна громада	28817	20651	29250	21701	-24,7
Турійська селищна територіальна громада	134276	113402	106566	113766	-15,3
Оваднівська сільська територіальна громада	36633	34672	34338	31437	-14,2

Територіальна громада	Видатки на соціальну сферу у порівняних цінах на початок 2021 року, тис. грн.				Темп приросту видатків на соцсферу 2024р. до 2021р. у порівняних цінах на початок 2021р., %
	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	
Городищенська сільська територіальна громада	46300	45965	41230	45645	-1,4
Затурцівська сільська територіальна громада	55958	46696	46205	50501	-9,8
Торчинська селищна територіальна громада	70147	61554	57435	61169	-12,8
Ківерцівська міська територіальна громада	164690	134699	135311	142677	-13,4
Підгайцівська сільська територіальна громада	120469	114241	104677	130524	8,3
Старовижівська селищна територіальна громада	76400	64150	61908	66184	-13,4
Луцька міська територіальна громада	1365719	1229675	1167100	1301093	-4,7
Мар'янівська селищна територіальна громада	48724	43681	37652	42637	-12,5
Доросинівська сільська територіальна громада	30024	22789	22957	24844	-17,3
Сошичненська сільська територіальна громада	58509	50660	47371	50991	-12,8
Берестечківська міська територіальна громада	50731	42932	42051	45954	-9,4
Володимир-Волинська міська територіальна громада	207400	204192	205229	209648	1,1
Горохівська міська територіальна громада	152388	129927	126350	133814	-12,2
Камінь-Каширська міська територіальна громада	377177	321593	297180	321442	-14,8
Ковельська міська територіальна громада	406652	362829	339191	372831	-8,3
Локачинська селищна територіальна громада	84737	77680	69119	72189	-14,8
Маневицька селищна територіальна громада	188256	156304	155422	153931	-18,2
Нововолинська міська територіальна громада	250406	225160	208903	225936	-9,8
Олицька селищна територіальна громада	64698	52045	52542	58822	-9,1
Ратнівська селищна територіальна громада	143579	113710	102321	115734	-19,4
Рожищенська міська територіальна громада	162321	137784	126968	138810	-14,5
Всього	6084030	5313346	5035077	5471188	-10,1

Примітка. Побудовано автором на основі даних [8, 29, 94].

Додаток Б

Таблиця Б.1. Зміна частки соціальних видатків у загальному обсязі видатків, %

Територіальні громади	Частка соціальних видатків у загальних, %					Середня за 2021-2025рр., %
	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік	
Велицька сільська територіальна громада	75,5	77,1	71,9	71,2	70,3	72,9
Голобська селищна територіальна громада	75,1	75,3	74,1	76,0	73,9	74,8
Зимнівська сільська територіальна громада	78,7	80,2	69,6	76,2	78,8	76,5
Устилузька міська територіальна громада	70,9	70,3	60,1	69,0	61,2	65,6
Люблинецька селищна територіальна громада	82,4	79,8	75,6	80,7	73,4	77,9
Шацька селищна територіальна громада	57,4	64,9	60,0	73,6	68,0	64,9
Заболотівська селищна територіальна громада	87,2	85,2	72,9	85,2	86,7	83,3
Дубівська сільська територіальна громада	65,0	84,4	67,7	84,3	77,2	75,6
Литовезька сільська територіальна громада	55,0	72,6	47,5	64,5	59,7	58,2
Павлівська сільська територіальна громада	81,2	81,2	77,4	77,5	79,0	79,1
Поворська сільська територіальна громада	82,0	81,7	69,3	76,8	75,0	76,4
Поромівська сільська територіальна громада	73,5	69,3	58,8	70,4	63,9	66,5
Прилісненська сільська територіальна громада	83,7	85,5	72,0	70,1	78,4	76,9
Колодязненська сільська територіальна громада	74,9	74,1	68,0	74,6	75,2	73,3
Вишнівська сільська територіальна громада	69,6	68,9	54,4	64,5	61,9	63,1
Забродівська сільська територіальна громада	84,7	86,1	81,9	86,5	86,3	85,2
Самарівська сільська територіальна громада	82,7	75,2	67,7	85,8	83,5	79,1
Іваничівська селищна територіальна громада	82,1	79,9	77,4	80,1	79,7	79,8
Цуманська селищна територіальна громада	83,2	88,3	82,4	86,6	83,2	84,7
Боратинська сільська територіальна громада	56,1	74,3	53,3	46,0	40,2	49,4
Любешівська селищна територіальна громада	85,1	84,7	80,5	82,7	80,9	82,6
Рівненська сільська територіальна громада	71,5	78,6	67,4	58,6	55,7	64,1
Головненська селищна територіальна громада	79,4	84,8	67,1	82,0	81,9	78,7
Любомльська міська територіальна громада	78,6	75,2	73,4	72,2	68,4	73,0
Колківська селищна територіальна громада	85,1	87,9	82,4	85,9	85,6	85,3
Велимченська сільська територіальна громада	83,8	81,5	83,3	84,3	84,7	83,7
Копачівська сільська територіальна громада	76,3	83,2	78,8	82,8	79,3	80,1
Дубечненська сільська територіальна громада	84,0	84,6	84,6	77,6	78,9	81,5
Сереховичівська сільська територіальна громада	62,8	70,6	61,7	66,8	67,2	65,9
Смідинська сільська територіальна громада	77,5	74,1	68,1	73,5	74,3	73,3
Луківська селищна територіальна громада	68,6	61,2	44,8	53,4	54,3	54,2
Турійська селищна територіальна громада	81,4	82,3	75,8	82,4	76,3	79,3
Оваднівська сільська територіальна громада	73,2	73,9	74,9	75,8	71,9	73,8
Городищенська сільська територіальна громада	68,5	72,7	72,8	71,8	67,7	70,6
Затурцівська сільська територіальна громада	80,1	84,5	83,4	83,2	83,0	82,9
Торчинська селищна територіальна громада	74,4	79,1	61,5	70,2	71,8	70,8
Ківерцівська міська територіальна громада	81,1	70,1	52,0	63,7	81,3	66,9
Підгайцівська сільська територіальна громада	55,3	63,5	49,2	60,7	53,5	56,0
Старовижівська селищна територіальна громада	84,5	81,9	79,9	82,3	80,5	81,7
Луцька міська територіальна громада	59,4	67,3	53,3	53,7	56,1	57,1
Мар'янівська селищна територіальна громада	76,2	79,5	80,3	77,9	76,6	78,0
Доросинівська сільська територіальна громада	69,5	73,8	69,3	72,9	72,7	71,6
Сошиченська сільська територіальна громада	81,5	87,0	76,6	88,2	83,2	83,5
Берестечківська міська територіальна громада	73,4	79,8	69,5	76,5	70,5	73,5
Володимир-Волинська міська територіальна громада	62,5	61,0	34,6	50,6	72,0	51,3
Горохівська міська територіальна громада	79,2	78,2	74,7	76,7	74,0	76,2
Камінь-Каширська міська територіальна громада	88,0	86,7	83,5	88,4	87,9	86,9
Ковельська міська територіальна громада	64,0	69,5	59,3	56,6	60,3	61,2
Локачинська селищна територіальна громада	82,3	80,1	74,4	82,2	77,4	79,0
Маневицька селищна територіальна громада	81,6	84,4	73,7	81,7	81,4	80,3
Нововолинська міська територіальна громада	71,3	70,8	64,3	66,1	59,6	65,4
Олицька селищна територіальна громада	79,8	74,5	68,6	68,4	78,6	73,5
Ратнівська селищна територіальна громада	86,5	73,3	61,8	80,5	79,9	76,2
Рожищенська міська територіальна громада	82,8	82,6	80,5	82,6	80,7	81,7
Всього	70,7	73,8	61,0	65,6	66,4	66,9

Таблиця Б.2. Зміна частка власних доходів у фінансуванні соц. видатків, %

Територіальні громади	Власні доходи у фінансуванні соціальних, %					Середня, %
	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік	
Велицька сільська територіальна громада	35,0	42,0	55,1	52,3	65,9	50,9
Голобська селищна територіальна громада	59,4	56,4	61,0	61,6	65,1	61,1
Зимнівська сільська територіальна громада	44,9	56,0	56,9	55,1	66,5	56,5
Устилузька міська територіальна громада	93,7	86,8	96,5	94,3	108,5	96,8
Люблинецька селищна територіальна громада	54,4	67,3	69,5	60,7	78,7	67,0
Шацька селищна територіальна громада	58,7	92,6	96,4	68,2	77,4	78,2
Заболотівська селищна територіальна громада	29,4	37,4	58,3	33,6	32,2	37,6
Дубівська сільська територіальна громада	41,1	45,8	58,3	48,9	69,0	53,8
Литовезька сільська територіальна громада	72,1	83,2	131,5	84,7	105,8	97,7
Павлівська сільська територіальна громада	41,1	45,5	54,2	54,9	59,1	51,7
Поворська сільська територіальна громада	39,3	52,7	61,3	53,2	57,9	53,4
Поромівська сільська територіальна громада	66,5	118,8	93,4	91,4	93,6	92,8
Прилісненська сільська територіальна громада	38,8	56,3	78,0	60,3	57,1	58,8
Колодяжненська сільська територіальна громада	53,5	48,9	65,8	63,8	67,7	61,3
Вишнівська сільська територіальна громада	88,8	85,4	122,9	110,8	128,7	110,0
Забродівська сільська територіальна громада	22,8	29,6	31,1	31,2	38,8	31,4
Самарівська сільська територіальна громада	25,9	54,1	67,3	28,0	34,0	40,3
Іваничівська селищна територіальна громада	45,9	64,9	62,3	66,2	65,3	61,2
Цуманська селищна територіальна громада	36,3	35,3	39,3	41,2	43,7	39,7
Боратинська сільська територіальна громада	136,0	138,8	168,7	200,5	205,6	177,1
Любешівська селищна територіальна громада	31,3	44,8	43,7	44,5	43,6	41,8
Рівненська сільська територіальна громада	71,4	62,4	115,0	87,8	122,2	95,5
Головненська селищна територіальна громада	29,7	31,1	52,5	34,6	35,9	36,8
Любомльська міська територіальна громада	62,1	70,9	65,4	72,8	76,6	70,1
Колківська селищна територіальна громада	32,2	37,6	35,8	42,1	41,8	38,3
Велимченська сільська територіальна громада	19,8	30,2	20,5	27,2	26,5	24,7
Копачівська сільська територіальна громада	40,6	46,4	50,1	58,1	60,4	52,2
Дубечненська сільська територіальна громада	22,5	34,8	49,8	47,2	56,9	43,5
Сереховичівська сільська територіальна громада	47,9	58,9	66,0	58,5	63,6	59,5
Смідинська сільська територіальна громада	36,5	55,6	66,9	45,3	57,5	52,6
Луківська селищна територіальна громада	71,2	99,7	116,2	143,0	143,7	117,4
Гурійська селищна територіальна громада	54,1	58,6	60,3	66,8	73,4	63,5
Оваднівська сільська територіальна громада	65,4	87,1	87,7	70,9	100,9	84,2
Городищенська сільська територіальна громада	86,1	71,0	71,9	87,6	97,9	83,7
Загурцівська сільська територіальна громада	46,4	51,2	53,0	56,3	61,4	54,3
Торчинська селищна територіальна громада	69,1	78,4	109,0	93,0	95,5	90,4
Ківерцівська міська територіальна громада	57,2	173,4	84,0	105,0	81,0	97,9
Підгайцівська сільська територіальна громада	142,2	128,1	158,1	141,2	157,3	146,7
Старовижівська селищна територіальна громада	46,5	52,3	52,9	52,0	59,2	53,0
Луцька міська територіальна громада	123,1	141,9	151,6	135,0	142,7	139,3
Мар'янівська селищна територіальна громада	39,4	41,6	47,2	47,5	45,9	44,6
Доросинівська сільська територіальна громада	35,4	36,7	39,5	43,5	49,4	41,6
Сошичненська сільська територіальна громада	28,0	30,0	33,2	46,1	38,2	36,4
Берестечківська міська територіальна громада	65,3	54,7	63,3	74,8	74,5	67,7
Володимир-Волинська міська територ. громада	107,7	303,4	214,6	83,9	79,9	156,8
Горохівська міська територіальна громада	66,6	69,3	73,7	82,5	83,8	76,2
Камінь-Каширська міська територіальна громада	29,5	42,1	49,8	36,8	40,8	39,9
Ковельська міська територіальна громада	107,2	116,3	113,4	114,2	111,9	112,7
Локачинська селищна територіальна громада	57,2	70,8	75,1	72,8	79,8	71,9
Маневицька селищна територіальна громада	53,9	62,5	70,6	58,7	65,0	62,3
Нововолинська міська територіальна громада	81,4	93,2	108,9	106,5	123,4	105,0
Олицька селищна територіальна громада	48,7	53,4	47,7	70,5	55,5	55,7
Ратнівська селищна територіальна громада	43,8	75,1	100,1	55,6	55,7	64,2
Рожищенська міська територіальна громада	55,2	63,0	68,6	71,7	67,9	65,9
Всього	76,1	99,5	102,5	91,0	96,5	93,6

Таблиця Б.3. Зміна частки соціальних видатків у загальному обсязі видатків, %

Територіальні громади	Співвідношення соціальних і економічних видатків					Середня., %
	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік	
Велицька сільська територіальна громада	11,8	245,9	22,4	249,9	79,1	121,8
Голобська селищна територіальна громада	38,4	68,7	45,9	127,7	59,8	68,1
Зимнівська сільська територіальна громада	10,4	419,7	6,5	10,5	20,5	93,5
Устилузька міська територіальна громада	15,6	25,0	5,9	82,9	47,4	35,4
Люблинецька селищна територіальна громада	32,2	184,2	24,9	98,4	38,5	75,7
Шацька селищна територіальна громада	6,9	67,3	6,4	32,0	25,6	27,6
Заболоттівська селищна територіальна громада	26,8	148,8	20,3	275,5	787,0	251,7
Дубівська сільська територіальна громада	20,1	111,7	7,9	86,6	27,1	50,7
Литовезька сільська територіальна громада	2,3	424,6	2,3	15,3	13,2	91,5
Павлівська сільська територіальна громада	35,1	211,9	51,0	61,8	74,7	86,9
Поворська сільська територіальна громада	34,7	2 180,3	15,7	575,7	161,7	593,6
Поромівська сільська територіальна громада	10,6	23,2	7,1	13,1	10,7	12,9
Прилісненська сільська територіальна громада	15,0	179,2	17,5	4,9	24,5	48,2
Колодажненська сільська територіальна громада	16,4	21,1	5,4	15,8	34,7	18,7
Вишнівська сільська територіальна громада	6,6	54,8	2,8	14,2	11,3	17,9
Забродівська сільська територіальна громада	17,2	80,9	28,9	264,3	219,9	122,2
Самарівська сільська територіальна громада	13,2	44,1	166,2	17906,3	735,8	3 773,1
Іваничівська селищна територіальна громада	19,9	35,5	15,5	60,2	413,3	108,9
Цуманська селищна територіальна громада	30,3	104,1	26,2	372,8	344,7	175,6
Боратинська сільська територіальна громада	4,2	15,9	4,3	3,1	2,7	6,1
Любешівська селищна територіальна громада	18,0	385,2	54,8	140,5	113,9	142,5
Рівненська сільська територіальна громада	9,9	269,3	67,8	7,9	3,2	71,6
Головненська селищна територіальна громада	16,4	31,0	9,5	63,8	140,5	52,2
Любомльська міська територіальна громада	17,4	20,4	11,8	15,7	10,9	15,2
Колківська селищна територіальна громада	28,0	1 302,7	18,2	215,1	228,5	358,5
Велимченська сільська територіальна громада	17,4	15,4	225,3	103,1	151,8	102,6
Копачівська сільська територіальна громада	9,4	265,8	105,0	310,9	59,9	150,2
Дубечненська сільська територіальна громада	17,6	18,8	44,5	8,9	24,5	22,9
Сереховичівська сільська територіальна громада	6,7	65,7	12,8	105,8	272,4	92,7
Смідинська сільська територіальна громада	11,9	11,1	19,2	43,0	42,2	25,5
Луківська селищна територіальна громада	9,7	27,8	2,7	7,9	22,1	14,0
Турійська селищна територіальна громада	17,9	40,6	9,9	68,2	18,0	30,9
Оваднівська сільська територіальна громада	14,4	841,5	97,0	85,2	52,9	218,2
Городищенська сільська територіальна громада	6,5	15,6	23,4	22,3	12,9	16,1
Затурцівська сільська територіальна громада	18,8	171,3	101,9	31,7	182,9	101,3
Горчинська селищна територіальна громада	10,6	37,8	8,2	34,8	30,4	24,4
Ківерцівська міська територіальна громада	11,8	5,1	2,6	17,8	34,3	14,3
Підгайцівська сільська територіальна громада	3,9	7,2	2,8	5,3	5,5	4,9
Старовижівська селищна територіальна громада	142,3	105,5	59,4	120,4	111,9	107,9
Луцька міська територіальна громада	3,4	5,5	3,6	3,5	5,7	4,3
Мар'янівська селищна територіальна громада	11,9	72,4	57,8	138,4	45,6	65,2
Доросинівська сільська територіальна громада	6,4	57,0	20,6	31,1	68,5	36,7
Сошичненська сільська територіальна громада	14,5	274,0	26,5	94,3	24,8	86,8
Берестечківська міська територіальна громада	13,8	70,0	10,4	21,8	9,5	25,1
Володимир-Волинська міська територ. громада	5,0	6,5	2,9	7,2	47,8	13,9
Горохівська міська територіальна громада	17,8	53,1	21,2	31,1	46,0	33,9
Камінь-Каширська міська територіальна громада	21,0	56,0	41,8	126,5	121,9	73,5
Ковельська міська територіальна громада	3,1	6,4	2,6	3,7	6,6	4,5
Локачинська селищна територіальна громада	23,3	39,4	19,5	43,6	21,3	29,4
Маневицька селищна територіальна громада	14,4	38,1	6,8	29,7	51,6	28,1
Нововолинська міська територіальна громада	8,0	8,8	10,1	10,2	3,6	8,1
Олицька селищна територіальна громада	23,9	11,0	6,8	33,7	90,9	33,2
Ратнівська селищна територіальна громада	34,1	20,4	9,2	23,4	17,5	20,9
Рожищенська міська територіальна громада	26,3	84,5	43,5	128,0	57,0	67,9
Всього	6,7	11,7	5,6	7,8	10,1	8,4

Таблиця Б.4. Видатки на соціальну економіку на 1 жителя, тис. грн.

Територіальні громади	Видатки на соц економіку на 1 жителя, тис. грн.					Середнє, тис. грн.
	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік	
Велицька сільська територіальна громада	6,9	6,7	6,9	7,8	8,7	7,4
Голобська селищна територіальна громада	6,4	6,7	8,1	8,5	9,2	7,8
Зимнівська сільська територіальна громада	8,3	8,4	9,3	11,1	11,2	9,7
Устилузька міська територіальна громада	7,0	7,2	7,6	8,9	10,1	8,2
Люблинецька селищна територіальна громада	6,2	6,6	7,1	8,0	9,2	7,4
Шацька селищна територіальна громада	7,3	7,0	7,8	9,4	10,2	8,3
Заболоттівська селищна територіальна громада	6,7	6,9	6,7	8,1	9,1	7,5
Дубівська сільська територіальна громада	11,1	12,1	13,8	17,7	17,3	14,4
Литовезька сільська територіальна громада	5,3	5,1	7,0	6,8	7,8	6,4
Павлівська сільська територіальна громада	7,6	7,5	8,4	9,3	10,4	8,6
Поворська сільська територіальна громада	7,1	7,8	8,1	8,9	9,8	8,3
Поромівська сільська територіальна громада	6,2	6,4	6,8	7,6	8,8	7,2
Прилісненська сільська територіальна громада	8,5	8,3	10,0	10,8	11,5	9,8
Колодяжненська сільська територіальна громада	7,7	7,9	10,3	10,4	13,2	9,9
Вишнівська сільська територіальна громада	9,9	9,3	10,5	13,3	15,8	11,7
Забродівська сільська територіальна громада	7,8	7,1	7,1	9,5	11,1	8,5
Самарівська сільська територіальна громада	8,3	7,6	7,1	9,3	9,7	8,4
Іваничівська селищна територіальна громада	7,4	6,7	7,7	8,4	9,2	7,9
Цуманська селищна територіальна громада	7,1	7,3	8,0	9,4	10,6	8,5
Боратинська сільська територіальна громада	7,4	8,1	9,8	12,1	14,6	10,4
Любешівська селищна територіальна громада	8,3	8,1	8,6	9,8	10,5	9,1
Рівненська сільська територіальна громада	9,0	9,2	11,9	11,7	14,1	11,2
Головненська селищна територіальна громада	6,5	6,6	7,1	8,3	9,2	7,5
Любомльська міська територіальна громада	8,0	8,7	9,7	10,8	11,5	9,7
Колківська селищна територіальна громада	7,4	7,4	8,5	9,1	10,5	8,6
Велимченська сільська територіальна громада	7,5	6,8	9,5	8,4	10,8	8,6
Копачівська сільська територіальна громада	8,0	7,8	8,8	10,7	11,8	9,4
Дубечненська сільська територіальна громада	7,5	7,9	8,0	9,6	10,4	8,7
Сереховичівська сільська територіальна громада	5,2	5,6	5,7	6,6	8,0	6,2
Смідинська сільська територіальна громада	7,2	6,3	7,9	8,5	9,1	7,8
Луківська селищна територіальна громада	6,7	5,7	9,3	7,5	8,7	7,6
Турійська селищна територіальна громада	8,7	8,9	9,7	10,9	12,3	10,1
Оваднівська сільська територіальна громада	7,7	8,5	9,7	9,9	12,9	9,7
Городищенська сільська територіальна громада	6,1	7,5	8,0	9,1	9,8	8,1
Затурцівська сільська територіальна громада	7,9	7,8	9,1	10,7	11,3	9,4
Горчинська селищна територіальна громада	6,4	6,7	7,4	8,1	11,1	7,9
Ківерцівська міська територіальна громада	8,8	8,7	12,5	11,4	12,4	10,7
Підгайцівська сільська територіальна громада	7,6	8,3	8,6	12,8	15,1	10,5
Старовижівська селищна територіальна громада	7,6	7,4	8,1	9,4	10,5	8,6
Луцька міська територіальна громада	7,1	7,4	8,2	10,1	11,6	8,9
Мар'янівська селищна територіальна громада	5,9	6,4	6,2	7,5	8,3	6,9
Доросинівська сільська територіальна громада	6,2	5,6	6,7	7,7	8,6	7,0
Сошичненська сільська територіальна громада	7,0	7,3	7,8	11,6	9,7	8,7
Берестечківська міська територіальна громада	6,5	6,7	7,7	8,8	10,4	8,0
Володимир-Волинська міська територіальна громада	6,7	8,4	11,4	9,9	11,0	9,5
Горохівська міська територіальна громада	7,3	7,4	8,5	9,5	11,0	8,8
Камінь-Каширська міська територіальна громада	8,0	8,2	8,7	9,9	10,8	9,1
Ковельська міська територіальна громада	6,8	7,2	8,2	9,2	11,2	8,5
Локачинська селищна територіальна громада	7,6	8,3	9,0	9,8	10,6	9,1
Маневицька селищна територіальна громада	8,5	8,5	9,5	10,2	11,1	9,6
Нововолинська міська територіальна громада	5,7	5,8	6,4	7,5	9,0	6,9
Олицька селищна територіальна громада	6,5	5,9	7,6	8,4	9,2	7,5
Ратнівська селищна територіальна громада	7,8	7,3	7,6	9,7	12,6	9,0
Рожищенська міська територіальна громада	7,5	7,6	8,3	9,7	11,0	8,8
Всього	7,3	7,5	8,5	9,7	11,1	8,8

Додаток В

Таблиця В.1. Критеріальний індекс частки соціальних видатків у загальному обсязі видатків

Територіальні громади	Індекс частки соціальних видатків					Середній за 2021-2025 рр.
	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік	
Велицька сільська територіальна громада	0,62	0,59	0,75	0,59	0,63	0,63
Голобська селищна територіальна громада	0,61	0,52	0,79	0,71	0,71	0,68
Зимнівська сільська територіальна громада	0,72	0,70	0,70	0,71	0,81	0,72
Устилузька міська територіальна громада	0,48	0,34	0,51	0,54	0,44	0,43
Люблинецька селищна територіальна громада	0,83	0,69	0,82	0,82	0,69	0,76
Шацька селищна територіальна громада	0,07	0,14	0,51	0,65	0,58	0,41
Заболоттівська селищна територіальна громада	0,98	0,89	0,77	0,92	0,97	0,90
Дубівська сільська територіальна громада	0,30	0,86	0,66	0,90	0,77	0,70
Литовезька сільська територіальна громада	0,00	0,43	0,26	0,44	0,41	0,23
Павлівська сільська територіальна громада	0,79	0,74	0,86	0,74	0,81	0,79
Поворська сільська територіальна громада	0,82	0,76	0,69	0,73	0,73	0,72
Поромівська сільська територіальна громада	0,56	0,31	0,48	0,58	0,50	0,46
Прилісненська сільська територіальна громада	0,87	0,90	0,75	0,57	0,80	0,73
Колодажненська сільська територіальна громада	0,60	0,48	0,67	0,68	0,73	0,64
Вишнівська сільська територіальна громада	0,44	0,29	0,40	0,44	0,45	0,36
Забродівська сільська територіальна громада	0,90	0,92	0,95	0,95	0,96	0,96
Самарівська сільська територіальна громада	0,84	0,52	0,66	0,94	0,91	0,79
Іваничівська селищна територіальна громада	0,82	0,69	0,86	0,81	0,83	0,81
Щуманська селищна територіальна громада	0,86	1,00	0,96	0,96	0,90	0,94
Боратинська сільська територіальна громада	0,03	0,49	0,37	0,00	0,00	0,00
Любешівська селищна територіальна громада	0,91	0,87	0,92	0,87	0,85	0,89
Рівненська сільська територіальна громада	0,50	0,65	0,66	0,30	0,33	0,39
Головненська селищна територіальна громада	0,74	0,87	0,65	0,85	0,87	0,78
Любомльська міська територіальна громада	0,71	0,52	0,78	0,62	0,59	0,63
Колківська селищна територіальна громада	0,91	0,99	0,96	0,94	0,95	0,96
Велимченська сільська територіальна громада	0,87	0,75	0,97	0,90	0,93	0,91
Копачівська сільська територіальна громада	0,65	0,82	0,88	0,87	0,82	0,82
Дубечненська сільська територіальна громада	0,88	0,87	1,00	0,75	0,81	0,85
Сереховичівська сільська територіальна громада	0,24	0,35	0,54	0,49	0,57	0,44
Смідинська сільська територіальна громада	0,68	0,48	0,67	0,65	0,71	0,64
Луківська селищна територіальна громада	0,41	0,01	0,20	0,18	0,30	0,13
Гурійська селищна територіальна громада	0,80	0,78	0,82	0,86	0,76	0,80
Оваднівська сільська територіальна громада	0,55	0,47	0,81	0,70	0,66	0,65
Городищенська сільська територіальна громада	0,41	0,43	0,76	0,61	0,58	0,56
Затурцівська сільська територіальна громада	0,76	0,86	0,98	0,88	0,90	0,89
Горчинська селищна територіальна громада	0,59	0,67	0,54	0,57	0,66	0,57
Ківерцівська міська територіальна громада	0,79	0,33	0,35	0,42	0,86	0,47
Підгайцівська сільська територіальна громада	0,01	0,09	0,29	0,35	0,28	0,17
Старовижівська селищна територіальна громада	0,89	0,77	0,91	0,86	0,84	0,86
Луцька міська територіальна громада	0,13	0,23	0,37	0,18	0,33	0,20
Мар'янівська селищна територіальна громада	0,64	0,68	0,91	0,75	0,76	0,76
Доросинівська сільська територіальна громада	0,44	0,47	0,69	0,63	0,68	0,59
Сошичненська сільська територіальна громада	0,80	0,95	0,84	0,99	0,90	0,91
Берестечківська міська територіальна громада	0,56	0,69	0,70	0,72	0,63	0,64
Володимир-Волинська міська територіальна громада	0,23	0,00	0,00	0,11	0,67	0,05
Горохівська міська територіальна громада	0,73	0,63	0,80	0,72	0,71	0,71
Камінь-Каширська міська територіальна громада	1,00	0,94	0,98	1,00	1,00	1,00
Ковельська міська територіальна громада	0,27	0,31	0,49	0,25	0,42	0,31
Локачинська селищна територіальна громада	0,83	0,70	0,80	0,85	0,78	0,79
Маневицька селищна територіальна громада	0,80	0,86	0,78	0,84	0,86	0,82
Нововолинська міська територіальна громада	0,50	0,36	0,59	0,47	0,41	0,43
Олицька селищна територіальна громада	0,75	0,50	0,68	0,53	0,80	0,64
Ратнівська селищна територіальна громада	0,96	0,45	0,54	0,81	0,83	0,71
Рожищенська міська територіальна громада	0,84	0,79	0,92	0,86	0,85	0,86
Всього	0,47	0,47	0,53	0,46	0,55	0,46

Групвання громад за кольровою шкалою: низький; середній; високий.

Таблиця В.2. Критеріальний індекс частки власних доходів у фінансуванні соціальних видатків

Територіальні громади	Індекс частки власних доходів					Середній за 2021-2025 рр.
	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік	
Велицька сільська територіальна громада	0,12	0,05	0,18	0,14	0,22	0,17
Голобська селищна територіальна громада	0,32	0,10	0,21	0,20	0,22	0,24
Зимнівська сільська територіальна громада	0,21	0,10	0,19	0,16	0,22	0,21
Устилузька міська територіальна громада	0,60	0,21	0,39	0,39	0,46	0,47
Люблинецька селищна територіальна громада	0,28	0,14	0,25	0,19	0,29	0,28
Шацька селищна територіальна громада	0,32	0,23	0,39	0,24	0,28	0,35
Заболотівська селищна територіальна громада	0,08	0,03	0,19	0,04	0,03	0,08
Дубівська сільська територіальна громада	0,17	0,06	0,19	0,13	0,24	0,19
Литовезька сільська територіальна громада	0,43	0,20	0,57	0,33	0,44	0,48
Павлівська сільська територіальна громада	0,17	0,06	0,17	0,16	0,18	0,18
Поворська сільська територіальна громада	0,16	0,08	0,21	0,15	0,18	0,19
Поромівська сільська територіальна громада	0,38	0,33	0,38	0,37	0,37	0,45
Прилісненська сільська територіальна громада	0,16	0,10	0,30	0,19	0,17	0,22
Колодажненська сільська територіальна громада	0,28	0,07	0,23	0,21	0,23	0,24
Вишнівська сільська територіальна громада	0,56	0,20	0,53	0,48	0,57	0,56
Забродівська сільська територіальна громада	0,02	0,00	0,05	0,02	0,07	0,04
Самарівська сільська територіальна громада	0,05	0,09	0,24	0,00	0,04	0,10
Іваничівська селищна територіальна громада	0,21	0,13	0,22	0,22	0,22	0,24
Цуманська селищна територіальна громада	0,14	0,02	0,10	0,08	0,10	0,10
Боратинська сільська територіальна громада	0,95	0,40	0,76	1,00	1,00	1,00
Любешівська селищна територіальна громада	0,09	0,06	0,12	0,10	0,10	0,11
Рівненська сільська територіальна громада	0,42	0,12	0,49	0,35	0,53	0,46
Головненська селищна територіальна громада	0,08	0,01	0,16	0,04	0,05	0,08
Любомльська міська територіальна громада	0,35	0,15	0,23	0,26	0,28	0,30
Колківська селищна територіальна громада	0,10	0,03	0,08	0,09	0,09	0,09
Велимченська сільська територіальна громада	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Копачівська сільська територіальна громада	0,17	0,06	0,15	0,18	0,19	0,18
Дубечненська сільська територіальна громада	0,02	0,02	0,15	0,12	0,17	0,12
Сереховичівська сільська територіальна громада	0,23	0,11	0,23	0,18	0,21	0,23
Смідинська сільська територіальна громада	0,14	0,09	0,24	0,10	0,17	0,18
Луківська селищна територіальна громада	0,42	0,26	0,49	0,67	0,65	0,61
Турійська селищна територіальна громада	0,28	0,11	0,21	0,23	0,26	0,25
Оваднівська селищна територіальна громада	0,37	0,21	0,35	0,25	0,42	0,39
Городищенська сільська територіальна громада	0,54	0,15	0,26	0,35	0,40	0,39
Затурцівська сільська територіальна громада	0,22	0,08	0,17	0,17	0,19	0,19
Горчинська селищна територіальна громада	0,40	0,18	0,46	0,38	0,39	0,43
Ківерцівська міська територіальна громада	0,31	0,52	0,33	0,45	0,30	0,48
Підгайцівська сільська територіальна громада	1,00	0,36	0,71	0,66	0,73	0,80
Старовижівська селищна територіальна громада	0,22	0,08	0,17	0,14	0,18	0,19
Луцька міська територіальна громада	0,84	0,41	0,68	0,62	0,65	0,75
Мар'янівська селищна територіальна громада	0,16	0,04	0,14	0,12	0,11	0,13
Доросинівська сільська територіальна громада	0,13	0,03	0,10	0,09	0,13	0,11
Сошичненська сільська територіальна громада	0,07	0,00	0,07	0,11	0,07	0,08
Берестечківська міська територіальна громада	0,37	0,09	0,22	0,27	0,27	0,28
Володимир-Волинська міська територіальна громада	0,72	1,00	1,00	0,33	0,30	0,87
Горохівська міська територіальна громада	0,38	0,15	0,27	0,32	0,32	0,34
Камінь-Каширська міська територіальна громада	0,08	0,05	0,15	0,06	0,08	0,10
Ковельська міська територіальна громада	0,71	0,32	0,48	0,50	0,48	0,58
Локачинська селищна територіальна громада	0,31	0,15	0,28	0,26	0,30	0,31
Маневицька селищна територіальна громада	0,28	0,12	0,26	0,18	0,21	0,25
Нововолинська міська територіальна громада	0,50	0,23	0,46	0,46	0,54	0,53
Ратнівська селищна територіальна громада	0,20	0,17	0,41	0,16	0,16	0,26
Всього	0,46	0,26	0,42	0,37	0,39	0,45

Групвання громад за кольровою шкалою:

	-		-		-
	НИЗЬКИЙ;		середній;		високий.

Таблиця В.3. Критеріальний індекс співвідношення соціальних і економічних
видатків

Територіальні громади	Індекс співвідношення соціальних і економічних видатків					Середній за 2021-2025 рр.
	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік	
Велицька сільська територіальна громада	0,07	0,11	0,09	0,01	0,10	0,03
Голобська селищна територіальна громада	0,26	0,03	0,20	0,01	0,07	0,02
Зимнівська сільська територіальна громада	0,06	0,19	0,02	0,00	0,02	0,02
Устилузька міська територіальна громада	0,09	0,01	0,02	0,00	0,06	0,01
Люблинецька селищна територіальна громада	0,21	0,08	0,10	0,01	0,05	0,02
Шацька селищна територіальна громада	0,03	0,03	0,02	0,00	0,03	0,01
Заболотівська селищна територіальна громада	0,17	0,07	0,08	0,02	1,00	0,07
Дубівська сільська територіальна громада	0,13	0,05	0,02	0,00	0,03	0,01
Литовезька сільська територіальна громада	0,00	0,19	0,00	0,00	0,01	0,02
Павлівська сільська територіальна громада	0,23	0,10	0,22	0,00	0,09	0,02
Поворська сільська територіальна громада	0,23	1,00	0,06	0,03	0,20	0,16
Поромівська сільська територіальна громада	0,06	0,01	0,02	0,00	0,01	0,00
Прилісненська сільська територіальна громада	0,09	0,08	0,07	0,00	0,03	0,01
Колодажненська сільська територіальна громада	0,10	0,01	0,01	0,00	0,04	0,00
Вишнівська сільська територіальна громада	0,03	0,02	0,00	0,00	0,01	0,00
Забродівська сільська територіальна громада	0,11	0,03	0,12	0,01	0,28	0,03
Самарівська сільська територіальна громада	0,08	0,02	0,74	1,00	0,93	1,00
Іваничівська селищна територіальна громада	0,13	0,01	0,06	0,00	0,52	0,03
Цуманська селищна територіальна громада	0,20	0,05	0,11	0,02	0,44	0,05
Боратинська сільська територіальна громада	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00
Любешівська селищна територіальна громада	0,11	0,17	0,24	0,01	0,14	0,04
Рівненська сільська територіальна громада	0,05	0,12	0,29	0,00	0,00	0,02
Головненська селищна територіальна громада	0,10	0,01	0,03	0,00	0,18	0,01
Любомльська міська територіальна громада	0,11	0,01	0,04	0,00	0,01	0,00
Колківська селищна територіальна громада	0,18	0,60	0,07	0,01	0,29	0,09
Велимченська сільська територіальна громада	0,11	0,00	1,00	0,01	0,19	0,03
Копачівська сільська територіальна громада	0,05	0,12	0,46	0,02	0,07	0,04
Дубечненська сільська територіальна громада	0,11	0,01	0,19	0,00	0,03	0,00
Сереховичівська сільська територіальна громада	0,03	0,03	0,05	0,01	0,34	0,02
Смідинська сільська територіальна громада	0,07	0,00	0,08	0,00	0,05	0,01
Луківська селищна територіальна громада	0,05	0,01	0,00	0,00	0,02	0,00
Турійська селищна територіальна громада	0,11	0,02	0,03	0,00	0,02	0,01
Оваднівська сільська територіальна громада	0,09	0,38	0,42	0,00	0,06	0,06
Городищенська сільська територіальна громада	0,03	0,00	0,09	0,00	0,01	0,00
Затурцівська сільська територіальна громада	0,12	0,08	0,45	0,00	0,23	0,03
Горчинська селищна територіальна громада	0,06	0,02	0,03	0,00	0,04	0,01
Ківерцівська міська територіальна громада	0,07	0,00	0,00	0,00	0,04	0,00
Підгайцівська сільська територіальна громада	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Старовижівська селищна територіальна громада	1,00	0,05	0,26	0,01	0,14	0,03
Луцька міська територіальна громада	0,01	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00
Мар'янівська селищна територіальна громада	0,07	0,03	0,25	0,01	0,05	0,02
Доросинівська сільська територіальна громада	0,03	0,02	0,08	0,00	0,08	0,01
Сошичненська сільська територіальна громада	0,09	0,12	0,11	0,01	0,03	0,02
Берестечківська міська територіальна громада	0,08	0,03	0,04	0,00	0,01	0,01
Володимир-Волинська міська територіальна громада	0,02	0,00	0,00	0,00	0,06	0,00
Горохівська міська територіальна громада	0,11	0,02	0,08	0,00	0,06	0,01
Камінь-Каширська міська територіальна громада	0,13	0,02	0,18	0,01	0,15	0,02
Ковельська міська територіальна громада	0,01	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00
Локачинська селищна територіальна громада	0,15	0,02	0,08	0,00	0,02	0,01
Маневецька селищна територіальна громада	0,09	0,02	0,02	0,00	0,06	0,01
Нововолинська міська територіальна громада	0,04	0,00	0,04	0,00	0,00	0,00
Олицька селищна територіальна громада	0,15	0,00	0,02	0,00	0,11	0,01
Ратнівська селищна територіальна громада	0,23	0,01	0,03	0,00	0,02	0,00
Рожищенська міська територіальна громада	0,17	0,04	0,18	0,01	0,07	0,02
Всього	0,03	0,00	0,01	0,00	0,01	0,00

Групвання громад за кольровою шкалою: низький; середній; високий.

Таблиця В.4. Критеріальний індекс видатків на соціальну економіку на 1 жителя

Територіальні громади	Індекс видатків на соціальну економіку на 1 жителя					Середній за 2021-2025 рр.
	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік	
Велицька сільська територіальна громада	0,29	0,24	0,15	0,11	0,09	0,14
Голобська селищна територіальна громада	0,20	0,24	0,30	0,17	0,15	0,19
Зимнівська сільська територіальна громада	0,52	0,48	0,44	0,41	0,36	0,42
Устилузька міська територіальна громада	0,30	0,30	0,24	0,21	0,24	0,24
Люблинецька селищна територіальна громада	0,16	0,22	0,18	0,13	0,14	0,14
Шацька селищна територіальна громада	0,35	0,28	0,26	0,25	0,25	0,26
Заболоттівська селищна територіальна громада	0,26	0,26	0,13	0,14	0,13	0,16
Дубівська сільська територіальна громада	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Литовезька сільська територіальна громада	0,02	0,00	0,16	0,02	0,00	0,02
Павлівська сільська територіальна громада	0,40	0,35	0,33	0,24	0,27	0,29
Поворська сільська територіальна громада	0,32	0,39	0,29	0,21	0,21	0,26
Поромівська сільська територіальна громада	0,18	0,19	0,14	0,10	0,10	0,12
Прилісненська сільська територіальна громада	0,55	0,47	0,53	0,38	0,39	0,44
Колодажненська сільська територіальна громада	0,43	0,41	0,57	0,35	0,57	0,45
Вишнівська сільська територіальна громада	0,80	0,60	0,59	0,60	0,83	0,67
Забродівська сільська територіальна громада	0,44	0,29	0,17	0,26	0,34	0,28
Самарівська сільська територіальна громада	0,53	0,36	0,17	0,24	0,19	0,26
Іваничівська селищна територіальна громада	0,37	0,24	0,24	0,16	0,14	0,20
Цуманська селищна територіальна громада	0,32	0,32	0,28	0,25	0,29	0,28
Боратинська сільська територіальна громада	0,38	0,43	0,51	0,50	0,71	0,51
Любешівська селищна територіальна громада	0,54	0,44	0,36	0,29	0,28	0,35
Рівненська сільська територіальна громада	0,64	0,59	0,77	0,46	0,66	0,61
Головненська селищна територіальна громада	0,23	0,22	0,17	0,15	0,14	0,16
Любомльська міська територіальна громада	0,48	0,51	0,49	0,38	0,38	0,43
Колківська селищна територіальна громада	0,38	0,33	0,35	0,23	0,28	0,29
Велимченська сільська територіальна громада	0,40	0,25	0,47	0,17	0,31	0,29
Копачівська сільська територіальна громада	0,48	0,39	0,39	0,37	0,42	0,39
Дубечненська сільська територіальна громада	0,40	0,40	0,28	0,28	0,27	0,30
Сереховичівська сільська територіальна громада	0,00	0,08	0,00	0,00	0,02	0,00
Смідинська сільська територіальна громада	0,33	0,18	0,27	0,17	0,13	0,19
Луківська селищна територіальна громада	0,25	0,09	0,45	0,08	0,09	0,17
Турійська селищна територіальна громада	0,60	0,54	0,50	0,39	0,46	0,47
Оваднівська сільська територіальна громада	0,42	0,49	0,50	0,29	0,53	0,43
Городищенська сільська територіальна громада	0,16	0,35	0,28	0,22	0,21	0,23
Затурцівська сільська територіальна громада	0,47	0,40	0,42	0,37	0,37	0,39
Горчинська селищна територіальна громада	0,20	0,23	0,20	0,14	0,35	0,21
Ківерцівська міська територіальна громада	0,61	0,52	0,84	0,43	0,48	0,55
Підгайцівська сільська територіальна громада	0,40	0,47	0,36	0,55	0,77	0,52
Старовижівська селищна територіальна громада	0,41	0,34	0,30	0,26	0,28	0,30
Луцька міська територіальна громада	0,31	0,33	0,31	0,32	0,40	0,33
Мар'янівська селищна територіальна громада	0,12	0,20	0,06	0,09	0,05	0,08
Доросинівська сільська територіальна громада	0,17	0,08	0,12	0,10	0,08	0,09
Сошичненська сільська територіальна громада	0,31	0,32	0,26	0,45	0,19	0,30
Берестечківська міська територіальна громада	0,23	0,23	0,25	0,20	0,27	0,22
Володимир-Волинська міська територіальна громада	0,25	0,48	0,71	0,30	0,33	0,40
Горохівська міська територіальна громада	0,37	0,33	0,35	0,27	0,33	0,31
Камінь-Каширська міська територіальна громада	0,47	0,44	0,37	0,30	0,31	0,35
Ковельська міська територіальна громада	0,27	0,31	0,31	0,24	0,35	0,28
Локачинська селищна територіальна громада	0,40	0,47	0,41	0,29	0,29	0,35
Маневицька селищна територіальна громада	0,55	0,49	0,48	0,33	0,34	0,41
Нововолинська міська територіальна громада	0,08	0,11	0,08	0,08	0,12	0,08
Олицька селищна територіальна громада	0,22	0,13	0,23	0,16	0,14	0,16
Ратнівська селищна територіальна громада	0,45	0,33	0,23	0,28	0,50	0,34
Рожищенська міська територіальна громада	0,40	0,36	0,32	0,28	0,33	0,32
Всього	0,35	0,35	0,35	0,29	0,34	0,32

Групування громад за кольоровою шкалою: низький; середній; високий.

Додаток Г

ДОВІДКИ **про впровадження результатів дослідження**

ВОЛИНСЬКА ОБЛАСНА РАДА

майдан Київський, 9, м. Луцьк, 43027, тел. (0332) 778 300,
e-mail: post@volynrada.gov.ua, web: https://new.volynrada.gov.ua, код ЄДРПОУ 00022444

08.05.2026 № 725/51/2-26 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 Економіка Гордійчука Юрія Ростиславовича на тему «Детермінанти формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку»

Дослідження детермінант формування соціальної економіки територіальних громад регіону особливо в період повномасштабної війни має важливе значення забезпечення їх сталого розвитку, що підтверджує актуальність теми дисертації Гордійчука Ю.Р. – здобувача ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 Економіка за освітньо-науковою програмою «Економіка» Луцького національного технічного університету.

Вивчення положень дисертації Гордійчука Ю.Р. дозволяє зробити висновок про практичну спрямованість аналітичного розділу, зокрема результатів, які стосуються розробки та апробації методичного підходу до оцінки рівня фінансового забезпечення розвитку соціальної економіки територіальних громад регіону, що дозволяє виявити сильні і слабкі сторони кожної громади Волинської області у цій сфері.

Ряд положень дисертації, які стосуються визначення пріоритетних напрямів формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку взяті до уваги у процесі розробки та обґрунтування заходів щодо реалізації положень актуалізованої Стратегії розвитку Волинської області на період до 2027 року, а також використовуються у поточній роботі відповідних постійних комісій і підрозділів апарату Волинської обласної ради, сприятимуть формуванню соціальної економіки територіальних громад регіону.

Голова

Григорій НЕДОПАД

**ВОЛИНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ВОЛИНСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ**

майдан Київський, 9, м. Луцьк, 43027, тел. (0332) 778 217, факс (0332) 778 153, e-mail: post@voladm.gov.ua,
код ЄДРПОУ 13366926

від 23.06.2026 № 4195/56/2-26 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації на здобуття ступеня доктора
філософії зі спеціальності 051 Економіка
Гордійчука Юрія Ростиславовича
на тему: «Детермінанти формування соціальної економіки територіальних
громад регіону на засадах сталого розвитку»

Довідка видана здобувачу наукового ступеня доктора філософії Гордійчуку Ю.Р. про те, що наукові положення та розроблені автором методичні підходи до оцінювання чинників формування соціальної економіки територіальних громад використано у процесі моніторингу реалізації Стратегії розвитку Волинської області на період до 2027 року, що дозволяє виявити сильні і слабкі сторони системи фінансового забезпечення соціального розвитку для кожної громади на території Волинської області. Варто зазначити, що запропонований дисертантом підхід до формування стратегій соціального розвитку територіальних громад на прикладі Волинської області дозволяє виділити пріоритетні напрями, завдання та розробити конкретні заходи у цій сфері. Загалом використання розроблених Гордійчуком Ю.Р. наукових підходів сприяє підвищенню обґрунтованості управлінських рішень, спрямованих на формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку в умовах воєнного стану.

Тимчасово виконувач
обов'язків начальника

Роман РОМАНЮК

**ЛУЦЬКА МІСЬКА РАДА
ДЕПАРТАМЕНТ
ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ**

вул. Богдана Хмельницького, 19,
м. Луцьк, 43025

тел.(0332) 777 955, 777 933, 777 932

факс (0332) 777 934

e-mail: econom@lutskrada.gov.ua

web: https://www.lutskrada.gov.ua

08.05.2026 № 29-9/979/2026

На № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертації здобувача

Луцького національного технічного університету

Гордійчука Юрія Ростиславовича за темою:

«Детермінанти формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка

Науково-методичні розробки та практичні рекомендації здобувача Гордійчука Ю.Р. використані структурними підрозділами Луцької міської ради, зокрема Департаментом економічної політики при актуалізації Стратегії розвитку Луцької міської територіальної громади в частині формування Оперативної цілі 1.4. «Створення в громаді просторів для якісного проведення часу мешканцями громади». Пропозиції дисертанта враховані при розробці заходів щодо формування соціально відповідального бізнесу для роботи в мікрорайонах та населених пунктах громади.

Практико орієнтовані пропозиції автора використано при розробці заходів щодо формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах розвитку. Запропонований підхід до оцінки фінансування соціальної сфери громад, окремі положення дисертації щодо розробки пілотної програми розвитку соціальної економіки використані при підготовці заходів підвищення соціальної ефективності діяльності комунальних закладів і приватного бізнесу міста.

Результати дослідження Гордійчука Ю.Р. мають високу практичну значущість для Луцької громади, оскільки сприяють формуванню соціальної економіки на засадах сталого розвитку.

Директор департаменту _____

[Signature]
Борис СМАЛЬ

**ЛИТОВЕЗЬКА СІЛЬСЬКА РАДА
ВОЛОДИМИРСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

45325, с. Литовеж, вул. Володимира Якобчука, 11. Код ЄДРПОУ 04335252
e-mail: lytovrada@lotg.gov.ua, https://lotg.gov.ua

ДОВІДКА № 87/2026 від 29.05.2026р.

про впровадження результатів дисертації здобувача
ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка
Луцького національного технічного університету
Гордійчука Юрія Ростиславовича на тему:
**«Детермінанти формування соціальної економіки територіальних
громад регіону на засадах сталого розвитку»**

У процесі діяльності Литовезької сільської територіальної громади використовуються підходи та пропозиції, розроблені у межах зазначеного дисертаційного дослідження. Зокрема, впровадження результатів дисертації здійснювалося за рядом напрямів:

Використано наукові підходи до формування соціально орієнтованої економіки при розробці стратегічних і програмних документів громади, зокрема Стратегії розвитку та економічного профілю, що спрямовані на забезпечення сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності та добробуту населення.

Результати дослідження використано при формуванні програм підтримки освіти, спорту, соціальних послуг та розвитку людського капіталу, що реалізуються за рахунок місцевого бюджету та міжбюджетних трансфертів.

Використання результатів дисертаційного дослідження сприяло підвищенню ефективності управління розвитком громади, формуванню збалансованої соціально орієнтованої економіки, активізації підприємництва та інвестиційної діяльності, забезпеченню сталого розвитку території.

Результати дисертації мають практичну цінність і можуть бути рекомендовані для використання іншими територіальними громадами України.

Голова Литовезької сільської ради

Олена КАСЯНЧУК

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Львівська, 75, м. Луцьк, 43018, тел.: +38(0332)74-61-03

e-mail: rector@lntu.edu.ua, web: www.lntu.edu.ua

код ЄДРПОУ 05477296

30.05.2026р № 1524/01-14

на № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи
 Гордійчука Юрія Ростиславовича «Детермінанти формування соціальної
 економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку» у
 навчальний процес

У навчальному процесі Луцького національного технічного університету при підготовці лекційного матеріалу і тематики практичних занять для здобувачів освітніх програм зі спеціальності С1 «Економіка та міжнародні економічні відносини», спеціалізації С1.01 Економіка використовуються авторські розробки здобувача ступеня доктора філософії Гордійчука Ю.Р.

Зокрема, при викладанні навчальних дисциплін: «Економіка та управління соціо-еколого-економічними системами» (рівень доктора філософії) – підхід розробки перспективних заходів, проектів, програм формування соціальної економіки територіальних громад регіону, «Соціальна економіка» (рівень магістра) – детермінанти, форми, методи розвитку соціальної економіки територіальних громад, зарубіжний досвід та вітчизняні проблеми формування соціальної економіки територіальних громад на засадах сталого розвитку, «Економіка праці та соціально-трудова відносини» (рівень бакалавра) – пріоритети, цілі і завдання соціальної політики територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку.

Перший проректор

Надія КОВАЛЬЧУК

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Львівська, 75, м. Луцьк, 43018, тел.: +38(0332)74-61-03

e-mail: rector@lntu.edu.ua, web: www.lntu.edu.ua

код ЄДРПОУ 05477296

01.05.2026р № 1137/01-14

на № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Гордійчука Юрія Ростиславовича «Детермінанти формування соціальної
економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку»
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
051 Економіка

Дисертація Гордійчука Ю.Р. на здобуття ступеня доктора філософії виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт, що виконуються в межах робочого часу викладачів кафедри економіки та міжнародних економічних відносин ЛНТУ. Зокрема, ряд пропозицій, викладених у дисертації враховані в рамках реалізації теми «Детермінанти сталого інноваційно орієнтованого розвитку економіки регіону», період 2021-2025 рр. (номер державної реєстрації 0121U108271), у якій здобувач розробив пріоритети, цілі і завдання соціальної політики територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку, а також теми «Сталий розвиток регіональної економіки в умовах сучасних викликів безпеки, «зеленої», цифрової та інтелектуальної трансформації», період 2026-2030 рр. (номер державної реєстрації 0126U002369), у якій здобувач провів аналіз розвитку соціальної економіки територіальних громад регіону.

Окремі положення роботи, зокрема, порівняльна оцінка розвитку соціальної економіки у розрізі територіальних громад регіону використана при реалізації міжнародного проекту EURIZON ID 829 «Structural transformation of the economy of the Polish-Ukrainian borderlands as a response to common challenges of security, green, digital and intellectual transition», який фінансується в рамках програми Європейського Союзу HORIZON 2020 (грантова угода № 871072).

Проректор з науково-педагогічної
роботи та досліджень

Олена ЛЮТАК

Додаток Д

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Розділ у колективній зарубіжній монографії

1. Shubala I., Gordiichuk Iu. A Comparative Assessment of Social Development in the Regions of the Polish-Ukrainian Borderland. Polish-Ukrainian borderland as an area of transformation / sc. editor.: A. Miszczuk, O. Shubalyi. Lublin: Maria Curie-Skłodowska University Press. 2025. Pp. 141-155. ISBN: 978-83-227-9883-6 <https://bazawiedzy.umcs.pl/info/book/UMCS961b0f180285409990ea77f2027b3238/> (Здобувачем проведено розрахунок критеріальних та інтегрального індексів соціального розвитку регіонів польсько-українського прикордоння).

Статті у статті у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

2. Miszczuk, A., Shubalyi, O., Gordiichuk, A., Gordiichuk, I., Kosinskyi, P., Shubala, I., & Koshchii O. (2025). Assessment of Socio-Economic Transformations in The Border Regions of Ukraine and Poland. *International Journal of Accounting and Economics Studies*, 12(3), 29-36. <https://www.sciencepubco.com/index.php/IJAES/article/view/34182> DOI: <https://doi.org/10.14419/04wsnz35> (Scopus) (Здобувачем проведено аналіз соціально-економічних перетворень у прикордонних регіонах України та Польщі).

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б

3. Гордійчук, Ю., & Міщук, Є. (2026). Соціальна економіка як драйвер сталого розвитку регіонів. *Економіка та суспільство*, (86). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-86-128> (Здобувачем обґрунтовано інструментарій оцінювання впливу соціальної економіки на параметри сталого розвитку регіонів).

4. Шубалий О.М., Гордійчук Ю.Р. (2025). Просторова оцінка поведінки територіальних громад регіону щодо фінансування програм і проектів розвитку соціальної сфери в умовах війни. *Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»*. №22(87). С. 617-624. DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2025-22\(87\)-57](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2025-22(87)-57) (Здобувачем проведено аналіз та оцінки показників фінансування програм і проектів розвитку соціальної сфери).

5. Шубалий О.М., Гордійчук Ю.Р. Оцінка розвитку соціальної та солідарної економіки в Україні на основі індексу соціального прогрес. *Економічні науки : збірник наукових праць ЛНТУ. Серія «Регіональна економіка»*. Випуск 20(79). 2023. С. 236-243. DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2023-20\(79\)-29](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2023-20(79)-29) (Здобувачем проведено аналіз та оцінку динаміки індексу соціального прогрес та систематизовано загальні висновки дослідження).

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Гордійчук Ю.Р., Шубалий О.М. Формування соціальної економіки територіальних громад регіону на засадах сталого розвитку. Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції. Збірник тез ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. Я.П. Березівського, І.І. Гаврилюк. Дубляни, 2026. С. 131-134. <https://repository.lnup.edu.ua/handle/123456789/4119> (Здобувачем обґрунтовано напрями формування соціальної економіки територіальних громад регіону).

7. Гордійчук Ю.Р. Розвиток соціальної та солідарної економіки у містах польсько-українського прикордоння. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (присвячена пам'яті професора Григорія Євтіювича Мазнева). (м. Харків, 06-07 березня 2025 року). Харків : ДБТУ. Ч. 1. 2025. С. 621-624.

https://drive.google.com/file/d/18cK2iL1i3qxET0_UYdAgm_O0WNxTvH4S/view

8. Шубалий О.М., Гордійчук Ю.Р. Пріоритети розвитку соціальної і солідарної економіки в умовах війни. «Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку». Тези

доповідей міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 20-21 жовтня 2025 р. [Електронний ресурс] / Редкол. : В. Шаломєєв (відпов. ред.). Електрон. дані. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2025. С. 717-718. https://drive.google.com/file/d/1H1t6ff8_HOC9xc2wHap0ENF7ykCOb7Li/view?usp=sharing (Здобувачем обгрунтовано пріоритети розвитку соціальної економіки в умовах війни).

9. Шубалий О. М., Гордійчук Ю.Р. Порівняльна оцінка соціального розвитку регіонів польсько-українського прикордоння. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Бекграунд економіки, бізнесу та HR-інжинірингу у контексті формування інноваційної парадигми стратегії сталого розвитку України у XXI столітті», 13-14 листопада 2025 р. [Електронний ресурс] / М-во освіти і науки України, Хмельницький. нац.. ун-т. – Хмельницький : ХНУ, 2025. С. 53-55. <https://drive.google.com/file/d/1B3uy11eLPYfc1XYoQcFyatd6idsswjSs/view?usp=sharing> (здобувач проаналізував результати інтегральної оцінки рівня соціального розвитку регіонів польсько-українського прикордоння).

10. Гордійчук Ю.Р. Розвиток соціальної та солідарної економіки як умова прискорення євроінтеграції України у повоєнний період. Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами : XI Міжнар. наук.-практ. конф., Частина 1. Луцьк, 5 груд. 2025 р., Луцьк: Надстир'я, 2025. С. 171-173. <https://repository.lntu.edu.ua/handle/123456789/2517>

11. Гордійчук Ю.Р. Перспективні напрями реалізації польсько-українських проектів розвитку соціальної та солідарної економіки у прикордонних регіонах. Польсько-українське прикордоння як сфера трансформації: матеріали міжнародного круглого столу, Люблін-Луцьк, 28 березня 2025 р. Луцьк: Надстир'я, 2025. С. 30-32. <https://lib.lntu.edu.ua/uk/147258369/19575>

12. Гордійчук Ю.Р. Напрями розвитку соціальної відповідальності гмін і територіальних громад на території регіонів польсько-українського прикордоння. Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали

X Міжнар. наук.-практ. конф., Частина 1. Луцьк, 6 груд. 2024 р., Луцьк: Надстир'я, 2024. С. 21-22. <https://lib.lntu.edu.ua/uk/147258369/18111>

13. Гордійчук Ю.Р. Розвиток соціальної і солідарної економіки в умовах євроінтеграції. Україна – ЄС: виклики та перспективи: матеріали міжнародного наукового семінару, Луцьк, 16 травня 2024 р. Луцьк: ЛНТУ, 2024. С. 12-13. <https://drive.google.com/file/d/1XaXKbXSPBcXJ17rCAiBTtMcNKoYQcSTF/edit>

14. Гордійчук Ю. Р. Розвиток суб'єктів солідарної економіки у регіонах польськоукраїнського прикордоння. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Детермінанти соціально-економічного відновлення держави, регіонів та суб'єктів господарювання»: 15 листопада 2024р., м. Рівне. Рівне: НУВГП, 2024. С. 392-393. <https://ep3.nuwm.edu.ua/31959/>

15. Гордійчук Ю. Р. Проблеми стимулювання розвитку соціальної та солідарної економіки в умовах євроінтеграції. Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали IX міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Луцьк, 15 груд. 2023 р.). Луцьк: ЛНТУ, 2023. Ч.2. С. 32-34. https://drive.google.com/file/d/1WGgjASU34EtTkV4cCF9NYhf_INS6GIE5/view

16. Гордійчук Ю. Р. Виклики та напрями розвитку соціальної і солідарної економіки в умовах війни. Детермінанти відновлення економіки України: національний, регіональний, локальний рівні : матеріали міжнародного круглого столу, Луцьк, 19 травня 2023 р. Луцьк: ЛНТУ, 2023. С. 20-22. <https://drive.google.com/file/d/1o891eeU396tMiVMSyc5nIbnXN9ASmHQP/view?usp=sharing>

17. Шубалий О.М., Гордійчук Ю.Р. Актуальність розвитку соціальної та солідарної економіки в Україні в контексті глобальних ініціатив. Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 15 груд. 2022 р., Луцьк: ЛНТУ, 2022. С.395-398. *(Здобувачем обгрунтовано визначення поняття «соціальна економіка» та проаналізовано нормативні документи ЄС та МОП у сфері соціальної економіки).* https://drive.google.com/file/d/1R08fKKZ2tUEfqH7JBI1_Gnnbp_uB_spy/view